Gaivališka, šiurkšti, persmelkta laukinio geismo ir šiaurietiškos mistikos istorija

KATJA KETTU

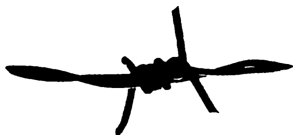
UŽ NUODĖMES BUS ATLEISTA

ROMANAS

Alma littera

KATJA KETTU

UŽ NUODĖMES BUS ATLEISTA

ROMANAS

Iš suomių kalbos vertė
Aida Krilavičienė

Alma littera
VILNIUS / 2015

UDK 821.511.111-31
Ke-185

Versta iš:
Katja Kettu
KÄTILÖ
Werner Söderström
Osakeyhtiö, Helsinki, 2011

Knygos išleidimą parėmė
FILI – Finnish Literature Exchange
FILI
FINNISH LITERATURE EXCHANGE

ISBN 978-609-01-1662-3

Pratarmė

Dienoraščiai ir užrašai, sudėti į šią knygą, rašyti amžininkų. Žemiau pasirašiusiajai jie atiteko 1985-aisiais, sykiu su Dalarnos stiliumi išpaišyta skrynia, kartais vadinama moliūgine. Aiškumo dėlei reikėtų pažymėti, kad iš Negyvėlio fjordo buvo siuntinėjamos dvejopos žinutės. Žmogus, kodiniu vardu Raudonplaukis, palaikė ryšį su gestapo ir RSHA, Reicho vyriausiosios saugumo valdybos, kontaktiniais asmenimis, o kitas, kodiniu vardu Banginių Medžiotojas, – su Sąjungininkų žvalgybos specialiųjų operacijų valdyba SOE (SPECIAL OPERATION EXECUTIVE). Tad galima sakyti, kad tarpusavyje bendravo mažiausiai dvi priešiškos žvalgybos. Bet Sovietų Sąjungos žvalgybos organizacijai NKVD išsiųstos žinutės dingo.

Aprašytojo Negyvėlio fjordo buvimo vieta neaiški. Vienos koordinatės rodo jį esant į vakarus nuo Ifjordo, kitos – prie Varangerio fjordo ir netoli Kirkoniemio. Jo vietą nustatyti sunku turbūt dėl vadinamojo Struvės paradokso, mokslininko Frydricho Georgo Vilhelmo Struvės, kuris darė Juodosios jūros–Arkties vandenyno ašies matavimus. Prie Arkties vandenyno Struvės ekspedicija buvo atvykusi 1855-aisiais. Tyrinėtojai buvo užsibrėžę uždavinį apskaičiuoti tikslų Žemės rutulio dydį ir įrodyti, kad jis prie ašigalių susiplojęs. Struvės geodezinį lanką sudaro 258 pagrindiniai trikampiai ir 265 baziniai punktai Norvegijos, Švedijos, Rusijos, Baltijos šalių, Moldavijos ir Ukrainos teritorijose. Dėl nepaprastai stipraus magnetinio spinduliavimo poros dešimčių laipsnių plotas, užkabinantis kai kuriuos rytinius

Ruijos ir Finmarko fjordus, buvo išmestas: „Būgštauju, kad ten... pasaulio pakraštyje, liko kampelis, nepažymėtas jokiame žemėlapyje. Tas žemės pakraštys dykas, baltas ir į tą baltumą dabar visi veržiasi.“

HELENA ANGELHURST
2011 05 08, Samatis

Pirma dalis

Negyvėlio užrašai

1944 06 09

Miela dukrele, tikiuosi, kad atleisi man. Stoviu ant uolos ir žiūriu į jūrą, į tą pačią įdubą, kurioje pirmąkart pamačiau banginius. Nuo tol prabėgo jau ketveri metai, du mėnesiai ir penkios dienos. Jie atslinko į fjordą lyg dvi didelės žaismingos salos. Vakarais nulydėdavo mane daina į sapnus, kurie čia tikresni už dienomis tvyrančią rūko maršką. Sapnuose manęs laukia tavo baltakaklė mama, vienintelė moteris, kurią gyvenime mylėjau.

Užsitaisau savo mauzerį. Nieko kita man nebeliko. Paruošiau jį tiems, kurie ateis. Dalarnos raštais išrašinėtoje skrynioje guli dvidešimt sąsiuvinių, juose surašyti visi duomenys ir koordinatės.

Kai prisidegu cigaretę ir įtraukiu stipraus pasaulio kvapo, liūdesys išsisklaido.

Jei tik žinočiau, ką jie atsiųs. SOE, Specialiųjų operacijų valdybos, žmogų, Krautuvininką ar Įnamį? NKVD desantą? Raudonplaukį ar kokį kitą gestapininką? Nes šiandien tikrai žinau tai, ką ilgą laiką tik nujaučiau. Ši įlanka jau seniai praminta Negyvėlio fjordu. Maniau, kad tuo vardu Sąjungininkai baido samius. Dabar suprantu, kad Negyvėlis būsiu aš.

1944-ųjų spalis, Negyvėlio fjordas

Aš esu pribuvėja iš Dievo malonės ir šitai rašau tau, Johanai. Išmintingasis Visagalis man, vienintelei iš visų pasaulio žmonių, suteikė gebėjimą ir dovanoti gyvenimą, ir jį atimti. Šitame Žemės rutulyje prašapusiame savo gyvenime aš dalinau ir viena, ir kita – gyvybę ir mirtį pramainiui, ir nežinau, ar tokį mano kelią nulėmė nūdienos griausmai, ar paties Viešpaties sprendimas. Tas gebėjimas man buvo kryžius ir išganymas, našta ir bausmė ir vingiuotu keliu nuvedė mane toli nuo namų ir nuo tavęs, mano brangusis. Šituos prisiminimus dabar rašau nedidelėje įlankėlėje į vakarus nuo Ifjordo. Žiema dar nepasiekė Arkties vandenyno pakrantės, nors jau spalis. Ore tvyro, baltuoja ledinės dulkės. Bet žemė melzganai juoda, dangus surukęs kaip Dievo kakta.

Pats žinai, kad aš vargšė, nemokyta pribuvėja, niekinga storžievė. Kad pastarais karo mėnesiais visko išmokau per vyrišką įnagį ir krauju įmirkusią žemę. Ir ligi tol žinojau, kad gimdami mes visi pratrūkstam riksmu, persmelktu tarpvietės skausmo. Dabar žinau, kad per gyvenimą visi išliejam daug ašarų, kaukiam verksmais ir raudom, kad žmogus verkia ir apkase, ir vermachto štabe, ir Kuolajarvio apsupties palapinėje ir kad vis turi dėl ko ašaroti – sykiais iš džiaugsmo, sykiais iš skausmo, sykiais dėl rąsto akyje ar paprasčiausiai šautuvo vamzdžio į smilkinį remiamas, ir tuo ašaros matu matuojant atrodo, jog kiekvieną nupiepėlį Dievas mano esant tinkamą gyventi šioje žemėje. Aš irgi verkiu, nors dar nežinau, dėl ko. Dėl savęs ar dėl to, kad nežinau, kurioje kariaujančiųjų pusėje atsidūriau. Nes šiandien suomis prieš savo kiškišką prigimtį

puola vokišką vilką ir jį doroja, o Varangeryje ir Petsame rusų lokys rengia parakines atakas, todėl Laplandija dabar skendi baisioj nežinioj. Visi šiuose tyrlaukiuose verkia: Apsaugos gvardijos karys dėl išduotos idėjos, jėgeris – jau žemėje pūvančių, o dar vakar liumpsėjusių baltutėlių kaip kūdikio oda savanorės lotos* šlaunų, kareivių valgyklos gražuolė – paluběje pirmiau švituliavusio šiaudinio sodo. Tik komunistas džiūgauja, išsiropštęs iš dvokiančios duobės lyg iš plaukuotų motinos Rusijos įsčių, bet ir jis dar balsu bliūvaus, nes aš žinau tiktai vieną žmogų, kuris nemokėjo verkti. Mūsų draugą Hermaną Gėdelį – vyrą, kuris nūdo žibėti auksu ir garbe, lyg vėgėlė tamsiais šonais, ištraukta iš gelmių ir įkvėpusi Viešpaties oro. Apie Hermaną Gėdelį taip pat dar papasakosiu, bet kiek vėliau. Dabar dar nepajėgiu. Šį vakarą virš fjordo tvyro melsvi pasaulio pelenai ir mano karo šuva Hilma trinasi apie kojas, nes jai neramu. Nusprendžiau viską tau papasakoti ir šitaip apsivalyti. Atsisakiau tarnauti Trečiajam Reichui, atsižadėjau kūniško gyvenimo, nes noriu suvesti sąskaitas su savim ir savo Viešpačiu. Pagaliau suėmiau pirštais šitą plunksnakotį su kulkos pavidalo galiuku, jau seniai gulėjusį greta sąsiuvinio juodais viršeliais.

Žinau, kad tu kažkur čia, Johanai. Gal tysai sunkvežimio kėbule, rusų paimtas į nelaisvę, gal tau išplėštos akys, o gal klibikščiuoji aplinkui tarpukalnėse alkanas, lapės apgraužta kulkšnim, bet vis dėlto gyvas. Aš tai jaučiu. Šiame ydingųjų ir nuodėmingųjų pasaulyje aš padariau daug bloga, bet meilės nenustojau. Ir tikiuosi per tai, ką užrašysiu, pati sau išsiaiškinti, kaip ta niekingo raudonšiknio ir kvailos kaimo kalės išpera virto Trečiojo Reicho gerąja dvasia ir SS oberšturmfiurerio guolio šildytoja, kaip pakliuvo į Titovkos *Zweiglager 322* stovyklą, kur romijo eržilus ir Mirties angelo darbus dirbo.

* Lotomis vadinamos Suomijos savanorių moterų gynybinės organizacijos „Lotta Svärd“ narės.

1944-ųjų spalis, Negyvėlio fjordas

Negyvėlio trobelėje atsiradau lygiai prieš dešimt dienų. Šituo pasaulio pabaigos metu Viešpačiui turi dėkoti visi, kuriems pavyko išsigelbėti nuo Stalino griausmingų vargonų, visi, kurių speiguotame Petsamo mirties pragare nesugraužė šerkšno šunys. Vokiečiai mane su šunim iš „SS Donau" šarvuotlaivio išmetė praėjus vos dviem savaitėms po to, kai palikome Kirkoniemį ir mūsų tik tik nepaskandino anglai. Po ūkanotojo Albiono karių „beprotiškos arbatėlės" neveikė navigacijos įranga nei radijas, iš rikiuotės buvo išėję sonarai, kurie saugojo mus nuo povandeninių laivų antpuolio. Tad pliuškenome jūra, vadai riogsojo triume, priveikti alergijos nikeliui, po denį plaujojo jūros ligos galuojami kalnų jėgeriai ir visokie pašauktiniai. Laive tuomet dėjosi tokie dalykai, apie kuriuos pasakoti nenoriu ir po kurių mane išmetė jūron. Bet blogiausia, kad iš manęs buvo atimtas žemėlapis ir kompasas.

Visą savaitę kaukė audra, išvietės dvokė vėmalais ir visokiom išskyrom. Bet tą rytą siausmai netikėtai nurimo. Drėgnas rūkas erzino veidą, kai prie manęs priėjo Aleksejus Ignatenka. Tik vienas Ruselis mokėjo vairuoti laivą, todėl netrukdomas vaikščiojo kur panorėjęs su savo naujaisiais suvarstomais batais iš galvijų odos. Ir pasikišęs po pažastim visur nešiojosi šachmatų lentą. Prisiminiau, kaip tu sykį pasijuokei sakydamas, kad pažvelgęs į tą vyruką geriausiai įsimeni ausis. Tu tada nieko nenumanei. Aleksejus nesmilino manęs žaisti šachmatais, o pasakė:

– *Medicinica*. Laikas keliauti.

Paskui jis pirmąkart pavadino mane vardu ir aš supratau, kad mano padėtis tokia pat kaip karo belaisvio, o gal dar blogesnė. Man susvaigo galva. Tos akimirkos aš laukiau. Pasičiupinėjau pirštais naujuosius banginio kaulo dantis (ir apie tai papasakosiu vėliau, mielasis Johanai!) ir paklausiau:

– O žemėlapį duos?

Aleksejus papurtė galvą. Žiūrėjome į rūke skendinčią jūrą.

– Šiandien puikus oras.

Jis sakė netiesą. Abu žinojome, kad kaip tik tokio oro banginių medžiotojai baisinasi labiau nei karo laivų riaumojimo. Tokiu oru giluminės srovės pagriebia laivą ir nuneša atviron jūron per šimtus jūrmylių, o įgula nė nepajunta. Nesmerkiu dėl to melo savo jaunojo draugo. Jei ne Aleksejus Ignatenka, būčiau stačiagalviais išmesta vandenin. Amžinai vilnonių kojinių stokojantiems kalnų jėgeriams, kurie dabar tysojo ant denio, jau buvo atsipykęs karas, alkis, nepatikimas aprūpinimas, sugedę švediški ir argentinietiški konservai, kiauri naktipuodžiai, sužeistųjų baubimas, nepaliaujami vėjai ir pūgos. Bet užvis labiausiai buvau atsipykusi aš – *Fräulein Schwester**.

Neprieštaraudama įlipau į valtį. Aleksejus Ignatenka man padavė mauzerį. Suėmiau delnu jo šaltą geležį, kai pamačiau, kas iš patikimųjų sėda prie irklų. Vienas – tas, su kauline sage susegta elnio kailio palaidine, buvo vardu Montja. Tas, iš Titovkos. Spėjau, kad jis pabaigs mano žemiškąją kelionę iškart, kai dingsim iš laivo regėjimo lauko. Įkvėpiau oro ir įlipau į valtį.

Tada paklausiau Aleksejaus Ignatenkos:

– Ar mauzeris užtaisytas?

– Ne.

Dar nebuvau atsisėdusi ant suolelio, kai kažkas gleivėta tėkštelėjo į smilkinį. Ir nusiureno už uniformos apykaklės. Neatsisukau. Paskutinę akimirką per turėklą peršoko nedidelis padarėlis ir guviai įvirto į valtį. Pamačiau koltę Mašą:

---

* Panelė sesutė (vok.).

– Pribuvėja, nepalik!

Tai buvo jos pirmi žodžiai, ištarti po kelių tylos savaičių, bet aš nenudžiugau. Po visko, kas nutiko, ta pienburnė užsimanė ir į aną pasaulį eiti drauge su manim. Mėginau išstumti ją iš valties, bet mažė įsikibo į mano vilkeną kaip sielininko utėlė ir mes buvom kartu nuleistos į jūros glėbį. Aleksejus Ignatenka dar nulenkė per kraštą savo gležną kaklą ir sušuko:

– Aš dovanojau tau gyvenimą. Tu dovanok pasauliui juoką!

Tie žodžiai atrodė beviltiškai slaviški ir kvaili, man net kvapą užėmė, aš norėjau jam atsikirsti sušukdama, kad su netikrais dantimis kvaknot nepatartina, bet jis nieko nebūtų girdėjęs per vokiečių nešvankybes. Jie sulėkė prie Ruselio ir ėmė plėšyti gerkles. Rėkavo stūgavo, liejo per laivo kraštus karo metu susikaupusį nirštą ir pagiežą.

– Suomiška lakūdra! Išdavikė!

Ant veido man tiško seilės su tabako trupiniais. Montja parodė ranka į mane, susiėmė už tarpukojo. Aš užsimerkiau. Stipriai spausdama vokus tik pamojau ranka:

– Laimingos kelionės!

Vokiečių įžeidimų aidas išsisklaidė iškart, kai atsiplėšėm nuo laivo šono. Tamsus plieninis kalnas dingo rūke. Jaučiau, kaip jūra po mumis leidžia sunkius ir ilgus kaip mylia atodūsius. Nežiūrėjau į tuos savanorius parankinius – ypač į Montją. Čiuopiau delnu mauzerį kišenėje. Širdis veržte veržėsi iš krūtinės. Ką Montja ketina daryti? Ant jo pinto diržo, kurį buvo pasivogęs iš belaisvių koltų, kabaliavo medinė lazda. Šautuvą jis tikriausiai laikė sidabru puoštos milinės kišenėje. Montja iš stovyklos išėjo turtingas ir jo akys, žvelgiant į mus, linguojančias ant valties suoliuko, tvoskė panieka. Du prie lazdos pririšti lagaminai, nunešiota vilkena ir gražiai atsiūlėtos, Lispetės megztos bepirštės pirštinės. Karo prigąsdinta mano kalė Hilma ir nebylė koltė Maša. Tik tiek iš mano gyvenimo buvo palikę. Maša prislinko arčiau ir griebė čiulpti mano nykščio galą. Dabar taip darė visą laiką, nors buvo jau dide-

lė. Parankiniai ėmė mėgdžioti mergaitę, ir tikriausiai tada, kai Maša griebė čiulpti mano nykštį, Montja susigundė atimt iš manęs tas gražiai raštuotas bepirštes pirštines.

Parankiniai paliko mane ant pirmos pasitaikiusios povandeninės uolos. Montjapontja, tas balkaniškos dešros smaukytojas. Ponaitis manė, kad galima išsigydyti gonorėją dulkinant ruonius arba kaišiojant pimpalą jaunoms lašišaitėms į putę. Nė už ką netikėjo, kad žuvys jų neturi. Jis paėmė mano pirštines ir perbraukė sau per gerklę parodydamas, kad nugalabys. Dar privertė pažvelgti į akis, kad neužmirščiau, jog jis prisimena. Dabar jis mane užmuš.

Uždėjusi delną ant skylėtos vilkenos kišenės, čiuopiau delnu mauzerį. Montja iškėlė lazdą. Suūkė laivo rūko sirena.

Montja nespėjo dobt man galvon.

– Palik! Plaukiam!

Montja purkštelėjęs įlipo į valtį. Palikę man vilkeną ir koltę, jie nukryvuliavo į rūką. Žvelgdama įkandin pagalvojau, kad jie panašūs į keistus, paklydusius kiškius. Bemaž gailu pasidarė, kai jų valtis pradėjo trankytis į ledo lytis ir jie nusiyrė į atvirą jūrą, visai į kitą elniagalvės uolos pusę. Laimingos kelionės, Montjapontja. Aš tavęs nesiilgėsiu.

Stovėjome ant uolos trise – Maša ledinėm lūpom čiulpsėjo man nykštį, o aš graužiausi gailėdama savo pirštinių.

Mano pasaulis visad buvo kupinas garsų. Kaimo šurmulio, įtėvio Didžiojo Lamperio bamblių verksmų, stovykloje – belaisvių kirgizų riksmų ir uodų nepaliaujamo zyzimo. Stovėdama ant tos uolos aš pirmąkart išgirdau tylą ir ji mane gąsdino kaip mirtis. Migla aplinkui graibstė mus ilganagiais pirštais, šiurpulingai stvarstė pečius ir sprandą. Stirksojome katra kur pakreipusios nosis ir ausis, bet nebuvo ničnieko – nei jokio daikto, nei garso, nei kvapo. Praėjo pusė valandos, o gal daugiau. Hilma kelis kartus skausmingai tūptelėjo, pasilenkusi mėgino laižyti prie letenų kimbantį ledą, bet vos neišsitiesė ant žalsvo apšalo. Jūra alsavo delsiai, lėtai. Akimirką tartum

girdėjau spragtelint pakabinamąjį variklį, bet paskui vėl įsivyravo tyla.

Staiga pajutau Mašą gnybiant į šoną. Mergaitė rodė pirštu man po kojų. Vienas mano kartoninis lagaminas kilsavo ant dailios bangos, jau vargiai pasiekiamas. Betgi aš pastačiau lagaminus bent per pusmetrį nuo vandens. O vienas jau plūduriavo kažin kur. Ne iš karto susivokiau. Vanduo kilo!

– Dabar tai bus.

Pasilenkusi trūktelėjau antrąjį lagaminą aukštėliau ant uolos. Pastūmiau Mašą toliau nuo vandens ir pati pasislinkau. Nebuvo lengva. Tikrai nebuvo lengva. Ledas slidus kaip slibino nugara. Jeigu kuriai sprūstelės koja, pražūsim. Senutė kalė blaškėsi šalia, leido dujas į giedrėjantį Arkties vandenyno vakarą. Spėjau, kad uola kokių trijų metrų, bet tiek gali būti per maža. Prisiminiau penkių metrų stulpus Pumankio žvejybos prieplaukose ir žvejų pastangas parsirasti iki šeštos vakaro. Mums nieko kita neliko – tik ropštis aukštėliau. Kelių girnelės grumdėsi ant ledo.

Turėjau pamėginti.

Galų gale pavyko užsirabždinti į uolos viršūnę.

Ir tada aš baisiai nusivyliau.

Tikėjausi, kad mus išmetė ant kokios didokos salos kyšulio, kuriame galėsime pernakvoti. Bet kitapus atsivėrė lygiai tokia pat vandens plynė, sėte nusėta ledo gurvolių, panašių į vatos gumulus. Kas mums beliko – tik atsisėsti ir kaukti iš liūdesio. Vanduo pakils ir nuneš, tos srovės nuplaus mudvi su Maša. Mudviejų kūnai plakdamiesi nuplauks už Varangerio fjordo, kokion Ristiniemio pažastin ar dar toliau – ten, kur jūra išspjauna sudužusių laivų liekanas. Lėtai dūsuodamas vanduo kilo toliau. Ir pamaži ėmė slinkti prie pėdų.

Aukštesnės vietos nebuvo.

Mano rankos pradėjo mėlti. Susivokiau, kad glostau koltei skruostą, ir mane perėmė beprotiškas kartėlis. Prisiminiau, kas atsitiko per Mašą.

Ne dėl Montjos. Ne dėl Hermano Gėdelio. Ne dėl tavęs. Bet per Mašą.

Būtų gerokai lengviau numirti šiltomis rankomis, o ir pirštinės, kurias atėmė savanoris parankinis, man buvo brangios. Tai buvo Lisu dovana. Su tomis pirštinėmis net keturiasdešimties laipsnių šaltyje galėjau daryti kamparo injekcijas. Jos buvo mielos ir dėl to, kad savos, o ne koks snarglėtas ruso skuduras. Per „Operaciją „Tvartas" įgytos pirštinės ir kailiniai man kažkodėl visada kėlė niežulį. Gaila, kad kaip tik tie Lisu mezginėliai galiausiai atiteko parankiniams. Lyg paskutinis atminimas iš gyvenimo žmogaus, kuris kitados gyveno dievobaimingai, melsdamasis nuolankiai nulenkdavo galvą, paltą užsisegiodavo iki pat smakro, žengdamas į trobą nusiimdavo kepurę, nespjaudė į kampus, taksi stotelėje nesišlapino į malkomis varomos mašinos variklį, dovanodavo kitam savo virtos uogienės stiklainį, prieš rytinę maldą skalaudavo burną, kad dantys neišbyrėtų ir kad burna būtų švari. Saunoje klaupdavosi ant plautų tik tada, kai nusišveisdavo kelius. Pasaulis tada turėjo kažkokią prasmę.

Jaučiau, kaip dvasia garu išeina pro šnerves. Nespėsiu papasakoti tau to, ką ketinau papasakoti.

1944-ųjų birželis, Petsamas

Pirmą kartą tave pamačiau vieną birželio naktį. Tai buvo metas, kai žmonės šnekėjo, kad iš Karelijos sąsmaukos grįžta tiktai lavonmaišiai su palaikais. Sklandė gandai, kad rusai surengė didžiulį antpuolį ir gynybos linijos neatlaikė. Radijas apie tai nekalbėjo, bet žmones gaužė baimė. Arkties vandenynu slinko dar neregėta karščio banga. Kraujas gyslose tvinkčiojo, vėgėlės dūsavo dumbliname Kolosjokio upės dugne, kiškiai atrodė nuvargę, elniai ragočiai šnopavo sidabru tviskančiose geltonose saulėtose plynaukštėse. Visi ėmė, gavo, poravosi, jaudrinosi. Tik aš vieniša myniau į Salmijervio „Šanchajų". Ligonio kortelėje tada parašiau:

Gimdymas komplikuotas. Kūdikis pirmalaikis, svoris – 1500 g, ūgis – 35 cm. Išgyvenimo prognozė bloga. Makštis kraujuoja. 20 mm zondu sulašinta kraujo serumo.

Neparašiau, kad vaikas Pioukijo šeimininkei aštuntas ir tarpvietė tokia glebi, kad turėjau skubiai prakirpti apatines kelnes, idant kūdikis išeitų netrukdomas. Neparašiau, kad ištraukiau ir išsiurbiau švirkštu likusias nuosėdas, iščiulpiau ir išspjaudžiau plazmą. Plūkiau be atvangos dvylika valandų. Ant mano pečių atgulė visa Parkina ir Lynahamaris, kai vasaros pradžioje Nekelės Aunei gyvenimas pasidarė nemielas, ji nuėjo už klėties, atsigulė ant pjuvenų ir net prašoma nesikėlė. Be to, važinėjau dviračiu, nes degalų kuponais apskrities gydytojas atsiskaitė už anglimi varomo karbiuratoriaus taisymą. Atėjus vokiečiams, darbo turėjau apsčiai, nes tuo metu buvo taip, kaip sakė Nekelės Aunė:

– Jei du šimtai tūkstančių vaikinų pasileido į tyrus, nieko gero nelauk.

Mažiau turėsime skerdžiamų gyvulių ir dailių merginų.

Pioukijo šeimininkė niekada nebuvo dorybinga – nei karo pradžioje, nei tada, kai jai, kaip sunkiai besiverčiančiai, pagelbėti ūkyje buvo paskirtas belaisvis rusas. Šeimininkė iki sutemų su juo tankumynėse rišdavo kerpes karvių ėdalui, per tuos darbus įsitaisė ir vaiką. Ir praeitais metais, pašvaisčių metu, ji buvo atėjusi prašyti pagalbos. Patariau eiti pas Nekelės Aunę. Pioukijo šeimininkė pasiskundė neišgalinti jai susimokėti. Aš jai tada atsakiau, kad vaikai – Dievo dovana.

Pioukijo senis praėjusią savaitę žuvo Karelijos sąsmaukoje, tad raguoto vyro gėdos išvengė. Man suskaudo pilvą nuo prastos duonos, iškeptos su pušies žieve ir kerpėmis. Prisiminiau Pioukijo šeimininkės baltą kūną, niūkią trobą, tarakonų krebždesį po sienpopieriais. Rusas nuo jos taip pat pabėgo ir už tai gavo kulką. Vaikai lakstinėjo po trobą blyškūs kaip rapsų daigai. Visus juos kamavo skorbutas, gal dar ir rachitas. Lūpų kampučiai įplyšę, gomuriai pūslėm nuėję, dantys byra jau dešimtmečiams. Sviesto ir pieno jiems reikia, šveicariškos kakavos „Ovomaltine“. Rytoj išsiųsiu rekomendaciją Sveikatos priežiūros žinybai, bet kažin ar bus naudos, nes ir valdžia neturi iš ko nupirkti.

Parkinos kryžkelėje turėjau sustoti. Kaip paprastai, kelias buvo užkimštas vokiečių, nors, tiesą sakant, kalnų jėgerių su žaliomis kokardomis, sunkvežimių ir asilėnų vilkstinių srautas į rytus dabar buvo seklesnis. Vokiečiai dabar veždavosi naktimis. Paskutinė banga buvo nusiritusi prieš porą dienų ir jau maniau, kad šiąnakt bus tylu. Bet klydau.

Keskimiolsės senis, atsistojęs pakelėje, bambėjo, kad atvykėliai atrodo prasčiau, kad dabar atvažiuoja ką tik iš vystyklų išsiritę geltonsnapiai, antraip pažvelgus, ir besveikačiai, kuriems greit ir vėl reikės vystyklų. Prieš trejus metus tas Kes-

kimiolsės niurzglys vadino juos užkariautojais vien tam, kad kalbėtų priešingai, bet žmonių požiūris į vokiečius pamaži pasikeitė ir senis dabar nežinojo, ką daryti, – keliaklupsčiauti ar spjaudytis. Prabėgo laikai, kai žuvies ruošyklos darbininkai ateidavo į pakelę pasigėrėti AK20, Vokietijos kalnų kariuomenės, galybe. Ir vis šnekėdavo, kad labai išmintingai pasielgė Vadas atsiųsdamas čia kalnų jėgerius, kalnų šalies augintinius:

– Nesuragos jie čia per pirmuosius šalčius.

Tuomet ta kalnų jėgerių žaliom uniformom kariauna atrodė neįveikiama. Šiandien daug kas manė kitaip. Mažosios lotos jau nebebėgo jų pasitikti su gėlėmis. Bet kelios Salmiervio „Šanchajaus" gražuolės, susėdusios ant užvažiuojamųjų namų tvoros, vis tiek rodinėjo kulkšnis, ir Keskimiolsės mažoji Anetė, apsivilkusi išeiginę suknelę, kaip visada, išmaldavo meilės. Džiaugėsi jais ir Alakuno Jakimas, kurio brolis, tarnaudamas „SS Wiking" divizijoje savanoriu, 1942-aisiais žuvo Ukrainoje. Užtat Jakimas dėjosi prie esesininkų ir čia dabar reguliavo eismą, įžambiai iškėlęs ranką. Pamatęs mane, jis sušuko:

– I-i-iš kelio, raudonųjų išperos, kai v-vee-vermachto vyrai žygiuoja.

Be jokios abejonės, buvo išmetęs burnelę Nekelės Jounio gyvatinės.

Pati sau sušnibždėjau:

– Tu, Ja-ja-jakimai, manęs nevarinėk, kažkada aš tau per užpakalį pliaukštelėjau ir tave pravirkdžiau.

Paskui pasigailėjau. Prisiminiau, kad man pirmutinei vargšelis Jakimas išslydo iš rankų ir nukrito ant grindų.

– Žvairaakė! – dar sušuko Jakimas pavymui ir jau nemikčiojo.

Šitas Alakuno Jakimas buvo man pirmas pamplys, kurį ištraukiau į gyvenimą 1929-aisiais, kai tapau pribuvėja iš Dievo malonės. Po Jakimo aš ėmiausi nešti tą kryžių. Vos gimęs vaikšis riaugėjo be atvangos, o paūgėjęs įgijo kalbos ydą. Ne-

gelbėjo nė liežuvio tempimas plokščiareplėm, nei apvalūs akmenėliai, kuriuos kišdavo jam burnon. Jakimas nenustojo mikčioti. O po penkiolikos metų atėjo vokiečiai. Ir dėl jų jis dabar čia svaičiojo pakelėj.

Riedėjau toliau, sukilusį negerą jausmą mėginau nuslopinti vokiečių kolonos gražumu. Jauni, nekalti vaikinų veidai, baltutėlėj nakty blizgančios pabūklų gerklės, kokardų ereliai, juodos odos paltai ir vėliavos su svastikom. Tas vaizdas ramino man širdį. Ėmė džiaugsmas, kad Laplandijoje atsirado tūkstančių tūkstančiai nepažįstamų vyrų, kurių nė vienas nenumano apie mano gėdą. Ir vis dėlto aš siutau, mielas Johanai. Supranti? Kad vietiniai vyrukai iki šiol man svaido tą „raudonšiknio išperą", nors aš jau trisdešimt šešerių. Žvairaakė, raudonšiknio išpera. Mano globėjo Didžiojo Lamperio namuose niekas kaip gyvas neužmiršo, kad aš netikša našlaitė, kurią reikia laikyti užrakintą, su kuria dėl tėvo žmonės nesisveikina, kuriai nelinki Dievo malonės. Net penkiolikta Parkinos „Lotta Svärd" skyriaus kandidate manęs neužrašė, nors Nekelės Lispetę į lotas priėmė ir ji tebevaikščiojo po kaimus su uniforma, nors jau nebeturėjo teisės jos nešioti, nebeturėjo po to, kas nutiko per Manerheimo jubiliejų prieš porą metų.

Nespėjau nusigramzdint į dar bjauresnį blogumą, nes nutiko du dalykai.

Pirmiausia išgirdau už nugaros kosčiojant ir kriokuojant malkomis varomą mašiną. Atsisukau. Birzgindamas savo „Naikintuvą" mane pašaukė Jounis Nekelė:

– Kelk dviratį į kėbulą ir lekiam! Lisu gimdo!

– Ko neskambini Pietiniam Hulkui?

Pietiniu Hulku vadino apskrities gydytoją, pas jį lėkdavo visi, kuriems reikėdavo sudėtingesnio gydymo. Arba tie, kuriems nereikėjo manęs. Taip pat ir Nekelės. Bet dabar Jounis suko fordo rankeną, švystelėjo į generatorių skiedrų ir nusikeikęs pasakė, kad neveikia telefonas. Esą, Šleivakojis prieš kelias savaites metė darbą telefonų stotyje, nes jau buvo pamir-

šęs, kada gavo atlyginimą, ir nuėjo dirbti supratingesniems, kitaip sakant, vokiečiams.

Naujiena buvo tokia, kad reikėjo šaukte šaukti. Nekelės Aunės duktė gimdo pavainikį. Nekelės Aunės – šitos, kuri iš moters liežuvio pamatydavo, kad ta laukiasi. Aunės, kuri mane išmokė vaistažolių ir karbolio paslapčių, kuri niekada neklydo, kuri gebėjo nuspėti vaiko lytį iš pilvo padėties ir sukurti pašvaistę danguje, kada panorėjusi. Jounis šoko aiškinti, man nespėjus nė nusistebėti:

– Mama dabar negali. Jai vėl gyvenimas nemielas, guli ant pjuvenų už klėties.

Dabar supratau, nuo ko Aunei širdį skaudėjo. Savo gėdą ji nuvilko už klėties, nes laiku nepastebėjo, kad jos kumelaitė vaikinga. Nedrįso žmonėms rodyti akių.

Lispetė buvo Aunės silpnoji vieta. Taip stipriai ta kaimo aštriaregė mylėjo Lispetę, kad spango prieš ją it naktinis drugys prieš lempą. Bet Nekelės Lisu garsėjo grožiu ir aplinkiniuose miesteliuose, o tokias greitai ištinka bėda. Lisu aktoriniai gabumai ir *karakteris* buvo išgarbstyti ir „Lapplands-Kurier“ laikraštyje po „Vasarvidžio nakties sapno“ studentų klube. Pavasario pradžioje Lispetė pradėjo pūstis, įniko uosto prieplaukose valgyti molį ir smėlį. Nekelės Aunė primerkusi akis suokė, kad mergaitei įsimetęs ėduonis ir prietvaras, ir gydė tas ligas rūgštynių užpilu ir meškauogėm.

Jounio lūpos krutėjo be balso švaistantis velniais. Aš dvejojau. Man buvo uždrausta žengti į Nekelių namus. Jie gyveno su kryžiumi, kurio ilgąją statąją siją kerta skersinė. Didžiajam Lamperiui tai būtų nepatikę, Untui – juo labiau. Aunės gebėjimus gydyti jis laikė velnio, o ne Dievo duotais.

Nežinau, kodėl sutikau. Gal norėjau įrodyti Aunei, kad gebu dirbti Dievo darbus, kai ji negali. Be to, Nekelės valgė ne duoną su akuotais, o bandeles su kakava ir blynus su balinta kava, nors visi jau buvo perėję prie skrudintų pienių šaknų pakaitalo. Bet užvis svarbiausia priežastis buvo ta, kad išvydau tave.

Iš pradžių pamačiau tik kažkokį šelmį iššokant iš vokiečių sunkvežimio kėbulo. Dulkės virto tumulais, bet šelmio batai blizgėjo švarumu. Ant peties jis laikė fotoaparatą. Iš antsiuvų sprendžiau, kad karininkas, bet rangų tada dar neišmaniau. Mačiau tik gestapininko milinę ir antsiuvų žaibus. Ir ant galvos linguojančią kepurę su baugia ir jaudulį žadinančia kaukole.

Sukdamas fotoaparato rankenėlę, tu parodei į mus. Išsigandau, kad kas negero nutiks. Jeigu kliudydavo, vokiečiai nustumdavo malkomis varomas mašinas į daubas. Iškėlei ranką ir šūktelėjai pasisveikindamas:

– *Heil Hitler, Bruder** Kontrabandininke!

Supratau, kad judu su Jouniu jau pažįstami.

Paskui atsisukai į mane ir paklausei:

– Viskas gerai?

Aš nustebau, kad kalbi suomiškai. Ir nuo tos akimirkos tavo balsas man rodės kaip gintaras ir dervingos pušies dūmai. Ir šiek tiek per niūrus ir per sodrus pagal tokį grakštų kūną.

– *Heilhiler*, viskas gerai, – atsakė Jounis ir pasakė turįs grįžti namo, nes sesuo gimdo. Štai čia stovi pribuvėja.

– Jokių sunkumų! – mostelėjai ranka. – *Halt!*

Ir visos mašinos sustojo.

Tu toliau fotografavai kareivių srautą lyg kokią iškilmingą eiseną, išrikiuotą Rusenštrasės gatvėje tiktai ir vien tiktai dėl tavęs. Kilo šiokia tokia maišatis, nes asilėnai nesuprato taip pat privalą paklusti įsakymui, sunkvežimių vairuotojai šoko spaust stabdžių pedalų, kareiviai niuksėjo vienas kitam į pašonę.

Tada tu atsisukai, pasižiūrėjai į mane ir nenusigandai mano žvairumo, kaip visi. Tu prasižiojai, ketindamas kažką sakyti, bet Jounis ėmė skubinti gimdymo reikalu. Paklausė tavęs, ar iki Nekelių namų nebūtų galima nukakti vermachto sunkvežimiu?

Buvo galima.

---

* Broli (vok.).

1944-ųjų birželis, Parkina

Jau kieme buvo girdėti skausmingas Lisu riksmas. Visą kelią sėdėjau „Tatros" kėbule ir vėjas man glostė šlaunis. Mėginau įsėsti į kabiną, prie tavęs, bet Jounis neleido. Aš nesiaikštijau. Prieš galingiausią Laplandijos kontrabandininką geriau nerodyti ožių.

Nelaukiau, kol Jounis pakels savo galingą užpakalį nuo keleivio sėdynės. Nėriau pro skarelių jūrą į galinį Nekelių kambarį, nuklijuotą rožėmis išpaišytais sienpopieriais, perimtą smilkalų ir kraujo kvapo. Prie altorėlio degė žvakė, šalia ikonos dieviška popierine šypsena šypsojo Greta Garbo. Atsirėmiau į baltą, dailiai išdrožinėtą staktą, nes išsigandau pamačiusi Lisu. Ji tebebuvo graži, bet jos gražumą pramušė baimė ir kančia. Baltos kaip pienas šlaunys buvo aptekusios krauju ir gleivėm, susivėlę plaukai užkritę ant akių, kurios žibėjo mirties bauguliu. Ilgai negaišdama įkišau ranką į Lisu tarpkojį. Kaip visada, atmintyje iškilo mano pirmasis gimdymas Alakuno namuose.

Ir šiandien nežinau, kas tada paakino veikti. Svetimas kūnas. Glotnios praskėstos blauzdos, gaktos gyvaplaukiai, tas malonus, keistas šlapumas tarp šlaunų, pirštai pasiekė visus kūno užkaborius. Kamparo ir marlės stiprus kvapas. Šiaip ar taip, ėmiau čiupinėti tos nepažįstamos kalės vidurius ir sakytum nuojauta man pakuždėjo, kad vaikas eina kojomis į priekį, kad pasisukęs negerai. Ligi tol Viešpaties galių nebuvau patyrusi, bet tą vakarą mane valdė Dvasia. Tą vakarą manyje tvyrojo giesmė, suteikusi žinojimą, kaip apsukti vaisių gimdoje, ir greitai radosi vaikas, dirglus ir sveikas kaip piktojo padievio

Stalo išpera, ir toks džiaugsmo ir jaudulio kleketas tą vakarą kilo, kai žinia apie stebuklingą išgelbėjimą pasiekė žmonių ausis, kad vandens paukščiai pirm laiko išskrido žiemoti ir visa Parkina tą rudenį gyveno be žuvėdrų kepsnių. Kas čia tokio, kad vaikas prausiant man iš rankų išslydo žemyn galva ir dėl to paskui baisiausiai mikčiojo – niekas man dėl to nepriekaištavo, o ir tokie negerumai pamatomi tik po kelerių metų.

– Dievo ramybės tau, – murmėjo man bobos – pirmą kartą gyvenime.

– Didžiojo Lamperio Žvairaakė, raudonoji išpera.

– Telaimina Kristus, Dievas tave didžiausiai apdovanojo.

Šitai pasakė pribuvėja Nekelės Aunė. Ji suspaudė mane glėby taip, kaip dar niekas nebuvo suspaudęs.

– Tu – Pietario dukra, aš prisimenu tavo tėvą. Nuo šiol tu man kaip vaikas.

Aunės balsas priminė minkštutę mėsą, pamautą ant geležinio iešmo, kuris pamaži išlinko:

– Davė tau didelę dovaną ir didelį skausmą. Pamatysi, kokį akmenuotą taką tas Dievas tau nutiesė.

Taip. Tą dieną Aunė tapo man mama.

Dabar ji gulėjo ant pjuvenų ir aimanavo. Griežta moteris. Bet jos dėka žinojau, ką dabar daryti. *Pasiraitok rankoves. Nusišveisk nagus kiaulės taukų muilu. Paprašyk paduoti iš instrumentų krepšio karbolio. Išsitepk juo rankas iki alkūnių. Apčiupinėk gemalo galvutę ir pauostyk, ar nėra uždegimo.*

Įkišau pirštus į Lisu ertmę. Bent jau galvutė buvo vietoje, bet gimdos kaklelis atsidaręs tik per keturis centimetrus ir vaisius įstrigęs, plyšys keistai pakrypęs į dešinę. Momenėlis buvo kairiau. Lisu suprakaitavusi pūkštė:

– Mama, aš niekam nedaviau, niekam... nedaviau.

– Kažkas tą klaidatikį ten įkišo, – sumurmėjo Keskimiolsės boba. – Ir aš žinau, kad ne Viešpats Dievas.

Liepiau jai užvirinti samovare vandens. Bet ji vis tiek glebiu pirštu grasė nusidėjėlei.

– Užsičiaupk, Keskimiolse, kai Nekelės Aunės duktė vaikuojasi, – pasakiau. – Ir pasiskubink su vandeniu.

Ir Keskimiolsė padarė, ką liepta.

– Viešpats mane apvaisino, – šnibždėjo Lisu baltai švytinčiom akim. Ir, kaip visada, pats Viešpats užliejo mane pasitikėjimu, perleido iki pat pėdų, kaip vanduo pasiekia pelkės dugną. Iš karto susivokiau, kad turiu pasiimti žnyples. Taikydama jas jaučiau, kad nugara siurena prakaitas. Kažkur kieme laukė tas vokietis, kuris pasižiūrėjo į mane ir neišsigando. Tas, kurio balsas tartum gintarinis, tas, kuris sustabdė vermachtą. Jo akivaizdoje nenorėjau vaiko paleisti į dangų. Pradėjau tyliai giedoti:

– Negandos valandą mes Viešpaties šauksimės, Jis gelbės tuos, kurie prašo pagalbos...

Pro atvirą langą buvo girdėti Aunės dejonės:

– Vienintelė duktė vokiečių kekše tapo. Aktore turėjo būti, naująja *Greta Garpo* ją vadino. O ką tu, prakeiktoji, padarei! Mirti turi abu, motina ir vaikas.

Nė vienas nenumirė.

Kūdikis buvo guvus, tamsiais pūkeliais apžėlęs. Pliaukštelėjau per užpakaliuką ir džiugus riksmas iškart nusklido į kiemą ir už malkinės. Nekelės Aunė įsvirduliavo pažiūrėti naujagimio. Dėbtelėjo į mane ir pasakė:

– Štai kaip. Tu sugrįžai.

Aunė paskelbė, kad vaiką reikės skandinti pelkėj.

– Tas prakeiktasis plaukuotas. Kažin ar pratrauks iki ryto.

Aš paprieštaravau:

– Man jis atrodo labai gyvastingas.

Aunė manė kitaip. Lisu vaiko palikti negalima, idant be reikalo neprisirištų, nes jo vis tiek laukia mirtis. Su ligotu vaiku ir miegoti nevalia, pajuos paakiai ir spenelius jis nutąsys. Bent jau žindyvę reiktų surasti, jeigu pamplys išsikapstys.

– Neabejoju, kad Lisu nuo vaiko liguistai sudirgs.

Mėginau prieštarauti. Gražus padariukas buvo, nors plaukuotas, ir kvepėjo sveikai. Priminiau, kad šitoks naujagimių

plaukuotumas labai įprastas dalykas. Ilgainiui tie plaukeliai nuslinks.

Aunė norėjo pažiūrėti, ką parašiau ligonio kortelėje:

Pirmas gimdymas, 23 m. Sąrėmiai truko keturias dienas. Naudotos chirurginės žnyplės. Padaryti keturi dygsniai. Komplikacijų nėra. Vaikas sveikas, plaukuotas.

Aunė purkštelėjo, įsidėjo pažymą į kišenę, ten ir paliko.

Tuomet sušnaro žmonės kažkaip dievobaimingai, nes tu įžengei vidun. Atpažinau tave iš karto. Bobos traukėsi į šalis kaip prieš Mesiją. Ir Jounis tikriausiai sykiu atėjo, bet neprisimenu to net labiausiai norėdama. Prisimenu tiktai kažkokio vyro šešėlį, lingavusį tau už nugaros. Ne, nuo pirmos akimirkos mačiau tik tave, nes tavo šešėlyje pradingo net galingiausias Laplandijos kontrabandininkas.

– *Gute Nacht,* – pasilenkdamas tarei durų staktai. Atrodei beveik galva aukštesnis už visus troboje susirinkusius.

– Dievo malonės, Dievo malonės, – murmėjo šešėliai žiburio blausumoj ir pasieniuose – tie aklatikiai ir šventeivos tave pasveikino.

– Po velnių, ar reikėjo ir fotografo tokiai gėdai paliudyti.

Jounis kriūktelėjo:

– Nekalbėk garsiai, jis moka suomiškai.

Niekas tartum nenustebo, kad pasirodė „Lapplands Kurier" korespondentas, nei dėl to, kad prie durų nusiavei batus. Iš karto sumojau, kad visi troboje tave pažįsta. Niekas tavęs nesudraudė, kai tu iš lėto, bemaž mėgaudamasis taisei prie stovo didžiulį fotoaparatą su užrašu ant šono „Ludo 231". Visi laukė sulaikę kvėpavimą, kol jį nustatysi. Tada sufokusavai. Keskimiolsė niekieno neliepiama šoko nešti lempų prie lovos. Matyt, gerai žinojo, kad fotografuojant reikia šviesos. Iš pradžių dvilktelėjai į Lisu abejingai, mažumėlę su šleikštuliu. Plaukuotas kūdikis buvo suvystytas ir pakištas giliai po pažastim.

Tavo žvilgsnis klydinėjo po kambaryje susirinkusių moterų būrį. Lytėjo kasas, skareles, gluščiojo kiekvienai prie veido, ir

kiekviena to žvilgsnio paliesta tarytum krūpteldavo, net ir Nekelės Aunė. Ir aš staiga susivokiau stokojanti moteriškumo, susivokiau, kad stoviu visa apsitaškiusi gleivėm ir krauju, kad lūpų kamputyje laikau ką tik nukąstą bambagyslę. Išspjoviau ją ant grindų širdyje maldaudama: nežiūrėk į mane. Būk geras, Dieve, neleisk tam vyrui pamatyti manęs. Nežiūrėk į mane dabar.

Tu, aišku, pasižiūrėjai.

Nespėjau paspukti – tavo akys jau vėrė mane, vyzdžiai sustingo, antakiai susiraukė, kaip gamtininko, susidūrusio su kokia nežinoma gleivingo padaro rūšim. Paskui – tik akies mirksnį – pajutau tą žvilgsnį pasikeitus – akimirką į mane žvelgė patinas, elnę užuodęs ragočius, žvilgsnis iškart užgeso, bet aš jau buvau ištirpusi, išsilydžiusi, nugrimzdusi į kažin kokias pirmykščių vandenų gelmes, kur jūrų šuniukai laižo kulnus ir ugninės žvaigždės tvilko kūną. Man rodės, kad tu pažvelgei į mane taip, kaip niekas lig tol dar nebuvo pažvelgęs.

– Na, *Fräulein Schwester*, mes jau matėmės.

Vaizdavausi, kad įžvelgi manyje patelę, įžvelgi per visus nešvarumus ir bjaurastį taip, kaip įžvelgi patelę kiekvienoje iš mūsų. Kažkas piktai kumštelėjo man į nugarą ir aš susvyravusi palinkau prie lovos.

– Eik, jis nori, kad ir tu ten būtum.

Sušnypštė blykstės magnezija ir visi, kaip privalu, sustingo – visi, išskyrus mane.

– Net fotografuotis nemoka, – garsiai sušnypštė Keskimiolsė. – Kas nors turėtų ją palaikyti.

Tu iškart priėjai plačiu žingsniu ir suėmei už pečių. Buvai vienom kojinėm, bet aš vis tiek siekiau tiktai iki krūtinės. Tada galėjau tave uosti. Per kraujo ir gleivių dvoką, per šlapimo smarvę. Per tą šleikštybę suuodžiau tavo dvelksmą.

Tu paliepei Jouniui nustatyti delsiklį. Tuo metu aš uodžiau. Tavo kvapas buvo skausmingai malonus. Dvelkei elnio ragočiaus kailiu, išteptu paukščių pienu. Stambiai supjaustytu Virdžinijos ir įprastu tabaku. Pelkių gailius sutrynusio

vaiko piršteliais. Viešpaties marškiniais. Vien vyrišku įnagiu ir ničniekuo.

Tikriausiai pastebėjai mano nevalingą mostą, nes nusišypsojai ir pasilenkęs kažką pasakei Jouniui. Tas suurzgė, pliaukštelėjo liežuviu ir priekaištingai metė man:

– Tai mūsų Johanas, reporteris Johanas Angelhurstas. Jis nori padaryti su tavim interviu į laikraštį.

– Ir kam! – ištrūko Lisu.

Jounis tartum klausdamas pasisuko į tave. Vėl kažką šnibžtelėjai Jouniui į ausį ir paslapčia pamerkei man akį:

– Na, šita pribuvėja – stipri naujųjų laikų moteris, Vokietijai reikia tokių moterų. Sykiu ir Suomijai.

Iš Jounio veido supratau, kad jis mano visai kitaip.

– O kaip Lispetė, ar apie Lispetę jis nenori parašyti straipsnio? – bemat šoko Aunė. – Pasakyk jam, kad mūsų Lispetė – naujoji Laplandijos *Greta Garpo*, kad apie ją rašė laikraščiai.

– Aš ir lotoms priklausau!

Tai nebuvo gryna tiesa, bet aš nieko nesakiau. Judu vėl pasilenkę susišnibždėjot kaip vaikigaliai prie Šiornerio krautuvės ir tai mane mažumėlę juokino. Gūžtelėjai pečiais. Jounis suglumęs išvertė, ką pasakei:

– Gal kada kitą kartą.

Apsiavei batus. Paskui judu išėjote. Bobos puolė skaičiuoti naujagimio pirštelių, o aš žiūrėjau pro nėriniuotas užuolaidas į nueinantį tave, šnervėm tebeuosdama tavo kvapą.

– Johanas. Šventųjų ir jaučiukų vardas. Nekaltųjų ir palaimintųjų, Krikštytojo vardas.

Pro aprasojusį stiklą mačiau, kaip tolsta tavo graži stipri nugara. Judu pradingot tirpstančiame uodų tumule ir vasaroje ir iš mano krūtinės išsiveržė atodūsis.

– Pamiršk, dukrele, juk tu jau per sena tokius žaidimus žaisti.

Tik tada pamačiau šalia stovint Aunę. Ta gudruolė kasinėjosi nosį.

– Tu turi Untą. Neužmiršk šito.

– Ne dėl to aš čia. Priėjau įkvėpti oro.

Pagrabinėjau ranka lango sąramą. Skląstelis neatsidarė. Untas. Apie jį nebuvo girdėti nuo balandžio, kai išėjo prie Svirės. Gegužės pabaigoje paskelbtas dingusiu. Aš įtariau, kad tas išstypėlis dezertyravo, bet apie tokius dalykus kaime niekas garsiai nekalba.

– Untas žuvo.

Aunė čiupo man už pakarpos, atgręžė į save:

– Šito niekas nežino, gal jis paimtas į nelaisvę.

Bet ne Untas Aunei rūpėjo.

– Tavo kraujas neramus. Nepamesk galvos, nes gailėsiesi. Untas dar sugrįš.

Neklausiau. Greitai karas praeis, greitai Untas sugrįš. Ir iš kažkokių širdies gelmių man išsiveržė malda, stipresnė už visas lig tol kalbėtas. Žvelgiau į tą spragą, kurią buvai palikęs vakaro prieblandoje. Priglaudžiau kaktą prie vėsaus stiklo ir paprašiau: mano Dieve, aš noriu šito vyro.

Mano Dieve, jeigu šitą gausiu, kito neprašysiu.

1944-ųjų birželis, Parkina

Nenoriu nieko nuo tavęs slėpti, brangusis Johanai. Turėjau aš Untą. Tik jis vienas manęs geidavo, jei neminėsime Parkinos lazarete mirusio pramogų intendanto iš Turku, to, kuris buvo suimtas 1939-aisiais, tiriant Petsamo šnipinėjimo bylą. To, kuris sudegė, visiškai sudegė. Jis norėjo mane vesti, iki Valpo, kontržvalgybos, vyrai jį užmušė. Bet mirė auštant. Palikimo gavau jo sunkų kaip švinas vandeningą kūną, nukirptą garbaną ir patento dokumentus:

Produktas: Baužas elnias, genotipiškas produktas. Du trečdalius mitybos poreikių patenkina aplinkoje, kurioje kerpės neauga, bet šviečia mėnulis. Šertas kapotais šiaudais ir žuvų atliekom – deja, produktui pavyko pabėgti į savo kaimenę, todėl nuostolis atlygintinas iš palikimo, laikomo Kasino arklidėse dešimties kilogramų mėšlo maišuose.

Untą sutikau, kai jis atvyko tirti tos šnipinėjimo bylos. Tada sulaikė šimtą Petsamo gyventojų, kuriuos įtarė šnipinėjant rusams, ir nutiko visokių kitokių keistų dalykų. Per tardymus netyčia iššovė šautuvai, beraščiai koltai prirašė ilgiausių pareiškimų apie tai, kaip jie perprato rusų siųstas slaptas šifruotas žinutes. Untas tada pasireiškė kaip Laplandijos gubernatoriaus Hililės mažasis kairės rankos pirštelis ir, būdamas šleivakojis, pasiliko Petsame, nors visi išvažiavo. Aklatikis erzeliotojas, smaukytojų giminės. Iš pradžių mane tai net šiek tiek jaudino. Jis rinko augalus, džiovino jų žiedynus šilko popieriaus albume ir netikėjo, kad prie Arkties vandenyno neauga rasakilos nei žąsinės sidabražolės. Puikiai sutarė su

Didžiuoju Lamperiu. Buvo lestadijonas*, priklausė IKL, Patriotinei liaudies partijai, kilęs iš kažkokio Ostrobotnijos krašto. Kalbėjo nykia tarme, bet visi jo bijojo, nes turėjo galią kiekvieną elniavagį paskelbti šnipu. Jis taip ir nesuvokė, kad koltai keliauja per tundrą paskui savo kaimenes ir jiems nelabai rūpi pietinės Suomijos žemrausių sukurti pasienio formalumai.

Tarnyboje stropus buvo, bet sykiu kažkoks suktas, dviejų idėjų žmogelis. Užsisakinėjo Patriotinės liaudies partijos leidžiamą „Laiko kryptį" ir skolinosi iš Didžiojo Lamperio „Alyvmedį", „Malonės žinių" žurnalą bei lestadijonų „Siono misionierių". Vokiečių iš pradžių jis nemėgo. Stypčiodavo su uniformine kepure kryžkelėje Arkties vandenyno pakrantėje, kai jie čia atsirado prieš trejus metus, matyt, buvo sumanęs savo žalvarinėm sagom apgręžt atgal iš sunkvežimių srautu virstantį vermachtą. Susitaikė su tuo tik tada, kai jam paskambino iš štabo ir pasakė, kad paso jis negaus. Negalėjo pakęsti lotų, kurios pasitikti atėjūnų rinkdavosi su laplandiškų driadų puokštėm.

– Paleistuvės, – sakydavo.

Ir dar pasakė:

– Jos paprasčiausios kekšės. Bet tave aš išgelbėsiu.

Jis turėjo galvoje ne vokiečius, bet mane pačią. Mano tėvą užmušė 1918-aisiais prie Rovaniemio, Lainanrantoje tada vyko pilietinis karas, su mama jis gyveno nuodėmėje čia vienuose, čia kituose prastos šlovės namuose, nes mamos giminė nedavė jųdviejų sąjungai palaiminimo. Visi taip pat žinojo, kad aš negaliu turėti vaikų. Bet niekas tvirtai negalėjo pasakyti, kodėl. Anot Didžiojo Lamperio, aš leidausi su rogutėm nuo Išsigelbėjimo kalno, užlėkiau ant medžio šakos, pasimoviau kaip patelė ant ragočiaus ir tada manyje suplyšo tai, ką turi patelės. Bet aš pati nieko panašaus neprisimenu. Dažniau buvo sakoma, kad kaltas mano piktas kraujas ir prigimta mano pradėji-

* Lestadionizmas – tikėjimo atšaka, kurios pradininkas švedų pamokslininkas ir botanikas Lars Levi Laestadius (1800–1861).

mo nuodėmė, nuo kurios niekas negalėjo išgelbėti. Negalėjo, nors Didžiojo Lamperio šeimyna gyveno, kaip liepė Viešpats, nedangstė langų užuolaidomis, klojo kadagio šakas ant grindų, kad nereikėtų šlavinėtis ir gindamiesi nuo visokiausių bužių. Pirkios kampus Didysis Lamperis kas savaitę pašventindavo gaižiu gintariniu šlapimu.

Didžiojo Lamperio boba manė per Untą galėsianti atsikratyti manęs.

Ji pažadėjo palydėti Untą po tikinčiųjų susiėjimo ir, palindusi Didžiajam Lamperiui po pažastim, sukuždėjo:

– Šitos dukros mums nereikia saugoti.

Prie pirmos kelio atšakos pasakiau Untui, kad atžalų iš manęs traukte neištrauks. Untas dėl to nesijaudino:

– Kai pasibaigs karas, pastatysiu tau trobą ir, paėmęs ant rankų, apnešiu aplinkui. Dievas tada tikrai duos mums vaiką. Nusiraminsi, kaip visos bobos. Ir daugiau nebelakstysi pas gimdyves.

Linktelėjau, nors tarytum didžiuliai gniaužtai suėmė gerklę. Man paplūdo akys ir nosis.

– Na, liaukis.

Untas pamanė mane liūdint dėl to, kad negaliu turėti vaikų. Paguodė sakydamas, kad iš prigimties esu nedora, negailestinga ir velnio nešta, tačiau jis mane išgelbės. Su Dievo pagalba aš pastosiu nuo jo. Per Parkinos lestadijonų susiėjimą visi meldė Dievo atleisti mano tėvui už nuodėmes. Apeigos buvo parengtos kuo kruopščiausiai, Keskimiolsės boba įsijausmino, pasileido šokti koridoriuje, barškėdama išdžiūvusiais kaulais, kalbėt senovinėm kalbom, ir visi plūdo ašarom, pastoriui griaudint:

– Viešpaties Kristaus vardan ir kraujun, atleisk už nuodėmes!

Bet nepadėjo.

Untas niekada nesuprato, kad aš negaliu pakęsti jo purvinų batų.

– Tik melskim Dievo, ir viskas pasisuks į gera.

Ir prisimindavo žodžius iš Lestadijaus pamokslų:

– Nors mes ir turime čia rojų žemėje, kartais tvoksteli ir iš senojo slibino nasrų.

Untas ničnieko nesuprato. Iki tavęs nė vienas nesuprato. Nesuprato, kad aš nenoriu nurimti. Kad aš nenoriu nustoti. Nenorėjau nuo tol, kai Aunė ėmėsi mane globoti ir perdavė man karbolio paslaptį. Aš negalėjau išlipti iš tos gyduolėm ir pelkių gailiais kvepiančios versmės, į kurią Aunė mane gramzdino, tolydžio paakindama gurkštelėti. Aunės dėka įgijau tai, ko neturėjo kitos, – žinių, o per jas ir laisvę išeiti ir leistis savo keliu. Aunės dėka galėjau pabėgti nuo Didžiojo Lamperio mekšro odos batų, ir buvau kai kas daugiau nei tik bergždžia, pamesta raudonšiknio išpera. Neatsigardžiavau senaisiais kraujo sulaikymo užkalbėjimais ir burtų žodžiais, kuriuos Aunė man pakuždėjo. Nes ji man perdavė daugybę dalykų, ne vien gydyti mokė. Ji išmokė mane leisti vaistus, daryti klizmas ir grandyti gimdą, jos dėka žinojau, kad pilvo piktumą reikia raminti suodžių iš krosnies ir druskos tirpalu. Iš jos aš išmokau žaizdas vaistyti kiaulės taukų ir sakų trauklapiu. Sužinojau, kada reikia rinkti pelynus, valerijonus, šalavijus ir šventagaršves, kaip paruošti medaus ir notrų gėrimą, kuris maldo liūdesį ir meilės kančias. Išmokau raminti raudančių kareivių našlių širdgėlą dilgėlių prievilgais ir bromu ir maišyti į karvių gėralą grybo nuosėdžio, kad miegotų ramiai ir nebaubtų tvartuose ilgėdamosi vokiečių atimtų veršiukų.

Untas Aunės vaistus vadino šėtono klastybėm.

– Juk žoles ir šiaip galima rinkti, – rodė jis man savo herbariumą. Ant šilko popieriaus dūlėjo suplotos negyvos piestelės. Suknežintos plytom ir plokštėm. Untas nesuvokė, kad šitas mano gebėjimas – tai tamsi srautinga upė, kuri pliuška many, Dievo balsas, tvinksintis, kuždantis gyslose. Kad galų gale Dievas man nurodinėja, o ne šėtonas.

Untas nebuvo blogas žmogus. Tik pusėtinas. Jis panūdo paprašyti Didžiojo Lamperio, kad uždraustų man važinėti vokiečių mašinom. Prisiekiau, kad ne viena važinėju, o su Aune, bet Didysis Lamperis sausai nukirto:

– Daugiau nevažiuosi.

Ir aš daugiau nemačiau Aunės.

Atleisk man, Johanai, jau vien už tai, kad žiūrėjau Unto pusėn. Bet tada nieko nežinojau apie tave ir tikriausiai kraujas man kaito, nors mėginau vėsinti vaistais su vilko sėklidėm ir bebro sruogliais. Ir kai važiuojant dviračiu užėjo lietus, atsidūriau klėtyje, o klėties pastogėje pasitaikė Unto mažytis įnagis, nepajėgiau atsispirti. Bet Untui nepavyko į mane įeiti. Jis drebėjo, švaistėsi velniais, nučiurškė man ant šlaunies. Paskui apsiverkė ir panoro pasimelsti, gauti atleidimą už nuodėmes.

– Tu tyčia mane gundei. Tu – šėtono pati.

Nusibraukiau apgleizotą suknelę priprakaituotais šieno šapais ir nudelbiau akis į purvinus Unto batus.

Untas sulaukė galo, kai užmezgė pernelyg gerus santykius su norvegais ir vokiečiais. Sykį jis net mėgino man tai paaiškinti. Sakė, kad Petsamas Vokietijos požiūriu nėra Suomija, kad Petsamą kontroliuoja norvegų žvalgyba. Untas norėjo žaisti su Trečiojo Reicho didesniais berniukais, bet nemokėjo. Ir kai Altoje prisidirbo, nutiko tai, kas turėjo nutikti. Buvo apgadintas kažkoks didelis šarvuotlaivis, o vargšelis Untas buvo patvirtinęs infiltruotųjų šnipų popierius. Jis stovėjo ant denio ir mojavo, kai jie viską matavo, tikrino prieštorpedinius tinklus, ir šaukė „valio", kai bendrininkas kėlė į valtį kažką tartum lašišą ir pranešė apie tokius dalykus, kuriuos turėjo laikyti paslaptyje.

Toks buvo Untas. Man buvo jo gaila.

– Visi dabar mane smerkia.

Untas jau buvo atleistas iš tarnybos policijoje, gestapas ėmė domėtis jo praeitimi. Lyg jis turėjo ką slėpti, jei nekalbėsime apie tuos žiedadulkėm kvepiančius albumus odiniais viršeliais. Paskui paskambino iš Ryšių štabo *Roi* Rovaniemyje ir pranešė, kad Untas, nors šleivakojis, imamas į rezervą.

Nelydėjau jo į Rovaniemio miestelį, nors turėjau progą pamatyti traukinį.

1944-ųjų birželis, Parkina

Tą dieną Alakuno pakrantės pievoje vyko Parkinos ir Lynahamario Apsaugos gvardijos ginkluotės mokymai ir savanorių registracija. Triūsiau suplukusi Raudonojo Kryžiaus palapinėje, kurią pastatė lauko pakraštyje. Visus graužė nerimas. Iš fronto nėjo jokios žinios, karių į atostogas neleido. Vandeningos daubos išdžiūvo iki pat dumblino dugno, visur tvyrojo žemės motinos klampių įsčių dulkės, o klėtys skleidė vokiečių pasileidimo smarvę. Rusai bombardavo beveik kasnakt ir į frontą leido net penkiolikmečius savanorius. Skiepijimas, svėrimas, išpūstos pieno normos. Keskimiolsės senis svirduliavo girtas po lauką ir rėkavo, kad *Blutsbruder* – kraujo brolis vokietis jau dvokia šlapiuojančia žaizda palei luošos karvės uodegą. Jis buvo išsiuntęs savo jauniausią dukterį į Oulu miestą gaminti Molotovo kokteilių.

– Vokiečiams greitai jų reikės. Saloje ir Kilpisjervyje jie stato įtvirtinimus, aš mačiau!

– Ką tu manai? – paklausė Lisu.

Ji sėdėjo ant stalo kampo ir tabalavo kojom. Ant galvos buvo užsimaukšlinusi rausvą, kūdikio užpakaliuko spalvos pliuškę skrybėlę, vilkėjo kretono suknelę. Vaiko nebuvo atsinešusi. Paskiepijau paskutinį sudžiūvusį koltą ir pradėjau dėliotis į lagaminėlį švirkštus.

– Apie ką?

– Na, apie tuos įtvirtinimus!

– Mėšlo malimas. Arklininkų telegrafo agentūros pliurpalai.

Paslapčia pažvelgiau į lauką. Ten skystakiaušiai tapseno, atstatę medines lazdas ir medžioklinius šautuvus. Dauguma

be uniformų. Bet Alakuno Jakimas buvo prisisiuvęs ant rankovės žuvusio brolio „SS Wiking“ divizijos kario ženklus, ant galvos užsimaukšlinęs šalmą. Jis užvedė žygio dainą.

– Vo-vo-vokietija rusą griaus, Suo-suo-suomija po subine jam pagalvę pakiš. Nė nesvajokit, kad bus kitaip!

Retsykiais pro šalį praeidavo vokiečių kuopa, tada Jakimas pakeldavo ištiestą ranką:

– He-he-heil Hitler!

Kiti netikšos atrodė sutrikę. Juos siųs į frontą? Išrūgų ir slėgtainio jiems reikia duoti, o ne sapalionių apie Hitlerį. Kažkur tolumoje buvo girdėti patrankų griausmas.

Lisu gurkšnojo sacharinu saldintą citrininį sodos gėralą, kurį ji vadino limonadu. Kas kartą gurkštelėjus jos akis užtraukdavo skausmo šešėlis. Lisu skaudėjo dantį, o mama nepagelbėjo. Dar vis purkščiojo dėl vaikiščio. Lisu atsiduso:

– Tik pagalvok! Mano vaikas bus negras.

Tai buvo tiesa. Vaikiūkščio oda pradėjo tamsėti, ir jos nebalino nė citrinų vanduo su soda, nei užklėtės pjuvenos, į kurias jį įkasdavo, kad atvėstų. O miestelyje niekas nebuvo matęs nei negrų, nei žydų nuo keturiasdešimtųjų, kai juos visus išplukdė amerikiečių laivas. Kažkoks šunsnukis sugalvojo, kad vaiko tėvas ne kas kitas, o garbusis Kykalos Meilutis. Tai buvo didžiakulis bulius, kuris tolydžio atbėgdavo pas Alaluostario telyčias.

– Negalėjau to vaiko laikyti, man oda nuo jo baisiausiai dirgsta. Ir pieno nebeturėjau.

Paskui Lisu liūdesys atlėgo. Danties jau nebeskaudėjo.

– Paklausyk! Tą vokietį aš dar paimsiu.

Pasižiūrėjau atsisukusi. Švirkšto stūmoklis nukrito ant žemės ir aš susikeikiau:

– Velnio pimpalas!

Lisu nustebusi šūktelėjo. Paaiškinau, kad dabar turėsiu virinti ir dezinfekuoti. Bet nusikeikiau ne dėl to. Tas, kurį parodė Lisu, buvai tu. Judu su Jouniu atėjote į pievos pakraštį. Jounis nešė stovą.

Prisivertusi kimiu balsu paklausiau, kas tas vokietis.

– Ar tu neskaitei jo straipsnių vokiečių laikraštyje?

Nebuvau skaičiusi tų straipsnių ir Lisu nebuvo skaičiusi, bet mudvi neskaitėm dėl skirtingų priežasčių. Lisu skaitė tiktai „Filmų aruodo" žurnalą, o jame tik straipsnius apie Gretą Garbo. Aš irgi žinių versmėm netryškau. Didžiojo Lamperio namuose buvo skaitoma tik viena knyga – „Katekizmas", dar devynioliktame amžiuje nustojęs eiti žurnalas „Alyvmedis" ir kiti lestadijonų leidiniai. Iliustruotą žurnalą „Suomen Kuvalehti" kartais pavartydavau kaimyno išvietėje, nes juo buvo šluostomas užpakalis.

Iš Lisu sužinojau, kad tave visi myli. Mamų ir močiučių numylėtiniu tapai todėl, kad padėdavai džiaustyti skalbinius ir parvesdavai nutrūkusią karvę iš rūko nugultų pievų, mamų ir močiučių vyrams patikai todėl, kad dukroms netaisei vaikų. Mažų berniukų didvyriu tapai todėl, kad mokėjai bėgioti per plaukiančius sielius ir prišvilpti giedrą. Aš šito nežinojau. Žinojau tik tai, kad tavo auliniai kitokie nei mūsų vyrų. Ir kad juos nusiaudavai, žengdamas vidun. Ir tai, kad nuo tavo kvapo man užkaista kraujas.

Tartum norėdama mane pakankinti, Lisu pasakė, kad moterys kalbėjosi apie tavo kvapą. Ančio Henryka manė, kad tavo kūnas prisitraukė draikos kvapo nuo ragočiaus, užmušto poravimosi metu. Kad vyrai to kvapo neužuodžia, bet elniai ir kiti padarai jį jaučia, ir moteriškės baiminosi, kad rudenį per draiką tyrlaukiuose gali įkliūti į bėdą, tave šoks vaikytis ir ragočiai, ir net kilnieji ereliai.

– Aš jam pasakiau: būk geras, neik į tuos tyrus.

Žiūrėjau į tave anapus lauko. Man atrodei labai prityręs, nors kiek gležnokas be tos kepurės su snapeliu ir esesininko uniformos. Batai blizgėjo švara, karvašūdžio nebuvo nė ženklo, plaukai prie kaktos lyg karvės nuliežti. Fotoaparatas jau buvo paruoštas ant stovo.

– Ką jis fotografuoja?

– Viską. Ir vainikus merginoms pina.

Nusukau galvą ir paklausiau:

– Ir tave nufotografavo?

– Nufotografavo.

– O straipsnį į laikraštį rašė?

– Nerašė, – atsakė Lispetė.

Atsidusau su palengvėjimu. Bet paskui Lisu krestelėjo galvą, užsimetė vieną koją ant kitos ir tarė:

– Man nupynė vainiką.

Ir mane staiga suėmė neapykanta Lisu. Tu pindavai joms vainikus iš geltoniu tvieskiančių purienų palei upeliuką, iš burbulių, baltagalvių, šaukščių, gegužraibių, iš papartainių ir pelkinių žinginių, sedulų ir builių ir jas fotografuodavai. Sugniaužiau švirkštą delne, vaizduodamasi, kaip kiekviena pakrantės ožkarožė kicena kaulyti tavęs vainiko. Tu nupini ir fotografuoji. Įsivaizdavau, kaip tos mergšės grietinės baltumo oda, tos prakiurėlės nedorėlės prieš tave nusirengia ir išsižergia ant kėdės. Pakelia koją aukščiau, atsiklaupia, bruka savo lašinius, persikreipia ant pintų krėslų, kareivinėse pateikia išrūgom varvančias krūtis. *Viešpatie, kas man siunčia šitokias mintis, gelbėk mane, gelbėk!*

– Skystakiaušis bus, jeigu manęs nenorės, – Lispetė išrietė nugarą, atlošė galvą. Skrybėlė nuo galvos nuslinko, jos akyse žaidė saulė, šonai kilsavo kaip kumelės vasaros naktį. Pažvelgiau į tave anapus lauko, o tu stovėjai ir žiūrėjai į mus. Lisu bakstelėjo alkūne man šoną ir juokais metė:

– Jis stebi tave.

– Liaukis. Jis žiūri į tave.

Lisu šyptelėjo, išgirdusi neginčytiną tiesą. Paskui jos veidas suniuro:

– Jis išvažiuoja. Į kažkokią Titovkos stovyklą. Vakar sakė Jouniui.

Nesusivaldžiau, šūktelėjau ir Lisu įbedė į mane akis. Bet ji, aišku, nieko nenumanė. Niekas nenumanė, kad manyje gyvuoja moteris. Išskyrus tave.

– Žiūrėk, ką radau prie barakų.

Lisu įbruko kažką man į delną:

– Man jo nereikia, aš ką tik pagimdžiau.

Aš paraudau. Tai buvo guminis apmovas, padarytas iš kiaulės žarnos.

Untas kaip gyvas šitokio nebūtų užsimovęs. Dar per Maskvos paliaubas Aunė siūlė miestelio tarybai išruošti arkliais traukiamą vežimą su doros ir apsisaugojimo priemonėm ir paleisti tą vežimą per kaimus, kad dalintų jas moterims, kurių vyrai Karelijos sąsmaukoje stato įtvirtinimus. Po įgaliotinių susirinkimo Didysis Lamperis apskaldė man ausis ir uždraudė važinėti su Aune. Ir Untas jį palaikė. Jiedu išvarė Aunę, kai vėl užsuko vežtis skiepyti kaimų. Išvadino apsėstąja šundaktare.

Bet Untas pabėgo, o gal ir dingo. Didysis Lamperis turėjo per akis rūpesčių žiūrėdamas savo pačią, kuriai buvo sunku suglausti kojas. Čiupinėjau tą apmovą. Širdis pasiuto daužytis, kai pradėjau vaizduotis jį esant tarp dviejų žmonių, įėjusių į kits kitą. Lisu čiupo man iš rankų apmovą.

– Betgi tau jo nereikės. Supranti?

Lisu kukeno juoku, bet žiūrėjo į tave aname lauko gale:

– Manau, kad tas Johanas turi tokią pat ydą kaip *Hileris*. Tiktai vieną kiaušį.

O aš žiūrėjau ir nemačiau tavyje jokios kliaudos. Išnaši nugara, dailus sudėjimas. Žinojau, kad vėl su tavim susitiksiu. Juk tu turėsi paimt iš manęs interviu. Iš stiprios moters, gebančios dovanoti gyvenimą ir jį atimti.

– Oi, – susiraukė Lisu ir susiėmė ištinusį skruostą.

– Žinai, aš padėsiu tau sutvarkyt tą dantį.

Kitą dieną nukulniavau į Nekelę. Nusivedžiau Lisu už tvoros ir replėmis ištraukiau dantį, pamelavusi, kad nepasiėmiau skausmą malšinančiųjų. Paskui paliepiau tai apsimetėlei lotai atnešti kraujažolių pavilgams. Tada užėjau į Nekelių namus.

Visokių būna namų. Tokių, kuriuose žmonės gyvena taip, kaip Viešpats liepė, ir gąsčioja Jo bausmės, jei medinis šaukštas nukrenta ant grindų. Tokiuose namuose neverta nė mėgint prašyti šeimininkų prieš savo valią išpildyti kokį prašymą. Bet būna tokių namų, kaip Nekelės rūmas Mergelės kalno pašonėje. Tokiuose namuose su švinu aptaisytais langais gyveno Nekelės Jounis, galingiausias Laplandijos kontrabandininkas. Žiaurus ir negailestingas jis buvo tiems, kurie mėgindavo jį apgauti. Bet aš pažinojau ir kitokį Jounį. Vyrą, kuris nekramtęs nurydavo visą upėtakį, raudodavo pavasarį skandinamų kačiukų ir, sukdamas skalbyklės rankeną, gręžė skalbinius, pavaduodamas mamą.

Jounis turėjo valdžią.

Verslus buvo paveldėjęs iš tėvo Aslako Nekelės, kuris per sausą ketvirtąjį dešimtmetį neužtvėrė užkardų į Laplandiją įvežamam spiritui. Jounis su tėvu važiuodavo etapas po etapo iki pat Oulu, tikrindami, ar degtinės upė teka iki Arkties vandenyno, o ne tik ištroškusių pietų Suomijos žemrausių gerklėsna. Aslakas sutiko Aunę Rovaniemyje, ten ji dirbo nakvynės namuose kambarine. Aunė pamilo ir išvažiavo su juo drauge, nors metropolį paliko su liūdesiu širdy. Ji iki šiol graudinosi prisimindama Rovaniemio muges ir pyktavo, kad po Manerheimo 75-mečio minėjimo Nekelės jau nebeturi reikalų tame mieste. Kas nutiko per tą šventę, mažai kas žinojo, dar mažiau kas drįso apie tai šnekėti.

– Bet smagu buvo, – priesaikavo Aunė.

Veikiausiai ir buvo smagu. Aslakas pastatydino jaunai žmonai gražiausią namą visame Petsame. Ir savo krašto žmonėms pagelbėjo tuo, kuo ligi tol gelbėjo Suomijos pietų žemrausius – girdė koltus spiritu ir turtėjo, už degtinę imdamas brangius kailius. Bet blogis visada susilaukia atsako – pinigas pražudė Jounio tėvą. Jis pirmasis Parkinoje nusipirko apelsiną iš anglų jūreivių, bet gavo baisią alergiją ir numirė. Nekelės šeima patyrė skaudų smūgį, juolab kad tuo metu atšaukė sausąjį

įstatymą. Šeima vos neprarado šlovės ir garbės. 1942-aisiais, kai Laplandijoje vėl buvo uždraustas alkoholis, suktybė vėl įsisuko. Jounis ir Aunė patys pradėjo virti gyvatinę. Jounis įsigijo geriausią mašiną, užmezgė gerus santykius su vokiečiais. Nekelės namai buvo tokia vieta, kur visi ėjo išjudinti stringančių reikalų.

Man pasirodė, kad Aunė lyg ir apsidžiaugė mane pamačiusi. Padėjo ant stalo kvietinės duonos, patiekė tikros kavos vyšniom išpaišytuose porceliano puodeliuose. Įtraukiau savin kavos kvapsnies, nuliežiau nuo bandelės varvantį sviestą. Pasvarsčiau padėtį. Į katrą kreiptis – į Aunę ar Jounį. Bent vieną kozirį turėjau savo rankose. Atėjau prašyti to, ko Didysis Lamperis kaip gyvas man nebūtų leidęs. O ir Aunė, ir Jounis iš visos širdies nekentė Didžiojo Lamperio ir Unto. Tylą nutraukė Aunė:

– Na, ką, Pietario dukra?

Kažkada pakeliui pas gimdyvę, kuriai reikėjo pagalbos replėmis, paklausiau Aunės, iš kur ji žino mano tėvo vardą. Gal jiedu pažįstami nuo Rovaniemio laikų? Bet Aunė niekada neatsakydavo į klausimą, jei nenorėdavo. Ji ėmė šukuoti man plaukus kaulinėm šukom ir paprašė padainuoti:

– Tu, dukrele, turi migdantį balsą. Gebėtum užmigdyti ir vaiką, ir vyrą. Aš pažinojau vičvieną žmogų, kuris mokėjo šitaip dainuoti, tai buvo mano sesuo Anikė. Ta vargšelė devynioliktais metais išvažiavo su vokiečiu.

Anikei Dievas buvo davęs balsą, o Aunei – gebėjimą gydyti ir naikinti.

Nurijau gardžiausios kvietinės bandos kąsnį, nuliežiau nuo lūpos cukraus trupinėlį.

– Noriu gauti darbą stovykloje. Titovkoje.

Puodelius pakėlusios Aunės ir Jounio rankos sustingo. Tada Aunė, sukandusi cukraus kubelį, suniauzgė:

– Žvairaake, nekalbėk kvailysčių.

Jounis pritarė:

– Ko atėjai čia? Eik pas kokį vokiečių talkininką. Važiuok į Rovaniemį, ten šitai sprendžia.

Bet mes visi trys žinojom, kad jie manęs nepriims. Ims aiškintis, kas aš tokia, ir sužinos. Apie tėvą ir visa kita.

Tada Aunės akys supratingai sužibo. Jounis buvo jai sakęs, kad tu išvažiuoji į stovyklą.

– Oi, vargšiuke strazdaniuke, ar dėl to vokiečio tau draika užėjo? Pamiršk jį. Uždėsiu vilko sėklidžių prievilgą ir praeis geiduliai.

Bet Aunė atrodė patenkinta. Untas su Didžiuoju Lamperiu buvo kalti dėl to, kad liovėmės važinėti su ja po kaimus. Jounis sėdėjo suolo gale ir peiliu krapštė panages.

Pasisukau į jį:

– Duosiu degalų talonų.

– Nereikia, vokiečiai duoda benzino.

– Padėk man.

– Negaliu.

– Gali. Tu gali sutvarkyti šitą reikalą.

– Bet netvarkysiu. Žmogui ten ne vieta.

– Aš atlaikysiu.

– Taigi, atlaikysi! – nusispjovė Jounis ir pažadėjo pagalvoti.

Supratau, kad Jounis nepadės.

– Gal tau čia bombų negana?

Pasakė, kad turėčiau eiti pas Alakuno Jakimą arba tiesiai pas vokiečius, jie patikrins, kas aš tokia, viską sužinos, ir aš gyvensiu taip, kaip lig šiol gyvenau. Taigi, sugrįš Untas su savo purvinais batais ir per kokį stebuklą užtaisys man vaiką. Ir aš tapsiu tokia kaip tos pirkioj prie stalo gūžinčios bobos, kurių pušies žievės maliniuose veisiasi tarakonai. Leisiu vakarus vieniša, vyras per naktis linksminsis Salmijervio „Šanchajuje“, vaikas gaus pusbadžio ir geležies stokos mažakraujystę, vidurių dieglius, kamuosiuosi spenelių uždegimu, šaltlige. Ne, ačiū.

Tada prisiminiau. Jounis turi man padėti įsitaisyti į stovyklą. Jis jau seniai meilinosi vienai ištekėjusiai moteriai. Ji

buvo iš Varangerio ir dingo, kai vokiečiai sudegino tenykščių namus ir išžudė tuos, kuriuos įtarė prisidėjus prie pasipriešinimo. Lyg ir operacija „Laukinė antis“ Jounis visa tai vadino. Jounis žinojo daugybę niekam nežinomų dalykų. Pavyzdžiui, tai, kad jo ta moteris gyva, tik išvežta į kažkokią stovyklą.

– Galėčiau patikrinti, ar tą Hetą dar tebelaiko Titovkoje.

Tas mekšras iškart pastatė ausis. Bet paskui papurtė galvą ir toliau pjaustinėjo nagus. Mane apėmė neviltis.

Žinau, mielas Johanai. Žinau, kad tai, ką padariau paskui, žema. Aš palaukiau, kol Aunė nueis į daržą išbarstyti kavos tirščių. Paėmiau Jouniui už rankos ir sušnypščiau:

– Aš žinau, kas nutiko Lisu vaikiščiui.

Jounis taip išsigando, kad peilis iš nagų iškrito.

– Ką tu čia? Erelis jį nunešė!

Praėjusiais metais kažkur palei Inarį išties erelis nunešė vaiką. Po to nutikimo visi pamėgo taip aiškinti retsykiais pasitaikančius kūdikių dingimus.

– Aš žinau, kur jūs jį užkasėte.

Tai buvo netiesa, bet suveikė.

– Tylėk, Žvairaake! – suriko Jounis. Bet po minutėlės tarė: – Nejau tu iš tikro tokia kvaila, kad nori į tą stovyklą?

– Tikrai.

Jounis pasispjaudė delnus.

– Aš sutvarkysiu šitą reikalą. Dabar einu pamyžti. O tu turėtum dingti, iki aš sugrįšiu.

Trinktelėjęs durimis Jounis išėjo. Aunė sugrįžo, užkabino duris kabliuku. Pasižiūrėjo į tuščią lopšį, paskui į mane. Aunė nekvaila. Pritykino prie pat, kad užuodžiau ją išgėrus gyvatinės, ir sušnibždėjo:

– Saugokis to, ko trokšti. Nes troškimas gali išsipildyti. Tavo tėvas buvo geras žmogus, – neužmiršk šito.

Aš jos neklausiau. Paslapčia pradėjau krautis daiktus. Nepaisiau oro pavojaus sirenų riksmų, negirdėjau, kad daug kas iki rudens ketina išvažiuoti į Švediją, į Ostrobotniją – kas kur.

Visi bėgo nuo karo, ieškojo priebėgos, o aš troškau sekti paskui tave ten, kur kvepėjo paraku, kur žemė degė nuo Stalino vargonų griausmo. Traukiau savin drignės kvapą, uodai kilo nuo žemės gyvastingu debesiu. Mėnulis nespėjo atsimainyt ir Aunės vaistinė notra ant palangės dar nebuvo pražydus, kai pradėjau dirbti Titovkos stovykloje.

Johanas Angelhurstas
1944 06 12, Petsamas

Turiu pabaigti paskutinį „Laplands Kurier“ vedamąjį. Bet sėdžiu čia, prie lango, ir žiūriu į nuotrauką, padarytą Kontrabandininko namuose. Sunku susikaupti. O turėčiau.

Mane perkelia į kitą vietą. *Zweiglager 322* Titovkoje. Į buvusią tranzitinę stovyklą, kurios veikla nuo šiol ilgalaikė. Žinau tik tiek, kad ten kažkas daroma.

Pats *Kriegsgefangenen-Bezirkskommandant Lappland,* Laplandijos regiono karo belaisvių stovyklos komendantas, Arkties Lapinas Eduardas Dytlas, pakvietė mane į Kursunkijervio štabą. Įkalbinėjau Kontrabandininką važiuoti paūžti į Rovaniemį, bet jis nesutiko. Tarytum išsigando, kai pasiūliau. Paklausiau, ar nenorėtų pamatyti traukinio ir paskraidyti lėktuvu (vietinius šitai sužavi, ypač moteris). Atsakė, kad traukinių matęs ir ypač bombonešių prisižiūrėjęs užtektinai, kad jo netraukia metropolis, tais pačiais metais turguje pamačius ir krokodilą, ir negrą.

– Galbūt *rokotilas* ir negras kada nors atsiras Alakuno lankoj, bet bent jau *rokotilui* ten tikrai ne vieta.

Aš nusijuokiau ir paklausiau, kodėl toks išmintingas vyras neina kariauti.

– Pasišoviau sau koją, – atsakė.

Prisiminiau šitai, kai su Dytlu valgėme graikišką patiekalą su avinėlio šlaunele, jo pavadinimas man priminė vaikžudystę. Kodėl kai kurie vyrai lenkiasi pareigos tėvynei ir šito net nesigėdija? Kaip šitaip galima? Mano dievaitis Horstas Veselis nie-

kuomet neabejojo. „Man garbė reiškia ištikimybę." Šitaip parašyta ant Ryšių štabo *Roi* vadovo Oivos Vilamo durų staktos.

– *Meine Ehre heißt Treue*, – išverčiau juokdamasis.

Arkties Lapinas nusikvatojo. Uždėjo delną man ant peties:

– Jūs – puikus fotografas ir dokumentininkas. Bet jei paliepi, fotoaparato kamera sugeba nusitaikyti ir šitie stačiokai suomiai.

Aš tai žinojau. Pas mus koviniai veiksmai inscenizuojami, o suomių būriai stoja į pirmutines linijas, nesislėpdami už šarvuočių neužsimovę šalmų.

– Jūs visų pirma *Reichssicherheitshauptamt*, Reicho vyriausiosios saugumo valdybos karininkas. Ne suomių kariaunos.

Pabrėžiau, kad mano užduotis – ne tik fotografuoti, bet ir stebėti žmonių nuotaikas, aš, aišku, žinau, kad esu Saugumo valdybos pareigūnas. Ir kad kaip tik man buvo nurodyta susipažinti su vietiniais. Užmegzti su jais draugiškus santykius, stebėti juos. Rašyti straipsnius apie broliškų tautų bendradarbiavimą. Aš tai ir dariau. Dytlas pradėjo dūsauti. RSHA vadovybė išreiškė nepasitenkinimą broliškąja tauta. Suomių cenzūros sistema silpna, juodasis sąrašas, kurį pateikė Ryšių štabas *Roi*, tiesiog juokingas. *Sat Sapienti*, protingam užtenka. Iš jų tik kirkšninių utėlių gali gauti.

– Šiaurė kiaura kaip rėtis. Kiekvieną desantininką jie priima į draugus.

Stebėjau prakaulųjį Arkties Lapiną, prisidegdamas pypkę. Ar jam kas nors užsiminė apie mano fotografavimus? Apie broliavimąsi su Kontrabandininku? Ar Arkties Lapinas abejoja mano lojalumu? Su tokiais kaip Kontrabandininkas SS karininkui susidėti nedera. Bet vadas turėjo kitokį reikalą:

– Jūs – SS karininkas. Vyresnysis leitenantas. Dabar – leitenantas.

Įtraukiau dūmo. Bent šitai tiesa. Paskui jis pridūrė:

– Juk 1941-aisiais jūs buvote Ukrainoje.

Staiga kabinete pasidarė trošku. Akyse sužibo jonvabaliai ir aš turėjau pasiremti Vilamo stalo. Matyt, Dytlo pypkės dūmai trenkė į smegenis.

– Apgailestauju, pone vade.

1941-ieji, Ukraina. Mano atmintyje paliko spraga.

Neprisimenu ničnieko, kas nutiko Ukrainoje. Neprisimenu, nors stengiuosi. Kaskart, kai mėginu visa tai apmąstyti, gyvenimas pasidaro nemielas, mintys užtemsta.

Prisimenu tik tiek, kad pabudęs Ukrainos lazarete pamačiau prie lovos stovintį dėdę ir gestapo karininką. Jis pasakė, kad Babij Jare mane kliudė atsitiktinė kulka, paleista kažkokio girto SS karininko. Ant kaktos tvinkčiojo šaltas prievilgas. Aš jų paklausiau, kur yra Babij Jaras.

– Ukrainoje. Prie Kijevo.

– Ką aš ten veikiau?

Dėdė pratrūko juoku:

– Sūnau, tu ten kasei duobes!

Daugiau klausinėti nepajėgiau. Sakė, kad aš paskui miegojau kokius tris mėnesius, o kai pabudau, mane perkėlė į Suomiją, tėvo svajonių žemę.

Ir jaučiausi čia laimingas.

Bet šita nuotrauka, kurią dabar vartau rankose. Ji padaryta pas Kontrabandininką, tada, kai gimdė jo sesuo. Fotografuota su delsikliu. Negaliu atplėšti nuo nuotraukos akių. Ta pribuvėja ir medicinos sesuo traukte traukia. Žaižarakė. Ji išsiskiria iš visų mano sutiktų moterų. Ji visada viena, vaikšto po Petsamą be vyro ir atrodo, kad nieko nesibaisina. Pagalvojau, kad ji kažkuo panaši į mano mamą Anikę. Kad nebijočiau su ja paklysti kalnuose. Kad ji galėtų rasti kurapkos kiaušinį žolės kupste. Plikom rankom sučiupti skrendantį perkūno oželį. Tikrai reikėtų paimti iš jos interviu, juolab kad aš pažadėjau. Bet neimsiu. Tokie pažadai retsykiais duodami, norint pataisyti

nuotaiką. Dabar tam ne laikas. Mane perkels į Titovką, ir aš tos moters daugiau niekada nepamatysiu.

Man kažkodėl sukėlė nerimą Eduardo Dytlo žodžiai, kad greitai reikės inscenizuotų kautynių vaizdų. Taip pat stebiuosi, kad būtent mane jie siunčia į *Zweiglager 322* ir kad siunčia būtent dabar. Kodėl RSHA siunčia reporterį į tokią vietą, kurios nevalia atskleisti? Nei fotografuoti, nei rašyti apie ją negalima. Eduardas Dytlas tikino, kad turiu tiktai tikėti. Būti toks, kaip nacionalsocialistų kankinys Horstas Veselis, kuris gatvėje susigrūmė su bolševikais ir žuvo. Noriu toks būti. Jeigu nereikės nieko slėpti, ir dar skubiai. Nors, kiek pamenu, kažkada tą daryti mokėjau.

1944-ųjų birželis, Titovkos stovykla

Atidardėjome su Jouniu vakarėjant, niekam apie tai nepranešę. Jaučiausi pavargusi. Ištykinau su lagaminėliu iš Didžiojo Lamperio namų ketvirtą ryto, kol šeimininkė nepakirdo į rytinį melžimą. Visą dieną važiuodamas Jounis nusikaušė pabaigtinai. Į suomių kareivines nuvežė bromo, pasišnekėjo su kareiviais, kol aš skaičiavau užpakalių atvaizdus ant išvietės sienos. Suskaičiavau du šimtus trisdešimt vieną. Dabar Jounis mėgino pataikyti pro vartus su abipus plastančiom svastikom. Johanai, tavo stovykla iš karto padarė man įspūdį! Barakų kaimelį supo trijų metrų aukštumo spygliuotos vielos tvoros. Buvo matyti suomiškos iškabos su kaukolėm: „*Halt!* Belaisvius maitinti draudžiama."

Mus priėmė kažkoks aukšto rango karininkas. Nustebau pamačiusi jo gražų veidą. Karininko nosis buvo su kuprele, aristokratiška, blakstienos ilgos. Vakaro vėjas plakė jo galifė kelnes kaip bures. Prie barakų kvepėjo vingiorykštės.

– SS oberšturmfiureris Hermanas Gėdelis, – prisistatė karininkas ir pasilenkęs pabučiavo man ranką. – Laukėme jūsų, *Fräulein Schwester*! – ir man jis iš karto patiko.

Hermanas Gėdelis kaip garbingiems svečiams mums aprodė stovyklą. Iš jo kalbos mėginau suprasti, kam kas skirta. Dar niekad nebuvau mačiusi belaisvių stovyklos, nors didžiuma Petsamo gyventojų veikiausiai buvo matę. Žinojau, kad Jounis surezgė pasaką, jog esu dirbusi daugelyje Karelijos sąsmaukos etapų. Stengiausi susikaupti, nepasirodyti, kad nieko neišmanau. Ir pati pamačiau, kad visuose keturiuose kampuose stovi bokšteliai su prožektoriais.

– Pastebėsime, jeigu panelė mėgins pabėgti, – paerzino Hermanas Gėdelis ir aš paraudau. Šiaip jau stovyklos šiuolaikiškumas ir švara nuteikė maloniai. Čia buvo įrengta telegrafo pastotė ir elektros jėgainė, pastatytos prausyklos, maisto ir ginklų sandėliai, ir dar vienas nemažas pastatas, ant kurio baltai dažytų durų kabėjo iškaba: „Operation Kuhstall"*. Pastatą juosė spygliuotų vielų tvoros, pagalvojau, kad tai ligoninė. Viskas atrodė tvarkinga ir taikinga, nieko baugaus, kaip tikėjausi. Žolėse giedojo uodai. Palei ligoninės kampą sparvą vaikėsi laumžirgis. Tarp barakų neslampinėjo iškorę liežuvius alkani rusai. Užtat pora patikimų belaisvių, už pavyzdingą elgesį gavusių lengvatų, vilko lauko virtuvę į kažkokį pastatą su dviem langeliais, kurių vienas buvo skirtas kareiviams, antras – belaisviams.

Vakarienei jie gaus elnienos ir baltos duonos.

– *Bruder* Kontrabandininke!

Veikiau pajutau, nei išgirdau tave prieinant.

Nesidaužyk, širdie!

Nudūriau akis į žemę ir paliečiau pirštu dantis. Buvau nušveitusi juos anglimis, kad žibėtų. Tą akimirką vėl išvydau įžūliai švytinčius tavo batus ir pakėliau akis. Neturėtum manęs laikyti baile.

Tu pagarbiai nusilenkei Jouniui. Ir krūptelėjai.

– *Fräulein Schwester, willkommen* **

Hermanas Gėdelis vėl šoko bučiuoti man rankos. Tu sukriokei:

– *Sieg Heil!*

Neatsakiau, ir Jounis, mostelėjęs ranka, nuėjo kraustyti krovinio.

Užėjome į baraką, kurį tu pavadinai Kabinetu. Prie durų paprašei visų nusiauti batus. Hermanas Gėdelis taip ir padarė,

* „Operacija „Tvartas" (vok.).
** Panele sesute, sveika atvykusi! (Vok.)

nors be didelio noro. Svarsčiau, kuris iš jūsų stovyklos vadas – Hermanas Gėdelis ar tu. „*Ein Volk, ein Reich, ein Führer*“* skelbė užrašas ant vėliavėlės, virpuliuojančios virš ąžuolinio stalo. Nužvelgiau kambario gale sumūrytą skalūninį židinį, įrėmintas nuotraukas, išdėliotas ant stalo.

– Rytoj pradėsime darbus. Bet šįvakar atšvęsim jūsų atvykimą!

Hermanas Gėdelis paskambino nedideliu sidabriniu varpeliu ir į kambarį įslinko liesas kaip kartis belaisvis, nešinas padėklu. Belaisviui prie kojos buvo pririštas karo šuva. Tiksliau kalė, kuri iššiepė prieš mus dantis, o paskui nėrė po stalu. Hermanas Gėdelis paaiškino:

– Tai vertėjas. Moka vokiečių, suomių ir kažkokių keistų jai giminiškų kalbų.

Tuomet pirmąkart pamačiau Aleksejų Ignatenką, nors tada, aišku, dar nežinojau jo vardo. Pro suplyšusias šlepetes švietė suvytę, dar vaikiški kojų pirštai. Nors prie kojos buvo pririštas niršus šuva, bet grandinė buvo ilga, tad jis judėjo laisvai.

– Vienas poetas pasakė, kad ruso žmogum nepaversi net mokydamas, kaip kiaulės nepaversi tauriu žirgu.

Ir dar:

– Lietus sode užaugina rožę, o pelkėje dagį. Ar ne taip, *Russe*?

Ruselis mandagiai linktelėjo ir toliau pilstė gėrimus. Tą akimirką lauke pasigirdo smuiko garsai. Kažkas užgrojo slaviškai atmieštą „Lili Marlene“.

– Tai Maskvos filharmonija!

Mes įsitaisėme žaliuose krėsluose ir Ruselis įžiebė židinyje ugnį. Kalė patenkinta unkščiojo po stalu. Hermanas Gėdelis tikino, kad man bus gera stovykloje, ypač dabar, kai dauguma slaugių išvyko. Iš suomių pasiliko tik viena, stovyklos vyriausioji seselė. Gaila, pridūrė Gėdelis. Suomiai dirba gerai.

---

* Viena tauta, vienas reichas, vienas fiureris (vok.).

– Mes norim, kad suomiai pasiliktų. Todėl jus laikome veikiau Trečiojo Reicho viešnia nei darbuotoja.

Tada Hermanas Gėdelis parodė du auksuotus gobelenus, gautus iš vienuolių, kurie pasitraukė iš vienuolyno.

– Juk mes ne gyvuliai. Juk Paryžiaus nesugriovėm taip, kaip Varšuvą.

Hermanas Gėdelis įbruko man į ranką taurę su šlakeliu konjako.

Kyštelėjau liežuvį į tą velnio myžalą. Nudegino kartumu. Untas būtų mane pasmerkęs. Didysis Lamperis būtų išvadinęs Belzebubo kale. Trūktelėjau kaip reikiant. Jounis išsitiesė prie durų pailsėti, o judu su Hermanu Gėdeliu ėmėt kimšti pypkes. Atsipalaidavau. Matant pypkę mane dažnai perima jaukumas, pypkės man primena vaikystę Rovaniemyje ir Sahanperės nelegalias alaus daryklas. Pypkės man primena samanom kvepiantį naminį tabaką, jį rūkydavo tėvas, paėmęs tą įtaisą su koteliu iš mamos rankų, jos primena man malonų turkišką Latakijos tabaką, kurį tėvas traukdavo sekmadieniais ir kuris švelniai dvelkė romu. *Už nuodėmes bus atleista* – buvo išraižyta ant tėvo pypkės. Apsižvalgiau aplinkui. Ant nėriniuota staltiese uždengto stalo ir židinio atbrailos stovėjo įrėmintos nuotraukos. Iš tų rėmelių į mus žvelgė solidūs, kupini pasitikėjimo medalionų ir skrybėlių kartos žmonės. Joks desantas manęs iš čia neišneš. Jūs pūtėte dūmų ratilus į raudoną gaubtą lempos, į kurią generatorius iš užtvankos pumpavo šviesą.

– Mudu su Johanu – seni kovos draugai. Tiesą sakant, mes vaikystės draugai.

– Taip, *Fräulein Schwester*. Mudviejų mamos pirko mėsą vienoje krautuvėje.

Dėl to Hermanas Gėdelis man patiko dar labiau. Judu tarnavote viename hitlerjugendo dalinyje, kovojote vienoje *Einzatzgruppe C* Ukrainoje. Tie žodžiai man glostė ausį. Iliustruotame „Suomen Kuvalehti“ žurnale aš buvau skaičiusi apie Ukrainą, legendinę kazokų ir kaštonų šalį. Ir kitokių dalykų

buvau skaičiusi Didžiojo Lamperio „Alyvmedžio“ žurnaluose, išleistuose dar XIX amžiaus 8-ajame dešimtmetyje. Paklausiau, ar tiesa tai, ką tuose žurnaluose rašo apie pagonis. Ar tiesa, kad klaidatikių moterys gimdo vaikus aštuoniolika mėnesių be pertraukos, vaikas visąlaik auga, kabodamas joms tarp kojų. Galiausiai jis pats nusikanda bambagyslę ir keikdamasis nurėplioja durų link. Atsižada giminės ir niekuomet nesugrįžta namo. Hermanas Gėdelis nusijuokė ir parodė į tave:

– Apie moteris klausk paties Johano!

Kažkokia moteris gulėjo po tavimi tenai kažkur toliese, laižė dulkiną duobelę palei kaklą, kuždėjosi su tavim apie tokius dalykus, kurių aš kaip gyva nesužinosiu.

– Visko galėčiau pripasakoti apie šito šelmio šėliones tenai, – nusijuokė Hermanas Gėdelis ir pliaukštelėjo delnu tau per nugarą. Apvaliadugnėje taurėje vėl radosi gėrimo.

– O, Kijeve, o, Ukrainos stepės! – svajingai tarė Hermanas Gėdelis. – Vaizdai ten gražesni ir operacijos gerokai platesnio masto. Ten mes naudojome pažangesnius cheminius maišalus, geriausi pasaulio gydytojai ten dirbo drauge su mokslininkais.

Man tai padarė didžiulį įspūdį. Apžiūrinėdamas savo pypkę lenktu koteliu, Hermanas Gėdelis pasakė:

– Keista, kad ir žemesnė padermė moka dirbti pypkes ir raminasi jų dūmais. Kai kurios padermės to kilnaus meno išmoko anksčiau, nei malti grūdus košei.

– Bet tos padermės pernelyg įniko į pramogas ir malonumus. Priešingai nei vokiečių tauta.

– Ir suomiai. Suomiai ir vokiečiai. Mes esame viena.

Jounis lingavo palei durų staktą, ant rudinės gražiai žvilgėjo seilių lašas.

Kabinete kvepėjo muskusu ir pypkės dūmais. Hermanas Gėdelis pagyrė tabako mišinį, kurį tu gavai iš savo dėdės, o tam pats Romelis jo parvežė lauktuvių iš Afrikos.

– Išsigimimas, praeitis. Mėgaukimės šia akimirka!

– Tik rusų padermė apie pypkiavimą ničnieko nesupranta, ar ne, *Russe*?

Ruselis mandagiai linktelėjo ir įsistebeilijo į knygų lentynoje sudėtus „Der Stürmer" komplektus ir kitus leidinius, rašančius tuo klausimu. Prirakintos kalės kojos miegant tolydžiai trūkčiojo.

– Johanai Angelhurstai, brolau! Nusifotografuokime!

Tu išsiėmei fotoaparatą ir niūktelėjai Jouniui, kad atsikeltų ir padarytų nuotrauką su delsikliu. Tada Hermanas Gėdelis suriko taip, kad konjakas išsiteliūskavo per taurės kraštus.

– *Die Arktis ist Nichts!** Šitas Johanas! Jis iškas mums duobę!

Tu su eksponometru rankoje sustingai vidury kambario, Jounis sau stenėjo ant suoliuko padury. Man konjakas šildė pilvą, o ir tu buvai taip arti. Rodės, pulčiau, prigluščiau veidu prie paslėpsnių ir švelniai krimstelėčiau. Ir aš tada paklausiau:

– Kokią duobę?

---

* Ta Arktis yra niekas! (Vok.)

Johanas Angelhurstas
1944 06 25, Titovka

Baisiausias slogutis virto tikrove. Hermanas Gėdelis čia. Ir kalba apie tai, ko aš nesuprantu – apie Ukrainą, Babij Jarą, ir netiki, kad mano atmintyje Babij Jaras paliko skylę. Užtat patį Gėdelį prisimenu net per daug gerai. Prieš karą jis vertėsi antikvarinių daiktų prekyba. Basonai ir kateteriai jo rankose virsdavo angeliukais išpaišytais puodeliais ir dailiomis taurėmis, lygiai taip pat Hermanas iškreipia savo tikrą paveikslą į šlykštų šaržą. Nekenčiu jo nuo tol, kai apsigyvenome toje pačioje gatvėje, kurioje gyveno jis. Mano gerąją mamą Anikę ten stumdė eilėje prie šaltienos, tyčiojosi tol, kol sužinojo, kas mano dėdė.

Tėvas jį vadino *Alte Sau,* sena kiaule, o turėjo būti jam dėkingas. Dėdė įtaisė savo brolį jėgerį laužytoju „Frans-Eheri-Verlag“ leidyklos spaustuvėje, toje, kuri pati pirma išspausdino „Mein Kampf“. Dėdę aš gerbiu. Pirmojo pasaulinio karo lakūnas didvyris Tėgelis Angelhurstas buvo Vokietijos Nacionalsocialistinės darbininkų partijos devintasis narys, o Fiureris – septintas. Nuo pat pradžių priklausė sukarintai organizacijai „Sturmabteilung“. Dėdė toks galingas, kad lankosi Fiurerio „Erelio lizde“ ir nakvoja pas Gėringą. Gėbelsą vadina *Komischer Heini* ir prie pietų stalo jį mėgdžiodamas išpučia skruostus ir sumuša kulnais. Skelbia tostus už Horstą Veselį, už kankinį, į kurį norėčiau būti panašus. Dėdės dėka mus paliko ramybėje. Partijos automobilis prie vartų daro stebuklus.

Bet Hermano Gėdelio aš bijau. Bijau nuo tos valandos, kai stovėjau prie Babij Jaro žvyrduobės (kas toj duobėj buvo, ne-

prisimenu). Sėdėjome prie židinio, valgėme patikimų belaisvių atneštą elnienos kepsnį, mėgavomės pypkės dūmais, kurie malšina liūdesį ir apgobia maloniu kiek kartoku užsimiršimu rūke. Prisiminiau sykį sutikęs suomį žvalgybininką labai apdegusiu raudonu veidu, jis sėdėjo tam pačiam krėsle ir rūkė pypkę. Ant jos kotelio buvo užrašas: *Už nuodėmes bus atleista.*

Žiūrėjau į Žaižarakę ir man dingtelėjo: kodėl gi ne? Padarysiu mudviejų nuotrauką ir pasižiūrėsiu, ar magnezija išlaikys jos dvasią. Viskas jau buvo paruošta. Filmavimo kamera, 105 mm objektyvas, apertūra – 5.6, ekspozicija – 1/2 s. Parodžiau Kontrabandininkui, kaip nustatyti delsiklį, pamokiau su juo fotografuoti. Pyko, kad jį pažadinau:

– Beje, tu užmiršti pasižiūrėti, kaip atrodai.

Kartais šitai užsimiršta, atsakiau.

Nemelavau.

Paskui išgirdau:

– Mūsų Johanas labai gerai kasa duobes.

Tai, ką Eduardas Dytlas man sakė. Ką turėsiu daryti čia.

Žaižarakė priėjo iš nugaros, nė nespėjus paimti į rankas kastuvo.

Pasodino ant laiptų. Nupūtė nuo kaktos uodus.

– Iš kur moki tarmiškai?

Aš, aišku, pamelavau. Kaip ir Arkties Lapinui. Kad kalbos mokiausi iš „Soldaten-wortenbuch“ žodyno, kurį gavo visi žvalgybininkai. Seniai visiems šitaip meluoju. Mane paskyrė į SS kariuomenę dėl rasinio grynumo, nepriekaištingos reputacijos, geros sveikatos ir kilmės. Iš kur moku suomiškai? Eduardas Dytlas į tą klausimą atsakė, perskaitydamas RSHA ir gestapo ataskaitą: todėl, kad mano motina žemesnės rasės. Ji suomė.

Galėjau papasakoti, jog mano tėvas Fricas Angelhurstas atkako į Laplandiją 1916-aisiais su pirmaisiais sabotažo ekspertais ir jam čia buvo taip gera, kad grįžo į Berlyną tik po

ketverių metų. Kad, jam čia atvykus, kažkas nutiko, todėl tapo pacifistu ir paliko toks ligi mirties. Nepapasakojau. Nepasakojau ir apie tai, kad, atvykęs į Berlyną, nukreipė savąjį ginklą į prisikabinusią samę, kuri tapo mano mama. Į merginą tamsiais antakiais, kurią niekino net mėsininkas. Kraujo stabdytojų giminės. Per mamą aš niekada netapsiu nacionaliniu didvyriu, tokiu kaip Horstas Veselis, kuris buvo grynas arijas.

Mano kraujas negrynas. Ir dėl to kaltas tėvas.

Tėvui niekad nerūpėjo Idėja. Jį išmetė iš leidyklos ir tik dėdės dėka jis gavo darbą laikraštyje, kuris buvo antisemitiškas, bet prastas literatūriniu požiūriu. Tėvas užkliuvo NSDP, kai atsisakė prie straipsnio „Nepageidautini žydai" skelbti šmeižikišką tekstą apie tą Vienos šarlataną. Tada mes atsidūrėme gražiai nutinkuotame name Berlyno užmiestyje, kur virtuvės sienos buvo išklijuotos banknotais, devalvuotais 1923-iaisiais. Tuose namuose mazgotės dvokė pelėsiais, naktį grabinėjant naktipuodžio pirštai pačiupdavo tarakoną. Mama nesiskundė, bet žinau, kad kentėjo. Barantis ją girdėjau tik sykį. Tada pasakė, jog buto grindys tokios prastos, kad batai pūva. Tėvas nieko neatsakė, bet nuo tol po namus mes vaikščiojom su šliurėm.

– Tavo tėvas buvo geras vyras, bet to Horsto Veselio aš nežinau. Kas jis toks? – paklausė Žaižarakė.

Akyse sutemo. Nejau ta *Finnenlümmel* – prasčiokė suomė nieko nesuprato? Horstas Veselis yra nacių Vokietijos kankinys, Idėjos žmogus, kuris už mus atidavė viską ir kurį nužudė komunistai. Tėvas vadino Horstą Veselį chuliganu. Jis toks nebuvo. Horstas Veselis buvo mūrdaužys. O mano tėvas – nelaimėlis. Jeigu ne dėdė, jis būtų pakliuvęs į Zaksenhauzeną žygio batų bandyti už tai, kad mėgino parduoti čigonams Partijos rašytojų sąjungos ženkliuką.

Gal tėvas paslapčia tikėjosi, kad ir aš tapsiu rašytojas.

Prisimenu vieną dieną, kai jis pasišaukė mane į darbo kambarį ir padavė plunksnakotį. Pasakė, kad kažkoks Bertoldas

Brechtas juo suraizgė parašą, o paskui pasikasė užausį. Liejanti rašalinė, išgaravęs vanduo iš indo su išsižiojusia auksine žuvele. Pavarčiau plunksnakotį rankose ir pastebėjau, kad jo galiukas įskilęs. Tada mano tėvas, sabotažo bataliono vadas ir išminuotojas Fricas Angelhurstas, gūžtelėjo pečiais ir amžiams prarado susidomėjimą manimi:

– Na, taip. Galėsi stoti skusti bulvių.

Nestojau skusti bulvių.

Ėmiausi fotografijos.

Fotografija buvo vienintelis dalykas, kurio troškau. Nuo Berlyno olimpinių žaidynių, kai pamačiau Lenės Rifenštal darbus. Dėdė nupirko man 35 milimetrų objektyvo „Leicą". Tėvo redakcijoje išmokau naudotis fotodidintuvu ir apskaičiuoti ryškinimo trukmę. Perpratau želatinos paslaptis, fiksuoti pasaulį su magnezija. Pasaulis, anapus aparato lęšio apvirstantis aukštyn kojom, man atrodė tikresnis už tą, kuriame galioja traukos jėgos įstatymai. Popieriuje fiksažo nupieštos moters šlaunys mane jaudino labiau nei tikras, gyvas kūnas.

Iki šios dienos. Pajutau tą moterį pamaži glaudžiantis prie manęs. Ir mane staiga pagavo noras nubraukti jai nuo kaktos plaukus ir kišti jai į burną pirštus vieną po kito, kad nučiulptų nešvarumus ir kraują.

Paskui prisiminiau, ką apie tą moterį atsisveikindama pasakė Kontrabandininko sesuo. Ji atsisėdo man ant kelių, prisiplojo krūtimis.

– Aš taip tavęs ilgėsiuosi. Bet greitai vėl būsiu tavo lęšio masalas. Ar tau patiko?

Linktelėjau galvą. Prisiminiau mamos žodžius: po gražiu apvalkalu paprastai būna tuščia. Ir tada, akimirkos įgeidžiu, paklausiau vardo tos pribuvėjos, kuri priėmė Kontrabandininko sesers negriuką. Iš karto supratau padaręs kažkokią klaidą, kurios moterys nedovanoja ir kurių vyrai nepajėgia suprasti. Kontrabandininko sesuo tartum pajuodo. Iš pradžių apsime-

tė išvis neprisimenanti tos moters, nors pats mačiau Parkinos lauke juodvi ginčijantis.

– Tu negalvok apie ją. Ji bergždžia, – galų gale atsakė Kontrabandininko sesuo. – Pikto kraujo.

Nesupratau, ką tai reiškia.

– Tai reiškia, kad sugulęs su tokia švirkši tarsi silkių statinės skylėn – taikliai, bet tuščiai.

Atsakiau, kad vis tiek nesupratau.

– Ji žvaira. Neliesk jos.

Kontrabandininko sesuo pabeldė man į kaktą smiliumi. Esą tokia moteris permato vyro mintis.

– Pasižiūrės į tave negera akim. Ir būsi *verrükt*. Kvailas.

Šitai aš supratau. Dar kvailesnis negaliu būti.

Dabar pajutęs Žaižarakę šalia, išsigandau baisingo noro ją paliesti.

Negaliu būti silpnas. Aš turiu vykdyti užduotį.

Kitą rytą pabėgau iš stovyklos.

1944-ųjų birželis, Titovka

Po to vakaro tu kažkur dingai. Sakė, kad išvažiavai į Parkiną, dėl kažkokių dokumentų. Iš stovyklos vyriausiosios medicinos sesers, kurią vadino Prikeliančiąja iš mirusiųjų, kalbos supratau, kad tavo dingimas vadovybei nepatiko, bet ji negalėjo uždraust tau išvažiuoti. Tada supratau, jog tikrasis stovyklos vadas – Hermanas Gėdelis, nes vadui nevalia kaip niekur nieko palikti savo posto. Ir aš laukiau, tysojau ant suolo tuščiame barake, traiškiau šlaunimis naktinius drugius ir galvojau apie uodus, kurie siurbia tau kraują, kad ir kur atsidūrei. Paklodės, ant kurių gulėjau, buvo sausos, kvepėjo sakais. Virpčiojau visu kūnu, kai prisiliesdavau smilkinio, kurį tu palytėjai. Glostinėjausi šlaunis, melsdama Dievo nuslopinti savinieką. Siurbčiojau bebrų sruoglių ir notros lapų ištraukos gėrimą. Meldžiausi Dievui. Kartojau Didžiojo Lamperio žodžius: „Tavo putė paženklinta kryžium kaip kiškio snukis."

Bloga bloga, vis bloga. Paleistuvė. Apskretėlė, perimta aistros savo broliui. Vis dėlto geismas manęs neapleido. O Didįjį Lamperį nustelbė Nekelės Aunė:

– Plaukai vešlūs kaip kumelės karčiai, šlaunys – kaip ristūnės.

Pradėjau ruoštis interviu, kurį ketinai iš manęs imti. Ruselis avikirpėm žirklėm nurėžė kirpčiukus, kad nuotraukoje gražiai atrodyčiau. Ruošė mane, uždavinėdamas tokius klausimus, kokius, man rodės, užduoda laikraštininkai. Jie viską nori žinoti, nuo pat pradžių. Pasiruošiau papasakoti:

– Gimiau 1908-aisiais, kai Sibiro naktį skverbė ugniniai kamuoliai...

– *Medicinica*, nekalbėk nesąmonių.

Paskui Ruselis paskaitė ištraukų iš deramai parengtų „Laiko krypties“ interviu. Atsakymai į klausimus turėjo būti dalykiški ir aiškūs, atsakant nereikia visko dėstyt išsamiai.

Na, iš naujo. Kodėl ėmėtės šito amato? Kur jo mokėtės? Bet ne tokie turėjo būti klausimai. Tokie klausimai neatskleidžia tikros tiesos. Neišduos, kad man dieną naktį kaista strėnos. Kad noriu, jog išniekintum mane čia pat, dabar.

Prikeliančioji iš mirusių buvo suomė senmergė. Ji skaitė vokiečių medicininius leidinius ir tikėjo eugenika taip pat tvirtai, kaip Prisikėlimu. Plaudavo kojas karbolio vandeniu, šveisdavo kelius emaliuotame dubenyje, šitaip naikindama rusų smarvę. Sklido kalbos, kad Prikeliančiosios vardą ji gavo Petsamo lazarete atgaivinusi raudonąjį. Tas apšepėlis atšliuožė į šiaurę 1918-ųjų vasarį. Prikeliančioji stojo užkamšyti jo kūno angų sakais, idant išskyros netekėtų per karsto kraštus. Kaip tik tada numirėlis ir prisikėlė.

– Kad tave apžėlusi Lenino subinė. Neužkask manęs! – suriko tas raudonšiknis, slinkdamas nuo suolo. Čiupo pypkę ir nėrė per sieną į Murmansko legioną. Tada Prikeliančiosios širdyje ir įsižiebė nenumaldoma neapykanta rusams ir raudoniesiems.

Kai paklausiau Prikeliančiosios apie tave, ji gūžtelėjo kaulėtais pečiais:

– Na, vadas gavo užduotį. Jo čia dabar nematyti.

Nuėjau pas Hermaną Gėdelį.

– Jūs pavaldi *Fräulein* Vatajai.

Vadinasi, Prikeliančioji turėjo vardą.

Gėdelis palietė man skruostą. Patarė imtis darbų, nes stovykla greitai bus pilnutėlė.

Taip ir nutiko. Paaiškėjo, kad belaisvių jau gal trys šimtai. Tik iki šiol jie kiaurą parą dirbo Rusenštrasės gatvės statybvietėje.

– Juk šviesos čia pakanka, – nuramino Hermanas Gėdelis, kai pasibaisėjau tokia ilga darbo diena. – Jūs – tartum gerai išsilaikiusi vaza iš Alariko kapo.

Jis pasilenkė, pabučiavo man ranką ir aš vėl paraudau. Hermanas Gėdelis pasakė dirbęs Himlerio įsteigtoje mokslinių tyrimų organizacijoje „Ahnenerbe“, kuri tyrinėjo germanų galingųjų protėvių istoriją. Gėdelis puoselėjo svajonę atrasti visigotų vado Alariko kapą Italijoje. Judindama lūpas sekiau vado pasakojimą. Ak, kaip tas antiką studijavęs SS karininkas su manimi elgėsi!

– Tuščia tuo didžiuotis, – tarė Prikeliančioji, užėjusi kažkokiu reikalu. – Tu toks pat pelkės glitėsis kaip visi, – sušnypštė, Hermanui Gėdeliui negirdint. Ir nušniokštavo į baraką su iškaba virš durų: *Operation Kuhstall.*

Nusekiau iš paskos. Bet Prikeliančioji manęs į vidų neįleido. Parodė kitą baraką ir patarė man susikaupti ir imtis pjaustyti gangrenas.

– Svarbių reikalų tau negalima patikėti. Verčiau nesipainiok po kojų.

Nusprendžiau parodyti, kad ne veltui mane nusamdė dirbt Trečiajam Reichui. Įkūriau stovykloje utėlinę sauną. Ruselis man skiemenavo iš „Laiko krypties“:

– Rus... rusas... kaip padermė... pakenčiamas, jei išmui... išmuiluojamas skystu muilu, palaikomas 60 laipsnių temper... temperatūroje, kad išprakaituotų, ir užginamas atlikti savo reikalus barake.

Ruselį prajuokino mintis, kad belaisviai atlieka savo reikalus barakuose, bet man nė kiek nebuvo juokinga. Rusas – gyvulys. Kur gyvulys eina, ten šika. Tą liudijo ir nenuslopstantis amoniako kvapas, nuo kurio užimdavo nosį nuščiuvus šiaurės vėjui.

Ruselis padėjo man išsirinkti belaisvius apsivalymo darbams. Šiaip buvo tinginys, kaip visi rusai, dykinėdavo prie vartų, drožinėdavo kažkokius medinius seneliukus, arklius,

bokštus ir panašius dalykus. Savanoriai parankiniai dėl juoko pririšo jam prie kojos karo šunį, kuris jautriai reaguodavo į bombardavimus. Tai buvo kalė ir šuninga, kaukčiojo liūdnai. Elgiausi su rusu kaip su žmogum, juolab kad jis mokėjo suomiškai. Keistas atrodė padaras, pats sakėsi esąs ne rusas, o iš suomiams giminiškos marių tautelės.

Belaisvių plaukai būdavo nukerpami, o skudurai skalbiami didžiuliame puode su keturiais litrais skysto muilo. Greitai supratau, kad stovykloje visko trūksta. Pribuvėjos amatas mane išmokė, kad liga įsismarkaus, gimdyvė numirs, naujagimis susirgs uždegimu, į dantis įsimes ėduonis, jei nebus pažabota nešvara.

Padaviau sąrašą Montjai, serbui parankiniui, kuriuo Hermanas Gėdelis tarytum pasitikėjo. Muilo, šarmo, skysto muilo, sieros, žibalo, acto, švarios krūminės. Už paskutinės barakų voros buvo sukalta fanerinė palapinė, kurion variau tas karo belaisviais vadinamas šmėklas. Sunykę jie buvo, pasak Hermano Gėdelio, dėl to, kad nedirbo ir valgyt negaudavo. Aš tuo patikėjau. Iš pradžių sargybiniai kosčiojo ir mirksėjo akimis, matydami tą belaisvių kurortą, laidė pastabas dėl storžievių suomių jautrumo, bet galiausiai džiaugėsi. Dėmėtosios šiltinės epidemijos stovykloje buvo baiminamasi labiau nei rusų antpuolio, nors patrankos Litsoje griaudė kiauras dienas ir kartais vakaro vėjo atnešta parako smarvė sumišdavo su Hermano Gėdelio ukrainietiškų alyvų žiedų kvapsniu.

Prabėgus aštuoniolikai dienų, trims minutėms ir vienai ilgai akimirkai, tu sugrįžai. Sugrįžai ne vienas. Iš paskos atmynė Nekelės Jounis ir Lispetė, – toji pasipuošusi pliuške raudona skrybėle ir kretono suknele.

– *Finnenlümmel* pas belaisvius nevalia! – sušuko Hermanas Gėdelis tą akimirką, kai išėjau į kiemą su savo blakių nusiusiota medvilnine drapana. Ką tik buvo atvežta partija nau-

jokų. Man buvo liepta išklausyti jų plaučius ir pranešti apie tuos, kurie sirgo tuberkulioze ir difteritu. Be to, turėjau surašyti visus nušalimus, apsakyti kulių ir pimpalų būklę, apžiūrėti ir suminėti sergančiųjų gonorėja požymius, varpų galvutes, itin žiūrėti, ar neatvežta apipjaustytų apyvarpių. Apie jas privalėjau skubinai pranešti. Prikeliančioji rado dvi ir netrukus Montja tempė jų savininkus nuogus į šaltį. Aš padejavau, kad jie paliko neprausti, – Hermanas Gėdelis atsakė:

– Nesirūpink, *Fräulein Schwester*. Šitie *verjüdelten Russen*, ruszydžiai, bus išvežti į kitą stovyklą.

Į kokią? Hermanas Gėdelis gūžtelėjo dailiais pečiais. Leido suprasti, kad nedera klausinėti tokių niekų. Kad burna bereik aušta. Čia nėra padorių poilsiavietčių, kaip Europos kraštuose.

– *Einsatzgruppe* tuo pasirūpins.

Buvo ir tokių belaisvių, kuriems reikėjo užgydyti šautines žaizdas, kai kuriems – pjūklu ir be nuskausminimo nupjauti galūnes. Kaip tik per tą sambrūzdį atvažiavote judu su Nekele. Jounis buvo girtas kaip pėdas ir panūdo apžiūrėti stovyklą. Šokau lydėti. Žinojau, ką Jounis turi galvoje. Jis ieškojo tos savo plaukuotos ožkarožės. Jos vyras dabar sėdėjo Sydspiseno kalėjime Trumsėje ir žmonės šnekėjo, kad vokiečiai tą bobelę laiko kažkokioje stovykloje rytuose.

– Čia nėra tavo mielosios, moterų čia nėra.

– Ar tu tikra? Rausva garbana ant kaktos, putė – kaip kumelės snukis.

– Užčiaupk nasrus, antraip jie tave nušaus, – pasakiau.

Bet Jounis pratrūko rėkaloti:

– Heta! Ar tu čia? – ir aš turėjau skubinai nuvesti jį į baraką pamiegot.

– Tiek daug turiu tau papasakoti, – suspigo Lisu kėbule man sugrįžus į Medžioklės kiemą. Lūpos ryškiai raudonos, ji avėjo „Löfskag" aulinukus, Aunės užsakytus Stokholme. Berankovės suknelės pažastės vis skleidėsi nelyg pragaro vartai. Apkabinai ją per juosmenį ir trūktelėjai nuo fordo

„Naikintuvo“ kėbulo. Lisu atskriejo iki manęs, dvelkė pakalnutėm ir sperma.

– Ak, mažoji Žvairaake, – sukudakavo ji ir apsivijo man kaklą. – Ak, sesute, su šitokia šukuosena tavo akys švyti šelmiškai.

Suėmiau šilkinius pūkelius ant sprando, užčiuopdama po oda silpnus slankstelius. Atrodė tokie gležni ir trapūs.

– Bet tu atsitraukei nuo darbo. Mes einam pailsėti.

– Aš jau galiu pabaigti.

Lisu pavartė akis ir įsikibo tau į parankę. Aš meldžiau Dievo: „Suteik Johanui jėgų pasakyti „ne“. Liepk jam pasikviesti ir mane.“

Bet Dievas man nebuvo maloningas.

– Eisime į *Kapinetą*? Papasakosiu, kaip aš maudžiau *Hilerį*.

– Na, eime.

Ir apkabinai per juosmenį tą nuodėvą, tą plaušabudę, tą nuodingąją, ką tik iš gimdymų ištrūkusią išrausą. Manęs, Johanai, pasikviesti nepanorai. Lisu atsisuko, pamojavo. Tas pergalingas žvilgsnis! Aš stipri moteris. Bet kokiomis aplinkybėmis galiu pargriauti elnią ragočių. Tokiai, kaip Lisu, akimirksniu galėčiau nusukti sprandą. Sugrįžau į ligonių baraką uodams ausyse gaudžiant. Kirtau atsivėdėjusi pjūklu ligoniui per koją.

– *Medicinica. Vot,* viešnia pas tave, – užgiedojo tarpdury Montja. Ir Lisu ant pirštų galų atstypčiojo pasižiūrėti, ką aš dirbu:

– Fui, čia dvokia maru.

Aš tylėjau. Sukandusi dantis džyrinau gangrenos apimtą ūsuoto baltarusio koją. Vyras verkė ir atkakliai kaišiojo man žmonos ir dviejų vaikų nuotrauką. Žmona glaudė prie smilkinio *dačoje* suskintą puokštę. Mergaitės suknelę puošė nėriniuota apykaklė, krūtinę – perlamutrinė sagė, storastikliai berniuko akiniai atrodė kaip du butelio dugnai, vaikas spaudė prie krūtinės Bibliją su stačiatikių kryžium. Pažiūrėti atrodė

graži šeima. Maldžiau baltarusį, stengdamasi kuo steriliau apvalyti koją. Buvo nelengva. Didžią dalį dezinfekcinių medžiagų buvau sunaudojusi švarindama sutrešusį saunos baraką. Prikeliančioji pakuždėjo, kad baltarusis įtariamas esąs liaudies komisaras, ir patarė pjauti blauzdikaulį be nuskausminimo. Liepiau Lisu sudaryti belaisvio turto sąrašą, kad jis po karo galėtų viską atgauti. Lisu neklausė, lūpas judindama tiktai skiemenavo prie sienos priklijuotą vaistų pristatymo grafiką. Nuo kraujo ją tampė vėmulys.

– Žinai ką? Aš sugalvojau, kaip išsigelbėsiu iš šito karo, – tarė, kai emaliuotame dubenyje mazgojausi rankas. – Pagimdysiu tam Johanui vaiką. Jis nori vaiko.

– Taip greit tu nepastosi.

– Pastosiu. Johanas sakė, kad aš kvepiu vaisiais.

Pagalvojau, kad lubų sijos pažiūrėti labai silpnos.

– Baisu! Nepatikėsi, kas nutiko vakar per vakarinį bombardavimą. Jis neskystakiaušis. Jis pašėlęs. Tamsoje įsibrovė į mane, nors brolis buvo šalia.

Pirmynatgal, pirmynatgal, žeme trenkiančioje karininkų klubo priešlėktuvinėje slėptuvėje, tavo grūstuvas svetimoje piestoje. Apsimetėlės lotos praskėstos šlaunys, sunkus alsavimas, visai šalia švyti Jounio pypkės galvutė. Rusų bomba pralėkė smarkiai pro šalį.

„Aš jį imsiu“, pasakė Lisu.

Kažkur tundroje pasigirdo trenksmas. Ruseliui prie kojos pririšta kalė sukaukė, mėgino lįsti po gultu. Lisu suraukė kaktą. Vienas kitas vietinis jau ruošėsi bėgti į pietus.

– Tas *Hileris* nelaimės. Jis turi tiktai vieną pautą. Sėdi dabar namuose ir graužia kilimo kraštą.

Įsižeidžiau, kad ji taip menkai tiki mūsų reikalu.

– Reikia galvoti apie ateitį.

Bet, pasak išmintingų Lisu žodžių, nevertėtų susidėti su bet kuo. O dabar su vokiečiais reikia būti atsargiam.

– Paaiškėjo, kad Oilės vyras iš Jatimos, tas Holkeris, susirado Achene kažkokią štrudelio kepėją.

Oilis prapuolė per kažkokios geležinkelio stoties bombardavimą, Lisu tiksliai nežinojo, kokios. Galėjau pasakyti, kad Jounis iš Elisenvaros žino tai, ko radijas neskelbia. Nepatikslinau, nes kažkodėl numaniau, kad Jouniui tai nepatiktų.

– Laimei, mūsiškis Johanas kitoks.

Pasižiūrėjau į lubų sijas ir jos man pasirodė labai silpnos. Kiekvieną akimirką galėjo nukristi ir praskelti garbanom liulančią Lisu galvą. Apsimetėlė lota. Sidabražolė. Gretos Garbo šnekanti kopija. Šliundra viliokė. Kodėl kaip tik jos tau reikėjo? Juk ji šito gero nestokoja. Ištekės po karo už kokio gerų manierų, turtingo paveldėtojo arba „Kemiyhtiö" medienos fabriko direktoriaus – tokio, kuris nepridarė rusėms vaikų ir neatsineš gonorėjos. Lisu bet kas paims. O mane?

– Žinai, aš galėčiau tam Johanui vaiką išnešioti. Ar tu man padėsi? Ar pasakysi, kokias voneles ruošti?

Lisu spigino man į akis, plekšnojo man plaštaką mergišku, raudonmolio neliečiančiu delnu. Jos skrybėlė buvo didelė kaip vežimo ratas, sveiko kraujo aksomo ir saulėj nudegusio kūdikio odos spalvos.

Aš jai atsakiau:

– Paruošiu tau vaistų, kurie žadina vyro geidulius, o moteris tampa tokia vaisinga, kad pastoja net nuo žaginio. Bet už tuos vaistus turėsi atiduoti skrybėlę ir šitą suknelę.

Lisu gūžtelėjo pečiais:

– Kaip nori. Tau tie apdarai tikrai nepadės.

1944-ųjų liepa, Titovka

Šveitėme su Ruseliu plautus, kad nesmirdėtų *ivanais*. Kai maišiau melžtuvėje laukinį medų, šermukšnius ir valerijonus, man drebėjo rankos. Liepiau iškloti grindis kadagių šakomis, užkišti jų ir už durų staktos. Tarpais prisėsdavau, pakasydavau kalei sprandą. Mane dusino. Dusino nuo tos akimirkos, kai tu stovėdamas tarpduryje paklausei:

– *Fräulein Schwester*, ar gali paruošti man vonią?

Atrodei susirūpinęs. Nekelės Lispetė gulėjo lovoje ir inkštė. Jos kraujas per naktį susidumblojo, makštis pradviso sugedusia silke. Aš tave nuraminau. Pasakiau, kad Prikeliančioji pagydys ją bismuto injekcijom ir valerijonu.

– Bobiškos bėdos. Pagulės, ir praeis.

Pasibarsčiau talko milteliais pažastis, nuskalautas chloruotu vandeniu.

Apsišlaksčiau veidą rasos vandeniu, paskalavau burną katžolių užpilu. Kai Ruselis garbanojo man kirpčiukus, jo karo šuva laižė man kulkšnis, išteptas medetkų tepalu.

– *Izvinite*. Tas šuva geras.

Tą vakarą liepiau baigti visas maudynes, nepaisydama Prikeliančiosios nepatenkinto šnarpavimo. Tegul išgaišta tie visi išromyti asilėnai ir kumeliukai. Tegul išsiverkia kirgizai ir užmigs, palakdinkit juos karvių gėralu, pašerkit musių lervomis. Mes einam ruošti maloniausios pasaulyje sėdimosios vonios su pelkių gailiais, kurioje žmogaus siela pailsi, po kurios ją ilgoms valandoms užlieja melsvas, kietas kaip gintaras miegas. Įnešėme vidun vario lankais aptaisytą kubilą. Pamaži pamaži pripyliau jį vandens su paukščių pienu. Ėmiau jį plakti, idant

gyduolės suputotų, sykiu tyliai dainavau. Gera tau bus kaitintis šitoj vonioj. Kraujaleidžio mažutį kerstuką, ragelius ir kirslą pasidėjau ant taburetės, kad būtų po ranka. Kirsiu jais į skaudamą nugaros raumenį. Paleidau garą, kad oras išsivalytų, palaukiau, kol nusės.

Pasirodei tarpduryje lyg dumsus šešėlis. Rengeisi iš lėto ir aš nedrįsau žiūrėti. Garuose mirgančios žvakės atsimušė ant sienų judančiom tamsiom dėmėm. Sustojęs prie kubilo tu lyg jėgų netekai:

– *Fräulein Schwester*, ar į šitą man lipti?

Lauke graudžiai džyrino Maskvos filharmonija. Vypsodamas kyštelėjai pėdą į garuojantį kubilą. Paskui šlumštelėjai į jį ir sudejavai. Ėmiau pilti tamsų, gyduolėm kvepiantį vandenį tau per tarpumentį. Šiltą tvinksėjimą jaučiau net pakirkšniuose.

– Turiu kai ko paklausti.

– Ko tik nori.

Mano brangusis Johanai.

Tavo delnas mitriai apėmė man riešą:

– Žaižarake.

Tada pirmą kartą pavadinai mane šitaip.

– Žaižarake, aš sapnuoju negerus sapnus.

– Ką tu sapnuoji?

Padvejojai akimirką.

– Aš neprisimenu.

Uždėjau tau ant kaktos karštą, gyduolių nuoviru suvilgytą rankšluostį.

Suplakiau skystą muilą, kad suputotų, ir pradėjau maigyti tau nugarą. Pamaži pamaži. Atsikvėpei patenkintas ir nunirai giliau į garus.

– Ir tas juokas... Ar tu jį girdi?

– Girdžiu, – atsakiau. Nors negirdėjau.

Pasakei, kad naktį tave pabudina moters juokas už kalnų.

– Aš žinau, kas tai. Rusai per didžiulius garsiakalbius leidžia moters juoką, kad mums protas pasimaišytų.

Moters juoką? Kam? Nedrįsau klausti. Pažadėjau paruošti tau migdančios arbatos ir padainuoti, jeigu norėsi.

– Mano mama Anikė gražiai dainuodavo.

Pradėjau niūniuoti. Jaučiau, kaip nuo mano rankos linkio smiliumi brauki liniją pagal tvinksinčią gyslą.

– *Danke schön*, – atsidusai ir užsimerkei.

Tą akimirką kilo triukšmas. Lauke pasigirdo toks baisus stūgsmas, kad, rodės, išmušė paskutinioji. Paskui nugriaudėjo juokas, pasigirdo nerimastingas Ruselio riksmas. Žinojau, kad Montja ir kiti patikimieji iš jo tyčiojasi ir linksminasi traukdami šunyčius pro uodegą kalei, kuri pririšta prie jo kojos. Minutėlę dvejojau. Vis tiek jie kada nors užmuš tą Ruselį – netyčia ar tyčiomis. Bet buvo girdėti dar kažkas, kas erzino kitus belaisvius. Tik kas man turėtų rūpėti. Aš čia, su tavim, liečiu ir jaučiu tavo kūną. Dieve, ko man dar reikia? Po viskam manau, kad to man nereikėjo. Bet tada prasiveržiau pro garus į kiemą, matyt, Viešpaties įsakyta.

Ne mano patikėtinį rusą jie kamavo.

Į stovyklą buvo atvežta naujokų. Jie trainiojosi Medžioklės kiemo pakraštyje nepaisydami net kraują siurbiančių uodų kesulo. Kažkas vyko Medžioklės kiemo vidury. SS sargybiniai buvo ratu apstoję ir žiūrėjo į šnypščiantį, lyg mėšlungio tampomą liesą padarą. Sargybinis pasakė, kad užtikta tą būtybę Vaitolahčio kaime, prie senosios pasienio upės, skalbiant apatines kelnes. Paklausiau, kur tiksliai tas Vaitolahtis. Atsakė, kad Kalastajasarento pusiasalyje, prie pat sienos.

– Tai ne desantas, – sušnibždėjo Ruselis. – Jie užmuš ją, – paskui atsisėdo ant laiptų ir ėmė drožti medinius seneliukus, sakytum tas jam nerūpėtų.

Jeigu tą akimirką būčiau apsisukusi ir grįžusi atgal. Jeigu būčiau palikusi tą koltę likimo valiai ir parėjusi pas tave. Tu sėdėjai mano meduotų garų migloje, viso tavęs nebuvau išmuilavusi. Norėjau nuprausti, glostyti delnais tavo slidų kūną, švariai jį nulaižyti. Muilo puta užlieti tau nugarą, pilti pro spe-

nelius vandenį bambos link, žemyn. Bet kažkas mane laikė kieme. Ta silpnutė mergaitė. Desantas? Būčiau pasakiusi, kad silpnaprotė, nes rėkė ir spardėsi, nors turėjo tylėti ir melstis. Tokia vargšė atrodė, kad niekas nedrįso šauti į ją. Arba, kaip sumąsčiau vėliau, ji turėjo nepaprastų gebėjimų ir mokėjo mus visus apgauti.

Mergaitė atrodė gal trylikos metų, bet jau graži kaip raganiukė. Murzina, bet tartum ant minkštų miško samanų išsivoliojusi, o ne pelkėje išsimurkdžiusi. Su atsmaukta skarele ji priminė tokią dailią elniukę, kokios aš dar nebuvau mačiusi. Jos plaukai buvo juodi kaip varno sparnas, skruostikauliai aukšti, lūpos minkštos, nors iš burnos sklido stovykloje ir kare nederamas įniršis ir keiksmai. Ant rankos buvo matyti keistas, vilko galvos pavidalo randas. SS sargybiniai niuksėjo mergaitę, juokėsi sugluminti jos nertėjimo.

– Desantas, – tarė Hermanas Gėdelis ir mostelėjo į baraką su užrašu *Operation Kuhstall*. Grįžtelėjau saunos pusėn, bet tavęs nemačiau. Pasidarė neramu. Vyriausiasis sargybinis Holgeris Heideris jau ketino čiupti mergaitę.

– *Nein!*

Susivokiau, kad sušukau balsu. Iškart pasigailėjau. Juk turėjau grįžti pas tave, o ką padariau. Įsivyravo mirtina tyla. Hermanas Gėdelis suraukė antakius.

– Tai tik vaikas, – suveblenau kliūvančiu liežuviu. – Pasiimčiau į pagalbininkes. Padėtų man rinkti kerpes ir grybus. Tai ne desantas.

Nežinau, kas būtų nutikę, jeigu tu nebūtum išėjęs iš saunos. Nuo tavo milinės kilo garas, kai žingsniavai mūsų link mieguistas, kaip išėjęs pasivaikščioti. Gailiai, kurių įmečiau į kubilą, veikė, ir aš vėl skaudžiai pasigailėjau, kad iš karto nesugrįžau pas tave. Gailių prisiuostęs žmogus pasidaro atviras ir dosnus. Bet žinojau, kad tinkama akimirka jau praėjusi. Tavo akys darėsi supratingesnės. Paliečiau tau ranką ir nieko daugiau negalvodama pasakiau:

– Leisk man pasilikti šitą mergaitę.

Abejingai pažvelgei į ją ir mostelėjai ranka parodydamas, kad sutinki.

Kas čia tokio, – galiu pasilikti mergaitę, jeigu ji nepridarys bėdų. Linktelėjau galvą. Hermanas Gėdelis irgi linktelėjo. Pasakei taip, kad visi girdėtų:

– Mergaitė bus *Fräulein Schwester* patikimoji.

Pasakei *Fräulein Schwester*, ne Žaižarakės. Pareikalavai, kad ji visą laiką būtų pririšta prie manęs arba prie karo šuns, pridūrei, jog asmeniškai už tai atsakau. Mergaitei nevalia bėgioti stovykloje, kur nori, nevalia kalbėtis su belaisviais. Iškart sutikau. Aš taip pat privalau žiūrėti, kad mergaitė per daug nebendrautų su kareiviais.

– Ir neleisti jos prie „Tvarto".

Tik po minutės supratau, kur. *Operation Kuhstall.* Prikeliančioji dar neleido manęs tenai. Pajutau, kad medaus garai sklaidosi vasaros naktyje.

– Ar norėtum grįžti į sauną? Galėčiau tau padainuoti.

Nusirankiojai prie rankovės prikibusius kadagių spyglius:

– Dabar turim kitokių darbų.

Kai į stovyklą atvežė naujokų, Montja ir jo draugai keistai įsiaudrino.

Atrodė, kad tie belaisviai tokie pat rusai kaip visi. Jie visi buvo įtraukti į sąrašus, pažymėta, ką kiekvienas turės dirbti. Reikės patikrinti, ar tinkami. Jų nuosavybė buvo laikinai nusavinta.

Nunešiau nusavintus daiktus į pašiūrę. Tarp fotografijų pastebėjau to ūsuoto baltarusio, kuriam pjoviau koją, nuotrauką. Pasižiūrėjau į tą fotografiją, kurioje mergaitė buvo labai dailiai sugarbanotais plaukais, o akiniuotas berniukas glaudė prie krūtinės Bibliją. Ir nusiunčiau maldą už tuos klaidatikius kažkur toli: „Tėvelis jau niekada nebesugrįš. Tepadeda jums Dievas."

Bet, žiūrinėdama tuos daiktus, nustebau pamačiusi, kad naujoviški rusai nešiojasi su savim visokius papuošalus ir

medalionus. Nieko keista, kad dažnas kareiva laiko vidinėje kišenėje mylimosios nuotrauką. Nieko keista, jei nešiojasi nėriniuotą nosinę su išsiuvinėtais inicialais, keliaraištį su kauliniais segtukais, pusę indelio medetkų tepalo. Kad tai reikalingi dalykai, aš supratau. Bet kad reikėtų tų skudurų su raišteliais, kuriuos moterys naudoja per mėnesines. Ar aštuoniskart naudotos žilvičio rykštės, kuriomis nėščios koltės prilaiko gimdą, bijodamos, kad iškris. Odesos Moterų draugijos gimnastikos treniruočių kortelės ir pradėtos megzti retos vilnonės kojinės su mediniais virbalais.

Tik pamačiusi belaisvius nuogus, supratau, kad kai kurie jų – moterys. Nors buvau girdėjusi apie patrankų moteriškes ir apie tai, kad į sovietų kariuomenę verbuojamos ir nevilties apimtos rusės. Maniau, kad tai tokios pat pasakos, kaip istorijos apie Stalino išvestų padarų – pusiau žmonių, pusiau sibirietiškų šunų – rasę. Pasak gandų, šitie šuniasnukiai gebėjo miške suuosti priešą ir, pavalgę sausų barščių ir džiovintos mėsos, nubėgti mylių mylias. Moterys buvo nuvestos į „Operaciją „Tvartas".

– Kodėl? – paklausiau tavęs.

Padvejojai lyg neprisimindamas. Paskui tavo veidas nušvito: moterys iš savo plaukų ten siuva maišus ir kojines prilaikančias juosteles Barenco jūros povandeninių laivų vyrams. Juk moterys tokius darbus moka dirbti geriau negu vyrai. Neverta moterų varyti miško kirsti.

– Aptirps jų ten, – pasakei, ir aš vėl apsalau, išgirdusi tavo samišką tarmę.

Tokią neteisingą ir sykiu tokią teisingą.

Savanoriai ir sargybiniai tąsyk linksminosi iki vėlyvos nakties. Jounis buvo davęs kiekvienam po butelį gyvatinės ir vidurnaktį per stovyklos garsiakalbius pasigirdo Holgerio Heigerio atliekama „Lili Marlen". Maskvos filharmonijai buvo liepta džyrinti maršus ir šokti jenką. Antrą nakties pasibeldžiau į Kabineto duris, bet niekas neatidarė. Nerimas manęs

nekamavo, nes gražioji Nekelės Lispetė gulėjo ant mano gulto ir vėmė. Prikeliančioji buvo išgėrusi veronalio ir, apimta palaimos, atitrūkusi nuo šio pasaulio.

Stovėjau Medžioklės kieme ir klausiausi. Netoliese dejavo tilvikas. Ore tvyrojo sausos, tikros vasaros nakties kvapas, buvo justi nuo Arkties vandenyno pamaži atsėlinantis šaltis. Jis galėtų dar palaukti. Mirties paukščių danguje nesimatė. Pasižvalgiau atidžiau. Akimirką pasirodė, kad matau ant barako stogo gulint žmogystą. Bet nuo kalno nusileidusi rūko skiautė išdriko ant stovyklos, ir aš abejoju, ar tai mačiau.

Nukulniavau pažiūrėti koltės. Ji gūžėjo Medžioklės kieme viena ir atrodė taip, kaip turėjo atrodyti – lyg paklydęs, bejėgis paukščiukas. Numaniau, kiek toks pumpurėlis stovykloje trauks. Porą savaičių. Nelabai ilgai man gelbėti pajėgs. Bet ji nebuvo desantas, – be jokios abejonės.

– Nesijaudink. Čia tau bus gerai, – paguodžiau, nors žinojau, kad nebus.

Kažkodėl man gailu pasidarė. Ji atrodė taip pat, kaip aš tuomet, kai atėjau į Didžiojo Lamperio namus. Nuvedžiau mergaitę į sauną, nuprausiau kubile vandens, jau atvėsusiame po tavęs. Tada paprašiau Holgerio atrakinti valgyklos duris. Daugiau sargybinių nebuvo matyti, o ir Holgeris atlapu prarėžu stovėjo atsišliejęs barako sienos. Paprašiau atnešti miltų, sacharino ir ketaus keptuvę. Viena karvė jau davė pieno ir aš ketinau užmaišyti tešlą. Naudojau kiaušinių miltelius, todėl blynai išėjo glebūs, vienas nukritęs priskreto prie valgyklos lentinių grindų. Mat mokiau koltę vartyti blynus ore. Jai buvo juokinga.

– Pribuvėja, ar padarysi man aitvarą?

Taip nustebau, kad vos neišmečiau dubens su tešla iš rankų. Nemaniau, kad samių padermės mergaitė gali žinoti, kas per daiktas yra aitvaras.

– *Da da*, – nuoširdžiai užtikrino Maša. Papasakojo, kad *babuška* paprastai tokiu metų laiku padarydavo jai aitvarą. Kodėl?

– *Den raždenija,* gimimo diena, – rimtai atsakė Maša.

Tikslios datos ji nežinojo. Mašos mama buvo pabėgusi į Murmanską, kur dabar dirbo telegrafiste, mergaitę palikusi globoti *babuškai.*

– Rūgštynės žydėjo, kai mane rado miške. *Miehcest von tam kavnim,* taip pasakytų *babuška.*

Prisitraukiau ją arčiau. Apkabinau.

– Padarysiu tau aitvarą.

Pauosčiau jos plaukus, pabučiavau vilko galvos pavidalo randą ant rankos.

Pagalvojau, kad ir mudu kada nors turėsime tokių vaikų, – *Ren und Undschuldig.* Ir kad jiems taip pat darysime aitvarus. Užkabinsiu jiems ant kaklo po medalioną, sugarbanosiu plaukus, papuošiu drabužėliais su nėriniuotom apykaklėm, kaip baltarusio dukters. Jeigu turėsim du berniukus, nesodinsim jų į skruzdėlyną dėl to, kad siusioja į lovą. Kasdien per pusryčius jie valgys morengus, mirkys kakavoj bandeles, dėvės švarkelius su kišenėm, kuriose nesuduš paukščio kiaušinis, nešios akinius apvaliais stiklais, kad būtų protingi. Paskui galvoje iškilo ryški mintis, aiškumu net akinanti, tad nustebau jai anksčiau neatsiradus. Nieko neišeis, jeigu mes pasiliksim stovykloje, ligi pasibaigs karas. Mums visada kas nors trukdys. Lisu neišvengiamai pasveiks. Paskui atsiras kokia kita. Padaviau Mašai tešlos dubenį, liepiau išlaižyti. Paglosčiau galvelę ir nuvedusi paguldžiau ant savo gulto. Andai mergaitė kvepėjo pelkių žolėm ir angelų siusiuku.

O dabar nuo jos kvapo man suko pilvą.

Antra dalis

Negyvėlio užrašai

1942 09 09, Nudegėlis – Banginių Medžiotojui (SOE)

Šarvuotlaivis „Tirpitz". Sabotažas nepavyko. Anglų narams perėmus torpedas, kontaktas nutrūko.

Papildymas: *Prašymas perkelti. Vietovė iš dalies neapšaudoma.*

Banginių Medžiotojas: *Prašymas atmestas. Vieta strategiškai svarbi. Vokiečiai negali užpelenguoti siųstuvo.*

1942 09 10, Nudegėlis – Raudonplaukiui

„Tirpitz" sabotažas atmetamas. Gauta kitokių žinių. Išmėginta šifravimo sistema: Diplomato kodas 26, Pobedos ir GRU kodai. Vienas kodas tinkamas, siuntėjas nežinomas. Vokiečių žemėlapiai klaidingi. Rusenštrasės trosai nutraukti. Dabar aišku, ką sugeba ginklo brolis, kuris pradeda pačiam karo įkaršty tiesti kelius. „Tirpitz" vėl aktualus.

Įtariama, kad Parkinos komisaras Untas R. yra informatorius.

Raudonplaukis: *Žinutė gauta. Atlyginimas 300 kr. Rengtis atsakomiesiems veiksmams. Pradedame ruoštis operacijoms „Laukinė antis" ir „Vidurnakčio saulė".*

1943 09 10

Miela dukrele, rašau tau tokiu metu, kai aplinkui nieko nėra. Aš, aišku, žinau, kas atsiuntė tą suomių žinutę. Bet Aunės sūnaus neišduosiu, nes Aunei aš skolingas už gyvenimą. Ji

padėjo man ištrūkti iš Lainanrantos Rovaniemyje, tada, 1918-ųjų vasarį, kai skerdikai suėmė Darbo liaudies teatro vyrus.

Užtat įdaviau tą Petsamo šnipinėjimo byloje liudijusį sutrešusį šiknių, kuris sukosi apie tave. Toje ožkos putėje pabuvęs, šūdinai jaučiausi, bet ir dabar jis vėl lakstinėja aplinkui. Gėlyčių rinkėjas, kažkoks floristas, vištgaidis su sijonu. Dar ir lestadijonas, o tų šventeivų negaliu pakęsti. Per juos tavo mama turėjo nuodėmėje gyventi, klėtyse su manimi raičiojosi. Ir tuberkuliozę šitaip gavo, todėl tikėjausi išvysti tą Untą kartuvėse linguojantį, bet kažkodėl įsikišo Ryšių štabas Roi *ir jis buvo išsiųstas į frontą. O turėjo mirti, kaip visa tų apsėstųjų gauja.*

Tavo mama buvo geras žmogus, per švelnus šiame pasaulyje. Ji visais tikėjo, ir tik jos prašomas aš už dyką daugelį metų rauginau odą tų aklatikių lestadijonų batams. Per didžiuosius jų susiėjimus Rovaniemyje taisiau nunešiotus pamokslininkų riestanosius autuvus. Jie visi už batus dėkojo Viešpačiui, bet man – nė vienas. Jų dejonės, rėksmai, sielvartavimai, galavimasis ir baisingi trypimai drengė batus. Bet tai buvo ženklas, kad tavo tėvas turės darbo. Jie buvo klasiniai išdavikai, atsisakę jungtis prie liaudies fronto.

„Dukra, nesirūpink. Jie galanda peilius patys sau“, pasakiau aš tau.

Klydau, nes tuos peilius jie galando man ir panaudojo juos 1918-ųjų vasario dvidešimtąją, brolžudiškas karas pietuose tada tik prasidėjo, bet Laplandijoje jau viskas buvo žlugę. Iš tavo motinos giminės nė vienas nė pirštelio dėl manęs nepajudino, nors aš rūpinausi jų apavu. Naktį Kemijokio paupiu atėjo tie žudikai ir išsivedė tavo tėvą vienom apatinėm kelnėm, basą į Kontineno lauką. Tau liepiau gulėti po apklotais tyliai kaip pelytė.

„Tėvelis tuoj pareis“, pamelavau pamatęs, kas atėjo. Tą naktį paėmė vienuolika raudonųjų. Vienas pabėgo, kitus dešimt teisė karo lauko teismas, o jų palaikai per didžiausius šalčius

buvo nugramzdinti upėn Lainanrantoje. Sakė, ledą dažė rūdys dvi savaites. Aunė padėjo man pabėgti, užsegė slidžių dirželius ir liepė šliuožti per sieną į Sovietų žemę. Parkiną pasiekiau leisgyvis, bet kažkokia medicinos sesuo lazarete per stebuklą mane išgelbėjo ir aš traukiau toliau. Aunės sesuo Anikė priėmė mane Maskvos kaime prie Petsamo, o ten anglas mane, raudonąjį, nusamdė į Murmansko legioną kovoti už baltuosius balažin su kuo. Paskui tarnavau keliems šeimininkams.

O dabar aš čia, Arkties vandenyno pakrantėje. Vienas. Negaliu pasitikėti nė vienu žmogum. Krautuvininkas ir Įnamys atvežė maisto produktų. Nacionalistai bendradarbiauja su SOE. Prekijo charakteristika: nesąžiningas nei versle, nei idėjos požiūriu. Įnamio charakteristika: pramogų intendantas, plaukai prie sprando nuskusti. Kalba ryškia Turku krašto tarme. Po tos šnipinėjimo bylos 1939-aisiais čia mane atvežė Jarikis Peltonenas. Vienas tavo gerbėjų. Bet aš, mielas vaike, negalėjau leisti prie tavęs to žmogaus. Tu nusipelnei geresnio. Jis iš tų, kurie čia, šiaurėje, neatlaiko. Pradeda vaikytis elnius, gąsčioja paukščių ir spalvingų sienų apmušalų. Kažkoks įtartinas, – persergėju tave kaip tėvas dukterį. Pernelyg domisi mano užrašais. Rauko nosį, žiūrėdamas į mano bjaurų veidą, nemoka nuslėpt pasibjaurėjimo. Dėl jo nusprendžiau dienoraščius rašyti nematomu rašalu.

Ką tik naudodamasis Schiffer A2 *lentele iššifravau gestapo atsiųstą žinutę: „Ryšininkas iš Kalastajasarento ateis trečiadienį. Kodinis vardas Raudonplaukis.“ Oi, miela dukrele, tu nežinai, kas jis toks. Seniai pažįstu tą vyrą. To kvailio plaukai raudoni.*

1944-ųjų spalis, Negyvėlio fjordas

Ant tos uolos mes galo negavom. Įvyko stebuklas, mano Johanai, patikėk, tikras stebuklas ir apvaizdos valios ženklas. Jau buvau praradusi viltį, kai iš rūko išniro ilga, siaura plokščiadugnė valtis. Toks senoviškas laivas, kokiu vikingai plaukiojo, kai siautėdavo vidaus vandenyse ar irdavosi žvejoti. Tame Viešpaties apreiškime sėdėjo murzinas senis. Tai tikrai buvo ne ta motorinė valtis, kurią pirmiau girdėjau rūke. Ne ta. Irklų įkabų girgždėjimas, jų medinių menčių tykus slysmas skrodžiant rūką. Dingtelėjo, kad vėl regiu apreiškimą, kaip sykį Parkinoje, kada mačiau tris angelus skardenant trimitais. Arba kaip tada, kai mačiau tą raudonplaukį smaukytoją, kuris vasarą vaikščiojo po Negyvėlio fjordą. Prisimeni? Bet šitas apreiškimas buvo kitoks. Jis iš tolo dvokė medžio žievės raugu ir nenumazgojamu patino prakaitu.

– *God kveld!* Labas vakaras!

Pro šerkšnotus šerius spigino dvi juodos žuvėdros akys. Nosis buvo panaši į Nevos tiltą. Paukščiaakis pasikasė užausį.

– Hei hei! Jūs nebylės? *Mjukt?*

– Labą vakarą, – sušnibždėjau.

– Aha, bičiulis jau buvo perspėjęs, kad sulauksiu svečių. Bet jūs, dukrelės, neblogoj vietoj atsiradot.

Ištraukiau nykštį Mašai iš burnos ir mandagiai nusilenkiau. Hilma nė nevamptelėjo.

– Greitai būtumėt pražuvusios. Tokiu oru čia niekas neplaukioja.

Pasakiau anksčiau girdėjusi motorinę valtį. Senis surimtėjo.

– Žiūrėk žiūrėk, – reikšmingai pažvelgė į valties galą.

– Kad tave apžėlusi Lenino subinė!

Tik tada pamačiau, kad valties gale ant suolelio kūpso ne tinklo mutulas, o dar vienas vyras. Krūptelėjau. Buvo bjaurus. Taip baisiai nudegęs, kad veido bruožai atrodė neapibūdinami, o vis dėlto kažkuo buvo pažįstamas. O gal pažįstamas buvo kvapas, kurį užuodžiau po daugybės metų, bet negalėjau pasakyti, kur jį buvau patyrusi. Tas senis sumalta muturze žiūrėjo į mane, lyg būčiau tas keistas padaras ruonio oda ir žmogaus veidu, kokių kai kada Parkinoje išmeta į krantą, o paskui vaikai baksnoja lazdom ir galiausiai mirtinai užkutena. Man tai nepatiko, man nepatinka, kai kas nors žiūri į mane tokią, kokia esu dabar. Paskui Nudegėlis kostelėjo:

– Ar pas tave pelės cypia?

Širdis man atlėgo. Supratau, kad jis suomis, bet be vieno šulo.

– Nekreipkit dėmesio. Jis tik nori sužinoti, kieno jūs pusėje. Bet ką mums tos pusės rūpi. Ar ne, Jariki?

Iš baimės man vėl sustingo pirštai. Tie vyrai buvo komunistai. Iš pasipriešinimo būrių ar koks nors desantas. Išduos bendražygiams iškart, kai nusigaus į savo kolchozus, ir tie atlėkę į fjordą nudirs vienišai moteriai odą. Išsineš jos mėsą, o paskui parduos Leningrade. Kažkodėl prisiminiau vieną posakį ir nepajėgiau jo sulaikyti:

– Kažkas sakė, kad jeigu raudonųjų idėja iš Dievo, jų valdžios mes niekaip neįveiksim...

Nudegėlis ant suolelio valties gale sugriaudėjo:

– O jeigu ji iš velnio, pati anksčiau ar vėliau pasibaigs.

Tada pradėjo taip kosėti, kad aš nesupratau – juokiasi ar dūsta, ir tik tą akimirką pamačiau, kad jo ir lūpos beveik nudegusios.

– Bjornė, – tarė Paukščiaakis ir ištiesė ranką.

Delnu kišenėje suėmiau neužtaisytą mauzerį ir pasakiau savo vardą, bet rankos nepadaviau.

Paklausiau, kiek kainuos plukdymas.

– Mes tave nuplukdysim veltui.

Turėjau ryžtis. Bjornė padėjo mums įsirabždinti į plokščiadugnę, jau prikrautą ligi kraštų, suurzgė Mašai, kad įsikibusi rankom laikytųsi valties krašto, ir pradėjo irkluoti. Man padavė butelį. Aplinkui nieko nebuvo matyti, rūkas sūkuriavo čia aukščiau, čia žemiau, ir aš staiga ėmiau baisintis vaizdų už tos rūko uždangos. Pamatyti ne tą kraštą. Visai nepažįstamą fjordą. Prisikišau butelį prie akių ir etiketėje vingiuotais kraštais perskaičiau: *Captain Morgan, Scotland, 1940.*

Velnio myžalai. Untas niekuomet nebūtų leidęs tokio gerti. Trūktelėjau tiek, kad pilvas tvykstelėjo ugnim, ir atkišau butelį Mašai. Širdis iš karto atlėgo.

Ir rūkas nutolo.

Gyvenime nebuvau taip apstulbusi, kaip tada. Pro rūką išvydau žemę, kraštą, kurio tolumoj buvo matyti pragarmės, kriokliai, gilūs mėlyni šešėliai ir šviesa, dryksniais kylanti nuo jūros. Netrukus pažinau Aukų akmens, Banginio uolos apribus ir mūsų trobelę. Ir širdį užliejo karščio banga – toje vietoje buvau buvusi.

Negyvėlio trobelė atrodė lyg ruplėtas šašas. Susisupau Hermano Gėdelio vilkena ir padėkojau apvaizdai, kuri atvedė mane prie jos sykiu su trim angelais.

– Laimė, kad leidomės per rūką žvejoti menkių.

Kai ką žinau apie pakrantes tirpdančias jūrų sroves. Žinau, kad su plokščiadugne valtimi per rūką niekas menkių kabliuku nekabina ir valu nevilioja. Vis dėlto nudžiugau, nes supratau, kad Paukščiaakis arba nežino, iš kur aš ištrūkau, arba dedasi nežinąs. Bet kai pasakiau, kad noriu išlipti į krantą, balsas pasikeitė. Bjornė pasakė norįs nuplukdyti mus iki savo krautuvės, už aštuonių kilometrų į pietus.

– Čia nieko nėra, – tikino jis.

Nudegėlis paprieštaravo:

– Ten neplauk!

Aš aiškiai mačiau, kad jau atplaukėme.

Bjornė gūžtelėjo pečiais, bet tas šėtonas valties gale papurtė galvą. Ne.

Bjornės draugas visai nenorėjo mūsų plukdyti į Negyvėlio trobelę. Bjornė dvejodamas stebėjo, kaip tas kasosi galvą sugrubusiom letenom, purto pečius, neryžtingai dėbčioja į trobelę, į mus, vapa kažką apie kraugeres lapes ir balažin kokius apuokus, bet galų gale suurzgė, esą, tegul prisiglaudžia, jeigu niekam į akis nelįs.

Priplaukėme prie kranto. Hilma iššoko ir netvirtom kojom nukiceno prie sustingusio vėžio. Aš susverdėjau ir vilkena nuslydo man nuo pečių. Pastebėjau, kad Jarikis apžiūrinėja mano pasivogtą lotos uniformą, suvarstomus jaučio odos aulinukus ir mundurą, nuo kurio buvau nuplėšusi Trečiojo Reicho ženklus ir medvilninę apykaklę. Mėlyną lotos kryžių buvau išmetusi jūron prieš kelias dienas.

– Na, jumis dėtas, aš čia nepasilikčiau. Čia tikra velnio šikna, – tarė Jarikis. Pastebėjau, kad Paukščiaakis žvilgčioja į mano nupeštą plikę, kur kepurėlė neuždengė.

– Gražią dukrelę turite. Bet negerai boboms po šituos kraštus dviese tampytis.

– Mano vyras išplaukė... žvejoti.

Bjornė prunkštelėjo ir prisidegė pypkę.

– Jumis dėtas, po šitas apylinkes daug nevaikštinėčiau. Tarpukalnėse kužėte kuža sprogdintojų ir diversantų. Prie Teno upės jau stovi rusai, vokiečiai patruliuoja iki pat Altos. Degina ten viską iš eilės.

Nejučia spitrėjau į žmogystą valties gale. Jo bjaurus veidas kažkuo traukė mane, nors buvo taip baisiai nudegęs, kad šnervės žiojėjo bemaž iki nosikaulio. Bjornė tuo tarpu šnekėjo apie naująjį vokiečių vadą Lotarą Rendulićį, kuris pakeitė lėktuvo avarijoje žuvusį Arkties Lapiną. Apie visas baisybes, kurios mus užgrius ir galėtų užgriūti. Apie tai, kad Laplandija bus sudeginta iki pelenų. Kad bus daigojami visi, kurie bastysis po

šituos fjordus. Pliurpalai, kliedesiai. Vežikų naujienų agentūros tuščias žvingavimas.

Bet Bjornė ne vien tuščius niekus malė. Jis davė man džiovintos elnienos, iš valties atnešė angliškų mėsos konservų, savo peilį ir vynmaišį iš avies gimdos, pilną romo:

– Trūktelėk iš šito, kad šaltis nenukamuotų.

Pasiūliau Bjornei už tai savo vilkeną, bet Jarikis šoko prieš.

– Antrų neturi, šitų neatidavinėk.

Bjornė suniurnėjo:

– Ką tu čia dabar, viskas dovanai. Valtis ir visa kita.

Jarikis papurtė galvą ir aš nusistebėjau, kad Paukščiaakis klauso to kaimo kvailio. Bjornė liūdnai žiūrėjo į kailį, bet paskui atidavė ir patarė ateiti į jo krautuvę. Paskui nupliuškėjo prieblandon su savo kaupinai prikrauta valtimi. Jarikis, atsisėdęs valties gale, spoksojo į krantą, kol pradingo už Banginio uolos. Sukramčiau naujaisiais dantim pusę džiovintos elnienos ir mintyse sau tariau: nors seniokai pamaitino mane riebiu melu apie Laplandijos sudeginimą ir kitką, tikrai negaliu jų dėl to smerkti. Juk nėra nieko tikresnio už netikrumą, dažnai sakoma karo metu. Tai tiesa. Tik Dievas žino, kur mūsų kelio galas.

Kai Bjornė su Nudegėliu išplaukė, nusivedžiau Mašą pakrantėn nuprausti. Gyslose ūžė romas. Dėmėm blankstančioje vakaro atošvaistėje pradėjau nurenginėti mergaitę. Pakrantė pilkavo šaltais, jūros gludinamais akmenimis. Negalėjau žiūrėti į mergaitės spurdėjimą. Užtat spoksojau į rūką, tolstančius vyrus ir braukiau liežuviu banginio kaulo dantis. Kol kas jaučiausi keistai, užsidėjusi juos ant dantenų, nes savais dantimis aš visada didžiavausi. Su kartėliu pagalvojau: į kurią iš mūsų dabar žiūrėtum, Johanai? Į seną bjaurią bobą ar į šitą laukinę kumelaitę, nors subjaurotą, bet nepraradusią viso nekaltumo. Man buvo aišku, kurią.

– Pribuvėja, aš nenoriu.

Maša atrodė taip apgailėtinai, kai tupėjo ant tų akmenų, kad aš bemaž atlyžau. Paskui prisiminiau, kur per ją atsidūriau. Pasitaisiau gobtuvą, kurį vėjas traukė nuo nuskustos galvos, ir ėmiau mauti mergaitės apatines kelnaites.

– Liaukis. Turi nusiprausti, antraip supūsi. Tuoj eisim į trobelę ir sušilsim.

– Nenoriu.

Smarvė, sklindanti nuo mergaitės, laužte laužė nosį.

Nuskalavau tvarsčius, ištraukusi Mašai iš tarpkojo, apiploviau nuo gleivių lipnias baltas šlaunis. Kiek per šiurkščiai tėkštelėjau marliniais tvarsčiais jai per petį ir sušnypščiau:

– Ko tu paskui mane atšliaužei?

Mergaitė pasižiūrėjo į mane taip, lyg būčiau diržu dyžusi. Išbrido iš vandens, susivarstė batus ir pasileido tolyn. Nepuoliau iš paskos, mano Johanai, nes jai dilgėjo kankinti mane. Mus kankinti. Priminti karą ir „Operaciją „Tvartas“. Hermanas Gėdelis sakė, kad koltai – ne žmonės. Kad tai apie Mamoną nieko nenuvokiantys tankumynų vilkiūkščiai. Ar dar blogiau, *Rein und natürlich* – gryni ir natūralūs, kaip pats sakei.

Ir tu, aišku, žiūrėjai į ją. Kas į tokią nežiūrės. Speneliai kaip mažo lapiuko snukučio galas. Burna, pajėgianti apžioti ir didoką organą, ir akys, patikliai žvelgiančios į niekintoją.

Vos susivaldžiau šlykščiais žodžiais neišplūdusi mergaitės. Vos susivaldžiau nepasakiusi, kad viskas per ją, per Mašą, jeigu ne ji, viskas būtų kitaip, ir tu būtum čia, dabar, su manim. Užtat nėriau, ištiesusi kojas, į vandenį ir susimušiau alkūnę į dumbliais apėjusią uolą. Išlipau iš vandens apmirusiom lūpom. Išsižiojau. Norėjosi kaukte kaukti dėl sudužusių savo ketinimų ir visatos piktybės, išplėšti iš širdies Dievą, kuris leido tai piktybei rastis. Bet pro lūpas tyliai, pamaži išsprūdo tik sūrūs, vos girdimi žodžiai:

– Atleisk man, Maša.

1944-ųjų spalis, Negyvėlio fjordas

Nėra ko valgyti. Iš ryto nunešiau ir padėjau paskutinius džiovintos elnienos gabalėlius ant apšalusios uolos. Nežinau, ar ją suvalgė mergaitė, ar tą gardumyną surijo koks nors žvėris. Aplinkui nejusti nė gyvos dvasios. Atsargiai pavaikščiojau, apsižiūrėjau maždaug pusės mylios spinduliu. Mano odiniai pusbačiai visai nudrengti. Mašos nematyti, ir tavęs negirdėti. Kažkur tolumoj griaudžia karas. Šiąnakt pabudau vilko valandą, išgirdusi palėpėje žingsnius. Hilma pradėjo urgzti, paskui spruko po geležine lova. Išsigandau, kad rusas tyko manęs.

– Kas ten? – šūktelėjau. Niekas neatsiliepė.

Paskui nurimau. Rusas tikrai įsibraus pro duris, netykos ant palėpės laiptų.

Tai Maša. Pasiėmiau žibintuvą, gylių lervų suvarpytos elnio odos nuoréžą ir užlipau į viršų. Ketinau parodyti tai užsispyrėlei kokį nors taikingą gestą. Paimti už pakarpos, duoti pauostyti mano pažastis. Bet viršuje nieko nebuvo. Ant apšalusių lentų jokio pėdsako – nieko, kas rodytų praėjus gyvą padarą.

Žarna žarną ryja.

Titovkos stovykloje sužinojau, kad žmogiškumo matas siekia tūkstantį tris šimtus kilokalorijų. Tokia patikimojo dienos norma. Dėl jos gruzinas, baltarusis, serbas, kroatas ar kazokas tampa gyvuliu, nors mano, kad tai netaps įpročiu. 1300 kilokalorijų, pasvertų geležinėmis kūdikių svarstyklėmis: pusė litro arbatos, trys gabalėliai trūkažolės, 500 gramų duonos ir katiliukas griežčių sriubos, kurioje sykiais pasitaiko asilėno mėsos kąsnelis.

Trobelėje tėra tiktai viena vieta, kurioje dar neieškojau valgio. Ta keista dailiai išpaišyta, rusiška vadinama skrynia, graži, geležimi apkaustyta. Ta skrynia graži, nes tu taip sakei. Sakei, kad kaip tik tokią skrynią tavo tėvas buvo savomis rankomis padaręs, todėl būtų smagu po karo ją parsigabenti iš Laplandijos prisiminimui. Sakei, kad būtų galima ją perdažyti, pastatyti įstiklintoje verandoje ir kas rytą vis padėti puokštę alyvų. Dabar man galvoje sukasi vienintelė mintis, kad skrynioje yra kas nors gardaus.

Mėsos konservų skardinė. Didelis džiovintos elnienos gabalas. Medus. Uogienės stiklainiai.

Atleisk, Johanai.

Bet alkio kamuojamas žmogus tampa panašus į gyvulį. Įsiutusi sulaužiau tą vienintelį gražų daiktą, kurį mudu ketinom iš čia išsivežti. Kirviu nukapojau reljefiškais ornamentais išgražintą spyną, stengdamasi neužkabinti medinio paviršiaus – tik dėl tavęs. O ką joje radau? Ne maisto produktų, ne. Būtų juokinga, jeigu vaškinė žvakė, kurią ką tik suvalgiau, negurgtų pilve. O radau neveikiantį radiją ar kažkokį siųstuvą. Ir sąsiuvinių mėlynais viršeliais, kažkokių laivo žurnalų ar skaičiuoklių. Keistą *Schiffer* – vokiečių slaptaraštį. Padėjau vėl į skrynią, nes, kai pamėginau vartyti, pamačiau, kad sąsiuvinių puslapiai sulipę, žodžiai susilieję. Bet kad ir kas būtų nutikę, aišku, jog Negyvėlis nebuvo paprastas žvejys.

Kai buvom čia atvažiavę vasarą, paklausiau Jounio, ar Negyvėlis išėjo anapilin per *Selbsmord*, kitaip tariant, ar pats prieš save pakėlė ranką.

– Miręs jis, patikėk manim, jis miręs.

Pasenę samiai dabar miršta savo trobelėse kaip lapai. Iš kur jis atkeliavo, kokios giminės buvo, kodėl čia nutrūko jo gyvybės gija. Dabar kalbama apie natūralų nubyrėjimą. *Natürliche Todesfälle*, kurį „Operacijoje „Tvartas“ žymėjome ženklu 14 b I ir kuris reiškia visai ne natūralią mirtį, kaip kad 14 f 2, – *Frei-*

tod oder Tod durch Unglückfall, savižudybę arba nelaimingą atsitikimą.

– Gal ir taip, – susimąstęs tarė Jounis. – Bet kokiu atveju senis buvo akrobatas.

Nors maža ką apie ginklus išmanau, bet sutinku su Jouniu: senam, Arkties vandenyno pakrantėje sušalusiam žmogeliui būtų buvę sudėtinga atlikti tokį triuką – šauti mauzeriu sau į pakaušį, tiek 38 kalibro trumpavamzdžiu, tiek kitokiu.

Nė nuotraukos, nė šeimos portreto – jokio liudijimo, kad kas nors jo ilgisi. Tas raudonplaukis žvejys, kurį vadino Smaukytoju, rado senuką prie stalo ištaškytom smegenim. Paltas su raudonais ir geltonais antsiuvais pakabintas ant kabyklos, elnių kojų kailių batai pastatyti prie židinio, šiaudai, kuriuos nešiojo vietoj kojinių, paskleisti ant gulto.

– Liūdna, – pasakei tu, – liūdna mirti vienam.

Visi turi turėti šeimos nuotraukų. Tokių šeimos portretų, kokius mačiau Hermano Gėdelio Kabinete. Laimingesnių dienų prisiminimų – tų dienų, kai jūra kvepėjo ir lašišos, ją uosdamos, plaukė neršti į upes. Kai žuvusių kareivių palaikų jūra neišmesdavo į krantą ir švyturio sargai turėjo laiko skraidinti aitvarus.

Man dabar baisu, kad nespėsiu prieš mirtį pasistatyti ant stalo nė vienų rėmelių.

Vis dėlto vienas dalykas mane guodžia. Bjornė ir Jarikis manęs neišdavė. Ilgas valandas svarsčiau, kas apskritai gali žinoti, kad aš gyva. Niekas nežino. Leidimą ir vizą išmečiau į jūrą tada, kai išvažiavau iš Petsamo belaisvių stovyklos, o dokumentus su Aleksejum Ignatenka sudeginome prieš išvykdami. Niekas aplinkui nevaikšto. Per atoslūgį brendu į fjordą praustis, trinu, dirte diriu nuo savęs praeitį dėl tavęs. Laimei, Negyvėlio trobelėje nėra veidrodžio, aš nenoriu matyti savo subjauroto atvaizdo. Vakar fjorde netyčia pasilenkiau prie lygaus kaip stiklas vandens ir išvydau sudarkytą savo veidą.

Ir plaukai dar neataugo.

1944-ųjų spalis, Negyvėlio fjordas

Ant stalo guli tai, kas mane išgelbės. Kai žiūriu į juos, atrodo, jog tai Viešpaties stebuklas, nors ne stebuklas. Angliški konservai, džiovinta mėsa, pypkinis tabakas, elnės pienas ir „Captain Morgan“ romas avies gimdos gertuvėje. Elnės pienas dvokia puvėsiais, bet nesvarbu. Neprisimenu, ar kada nors valgiau didesnį gardėsį.

Tai atsitiko iš ryto. Prausdamasi Arktyje pastebėjau prie šlaunies žvilgant vandenį. Iš kitapus atsklidęs šviesulys pakilo mano koja ir sustojo prie pilvo. Išsigandau. Taikos metu šitaip veidrodėliu švitindavo vaikigaliai, mėgindami padegti šieno kuokštą. Karo metu tai kitas dalykas. Žinojau tik tiek, kad fjorde šito negali būti. Reikėjo skubriai bristi į krantą ir apsigobti skarele nupeštą galvą.

– Kas ten? – sušukau, nors tuoj pat susivokiau, kad reikia tylėti.

– Čia tik aš, Bjornė!

Mano sargė Hilma nė neviauktelėjo, kai Paukščiaakis atsistojo. Ant peties buvo pasikabinęs šautuvą, po kaklu – žiūronus. Mikliai susičiupinėjau kojinių laikiklius.

– Atėjau pažiūrėti, ar viskas savo vietose.

Man atlėgo širdis. Tą akimirką pamačiau fjorde ir pažįstamą plokščiadugnę valtį. Iš visų jėgų kranto link yrėsi Jarikis. Atplaukė į akmenuotą krantą, stulbinamai vikriai iššoko į atslūgusį vandenį ir sušvokštė:

– Vos nepavėlavau!

Jarikis iškėlė iš valties kuprinę ir nubrido į krantą. Prie barzdaplaukių buvo prikibę žuvies žvynų, tabako trupinių.

Vėl buvo užsimaukšlinęs kailinę ausinę, kuri dengė dalį nudegusio veido.

– Palyginti šilta tokiu metų laiku, – tarė Bjornė.

Vyrai valandėlę matavo vienas kitą akimis. Bjornė kilstelėjo ant peties šautuvą:

– Ką tik iš panosės nuliuoksėjo pora riebių kiškių.

Valandėlę stovėjome ir žiūrėjome į rudenišką Arkties vandenyną. Prieš kelias dienas jau plūduriavo ledo lytys, bet dangaus akis nutarė ledą dar kuriam laikui ištirpdyti. Aukų akmens kalno atšlaitę dar auksu tviskino rudens ugnis, o viršuje jau baltavo apšalas. Už nugaros ant kalno tilindžiavo elnio varpelis. Aš sau svarsčiau, ko tie du vyrai atplaukė. Atrodė, kad jiedu atsirado nežinodami apie kits kitą ir vis dėlto atplaukė sykiu. Visgi man palengvėjo. Tai ne desantininkai, ne rusai, ne vokiečių nedorėlių gauja. Jarikis kvepėjo ką tik nupjautu tabaku, batsiuvio laku, gluosnio žieve, prakaitu įmirkusiom elnio odos kelnėm ir atrodė keistai savas. O nuo prekeivio trenkė šviežia degtine ir daugiau niekuo.

Seniokai įžengė į vidų, taip trinktelėję duris, kad viršulangis žvangtelėjo. Aš skubėjau iš paskos. Jiedu neprašyti susėdo prie stalo, atkimšo „Captain Morgan“ butelį. Bjornė iškart paklausė:

– Kaip laikosi tavo duktė?

Gerai laikosi. Seniai jos nemačiau. Kas dieną stypinėju po atšlaites, vildamasi, kad Hilma sulos. Bet mergaitės nėra, ir tiek. Mėginau sugalvoti, kodėl ji išėjo. Ir uogų tokiu metu jau nebėra, gal tik kokią spanguolę rastum. Laimei, į Bjornės klausimą nereikėjo atsakyti.

– Ar pelės pas tave jau cypia?

Bjornė niūktelėjo draugui koją.

– Neklausyk jo, jis nedidelio proto. Pasakyk, kaip laikotės. Ar tavo vyras dar žvejoja?

Tylomis linktelėjau galvą. Bjornė suraukęs antakius žiūrinėjo pašalius.

Jarikis stebeilijo į mane, plempė romą, net pasmakrė kilsavo. Jis man atrodė kažkuo pažįstamas. Bet kur galėjau jį sutikti? Petsamo lazarete? O gal kada seniau buvau mačiusi? Gal tai koks tėvo sugėrovas iš Sahanperės laikų? Bet ne, tokį sužalotą veidą būčiau prisiminusi. Pastebėjęs kirviu nukapotą skrynios užraktą, kyštelėjo pro lūpų kamputį rašaluotą liežuvį.

– Moteriškaitė savus karus kariauja.

Suglumau dėl to nudaužto užrakto.

– Ieškojau ko nors užkąsti. Bet toje skrynioje nėra nieko ypatinga.

Atkėliau dangtį. Bjornė pagriebė vieną sąsiuvinį, ėmė vartyti.

– Po velnių, juk čia viskas...

Jarikis atsakė:

– Aš sakiau...

– Užsičiaupk. Juk tu jų skaityti nemoki?

Pasakiau jam tiesą: nemoku. Keisti rezgalai, skaičių kirbinės ir kitokios nesąmonės. Bjornė purkštelėjo. Amžiaus pradžioje čia kažkoks ruoniakrušys gyveno. Pakvaišo nuo benaktės nakties ir prikeverzojo šitų kraiglių. Nieko neatsakiau, nors jie abu matė, kad kai kurie užrašai gerokai šviežesni.

– Važiuotumėt judvi, dukrelės, į miestą gyventi.

Bjornė pradėjo apsakinėti stebuklus, kurie mūsų laukia mieste. Menkių ir polakų slidaus sidabro kalnai ant prekystalio. Mėsos konservai iš Argentinos. Išgirdus apie Kanados kviečių kvietinę bandą man ašaros sušoko į akis. Ir apie daniškus pieno miltelius ir braziliškos kavos dėžutes. Apie karštą vandenį ir vonią, kurioje galima maudytis. Ir muilą! Didelius gabalus ruonio taukų muilo – ne to šiurkštaus kaip šikšna. Nusiprausčiau visus nešvarumus ir purvą ir vėl švari su tavim susitikčiau. Gyvendama Bjornės palėpėje skalaučiau burną sūriu vandeniu ir spjaudyčiau pro langą prieplaukon. Mano dantenos nustotų kraujuoti ir paskutinių dantų šaknų nebe-

skaudėtų. Jeigu švariai nusiprausčiau, vėl būčiau graži. Jeigu gerai nusiprausčiau, tu ateitum.

Betgi aš negaliu išvažiuoti. Kiekvieną akimirką tu gali atsirasti fjorde. Prieštaraudama papurčiau galvą:

– Mes pasiliksime čia.

Bjornei mano atsakymas nepatiko.

– Tokiais laikais nereikėtų vaikščioti, kur norisi. *Einsatzgruppe* užeis ir sušaudys. Greitai jie čia žmones medžios kaip žuvininkas lašišų jauniklius.

Spoksojau į žiūronus, kabančius Bjornei ant kaklo, ir tylėjau. Jarikis ėmė krauti ant stalo produktus. Apdaužytas mėsos konservų dėžutes, maišelį žirnių. Džiovintos elnienos ir džiovintų menkių. „Captain Morgan" butelių ir gertuvę elnės pieno. Seilės pradėjo varvėti.

– Kuo aš jums sumokėsiu?

Bjornė pasiūlė:

– Galėtume, jeigu ką, pasiimti tą skrynią. Už ją iš vokiečių gautume pinigų. Jiems reikia kelionių prisiminimų.

Man užėmė kvapą. Laimei, įsiterpė Jarikis:

– Netilps į valtį.

– Na, vėliau pasiimsim.

Dvejojau. Bet ta skrynia labai tau patiko. Pastatyti verandoje, padėti alyvų puokštę. Ore tvyro žiedadulkės, nendryne gieda cikados. Mūsų kojos susiveja baltai dažytos kaltinės geležies lovoje, mes laikome rankose vyšniomis išpaišytas taures, turime du vaikus, berniuko akinukai aprasoja, kai juokiasi prisiminęs gimnazijoje iškrėstą išdaigą. Mergaitė jau miega, ji nuvargusi po sunkios smuiko pamokos. Mokytojas atsargus – galbūt žydas, – bet tai netrikdo, nes jis puikus *pedakokas*. Mergaitei skauda skrandį, todėl kartais uždedu jai šalavijų kompresą ir skausmas iš karto praeina. Dantų neskauda nė vienam. Girdint tavo balsą, mane apima laimė.

– Tos skrynios aš jums neduosiu. Popierius, aišku, galite pasiimti.

– Panelė pati nuspręs.

Bjornė dėbtelėjo į Jarikį:

– Norėčiau, kad tu būtum teisus.

Paukščiaakis čiupo tris sąsiuvinius, įsidėjo į krepšį ir tarė:

– Ar ką nors matėt fjorde? Sako, kažkoks vokiškai ir suomiškai kalbantis pimpalas aplinkui bastosi?

Nejučia šūktelėjau. Mielas Johanai! Dabar turėjau būti kaip niekad atsargi, kaip niekad! Bet jaučiau, kaip skruostai man pradėjo kaisti ir įkalinta krūtinėje širdis ėmė taip smarkiai daužytis, kad tie litaurai veikiausiai buvo girdėti kitame fjordo gale. Pasiėmusi puodą nusisukau pasemti iš auseklio vandens, o Jarikio vyzdžiai skverbte skverbė man mentes.

– Aš nieko nemačiau.

Susijaudinusi pradėjau plepėti apie žiemą – ateinančią ar neateisiančią, ir grybą skylenį, kuris suės, o gal nesuės beržus keružius Varangeryje ir visur kitur.

– Žiema tikrai ateis – dėl to nesirūpink, – pažadėjo Bjornė. – Ir jums, dukrelės, nebus labai lengva čia dviese. Jūs net slidžių neturit.

Pripyliau į skardinius puodelius arbatos, akies krašteliu stebėdama Bjornę, čiupinėjantį Negyvėlio užrašų sąsiuvinius. Jarikiui jie nerūpėjo, jis švelniai baksnojo Hilmai šoną karvės odos bato galu.

– Reikėtų pasiimti ir šitą radiją. Juk čia jo nepaklausysi.

Pavakare jiedu susiruošė plaukti. Jau vieną koją įkėlęs į valtį Bjornė sušuko:

– Neužmiršk, dukrele, kad į svetimus reikalus nosies verčiau nekaišiot.

Nieko gero nebus.

Stebėjau juos nuplaukiant saulėlydžio linkui.

Visą vakarą jaučiausi taip, lyg kažkas į nugarą šnopuotų. Hilma sykiais pašokdavo ant kojų ir pradėdavo urgzti, žiūrėdama į alsuojančią jūrą. Vienu metu nusprendžiau uždegti

signalinę ugnį, tardama, kad galbūt tu blaškaisi kur nors tarpukalnėse. Užlipau ant uolos, pasiėmusi „Captain Morgan" butelį. Visąlaik svilino noras grįžtelėti per petį ir pasižiūrėti, ar niekas netykoja manęs pakrantėje. Tik keli balti paukščiai vasnojo virš vandens, pažiūrėti kaip žirklėmis iš dangaus iškirpti. Kopdama aukštyn mintyse vis kartojau žodžius, kurie netyčia man išsprūdo. Bent jau apie tave nepasakiau ničnieko. Ir vis dėlto kažkas labai negero nutiko šiandien, tik nesuvokiau, kas. Užsiverčiau butelį su velnio myžalu, galvodama, kur anksčiau mačiau Jariką. Ir kur Bjornė prisigrobia maisto produktų, kai visiems dabar trūksta visko, net prastos degtinės? Man nesuėjo galai. Dingtelėjo, kad tokiame spektaklyje net Nekelės Lisu patiktų vaidinti. Visi rengiasi svetimais drabužiais, dangstosi svetimais vardais, net pinigais svetimais naudojasi. Mano dantys dirbtiniai, aš kartoju replikas, kurių mintinai nemoku. Ir staiga man pasidarė taip ilgu Lisu ir amžinai atviro jos glėbio, jos numegztų bepirščių pirštinių, be kurių mano rankos suragoja į kaulą ir aš negaliu nulaikyti pieštuko.

1944-ųjų liepa, Titovka

Lisu nesitaisė. Liepos trečią dieną tu nusprendei, kad reikia ją vežti į Parkinos lazaretą. Juk gali būti, kad ji nėščia. Prisipylęs prastų vokiškų degalų, Jounis užvedinėjo savo „Naikintuvą" ir keikėsi, kad ant Sariselkės Magnetinės kalvos sugedo pavarų dėžė. Ten kažkoks netikėlis pašokdino fordą įkalnėn tokiu greičiu, kad vos neužgeso variklis. Bambėjo apie skiedrom varomą karbiuratorių ir užvedimo rankeną, bet aš neklausiau. O jeigu Lisu vis dėlto pastojo? Bet ji pati taip nemanė:

– Tie tavo vaistai neveikia.

– Dar palauk. Gerk, kad ir kaip pykina. Ir lazarete jie tau vaistų duos.

Sulfonamido, jeigu apsivaikuosi, – nuraminau. Pasitaisiau keliaraištį, išsiėmiau iš Lisu krepšio levandų spalvos nėriniuotas kelnes, užsimoviau ir prisikimšau pilną vaistų lagaminėlį gerųjų gyduolių.

Ketinau išvažiuoti anksti, nes nenorėjau matyti Mašos veido, kai supras, kad nepadariau jai aitvaro. Raminau sąžinę tuo, kad Hermanas Gėdelis buvo liepęs parankiniui Montjai prižiūrėti mergaitę:

– Nesirūpink, *Fräulein Schwester*, viskas gerai. Jau rytoj sugrįšite.

Bet buvo dar viena dingstis, dėl kurios troškau kuo greičiau ištrūkti iš stovyklos. Ruselis buvo pabėgęs kartu su karo šunimi Hilma. Dėl to buvau kalta aš. Iš vakaro užėjau Ruselį kažką užkasant „Operacijos „Tvartas" kampe ir tas daiktas man pasirodė panašus į lapės apgraužtą kiškio maitą. Ruseliui prie

kojos pririšta kalė kaukė. Prisiglaudė man prie kojos. Vaikinas ėmė aiškinti, kad kalė suėdė savo šunyčius.

– Šuo neblogas. Bet jam baisu.

– Ko jam baisu?

– Karo.

Įkišusi ranką į ilgą bato aulą pasitryniau įkąstą blauzdą. Man neskaudėjo, aš tik išsigandau. Ruselis ėmė maldauti. Aš ir jo neklausiau:

– Šunį reikia pribaigti.

Tada Ruselis su šunim pabėgo. Žinojau, kad aukso kasėjai ir elnininkai visu būriu vėliausiai popiet iškurnės jo ieškoti. Gailu pasidarė pagalvojus, kaip jie vaikysis Ruselį po tundrą. Kad drauge jį vaikysis ir tie ąžuolo žievės raugo ir parako susiurkštinti akmenširdžiai, kurie ketvirtame dešimtmetyje medžiojo koltus kaip miško žvėris. Tokie samių miškų žinovai grobį užuodžia kaip erniai ir su juo dažnai prieš nugalabydami pažaidžia. O jeigu parveš jį į stovyklą, kas tada? Jis turės išsikasti sau duobę ir gaus kulką į pakaušį. Jokios išeities tam šunyčiui neliko.

– Mes dar sudorosim jį.

Užuodęs puikų atlygį Keskimiolsės senis šoko ant arklio vos praplėšęs akis ir atlėkė, nes užuodė kruvinus pinigus.

Užmiršau visa tai, pamačiusi tave su uniforma žingsniuojant prie mašinos. Pyktelėjau, kad panūdai lydėti Lisu į ligoninę, bet sykiu numaniau, jog nori ištrūkti iš stovyklos. Fotografuoti arba pakvėpuoti grynu oru, – nesvarbu ko. Su SS uniforma atrodei kaip iš paties Viešpaties kariaunos, batai blizgėjo, ant kepurės švietė gestapo kaukolė. Rankose nešeisi lagaminą su fotoaparatu ir juodos odos portfelį su ereliu ant sagties. Tu buvai labai gražus ir aš žvalgiausi į užpakalinį veidrodėlį, į mudu, sėdinčius greta. Mano kirpčiukai buvo sugarbanoti, šlaunis laižė kretono audinys. Buvau sklidina pasitenkinimo. Buvo galima iš karto padaryti šeimos portretą, kokį turėjo tas miręs baltarusis. Jeigu tokia *degeneracija* pasidarė portretą, tai kodėl

mes negalim? Trečiojo Reicho SS karininkas su jauna žmona važiuoja medaus mėnesio, pavyzdžiui, į Ukrainą.

Rusenštrasės gatvės gale sustojome. Kelią tvėrė kažkokia žaginių tvora ir, norint pro ją pravažiuoti, reikėjo pateisinti išvykimą raštišku įgaliojimu. Karo belaisviai su baisiais trinkesiais vilko iš Salos kaimo atgabentus šviežius medžių rąstus. Ten triūsė Alakuno Jakimas ir aš nusistebėjau, kad tas miknius visur suspėja ir kad vokiečiai jį oficialiai priėmė dirbti.

– Ši-ši-šitie be leidimo tikrai nepraeis.

– Liaukis, Jakimai.

Tu iššokai iš mašinos ir dingai įtvirtinimo būstinėje. Jakimas įkišo į mašiną šautuvą su durtuvu ir toliau varė savo:

– Tu-turit turėti *bumažki.*

– Nesąmonė, – tarė Jounis ir pravažiavo pro vartus. Stabtelėjo, kaip pasityčiodamas, surūkyti pypkės ir nusičiurkšt už tvoros. Tu sugrįžai kaip tik tada, kai lauko virtuvės darbininkė Grėtel įvijo savo katę į medį ir atėjusi ėmė siūlyti mums gumulais suvirusios braškių uogienės. Tu žengei tiesia nugara, nešinas fotoaparato lagaminu, ir aš pagalvojau, kad tavo nosikaulis ir mano dantys labai tiktų naujajam Trečiojo Reicho vadui. Įšokai į kabiną ir paklausei, ar viskas savo vietose. Aišku, kad buvo vietose. Tik tavo portfelio su erelio ženklu nebuvo.

– Ką jie čia stato? – išdrįsau paklausti, kai pravažiavome Alaluostario tiltą.

– *Schutztellung,* – mostelėjai ranka susimąstęs, žiūrinėdamas į dangų.

Mėginau prisiminti, ką reiškia tas žodis. Kokį nors apsauginį griovį? Paskui pasižiūrėjau į dangaus pakraštį.

– *Donner.*

– Ką tas žodis reiškia? Griaustinį?

Jounis neatsakė, tylėdamas dardėjo viduriu kelio ir klausėsi variklio kosčiojimo.

– Subyrės mašina. Cilindras neatlaikys. Nereikėtų jos taip šokdinti pavarom.

Mano nuotaika buvo puiki. Traukiau savin tavo kvapsnį, kuris mišo su mašiną varančių skiedrų ir visur tvyrančiu pelkių gailių kvapu. Buvau apsivilkusi raudoną kretono suknelę, pasipuošusi pliuške skrybėle. Skrybėlė buvo didumo kaip vežimo ratas ir Jounis keikdamasis vis stumtelėdavo ją ranka. Tu apžiūrėjai savo akinius, nusivalei lęšius. Lisu gulėjo forde ant lentų, suvystyta į belaisvio kirgizo kaftaną, ir unkštė.

Palikome Lisu lazareto kieme ir pro vokiečių kapines nudardėjome į karininkų klubą. Tu atrodei susirūpinęs ir norėjai pasilikti slaugyti Lisu. Įtikinau tave, kad Lisu per porą dienų pasitaisys. Nepasakiau, iš kur taip puikiai žinau. Nepasakiau, kad nuėjau į vaistų sandėlį ricinos aliejaus. Sumaišiau su varlių ikrais ir dervos tirpalu, kurį supyliau į nedidelį stiklinį buteliuką su gyvatine. Suplakiau. Užklijavau ant buteliuko etiketę ir užrašiau: „Gerti dienos metu ir vakare. Nuryti, kad ir degina burną."

Ciepsėjimas ir užpakalio kraipymas buvo kiek paliovęs.

Galėsiu tave bent truputį paturėti, kad ir Titovkos lageryje.

Bet paskui planai pasikeitė.

– Važiuosim lankstą Altos linkui, – sugriaudėjo Jounis, išeidamas iš karininkų klubo. Ten jis išgirdo, kad jo plaukuotą ožkarožę laiko stovykloje netoli Altos.

Jounis paklausė, ar važiuosim kartu, ar palauksim kito kledaro, kad parvežtų į stovyklą.

– Važiuosim, – paaiškinau.

Tu dvejojai. Pasižiūrėjai į mane. Aš gūžtelėjau pečiais, nors norėjosi šaukti ir kaukti: eikim eikim drauge į pasaulio kraštą! Bet prisiverstinai sumurmėjau:

– Gal važiuokim su Jouniu. Šiuose kraštuose lengviau kvėpuoti, ir tu atsigausi nuo duobių kasimo.

Ir tu kažkodėl neprieštaravai.

Dangaus pakraštys žioravo raudonai, buvo girdėti griausmai, kai kirtome Norvegijos sieną. Pamatę tave, sargybiniai neprašė parodyt *bumažki*. Kūnas šiurpuliais nuėjo, kai jie iškėlę rankas pasveikino mus.

– Ir šitas kelias pasibaigs, – suburbėjo Jounis, mygdamas koja platųjį pedalą.

Bet aš pajutau, kad tau malonu, kad elektra virpina tavo kūną.

Paliečiau piršto galiuku tau ranką ir iškart nukrėtė. Ilgėk, vieškeli, platėk, kely, plėskis, pelke. Trenk, žaibe. Dek, dangau. Tęskis, kely, tęskis.

Avarija įvyko kažkur apie Ifjordą. Tik tik prieš akis subangavus jūrai, dangaus ugninis kumštis smogė visa jėga.

– Po velnių, nieko nematau. Po paraliais, tu, frice, neskiri spalvų, kokia iš tavęs nauda.

Kaip tik tą akimirką iš už posūkio tvykstelėjo šviesomis uodų krauju nutaškytas sunkvežimis folksvagenas, jame ant priekinės sėdynės lingavo SS karininkas su uniformine kepure. Spėjau pamatyti tik tiek, kad vairuoja suomis pasienio sargybinis, – atpažinau iš antsiuvų su liūtais ant flanelinių marškinių, – kiti buvo uniformuoti nuo galvos iki kojų. Jų mašina staigiai pasuko į šoną. Žliugsėjo pliurzė, plačiai tiško purvas. Jounio „Naikintuvas“ pasileido nuožulniai žemyn ir atsitrenkė į medinį aptvarą. Mašina subildėjo. Aš atsidaužiau kakta į lentą priekyje, Jounis išsimušė dantį. Ropštėmės iš mašinos, bet tada trenkė žaibas ir dangum nugrumėjo griausmas. Tu susverdėjęs klestelėjai ant suolelio kėbulo gale ir pamojavai kepure su kaukole ateinantiems, kad žinotų, su kuo turi reikalą.

Žengiau prie susijaudinusio suomio pasienio sargybinio.

– Juk nė vieno nekliudžiau? Galiu nutempti jus į Kirkoniemio karinę bazę.

Sunkvežimyje pasigirdo kikenimas, pro langą kyštelėjo moters kulkšnis su raiščiu. Tokių dalykų mums tikrai nereikėjo. Aš pasižiūrėjau į Jounį, į tave. Kitoje kelio pusėje, kur judu stovėjote, nebuvo girdėti, ką mes kalbam.

– Nekliudei. Jūs važiuokit sau.

– Gal vis dėlto užtempti jus ant kelio. Gal bent jau radistui pranešiu apie jus. Iki ryto kas nors atvažiuos pagelbėti.

Vėl žvilgtelėjau į jus, kol nusisukęs šalia kelio atlikai savo reikalą, o Jounis raktu suko ratlankį.

– Nieku būdu. Nebent nori turėti didesnių nemalonumų. Jei papasakosi apie mus, stosi prieš karo lauko teismą greičiau, nei numanai.

Pasienio sargybinis išbalo. Tekinas nubėgo prie mašinos, užvedė variklį.

Jounis pastebėjo, kad jis nuvažiavo, tik tada, kai sunkvežimis dingo už posūkio.

– Kur jie prapuolė? – suriko jis.

– Turbūt skuba į šokius.

Jūs abu atrodėt nustebę. Paskui pratrūkot keiksmais. Kai tik grįšim, iškart pateiksim skundą, karo lauko teismas nuteis griežčiausia bausme. SS karininkų niekas nemėto pakelėse.

Jounis keikėsi barškindamas užvedimo rankeną:

– Taigi taigi. Mums pagalbos nereikia!

– Po velnių tuos ūžautojus.

Jounis mostelėjo ranka.

Ištraukei faneros lakštą iš už vairuotojo sėdynės ir tyliai paklausei:

– *Fräulein Schwester*, gal pasėdėkim valandėlę?

– Prabėgs gera valanda.

Jounis spyrė į kapotą ir nuėjo maigyti starterio jungiklio. Grakščiai sukryžiavau kojas, atsisėdau ant faneros lakšto, mėgindama prisislinkti kuo arčiau. Tu giliai įkvėpei.

– Čia malonus oras. Stovykloje trūksta deguonies. Ar nepajutai?

Linktelėjau, nors man buvo trošku kaip prieš perkūniją. Mėginau viliūgiškai paklausti:

– Gal norėtum dabar paimti iš manęs interviu?

– *Was?*

– Paimti iš manęs interviu? Šitaip užmuštume laiką. Jeigu nenori, tai aš iš tavęs paimsiu.

Linktelėjai galvą ir aš pasistengiau greitosiomis atkurti atmintyje tai, ką su Ruseliu skaitėme „Laiko kryptyje“. Aš turiu sukurti gražų, savo amatą išmanančios moters paveikslą. Tuščiai nervintis negalima. Bet nė nepradėjom, nes Jounis pasiuto rėkti:

– Ateikit pastumti!

– Aš galiu sėsti prie vairo, – pasisiūliau. Jounis nusikeikė, nė klausyti nenorėjo:

– Vyro vieta prie vairo! Tu ne kokia panaitė, kad negalėtum pastūmėti.

Sukandau dantis ir ėmiau stumti. Žemė buvo papliurusi, kretono suknelė lipo prie nugaros. Aš nepaisiau.

Galų gale Jounis pasidavė. Toliau nevažiuos. Skiedrų generatorius atsimušė į medinį aptvarą ir katilo suvirinimo siūlė pratrūko kaip kokia putė. Oras pakliūva į generatorių, o dujos į variklį – ne. Neverta net mėginti taisyti.

– Ar tau Vokietijoje kas nors lygino drabužius?

Nespėjai atsakyti. Jounis ištraukė iš už vairuotojo sėdynės radiją, šautuvą ir užkarkė:

– Po velnių, gana šitų mėšlinų pliurpalų. Eisim ieškot pastogės.

Jounis pasižiūrėjo į dangų, lyg pabūgęs kokios kaulėtos pabaisos iš dangaus, bet tu pamerkei man akį ir prisidegei pypkę. Kaip tik tada praplyšo dangus.

Dangus kliokė lietum ir ničnieko aplinkui nebuvo matyti.

– Man patinka su tavim važinėtis! – sušukau. Tu negirdėjai arba neklausei.

1944-ųjų liepa, Negyvėlio fjordas

Negyvėlio fjordą pasiekėme praėję pro dešimt kalvų ir vienam išsisukus kulkšnį. Jounis šlubavo ir keikėsi, tu atrodei galutinai nusivaręs, išsekęs, nuo tavęs trenkė patinu ir žeme. Liūtis nurimo kaip tik tada, kai leidomės nuo paskutinės uolos iškyšos į pakrantę. Garavo dumbliai. Iš rūko išniro kalnas su dviem keterom. Mus apsiautė švelnus žydinčių tekšių ir viržių kvapsnis. Aukštėliau buvo girdėti slenkstėtų upelių siausmas, ir atrodė, kad pasaulis siusioja. Tada aš pamačiau ją:

– Trobelė! Ana ten!

– Negali būti, po velnių... negali, – sumurmėjo Jounis niauriai žvelgdamas aplinkui. Atsikrenkštė baltais skrepliais. – Kur jau! Ten nieko nėra.

– Štai tenai, pažiūrėk!

Trobelę vargu ar pastebėtum, jeigu neitum pro pat. Po uolos iškyša, lyg prasimušęs iš žemės stūksojo žemas plukdytų rąstų būstas. Namelio durys buvo užsklęstos kaulu, aptaisytos geležimi. Kiek žemiau gūžėjo valčių pašiūrė velėnos stogu, buvo justi aukštėliau atšlaitėje džiovinamų menkių galvų smarvė. Balti kaip kaulas laiptai sudėti iš išdžiūvusių rąstų, stogas – iš velėnų. Sienų plyšiai buvo užkamšyti laikraščiais, samanomis ir beržo tošim. Ant kampinio rąsto kabėjo tinklinė virvė. Tarp rykščių ryšulių barškėjo elnių kaukolės ir kaulai.

Jounis nusikeikė:

– Aš į tą trobą neisiu.

– Kodėl? Nesiožiuok.

– Ta trobelė mirusio žmogaus. Jos nėra jokiame žemėlapyje.

– Nemalk niekų.

– Čia neseniai buvo užmuštas žmogus.

– Iš kur žinai?

Jounis spyrėsi:

– Buvo užmuštas arba greitai bus užmuštas. Ta trobelė negyvėlio. Aš žinau.

Tai pasakęs Jounis numetė ant žemės radiją ir nušlubčiojo miegoti į šlapią akmenuotą pakrantę.

Aš nepaisiau Jounio paistalų. Fjordą gobė nežemiška šviesa. Rodės, kad atsirado iš niekur ir vis dėlto – iš visur. Per porą šimtų metrų nuo trobelės į vakarus pliuškėjo ledyninė srovė ir tirpsmo upeliukai krito nuo uolos tartum žvilganti marška. Uolos ir kuokštais auganti žolė pramainiui kilo lyg mėlyna ir geltona kalno nuoskala, o už jos vėrėsi kita tokia pat įlankėlė. Atrodė, kad ligi mūsų ten nebuvo įžengęs joks gyvas padaras. Net trobelė su velėnų stogu priminė ką tik iš žemės motinos įsčių išstumtą nuolaužą.

Sulipome pro langą į vidų. Tu nusiavei šlapius aulinius ir aš pastačiau juos prie židinio, kad išdžiūtų. Pirmą kartą tavo batai buvo aplipę purvu ir mane nupurtė šiurpas. Paskui nusiraminau. Greitai aš juos nublizginsiu, labai greitai. Bet ne dabar. Jaučiau, kad tu visas drebi, perimtas karštligės. Žinojau, kas turi nutikti. Suėmiau delnais tavo kairės kojos pėdą ir suspaudžiau. Palaukiau, kol susitvenkęs šaltis pereis į mane. Pasilenkiau ir įsikišau tavo pamėlusį didįjį kojos pirštą į burną.

– *Fräulein Schwester*, ką tu darai?

– Nebijok, aš žinau, ką reikia daryti.

Čiulpiau pirštą, kol kraujas po nagu pradėjo tvinkčioti ir tu iš skausmo surikai. Bet aš nesilioviau. Ėmiau laižyti tavo pėdas ir kulnus, kurie kvepėjo druska, titnagu, pažintu pasaulio kampeliu ir grybais. Nesilioviau, kol suragojusi oda pradėjo plustėti. Paskui suvysčiau tave elnio kailiu ir liepiau ramiai gulėti, kol įkursiu ugnį.

Radau prie viryklės seną degtuvą ir, įskėlusi kibirkštį, žybtelėjau ugnim drėgnus medžių pašaknų strampus. Bet nedegė. Įkišau į pakurą tošies ir atidariau sklendes. Tu pradėjai kosčioti, nes į kambarį ėmė virsti dūmai. Tada išsitraukiau iš užančio Lestadijaus pamokslų knygelę ir nežiūrėdama išplėšiau iš jos kelis lapus prakuroms.

– Neplėšyk, Žaižarake, ta knygelė tau reikalinga.

– Moku ją atmintinai, – pareiškiau, degdama ugnį.

Atleisk man, Dieve, pagalvojau. Bet turiu gelbėti savo mylimą grybuką, kad nesušaltų prie Arkties vandenų. Jis iš pietų krašto, todėl už mane silpnesnis.

Jis vienas čia neišgyventų, – juk tu supranti. Jeigu Viešpats išgirdo, – atleido. Ugnis godžiai pagriebė pageltusį pamokslų knygelės lapą. Nors Dievas atleido man, Lestadijus – ne. Ugnis priekaištingai spragėjo Didžiojo Lamperio žodžius:

– *Bet nusidėjėlis vien per atgailą ir nuodėmių išpažinimą nepaklius į Dangaus karalystę... Nors žinos, kuo nusidėjo, skaudžiai atgailaus, kamuosis ir graušis, neišvengs pražūties, jei nepatirs Šventosios Dvasios.*

Aš buvau tikra ištvirkėlė, nes atsiviliojau svetimą vyrą į fjordą. Žindau jo kojos pirštus kaip veršelis svetimos telyčios tešmenį. Ir nesigėdijau, nė trupučio. Pirmąkart gyvenime nesigėdijau. Vis dėlto negalėjau klausyti tų Didžiojo Lamperio žodžių. Trinktelėjau ant stalo Jounio radiją. Tai buvo juodas pigus, skrybėlės dėžės didumo aparatas maršų muzikai leisti. Ant šono buvo užrašyta „KdF“ – *Kraft durch Freude*, jėga per džiaugsmą. Radijas neveikė. Trinktelėjau kaip reikiant. Kamputis įskilo. Pasukiojau jungiklius, bet radijas tylėjo.

– Klausyk, Johanai, kodėl man tokio nepadarai?

– *Was?* – sušnibždėjai miegūstai pro apkloto muturą. – Mano *Mutter* mane taip vystydavo.

– Kodėl tu man nepadarai tokio vainiko? Visoms kitoms padarei.

– Ką?

Dūmtakis gaudė smerkiančiu Didžiojo Lamperio balsu:

– *Abejojantieji grimzta į nuodėmę, voliojasi joje kaip gyvuliai ir kojos iš jos neiškelia, kol rimbo nepatiria.*

– Vainiką?

– Taip. Ar nupinsi man vainiką?

– Galėsiu nupinti, – pažadėjai ir nužvelgei kambarėlį apsiblaususiom akim. – Beje, mes turėjome tokią pat skrynią.

Pažvelgiau į Dalarnos stiliumi išgražintą skrynią, tarytum per gražią tokioje trobelėje. Jau ketinau kažko klausti, bet atsisukusi pamačiau, kad tu jau miegi.

Ak, mano Dieve. Ak, Johanai, mano brangus pyragėli, pelkių pusdievio pažadėtas man šioje žemėje. Mano takelio mynėjau, mano stotingasis apvaisintojau. Aš nusipelniau rimbo, kaip pasakyta švento žmogaus. Bet sykiu žinojau, kad rimbas nebūtų padėjęs. Joks rimbas nebūtų manęs paveikęs, nei karšta geležis, nei iš dangaus į žemę nukritę velniai. Tu pažadėjai nupint man vainiką. Atsiguliau prie geležinės lovos, susisupau kailiu ir saugojau pernakt tavo miegą. Vaikiau velnius nuo tavo guolio kojūgalio ir dėkojau Dievui. Židinyje ugnis dar nebuvo įsidegus, dar nejaučiau malonaus dervos kvapo, kai nutariau: kažin ką padarysiu, kad tik negrįžčiau stovyklon. Norėjau šioje trobelėje pasilikti.

Johanas Angelhurstas
1944 07 12, Negyvėlio fjordas

Numaniau, kad nereikia važiuoti su Kontrabandininku į Parkiną. Bet saulė dabar nenusileidžia, oras Medžioklės kieme nejuda ir aš negaliu užmigti. Tysau ant barako stogo, laukiu žvaigždžių. Hermano Gėdelio draugiškumas man kelia abejonių. Jis davė man naujų vaistų – adolfino, sako, jie neturi tokio šalutinio poveikio kaip pervitinas, kurį mums dalindavo Ukrainoje.

Turiu prisipažinti: pabėgau iš stovyklos. Tuos žemėlapius ir dokumentus Šucvalui kas nors kitas galėjo nuvežti. Taip, bet Kontrabandininkui ir Žaižarakei neturėtų kilti klausimų, kam statomi įtvirtinimai. Eduardas Dytlas, čia viešėdamas, sakė, kad kuo mažiau *Finnenlümmel* apie tai nuvokia, tuo geriau. Tikėjosi, kad „Operacijos „Beržas" nereikės pradėti, iki žemę nuklos sniegas.

Eduardas Dytlas žuvo. Todėl aš bijau. Bijau to, kas dabar vyksta, nes jau ne Dytlas už mane atsakingas. Aš bijau Hermano Gėdelio keršto.

– Žinau, kad jūs tvirtai tikite Trečiuoju Reichu, – pasakė Arkties Lapinas, rodydamas Saugumo tarnybos ataskaitą, kurioje buvo rašoma apie mane. Pagyrė, kad mano veikla Ukrainoje visi buvo labai patenkinti. Padėkojau, nors nežinau, už ką. Aš ničnieko neprisimenu. Paklausiau, ar negalėčiau toliau dirbti „Lapplands Kurier" korespondentu.

– Na na, dabar turite progą įrodyti, kad esate narsesnis kareivis negu jūsų tėvas!

– Komendatas Gėdelis sakė, kad jūs puikiai perpratęs padėtį. Numatoma per „Operaciją 1005“ užbaigti 1941-aisiais ir 1942-aisiais pradėtus darbus. Jie apima Rytų frontą nuo Ukrainos iki Talino ir čia taip pat bus vykdomi.

Arkties Lapinas nusijuokė išgirdęs, kai pasakiau perėmęs iš tėvo tokią stiprią neapykantą bolševikams, kad, pirmą kartą išvydęs rusą, įgijau nepataisomą žvairumą.

– Dešinės akies, – draugiškai pridūrė Hermanas Gėdelis.

Tai netiesa. Aš žvairuoju kaire akimi ir Hermanas Gėdelis tą tikrai žino. Ir ne bolševikai kalti, o Hermano Gėdelio netaikliai paleista strėlė hitlerjugendo vasaros stovykloje.

Aš nesu bailys nei skystablauzdis. Tėvas toks buvo. Uniforminio švarko vidinėje kišenėje nešiojuosi nuotrauką apšiurusiais krašteliais. Joje didvyris nugairintu veidu pozuoja griežta mina. Fone matyti sniegina pelkė ir krūva metalo laužo. Kitoje nuotraukos pusėje parašyta: 1919 m., Petsamas, Išsigelbėjimo kalnas. Didvyriui už nugaros susprogdinto šaudmenų sandėlio liekanos. Šitą nuotrauką laikau atskirai nuo tų, kurias sudėjau į aksomu aptrauktą kartoninių lapų albumą ir slepiu šoninėje odinės kuprinės kišenėje.

Nežinau, ką apie tas nuotraukas pasakytų tėvas. Mama jas pavadintų žeminančiom, bet mama neturi teisės man priekaištauti po to, ką mums padarė.

Mano tėvas tikrai nekentė bolševikų. Užtat mylėjo tylius, išdidžius suomius. Tėvas susipažino su būriu suomių 1914-aisiais, Vokietijoje, Lokstedo *Pfadfinder* stovyklos kursuose. Tai buvo skautų veikla maskuojamos operacijos, per jas tėvas apmokydavo špionažo ir sabotažo būrius. Su tais būriais tėvas atvyko į Suomiją, čia jis sutiko ir mamą, kuri pamilo tėvą, nors dar nežinojo, kad *Angelhurst* reiškia ne angelo sparną, o kažkokius žagarus, nors dar nesuvokė, kad iš tėvo nebus rašytojo, o ką jau kalbėti apie jo gebėjimą kariauti šitame kare.

Turėjau pasilikti stovykloje ir vykdyti skirtą užduotį. Bet negalėjau pakęsti negęstančios saulės ir dieną naktį už kalvos griaudžiančio rusės juoko. Kartais galvoje ūžia kokio nors priešiškos šalies agento įkrautos mintys. Ant kabineto sienos pakabintas varinis herbas su ereliu taip švariai nuzulintas, kad matau jame savo atvaizdą, kuris įsigraužė į jį dar tą vakarą, kai rūkėme čia susėdę su Arkties Lapinu ir Hermanu Gėdeliu. Matau tarp tų dviejų senų kareivių sėdintį neapsiplunksnavusį viščiuką – tiesia nugara, nuo žioruojančios ugnies raudonai švytinčiom akim. O paskui stovykloj lyg iš paties košmaro atsirado ta koltė: su tokia pat skarele, kaip ta, kurią nunešė vėjas nuo žvyrduobės krašto, pasipila užgaulės, jos žvilgsnis įsiskverbia į šautuvo vamzdį ir pasiekia švininę kulką kaip tik tą akimirką, kai šautuvas šauna. Tą naktį gulėjau ant barako stogo tikėdamasis, kad žvaigždės galų gale atvėsins man širdį. Hermanas Gėdelis davė buteliuką vaistų, patarė išgerti, kai gyvenimas pasidarys nemielas.

Įstrigau čia su Žaižarake. Ta moteris ne tokia, kaip visos. Ji tikra gamtos galybė. Rankos kupinos amžinųjų kalnų niršto, jos kojos žengia akmenuota pakrante lyg kokios trečios akies vedamos. Ji nesusverdėjo nė sykio, nors pats Kontrabandininkas išsinarino kulkšnį nuo krioklio akmens šokdamas į uogienojus. Jis tikrai nežinojo, kur statyti koją.

Žengiau į trobelę neabejodamas, kad ji užminuota. Gal tai šaudmenų sandėlis. Pažįstamas kaukolės ženklas išdegintas ant akmens nuodaužos atšlaitėje, nors jie šito nepastebėjo. O gal Kontrabandininkas pastebėjo. Nušlubčiojo į akmenynę, palinkėjęs laimės. Bet Žaižarakės niekas neišgąsdino. Grožėjosi fjorde tvyrančia šviesa, vaikščiodama apie trobelę, apspardė kampus. Pėdų aš jau kuris laikas nejaučiu. Žinojau, kad mirsime, jeigu pasiliksime šitoje šiaurės vėjo pagairėje.

– Ir tie, kuriems Viešpats atsuko nugarą, ne viską prarado.

– Ar tau... – ieškojau žodžių aš. – *Ehrfurt, Angst, Phobie**...

– Ne, vaiduoklis mus čia vilioja.

O paskui ta prasčiokė – ta niekinga pribuvėja – parodė man, jėgerių kapitono Frico Angelhursto sūnui, kaip reikia laužtis į amunicijos sandėlį. Užtenka turėti peilį ir noro, kad išverstum vėjų suvarpytą sienoją. Atlaisvino geležinius apvadus laikančius varžtus. Ir apšvietė, kad, iš vienos pusės atlaisvinęs apvadus, galima sakyti, jau patekai į vidų. Reikia teisingai užsirašyti, ką ji pasakė:

– Stakta – kaip didelio ūkio šeimininko duktė: jei duoda iš priekio, duos ir iš užpakalio.

Kažkodėl pagalvojau, kad ji turi galvoje Kontrabandininko seserį.

Žaižarakė tarė:

– Šitokių dalykų išmokstama, kai per jus, vokiečius, šeimininkui pasimaišo protas ir jis užrakina žmoną klėtyje. Bet pribuvėja vis tiek turi atlikti savo darbą.

Įlipome į vidų per menkių šliuožyklą. Viena ranka laikiausi lango staktos, kita – stogo rąsto. Likome su Žaižarake dviese. Stebėjau ją triūsinėjančią ugnies atošvaistėje ir svarsčiau, kiek jai metų. Kontrabandininko sesuo sakė, kad ji sena, bet ką gali žinoti. Ji turi sveikus dantis, priešingai nei daugelis vietinių. Žemesnei rasei būdingus aukštus skruostikaulius, bet gražų arijų moters stotą. Pagarbos vertas rankas. Eigastis ir akys atrodo nekaltos, kaip mažos mergaitės. Ar ją buvo nugulęs koks vyras? O jeigu ne, tai kodėl? Ji senmergė. Pikto kraujo, kaip sako Kontrabandininko sesuo. Iš Žaižarakės elgesio mėginu suprasti, ar ji žino, kad buvau užlipęs ant Kontrabandininko sesers. Bent jau nesmerkia manęs už tai. Ji atrodo švelni ir gosli. Čiulpė sušalusius mano kojų pirštus, traukė į juos kraują.

---

* Nerimas, fobija (vok.).

Suvystė apklotu taip, kaip vystė mama, pagirdė raudona kaip ugnis gyduolių arbata. Paprašė nupinti vainiką. Nieko kita neliko, pažadėjau.

– *Jawohl. Bis Morgen*. Rytoj.

Kai Žaižarakė išėjo, atsikėliau ir išgėriau vaistų, kurių buvo davęs Hermanas Gėdelis. Jau nesiryžtu mesti juos gėręs.

1944-ųjų liepa, Negyvėlio fjordas

Iš ryto radau ant kėdės iš varnauogių, viržių ir laplandiškųjų aguonų nupintą vainiką. Pasipuošiau juo ir nuėjau atsinešti vandens. Tyliai sau dainavau. Nuotaika subjuro, kai pamačiau, kad Jounis sugrįžo ir jau pasidžiovė kieme marškinius.

– Puikus metas smagintis su vokiečiais, – pasakė jis.

Susiraukęs drožinėjo iš išplukdyto rąstgalio laimės paukštį. Įsižeidęs paleido seilę, pusė nutiško pačiam ant batų. Aš tada užviriau:

– Tu, kontrabandininke, čia nesikišk!

– Gi tu jau sena boba! – užriko Jounis.

Aš neklausiau. Nudrožiau į trobelę, trenkiau durimis ir užkabinau kabliuką.

Atsisukusi pažvelgiau pro blausų lango stiklą. Judu su Jouniu ginčijotės.

Paskui pamačiau, kaip tu pačiupai susuktą valą, kabėjusį ant kampinio trobelės rąsto, ir nuėjai fjordo pakraščiu Aukų akmens link. Išsigandau. Nejaugi Jounis tave nubaidė. Puoliau į kiemą, lėkdama taip susimušiau kojos pirštą į durų slenkstį, kad akyse sukibirkščiavo. Jounis tebesėdėjo ant akmens ir pypkiuodamas žvalgėsi į dangų.

– Išėjo tavo jaunikis. *A vot.* Eisim ir mes.

– Aš niekur neisiu.

– Paklausyk manęs. Vargais negalais tave Titovkoje įdarbinau. Bobai iš Raudonojo Kryžiaus daviau aštuonis kavos kuponus, kad bent ausį į mane pakreiptų. Neužmiršk, kad esi vokiečių *Schwester*. Jie dabar pikti. Gali atsidurti karo lauko teisme.

– Suomės jie nelies.

– Žadėjai pasirūpinti ta kolte.

Pataikė. Kažkur, stovykloje, laukė mažoji Maša. Žadėjau ją prižiūrėti. Pažadėjau padaryti jai aitvarą. Bet Hermanas Gėdelis mane užtikrino, kad pasirūpins mergaite.

– Ko mums skubėti. Palaukim, gal kas nors atvažiuos.

– Nejau tu nieko nesupranti? Ne tu viena šitą žaidimą žaidi.

Velnio kontrabandininkas, ko jis čia sugrįžo? Galėjo klibikščiuot sau per akmenis ir mekent kaip ožys kerpėms.

– Išvirsiu arbatos.

Sugrįžusi vidun, atsirėmiau į rąstinę sieną, palaukiau, kol jaudulys nurims.

Nenorėjau palikti trobelės, nenorėjau, nes čia turėjau tave ir geležinę lovą. Taburetę, ant kurios šalia tavo paukščiaakės riešutmedžio pypkės buvau pasidėjusi kaulines šukas. Atidariau krosnies dureles, išplėšiau dar kelis Lestadijaus pamokslų lapus ir įkišau į ugnį. Žiūrėjau, kaip dega pageltę popieriai. Mokėjau tuos ugny šokančius žodžius atmintinai. Ėmiau niūniuoti, kad nesigirdėtų Didžiojo Lamperio burbėjimo žalsvoj liepsnoj.

Kai užvirė arbata, nuėjau atsivesti Jounio. Šis atsisakė eiti į vidų.

– Žvairaake, tu nesupranti. Dinkim iš čia. Kuo greičiau.

– O Johanas? Juk negalime jo čia palikti.

– Jis nepražus.

– Eik vienas.

– Kvaila būsi, jeigu čia pasiliksi. Bet aš tavęs nepaliksiu.

Jounis nenorom vėl nuklunkino prie akmens, atsisėdo ir išsiėmė peilį.

Greta tupėjo jau dešimt medinių laimės paukštelių. Supratau, kad jis niekur neis, todėl piktai užrikau:

– Aš tokiais pasilakėliais netikiu. Užkimšk butelį, mažiau gyvatinės gerk. Rečiau dvasios lankys. Ir paskui tą paženklintą putę nustosi lakstyti.

– Nedrįsk šitaip apie Hetą kalbėti!

– Pats žinai, kad tokios ožkarožės šeštojo Dievo įsakymo nesilaiko.

– Kvaila boba! Po velnių, daugiau šito nekęsiu!

Jounis pašoko, sustugo. Buvo matyti, kad jam skauda koją. Bet neapsigalvojo. Nusibraukė stambiausius tabako trupinius nuo kelnių, prisirišo prie juosmens medžio antaugos puodelį ir taip šoko ropštis atšlaite aukštyn, kad durpės dulkėjo.

– Kur eini?

– Papjausiu visus! Nežinau, ką padarysiu, bet atgal negrįšiu!

Jounis dingo už melsvai pilkos uolos veikiau, nei spėjau sugalvoti kokią užgaulę, ir aš likau viena. Vienui viena. Apsižvalgiau, bet aplinkui driekėsi tik plynė. Jokio medžio, už kurio galėčiau pasislėpti. Per aviacijos antskrydį neturėčiau kur užsiglausti. Mane apėmė silpnumas. Tvyrojo visiška tyla. Dabar jau pripratau prie jos, bet tada suėmė silpnumas taip pat, kaip tuomet, kai su Maša atsidūrėme ant uolos liežuvio, tik ne toks baisus. Žinojau, kad tyla pranašauja mirtį. Didžiojo Lamperio namuose visąlaik bruzduliavo žmonės. Vis kas nors gimdavo ar mirdavo, aimanuodavo šlapimtakių uždegimu ar nušalusiom rankom ir kojom. Sykiais neapsikęsdavau tų siaurapročių vidutinybių, kurie į mane žiūrėjo iš aukšto, vis dėlto visuomet jaučiau tų netikėlių paramą ir globą. Nes namai visada krutėjo, buvo gyvi. O čia, tau išėjus, nebuvo girdėti net uodo dainos, net laumžirgiai buvo nusėdę ant žemės. Pasvarsčiau: gal vis dėlto bėgt paskui Jounį. Paskui pati sau paliepiau nurimti. Tu turėjai sugrįžti. Bent jau dėl fotoaparato ir savo paveldėtosios pypkės, kuri gulėjo šalia metalinės lovos. Buvai nupynęs man vainiką.

Prisėdau ant akmens ir ėmiau laukti.

Parlėkei pavakarėj kalno atšlaite, nešinas ant peties medžio šaka su upėtakiais, į SS uniforminį švarką prisikrovęs grybų, ir garsai sugrįžo. Kai tave pamačiau, iš karto sušniokštė ledyninė srovė, suošė jūra, ėmė zyzt kamanės ir tylos neliko. Dideliais

žingsniais žirgliojai žemyn, švytėjai saule ir laisve, kaip išdykęs vaikigalis, kurio namuose visad laukia mamos glėbys. Pasaulis sugaudė šiltais dūzgesiais ir aidais. Pagavo noras bėgti aukštyn, apglėbti tavo gyvastingą kūną. Vis dėlto prisiverčiau tiktai stovėti ir gėrėtis tavo ramiu žingsniu. Kaip grakščiai tu krypavai prieš saulę. Tylėdamas padėjai laimikį ant laiptų prie mano kojų, bet tavo akyse nebuvo nė krislelio išdidumo. Atsinešiau iš trobelės dubenį, peilį, tau padaviau pypkę. Sėdėjome ant laiptelių, sudėtų iš susipynusių šakų, ir žiūrėjome į Arkties vandenyną, dangų ir kalvas. Vėjas vėl dainavo žolėje, vėl girdėjau tavo sunkų alsavimą. Ilgai nepratariau tau nė žodžio, bijojau, kad supyksi, įsižeisi ir išeisi. Darinėjau žuvį, pjausčiau grybus, dvilkčiodama į tave iš padilbų. Palei laiptus kirbėjo mėlynsparniai drugiai. Vieną akimirką mostelėjai į dangaus pakraštį. Ten skrido lėktuvai ir tu mėginai įžiūrėti, savi ar svetimi, bet aš nugręžiau akis į drugius, nes nenorėjau matyti lėktuvų. Norėjau išmesti karą iš savo širdies ir likti tik su tavimi.

– Darosi šalta.

– Kur Jounis?

– Jounis išėjo ieškoti pagalbos. Dėl jo nesirūpink.

Nors supratau, kad reikėtų dėl Jounio rūpintis. Reikėtų rūpintis dėl koltės.

Tavo ir Trečiojo Reicho skydui nesaugant jie palieka bejėgiai. Jounis vaikysis savo plaukuotą ožkarožę po vokiečių ganyklas, kol kas nors padurs. Bet nenorėjau tą valandą apie jį galvoti. Šveisčiau tą nelemtą kontrabandininką nuo šito fjordo ir net nuo kito tolyn, išblaškyčiau iš tų žemės plotų kažin kur visus, kuriuos veikia traukos jėga, paleisčiau į Paukščių Taką. Nes pavydėjau visiems, kurie galėjo tave iš manęs atimti – pavydėjau karui ir stovyklai, lazarete gulinčiai Lisu ir tai perkarusiai stovyklos valgyklos katei, kurią kasinėjai, kai trynėsi apie kojas. Ir mintyse pirmąkart padėkojau rusams – jei ne tas priešas, aš nebūčiau atsidūrusi Negyvėlio fjorde ir dabar tavim nesidžiaugčiau.

Mes prasėdėjom ten visą dangišką vakarą. Dvi mūšoje iškilusias uolų nugaras pavadinom Banginių uolom. Tu stebėjaisi sniego liežuviais, kurie net šienapjūtės metu nuo kalnų vis nudrykdavo į fjordą. Bet užvis nuostabiausias tau atrodė Aukų akmuo. Jo viršūnėje buvo likęs kaukolės pavidalo miško padievio Stalo riedulys, šone žiojėjo grota. Vėjui pučiant nuo kalnų, grotos anga gausdavo kaip litaurai. Tas gaudimas man priminė patrankas Kalastajasarento pusiasalyje ir valandėlę tarytum mačiau angelą, stovintį kalno viršūnėje ir pučiantį varinį trimitą, bet ten, aišku, nieko nebuvo. Tiktai vėjas ūžavo, vaikščiodamas po padangių buveines, švarino dangų. Tu pasakei: mūsų laimė, kad Negyvėlio trobelė stovi tokioj užuovėjoj. Aš irgi maniau tą patį. Mūsų laimė. Jūros šnopavimas čia, tarp dviejų uolų, nurimsta, ji čia alsuoja pamaži, šitas fjordas atšiauriame krante primena Dievo spjaudyklę – plikas ir tykus, lyginant su tolėliau mėšlungio tampomom jūros įsčiom. Žemė tamsuoja varnauogėm, šiaurinėje atšlaitėje baltuoja netirpstantis sniegas.

Stebėjom vėlyvą naktį blyksinčius žaibus jūroje, dangų traukė juoduma. Dėl visa ko Dievas buvo nubrėžęs ploną sidabro liniją ten, kur susilieja vanduo ir dangus. Blogas ženklas, jeigu net Dievas užmiršta, kurioje vietoje baigiasi dangus. Žinojau tai, bet negalvojau.

Johanas Angelhurstas
1944 07 19, Negyvėlio fjordas

Ta Žaižarakė padūkusi. Man baugu, nes ji manęs nebijo, nors turiu ginklą ir įnagį, kuriuo galiu išniekinti. Aš turiu. Turiu. Ji šito nesuvokia. Ir pasitiki manimi. Blizgina man batus, valo švarką, kaip visos, bet kalba kaip su lygiu. Ką tik buvo priėjusi prie manęs. Užkėlė koją ant skrynios ir paklausė:

– Na, kodėl nepadarai man tokios?

– *Was?*

Kai ji priėjo, aš žiūrėjau į skrynią. Ta skrynia atrodė visiškai tokia pat, kokią buvo padaręs tėvas. Dailiai išpaišyta, kelioninė rusiško stiliaus skrynia, kaip senovės jūrininkų. Prieš laidotuves ji kurį laiką stovėjo verandoje ir mama statydavo ant jos vazą su žydinčių obelų ir alyvų šakelėm. Ant šitos skrynios nupieštas lygiai toks pat jūrų elfas, kaip ant tos, kurią padarė tėvas. Man atrodo, kad tai ta pati skrynia.

– Padaryk nuotrauką, *bild*, – tarė Žaižarakė įsakmiai parodydama į fotoaparato lagaminą. – Jeigu jau padarei vainiką.

Pamaniau, ji nori, kad nufotografuočiau dėl to interviu. Kurio niekada iš jos neimsiu, nors ji tuo nenori tikėti. Bet tebūnie, nusprendžiau paskui, juk turime laiko. Ėmiau taisyti fotoaparatą prie stovo. Apmąsčiau apertūrą. Eksponometrą buvau palikęs Kontrabandininko mašinoje, blausioj benaktėj nakty gali apsigauti, naudodamas tokią juostelę. Gal 1/8 apertūra ir maždaug pusės sekundės ekspozicija. Susikaupęs reguliavau fotoaparatą ir nemačiau, ką veikia Žaižarakė. Vėl į ją pažvelgęs, taip išsigandau, kad vos neišmečiau iš rankų objektyvo.

Ji buvo pasileidusi plaukus ir raišiojo suknelės raištelius.

– Juk šito tu nori. Juk už tai sumokėjai.

Tai buvo ne klausimas.

Žaižarakė nusirenginėjo prieš mane.

Ji nusirenginėjo kitaip nei Kontrabandininko sesuo, kuri siūbuodavo klubais. Žaižarakė rengėsi taip, kaip dar nė viena prieš mane nenusirenginėjo. Iki tol apsinuoginusios moterys man tebuvo fotojuostelių medžiaga. Gyvas kūnas mane jaudino tiktai kaip poreikio tenkinimo priemonė. Aš matydavau tik blykstę ir negatyve atsispaudusį klubo linkį, o pačios moterys tebuvo įžūlios, keliaraiščius raišiojančios ir kraują audrinančios viliūgės. Kai kurios man primindavo pakrantėje spurdančias mažas lašišaites. O šita moteris nusivilko suknelę kaip niekur nieko ir parodė klubus. Jos pilvas buvo baltas, be jokių strijų, speneliai tamsūs. Paskui ji nusimovė ir apatines kelnes. Pajutau paslėpsniuose sukietėjimą, kai pamačiau, kad tos moters kūnas be jokio plaukelio. Man užėmė kvapą. Tokią pliką putę paskutinį kartą mačiau 1933-iaisiais. Hitlerjugendo stovykloje, kai *Bund Deutcher Mädchen* – Vokiečių merginų sąjungos – gražuolės karklyne nusivilko maudymosi kostiumėlius. Aš sėdėjau ant guobos šakos ir fotografavau jas. Jų kūnai buvo tokie gryni, tokie balti, kaip agrastų uogienė. O kvapas, sklindantis nuo jų makščių, atrodė nekaltas ir sykiu tarsi padebesiuosna siunčiami nešvankūs laiškai ar oro bučiniai. Mama užklupo mane ką tik išryškinus nuotraukas ir apsiverkė:

– Sūnau, nejau tu visai negerbi tų merginų!

Labiausiai susigėdau dėl to, kad mama tuos žodžius sušnibždėjo suomiškai, idant nesuprastų tėvas. Mano mama tokia pat kaimietė, kaip ir Žaižarakė.

Žaižarakė priėjo prie pat. Mane perėmė neapsakoma gėda, norėjau išgerti Hermano Gėdelio duotų vaistų, bet negalėjau pasiimti. Dar nebuvau sutikęs moters, taip akivaizdžiai parodančios, kad nori. Nors buvau apsirengęs, ji akimis tarytum čiupinėjo visą mano kūną. Palikau nuogutėlis, nerangus,

ėmiau kilnoti rankas, kaip sužeistas paukštelis. Ji suėmė mano ranką ir uždėjo sau ant klubo. Aš drebančiu pirštu braukiau per ploną odą. Paliečiau šlaunį, paskui makštį. Nejau senų moterų lytys želia tokiu pūkeliu kaip jaunų? Ką jausčiau, jei įkniubčiau į ją veidu? Tokią nuogą, tokią pažeidžiamą ir glaudžią. Kraujas suūžė galvoje ir aš jau nebegalėjau blaiviai mąstyti. Kyštelėjau nykštį į tą minkštą, šiltą vietą ir jis vos vos tilpo. Žaižarakės šnervės virpčiojo, kaip kumelės. Ji sušnibždėjo:

– Juk mano putė ten, kur turi būti?

Aš išsigandau. Ten, kur turi būti? Nejau ji išsigimusi, kaip sakė Kontrabandininko sesuo?

– Tikrai ten, kur turi būti.

– Tu pirmas iš vyrų mane lieti.

Ir man staiga pasidarė baisu. Nieko daugiau negalėjau daryti, nieko, kai ji taip pasakė.

Nubėgau fjordo pakrantėn ir ėmiau svaidyti aptakius akmenėlius, šokinti juos vandens paviršiumi. Svarsčiau, kas mane supančiojo. Aš tikrai galiu ant jos užlipti. Kodėl ne? Iš priekio, iš nugaros ir net iš šono, trobelėje, lauke, palėpėje, ant uolos, valtyje, ant skrynios. Norėčiau laižyti ją, kad sušlaptų, pradėtų drebėti, įsiskverbčiau jon vieną, antrą, trečią kartą. Akmuo atšoko nuo vandens paviršiaus tris kartus.

– Tu per gera, – sušnibždėjau dumbliams, o turėjau galvoje ją.

Žaižarakė ne iš tų, kurias vadina rujojančiom kalėm ir vokiečių kiaušrijėm.

Ne iš tų, kurios lūkuriuoja Salmijervio „Šanchajuje" ir atsiduoda už gabalą šokolado. Ne iš tų, kurios šokiuose prašo pavaišinti taurele, o paskui pliauškina keliaraiščiais kaime, girdamosi, kad paturėjo vokiečių karininką. Ne iš tų, kurios aičioja su Bavarijos vyrukais galutiltėj, kandžioja krumplius ant žibančio sniego Išsigelbėjimo kalno atšlaitėje ar kitur, kur nušliuožia su slidėm, ne iš tų, kurios, apsvaigusios nuo krūminės, palieka ant sniego makšties atspaudą.

Akmenukas atšoko nuo vandens paviršiaus keturis kartus.

Žaižarakė atitykino iš paskos. Žengė į pakrantę, pridurmu traukdama uodų tumulą tarytum šydą, dar neapsirengusi.

– Aš visa tavo, jeigu manęs nori.

– *Bitte.* Tu tokia... *unschuldig,* nekalta, aš tavęs neliesiu.

Akmenukas atšoko penkis kartus.

– Tu, aišku, manai, kad mano Dievas mus mato.

Paprašiau jos liautis. Pasakiau, kad aš nedoras.

– Ne. Tu nelaimingas ir taikus žmogus.

Akmenukas vėl atšoko nuo vandens paviršiaus. Šešis kartus.

Žaižarakė paklausė, kur išmokau taip mėtyti akmenukus. Hitlerjugende, kai buvom Vanzės upės pakrantėje. Kas vasarą su baltakraščiu laiveliu plaukdavom tenai į žygį. Mokėmės žygio dainų, rengėm varžybas. Man sekėsi sunkioji atletika, aš puikiai mėčiau svarmenis. Per Berlyno apygardos Laisvųjų pratimų pirmenybes bendraamžių grupėje užėmiau antrą vietą. Valgėme sušilusį štrudelį, gėrėme drungną obuolių limonadą iš žaliašonių butelių.

– Ko tu atvažiavai į Titovkos stovyklą? Juk nuolat iš jos bėgi.

Minutėlę pamąsčiau. Atsakiau iš pradžių norėjęs tapti lakūnu, kaip mano dėdė. Skraidyti ir fotografuoti pasaulį iš dangaus. Dar prieš karą mane priėmė į liuftvafės Bavarijos dalinį prie Miuncheno, tada ir nustatė ydą.

– Proto užtemimai. Išsigimimas. Aukščio baimė.

– Tu neturi jokios ydos.

Akmenėlis plumptelėjo tiesiai į dugną.

Nedrįsau pažvelgti jai į akis. Iš gėdos man norėjosi numirti. Papasakojau apie savo silpnumą. Sykiu buvo pikta ir smalsu. Stebėjau ją ir man dingtelėjo: užmušiu tave arba mylėsiu. Dar nežinau, kas bus.

Gelumbe nuvaliau lupas ir lęšius, išdėliojau ant stalo, paskui suvyniojau kiekvieną atskirai į drobės skiautę. Padėjau taip, kad nepasiektų Arkties vandenyno migla. Įdėjau į

„Ludą“ 16 milimetrų juostelę. Patikrinau, ar ryškalų buteliukas sandariai užsuktas, ar nesusilies su kita medžiaga. Tokių dalykų reikia rūpestingai žiūrėti. Jeigu į ryškalus prasismelks bent lašelis fiksažo, sugadins brangius popierius ir chemikalus. Jeigu bus sugadinti ryškalai, nuotraukos išeis blausios, drumzlinos. Ką dabar darytų tėvas? Tiksliau – ką darytų dėdė? Arba Horstas Veselis? Kodėl niekas neatvažiuoja mūsų paimti?

1944-ųjų liepa, Negyvėlio fjordas

Tavo gerumo matas begalinis, tavo pautai kaip du geležiniai obuoliukai, tavo siela – taikingo grybautojo. Nieko blogo negaliu apie tave pasakyti. Tą vakarą tu uždegei žvakes. Uždengei elnio kailiu suolelį kojoms, gėlėtu užklotu – skrynią. Vėjas glostė trobelės kampus, dainavo tarpukalnėse amžinas dainas. Žolė vilnijo nelyg milžino kailis. Jūra traukėsi nuo trobelės nerami. Paprašei manęs atsisėsti.

Tavo batai stovėjo prie slenksčio, tu nusiavei juos neprašomas.

– Papasakok ką nors, Žaižarake. Noriu dabar su tavim padaryti tą interviu.

– Viską papasakosiu, jei ir tu man papasakosi.

Įbėriau į arbatą elnio ragų miltelių, įvarvinau tinktūros su kukmedžio uogom ir lipčiaus medaus. To meilės vaisto, kurio turėjau duoti Lisu.

– Ką nori sužinoti? – pabūgau, kad klausi to, ko pirmiau prašiau.

Labai norėjau tau papasakoti. Paaiškinti, kodėl pribuvėja, mačiusi daugybę moterų kiaurymių, nežino, kaip atrodo jos pačios tarpukojis. Kaip Didžiojo Lamperio namuose pabusdavau išsigandusi žingsnių troboje. Kaip man palengvėdavo, kai išgirsdavau Lamperio bobos šlaunų plekšėjimą. Jis ateidavo raminti aštuntosios mano įseserės, kurios dėka būčiau galėjusi net už nugaros parišta dešine ranka pakeisti vystyklus pačiam Tasmanijos velniui.

Didžiojo Lamperio žingsnių baisindavausi labiausiai. Jo auliniai man primindavo, kad būdama devynerių turėjau palikti

gimtuosius namus. Mama buvo tėvo gyvenimo meilė, viena vienintelė, – gaila, kad jos kaklo baltumas vėliau atsiskleidė kaip džiovos simptomas. Mama kosėjo krauju jau tada, kai jiedu suėjo gyventi drauge. Mama mirė gimdydama mane ir tėvas man už tai niekada neatleido. 1918-aisiais tėvą išvežė į Lainanrantą ir ten užmušė, bet aš prisimenu tik batus tų, kurie atėjo jo išsivesti. Juodus blizgančius aulinius ir prie jų prilipusius sidabrinius žvynus.

Po tėvo mirties turėjau persikelti į Petsamą, pas mamos giminaičius. Kokius tris mėnesius buvau nugyvenusi pas Lamperį, kai vieną mėnesėtą naktį pabudau nuo šnopavimo. Didysis Lamperis stovėjo prie mano kieto gulto ir žiūrėjo į mane.

– Tavyje gyva tavo tėvo prigimtinė nuodėmė ir tavo motinos ištvirkimas, pro tarpkojį išeinantis su krauju. Ar tu jau kraujuoji?

Jis avėjo juodais purvinais auliniais, kurie buvo apkibę blizgančiais sidabriniais žvynais nelyg perlais. Žiūrėjau į juos pro suplyšusį apklotą ir meldžiau Dievo, kad niekada nekraujuočiau. Ir nekraujavau. Ant lyties išdygusius plaukelius įsigudrinau išpešioti žvakės vašku. Vasarą įsikūriau palėpėje, kur gyveno pelės.

Apie tai papasakoti neišdrįsau. Užtat paklausiau:

– Ar tu manai, kad aš tokia? Kad aš pikto kraujo?

– *Nein.* Tu švari. *Unschuldig.*

Patrynei kelio linkyje atsiradusią mėlynę.

– Ar kada turėjai... *Geliebte...* mylimąjį?

Aš nuraudau, papurčiau galvą. Bet tai tiesa, mano Johanai. Manęs niekas nebuvo lietęs. Unto sučiurkštą suknelę per Jonines įmečiau į laužą.

Tą vakarą padarei tai, kas viename Lestadijaus pamoksle vadinama paklydimu, o Dievo žodyje vadinama nešvankumu ir paleistuvavimu. Atsisukai į mane, atsiklaupei ant kelių ir praskėtei man šlaunis:

– Leisk padaryti tau gera. Pasakyk, jei bus bloga.

Paėmei mano nykštį ir atsargiai įsikišai į burną. Čiulpei, apžiojęs lūpom, saldžiom nuo arbatos su medumi. Glosčiau ranka tau galvą ir delnu pajutau paklydusios kulkos paliktą randą ant kairiojo smilkinio.

– Įsikišk jį.

Tu neliepei, tik paprašei.

– Kaip? Aš nemoku.

Įsikišau savin pirštą ir pajutau dar nepažintą savo moteriškumą.

– Tu neturi jokios ydos.

Sėdėjau išsižergusi ant skrynios, jaučiau, kad neturiu jos.

– Papasakok apie save daugiau. Apie tai, ką malonaus patyrei, kai buvai vaikas... *Kindheit?*

Ką malonaus? Svarsčiau. Tada, kai matydavau Alakuno pievoje ant kumelių lipančius eržilus, kai valgydavau vienuolių iškopinėtą tirštą medų, kai pražindydama čiulpdavau moterims spenelius ir pajusdavau vyro lyties skonį. Kai uosdavau Lisu šlaunų kvapą po šokių. Visa tai man sukeldavo keistą mėšlungį pilvo apačioje.

Bet šitas jausmas buvo šimtą kartų malonesnis. Pirmą sykį patyriau vaiko pradėjimo, o ne priėmimo pasaulin jausmą.

– Tu mane gąsdini, Žaižarake.

O ką jausčiau, jei įsiskverbtum į mane.

– Ko tu nori?

– Kad įeitum į mane.

Aš suinkščiau. Aplinkui šoko šešėliai, jie laižė mums odą, lauke griaudė žaibai ir gamta lūkuriavo, sulaikiusi kvapą prieš liūtį. Liūties nebuvo. Žaibas trenkė į beržą, augantį palei trobelę, ir su trenksmu nutrūko prie medžio pririštas lynas. Tu suėmei man ranką ir nuo tavo pirštų galiukų mane nukrėtė elektra.

– Pamaži pamaži, nes tu ankšta.

– Ar tau skauda?

– Ne. Bet aš jautrus.

Iš tavo juoko supratau, kad gyvatinė ir tinktūra veikia.

– Valgei kokių nors vaisių?

– Ką?

– Tu kvepi vaisiais.

– Visoms taip sakai?

– Tiktai tau.

Tą patį sakei ir Nekelės Lispetei, kai ant jos lipai, bet man tai neberūpėjo.

Užmerkusi akis, vedžiojau pirštą tau po krūtinę. Šita dykra mažumėlę apėjusi barzdotosiom kerpėm ir šiurėm. Keliavau krūtinės ląsta ir priėjau spenelius, jie buvo kieti kaip kaulas, suskeldėję, tarsi sūrios mažos salelės Pietų jūroje ar užsikirtę „Bolex" sunkvežimio metaliniai mygtukai. Nukeliavau iki storos odos pilvo ir pamažiukais pasiekiau tą mielą kilsuojančią dykumą, kurią pereina visos piligrimės, kad pasiektų bambos oazę siaurais kraštais. Įkišau pirštą į prakaituotą bambos versmę ir pajutau tvinkčiojimą.

Sukdama ratais, palūkuriuodama slinkau ranka žemyn. Krūptelėjai visu kūnu, kai paliečiau kažką kieta. Suėmiau delnu ir glaudžiai tarsi makštis peilį apglėbiau tą kietą daiktą. Jo galvutė buvo minkšta kaip arklio snukis, o pašakniai neramiai bruzduliavo.

Ir mane suėmė juokas.

Johanas Angelhurstas
1944 07 22

Šitai nutiko šiandien. Nieko negalėjau padaryti, tepasigaili manęs Žaižarakės Dievas! Norėčiau apie tai papasakoti tau, Žaižarake. Kaip įžengei vidun su savo pilka medvilnine suknele. Gera ta suknelė, manęs ji nebaugina taip, kaip ana, raudona. Buvai nusiėmusi tą juokingą pliuškę kepurę, didumo kaip vežimo ratas. Man atlėgo širdis. Nė vienai nepatarčiau puoštis tokia skrybėle, juolab kad vėjas ir lietus tą naktį, kai atvažiavome, suplakė ją į gniužulą.

Paprašiau tavęs papasakoti apie save. Išsiėmei iš krepšio žalio stiklo buteliuką. Įpylei žvilgančio kaip perlas gėrimo, kažkokio kartaus ir sykiu viliojančio kvapo.

– Kas čia?

– Neklausinėk.

Įpylei gėrimo į šaukštą ir sumaitinai, kaip vaikui vaistus. Liepei nuryti, užgerti arbata ir kaušu vandens:

– Antraip gyvenimas bus nemielas.

– Žaižarake, – išsigandęs sušukau. – Ką dabar darysi?

Tavo veido išraiška buvo tokia kaip tada, kai pirmąkart susitikome, tavo akys žvilgėjo tuo siutingu ir grobuonišku vilkės žvilgsniu:

– Dabar aš tave paženklinsiu.

– *Was?*

– Eikš.

Paguldei mane aukštielninką ant suolo. Nuvilkai nuo prakaito sudrėkusį švarką, atsegei diržo sagtį su ereliu. Pasakei, kad gerai padariau, palikdamas batus už durų. Klojai mano

drabužius prie geležinės lovos, nėrei juos įgudusiom rankom nuo manęs lyg dirdama kiškį. Tavo judesiai buvo lėti, tikslūs, tu buvai dar nematyta Žaižarakė, suvis nepanaši į dievobaimingą kaimietę, kokia iškart tave palaikiau. Į tą blankią būtybę, kuri mynė karo reikmenų sandėlyje likusiu dviračiu iš trobos į trobą, priiminėjo vaikus, šnypštė nušašusiems vaikeliams nosis. Keliais šliaužiodama ravėjo gimdyvių ūkių tabako vagas. Nepanaši į tą nepažįstamąją, kuri prieš kelias savaites fotografuojant brovėsi į kadrą. Tebemačiau tave kaip geradarę, kaip tyrą ir nekaltą, bet tartum tirpai ir nykai šešėliuose ir tavo vietoj radosi kita būtybė, baugi, švytinti ugnim. Ji tolydžio augo ir didėjo, ir netrukus užėmė visą kambarį, iš akiduobių jai rūko dūmai, kūnas buvo be odos, vien plika mėsa. Ta būtybė užgulė mane ir sušvokštė į ausį:

– Įeik į mane, Johanai. Įeik dabar.

Trečia dalis

Negyvėlio užrašai

1943 07 05, Nudegėlis – Raudonplaukiui

*Operacijos „Laukinė antis“ ir „Vidurnakčio saulė“ įvykdytos. Ataka pavyko, sulaikyti 26 pasipriešinimo dalyviai, 16 sušaudyta prie duobės. Sugauti beveik visi pasipriešinimo dalyviai. Trobos sudegintos, galvijai sunaikinti. Per apklausas išsiaiškinta, kad vokiečių komunistinio „*Wallberg*“ skyriaus „Oswald“ sparnas bendradarbiauja su nacionalistais. Nacionalistai Švedijoje rengiami dirbti „policijos pajėgose“. Vietinių pavardės nežinomos.*

1943 07 12

Miela dukrele, nežinau, ar tu kada nors man atleisi. Aš blogas žmogus. Neturiu nė vieno draugo, to vienintelio, kurį turėjau, pelenus seniai išbarsčiau Titovkos upėje. Kariauju ir vienoje, ir kitoje pusėje. Ir sąjungininkų, ir Trečiojo Reicho. Gestapui dirbu ir iš baimės, ir dėl 300 kronų mėnesinės algos. Per operacijas nužudyta tiek pat žmonių, kiek aš gaunu kronų. Ir aš jose dalyvavau. Sapnuoju degančias kurdiukines avis, tarp žolių vos vos pamatomas boluoja rimbu nučaižytas moters užpakalis. Sapnuoju nužudytuosius, lėčiau nei įprastai kalbančius maldas prie duobių, kurias patys išsikasė. Nes vokiečiai žiaurūs, apsėsti persekiojimo manijos. Jie bijo nacionalistų ir komunistų sąjungos čia, šiaurėje, nors neverta bijoti. Ji čia neveikia.

Šiaip jau į tuos darbus žiūrėjau kaip į visus kitus. Karas yra karas. Bet dabar mane graužia sąžinė. Buvo užėjęs Raudonplaukis. Neišauklėtas, šiurkštus žmogus. Iš tokių, kuriems

niežti pautus, lankosi uostų kvartaluose ir lauktuvių žmonai parneša ne tik ruonio taukų. Šiandien jis pasakė šį tą keista, kai kalbėjomės apie operaciją „Laukinė antis" ir apie tai, kad jis turės sėsti į Sydspiseno kalėjimą Trumsėje, idant nesukeltų įtarimų. Jo žmona išsiųsta į kažkokią stovyklą. Paklausiau, ar jis dėl to nesijaudina. Raudonplaukis prunkštelėjo.

– Kekšė gavo tai, ko nusipelnė. Ko važiavo su kontrabandininku!

Mane išmušė šaltas prakaitas. Jis pasakė, kad tik įdavė gestapui visą kaimą nacionalistų. Aišku, žino, kas jų laukia. Juos visus sušaudys. Už ką? Mat tas gyslotas pimpalas nusprendė atkeršyti žmonai už tai, kuo pats visąlaik giriasi. Man negera. Pamėginsiu jam atlyginti, išmokydamas neteisingo šifro, nors jis neišmoks ir teisingo. Jis visai nejaučia ritmo. Nurodymai: 26 sumaišytos abėcėlės raidės, penktajame rate šifro ženklai. Iššifruojant diskas sukamas nuo pradžių. Rakto nesakysiu. Suku galvą, kaip atsikratyti to giltinės. Iš tokių kaip jis reikia atimti ir šeimas, ir visa kita.

Gyvenime buvau sutikęs žmogų, prie kurio nelipo blogis. 1919-aisiais, tai buvo Fricas Angelhurstas – vokietis jėgeris, sprogmenų žinovas, mano vienintelis draugas. Buvau gavęs užduotį iškasti užtaisą prie laikino kabančio tilto per Titovkos upę. Iš pradžių maniau, kad vilkai įvijo elniuką į pelkę, o paaiškėjo, kad raudonieji sumanė joje nuskandinti vokietį. Išrengtas nuogai jis jau iki pusės grimzdėjo pelkėje. Galuojamas tumulo uodų, kandžiojamas skruzdėlių. Pamatęs mane, jis iškėlė rankas, kiek leido pančiai.

„Bjaurus oras", pasakiau ir ištraukiau vargšelį. Dervos ir briedžio ragų aliejumi tepėme vabzdžių įgėlimus. Praėjom patiltę ir sunkiom kojom per lietų leidomės toliau. Daviau jam užsimesti ant pečių elnio kailinius. Drauge deginom dervą. Daviau jam medžio šaknies pypkę su apvalute galvute, aš turėjau iš ilgmoliūgio padirbtąją su užrašu „Už nuodėmes bus atleista".

Šnypštė laužas, šniokštė lietus, paskui liovėsi.

„Kodėl mes čia?“– paklausė vokietis. Aš papasakojau apie tave, tavo mamos giminę, apie tai, kaip rauginau odą tų apsėstųjų batams už dyka, apie tai, kad jie visi dėkojo Dievui, o man – nė vienas. Mane graužė kartėlis, todėl, matyt, įsivaizdavau, kad, užėjus komunistams, bus šilčiau. Klydau.

Dostojevskis sakė, kad iš tiesų šalta tik tada, kai cypia net pelės.

„Ei, bet ką mes čia veikiame? Žmones žudome. Juk jie taip pat kieno nors vaikai.“

Fricas tapo mano draugu, vieninteliu, daugiau draugų neturėjau. Jis sakė negalįs pakelti rankos prieš žmogų. Ir kad iš menkų dalykų suprantąs, ar žmogus jam priešas. Iš gebėjimo mylėti. Iš to, kaip parausta ir nuo ko žagsi. Šitai mes visi gebame pastebėti.

Patraukiau Murmansko link ir turėjau duoti priesaiką NKVD, išgyventi kolchozuose liūdnus vakarus ir machorka pradvisusį ilgesį. Fricas Angelhurstas nustojo kariauti ir tapo taikos šalininku. Vėliau sužinojau, kad jis į Vokietiją išsivežė Nekelės Aunės seserį Anikę. 1938-aisiais gavau paskutinį jo laišką: „Šitas Vokietijos pamišimas mane pražudys. Jei numirsiu, atvažiuok, pasiimk mano pelenus ir išbarstyk juos Titovkos upėje. Anikė šitai tikrai supras.“

Pasakoju tai, kad žinotum, jog tavo tėvas bent šį tą gero gyvenime nuveikė. Vienam žmogui suteikiau galimybę išgyventi. Ir per save pratęsti gyvenimą, nes esu matęs ir Frico sūnų. Sykį teko vokiečių stovykloje iššifruoti rusų kodą. Tai buvo tranzitinė stovykla Zweiglager 332, *įkurta organizacijos „Todt“ reikalams. Negalėjau pasakyti, iš kur buvo atėjusi žinia – gal iš Mačio fjordo, bet atsiųsta išklerusiu tranzistoriniu siųstuvu. Iššifravau su kodu „Pobeda“. Bet iki šiol neužmiršau jauno karininko, kuris buvo neseniai atvykęs į stovyklą. Iš pradžių pamaniau, kad Fricas Angelhurstas prisikėlė iš mirusiųjų. Aišku, kad tai buvo ne jis, nes jo pelenai nusėdo Titovkos upėje. Bet*

net neabejoju, kad tai jo sūnus. Atrodė išsigandęs – toks murzinas šunytis, kurio švelnią sielą įžvelgi vos pamatęs. Nedrįsau į jį žiūrėti.

Bet vėliau prisiminiau tą vaikiną. Kažkas jam buvo nutikę 1941-aisiais ar 1942-aisiais. Jis buvo ką tik atsiųstas iš Ukrainos, ten jam galvą kliudė paklydusi kulka. Supratau tiek, kad Frico Angelhursto sūnus nė už ką nenori pasilikti stovykloje. Jau tada buvo kalbama apie tai, kad reikės sunaikinti kažkokią nepageidaujamą vietinę medžiagą. Jo kaktoje radosi raukšlė, panaši į skrendančią gervę. Jis nepypkiavo su visais tą vakarą. Susiėmė už pautų, kai manė, kad jo niekas nemato. Aš mačiau. Mačiau, kaip gniaužė, gniaužė be paliovos ir galiausiai nukeipo. Tokiems dalykams reikia stiprios valios, dukrele, bet karo metu tai vadinama bailumu. Stovyklos vadas jau norėjo nubausti jį mirtimi. Eduardas Dytlas liepė palikti gyvą. Vėliau sužinojau, kad jis pradėjo dirbti „Lapplands Kurier" reporteriu Parkinoje.

1944-ųjų spalis, Negyvėlio fjordas

Guliu geležinėje lovoje ir klausausi rudens vėjo kauksmų trobelės kampuose. Žibalinė lempa beveik užgeso. Nuo jūros vėjas sūkuriais neša baltą sniegą. Atrodo, kad vasara pasibaigė neatmenamais laikais. Kai tu į mane įsiskverbei, išsiureno iš manęs visa praeitis, kaip vanduo iš suskilusio auseklio. Johanai Angelhurstai, Dievo atsiųstas angele, savo peniu tu praskynei kelią į juodą mano sielą ir ją nuskaistinai. Laukiu, guliu čia, prisimenu tave ir ilgiuosi. Negyvėlis skleidžia keistus garsus. Kas rytą dienoraštis atverstas vis kitoje vietoje, naktimis girgžda grindys.

Šiandien kai kas atsitiko. Sėdėjau ant uolos, stebėjau, kaip kylantis vanduo pamaži traukia savo glėbin dumblius, sėlina artyn. Buvau nemigusi daugybę naktų ir veikiausiai užsnūdau. Sapnavau, kad rusų sargyba įkūrė pakrantėje stovyklą. Stovyklos vadas buvo Aleksejaus Ignatenkos veidu ir aš tartum girdėjau Maskvos filharmonijos graudų griežimą ir valgyklos varpelio tilindžiavimą. Mane išbudino variklio burzgimas.

Aš pašokau.

Johanas!

Priešais šviesą mačiau lygiai taip pat išlinkusią nugarą, pasitikėjimo kupina eigastis. Toks pat lieknumas kaip tavo. Kaip niekur nieko burzgei nukėlęs pakabinamąjį variklį, lūkuriavai užmetęs kabliuką be masalo. Buvo taip tyku, kad rodės, sklęste sklendi su savo bure. Šilta banga siūbtelėjo į mane. Apsimetei labai užsiėmęs ir slinkai pernelyg arti kranto. Bet nesugluminai man proto.

Puoliau per rudeniškai nuraudusius akmenis lyg žibalu perlieta kregždė. Paskui atpažinau tą žmogų. Raudonos pakulos ir žvitrios akutės, veidas nusėtas randų, kaip tų, kurie jaunumėj kentė pašaipas ir pajuokas. Ne tu tai buvai. Bet nuo vasaros pažįstamas vyras. Jį vadinom Smaukytoju. Atsitraukiau atgal. Pasigedau mauzerio, kuris saugiai gulėjo stalo stalčiuje trobelėje.

Tuomet, vasarą, Smaukytojas man nelabai rūpėjo. Kas dar galėjo tilpt į mano pasaulį, kai tu jame buvai? Kažkur ant kalno mekeno perkūno oželis. Patyrusi meilę, pasidariau nerami, gosli, drąsi. Mintys apie tavo kūną tolino mane nuo Dievo.

Kartą atlėkei susijaudinęs, pasakei, kad matei ant uolos žvejį be kelnių.

– Kažkas mus stebi.

Aš maišiau varnauogių kisielių, nepaisiau tavo žodžių:

– Neplepėk niekų. Ten nieko nėra.

O, kad dabar būtum čia, Johanai! Smaukytojas matė rūkstant trobelės kaminą ir žino, kad čia kažkas glaudžiasi. Be to, aš nežinau, kas dedasi aplinkui. Pasiilgau gyvo žmogaus draugijos. Po Negyvėlio apsilankymo jaučiuosi prastai. Trobelės kampai įdėmiai stebi mane, sienos traukiasi tolyn, kai paliečiu. Šeštą valandą vakaro atrodo, kad jūros liežuvis jau siekia trobelę ir kalnas užgrius ant galvos. O jei tu niekad neateisi?

Pripėdinu arčiau, pamojuoju.

– Aha, tu sugrįžai.

Smaukytojas iškrato iš pypkės pelenus ir sako keliaująs į šiaurę. Einąs iš Sydspiseno. Iš gestapo kalėjimo. Vėl pagalvoju apie stalo stalčiuje gulintį mauzerį. Smarkiai bėgdama suspėčiau pirma jo. Hilma vizgina uodegą, gūžiasi smagi priešais žvejį. Priešą ji išmoks užuosti vėliau.

– Užeik į vidų, pavaišinsiu arbata.

Vyras užeina nenusiavęs batų. Įpilu į jo medinį puodelį gerą siurbsnį „Captain Morgan".

– Man rodos, mačiau jūsų dukterį vaikštinėjant po fjordą.

Maša! Seniai nieko apie ją negirdėjau.

– Imk ir tu.

Vyras paduoda kibirą su žuvim, panašiom į plekšnes. Vadina jas Marijos žuvimis. Žada pamokyti padaryti gaudyklę jūrų velniams, moliuskams, dvigeldžiams ir sraigėms.

Raudonplaukis pasižiūri į gulintį prieš mane Negyvėlio dienoraštį, paskui į mane.

– Mačiau jus vasarą. Kai linksminaisi čia su kažkokiu vokiečiu.

Smaukytojas ištiesia ranką, paliečia mano nuskustą pakaušį. Ir aš užmerkiu akis, leidžiu glostyti man galvą, ilgai leidžiu glostyti.

– Tu čia be vyro, – tai matyti. Ir dantų neturi. Bet aš galiu tau padėti.

Smaukytojas suima ranka diržo sagtį:

– Jeigu tu man pirma padėsi. Išsiimk tuos dirbtinius dantis iš burnos.

Padedu banginio kaulo dantis ant stalo. Galvoje siaučia uodų tumulas.

– Paimk į burną. Pimpalui šiandien gardumynų diena.

Aš papurtau galvą.

– Bent paglostyk.

Mane pykina. Žinau, kad gerai glostau. Kaip kad Dievas geras visatai ir vieni Dievo kūriniai kitiems. Turiu mitrias rankas. Moku lopšinėm vaikus užmigdyti, moteris nualsinti, vyrus perimti geismu ir ramybe. Kaip tau patikdavo, kai glostydavau šlaunis nuo tarpkojo, kaip tu kikendavai, paskui akimirksniu surimtėdavai, susikaupdavai.

– Ar dar paglostyti?

Ir vėl prisiminiau, kaip įsiskverbei į mane pirmąkart, aną vasarą.

Griaustinis tvaskėjo jūroje, tu atrodei kaip nepažįstamas ir sykiu pažinotas per amžius. Negaliu meluoti: man skaudėjo,

velniai rautų, kaip skaudėjo! Atrodė, kad mane perkirto į dvi dalis, kad pamovė didžiuliu, degančiu kuolu, bet nebuvo baisu, – priešingai. Nes skausmo akimirką neapsakomos laimės ir ramybės prisipildė mano ištuštėjusio kūno lukštas, buvau laiminga, kupina meilės ir tikrumo, ir tu tai tikriausiai jautei, nes judėjai manyje iš lėto, prakaitas lašais išsimušė man ant kaklo, tu alsuodamas šildei man ausį, šnibždėjai negirdėtus, beprasmius žodžius, – ar tokia ta meilė, – pirmyn atgal manyje niūkčioja keistas padaras ir staiga užvaldo visą.

– Ar galiu išsiliet į tave?

– Išsiliek.

Tada pajutau, kaip sustingai, surikai ir šiluma mane užliejo. Tavo sėkla, tavo sėkla suteptos paklodės, tu įsiskverbei ir paėmei mane. Gulėjau lovoje, mano kūnas trūkčiojo laimės mėšlungio pagautas. Buvo vasaros naktis ir mano nugyventas kūnas atgimė. Tu buvai jaunas, vieną akimirką atrodei karštas ir nepažįstamas, bet paskui nusišypsojai, sutrikęs ėmei laižyti man pažastį ir kirkšnis kaip šunytis, siautėjai visose mano ertmėse, iki saulė anapus kalno pasislėpė. Unkštei patenkintas, kai pirštais taršiau plaukus, paprašei paliesti tave lūpom ir pakilai iš karto, kai lyžtelėjau liežuviu tavo galvutę.

– Tu sūrus.

Mano širdis buvo kupina laimės ir tuščio jaudulio, aš gulėjau ant dygių šieno paklotų, toli jūroje griaudė audra, pasaulis grimzdo į dugną ir ėmiau melstis:

– Mano Dieve, leisk man šitai turėti. Nieko daugiau nenoriu, nieko nebeprašysiu. Aš – Tavo mažutėlė, Tavo išrinktoji.

Dievas tylėjo, – gal Jis iš savųjų reikalauja didesnės ir kitokios duoklės.

Jeigu tu esi Dievo žiaurus žaislas ir žmonijos kertinis akmuo, tai kas aš tokia gyvenime? Kodėl aš buvau apdovanota gebėjimu gydyti ir kodėl buvau priversta daryt priešingai? Kodėl aš, viena iš visų gyvenančių Žemėje, turiu čia, Arkties vandenyno gale, bejėgiškai laukti, kol ateis giltinė ir šerkšnotu

dalgiu mus nukirs. Kas aš tokia, jei ne apgailėtina paklydėlė? Nuo bandos atsiskyręs veršiukas, į gervuogyną įkliuvusi avelė, ugnimi plykstelėjęs gluodenas ant saulės svilinamos uolos ar pelkėje šaknis įleidęs gailis, kurį turėjo nuskint mergina, bet jis iki šiol pūva? Aš prisiekiau, kad, gavusi šitą vyrą, niekada į Tave su maldom nesikreipsiu.

Ne, ne taip viskas buvo. Dievo aš nemaldavau.

Pasakiau: aš jį imsiu. Ir kito neprašysiu.

Tik vėliau supratau, kad su Dievu negalima sudarinėt sutarčių. Kad niekuomet nereikia jėga imti to, ko gerasis Dievas duot neketina. Daugių daugiausia galima pasiskolinti, bet vis tiek reikia sumokėti, reikės sumokėti kančia ligi gyvenimo galo. Net dabar, kai tysau čia, Negyvėlio fjorde, viena ir pamesta, gyvuliškų organų siausmų įdiržinta makštim, išvaryta iš gimtinės, kai vaikai mane vaikosi, o ūkininkai siundo šunimis, aš klausiu, kodėl? Kodėl išmintingasis Dievas nematė mano silpnumo? Kodėl nelėmė man gimti pagranduku paprasto Suomijos žemrausio troboje prie Ounasjokio upės ar Parkinos plokščiakalnyje? Kodėl aš tapau pribuvėja iš Dievo malonės? Kodėl Viešpats nedavė man to vienintelio, kurio gyvenime troškau? Sykiais dar pagalvoju, – nors Jo buvimu nebetikiu, – kad Dievas supykęs užleido ant manęs prakeiksmą. Gal Jis, mane kurdamas, abejojo taip pat, kaip žydų Dievas – dėl Izaoko ir Jokūbo meilės, gal Dievas mano gyvenimą pavertė pragaru supratęs, kad vis tiek Juo neseksiu ir neaukosiu Jam vienintelio vaiko. Kad vis tiek iki galo neisiu Jo trokštamu keliu, o išsirinksiu kokį paprastą mirtingąjį, kad niekada neįvertinsiu Jo duotos dovanos, savo gebėjimų, savo garbės labiau, nei eilinis žmogus įvertina baikštų elniaganį šunį ar upė – krioklio slenkstį.

– Vadinasi, ne, – suurzgė Smaukytojas ir užsisegė diržo sagtį. – Bet aš greitai sugrįšiu, – ir ėmė vilktis švarką – batų nebuvo nusiavęs.

Probėgšmais pakasė Hilmai sprandą ir pridūrė:

– Žiema bus šalta. Šiltos pirštinės iš šitos kalės išeitų.

Trinktelėjo durys. Grįžk, pagalvojau. Iki tol paruošiu vaistų arbatai pagardinti. Su ricinos aliejum. Palydėjau Smaukytoją į krantą. Žiūrėjau į jūrą, kol valtis pranyko ir viskas nublanko. Muktelėjau kaip reikiant iš butelio „Captain Morgan" ir primerkiau akis, kad žvejo pavidalas vėl virstų tavo liaunu stotu. Visąlaik už nugaros tvyrojo baimė: jis pažadėjo sugrįžti.

Kaip pasidarė ilgu tavęs ir tavo gerų akių, Johanai! Tau pasmakrė želia tamsiais, švelniais kaip angelo plaukeliais, o žvejo skruostai apėję šiurkščiu pilku šešėliu. Tu kvepi muskusu ir gryna žeme, o nuo jo trenkia menke, nešvariais šiaudais ir baime. Judu abu aukšto ūgio, bet tu raumeningas, o Smaukytojo oda glebi, nugara sukukusi. Akys juodos kaip anglis, bet toji anglis ne rusena, o perdrėkusi.

Ašaros smaugė gerklę. Nereikėjo man dėl tavęs būti nedorai. Be tavo žvilgsnio dabar mano siela nujuodus, lytis suteršta, atvira velnio akiai. Taip man pasidarė ilgu tavęs, kad parkritau, pasiliejęs „Captain Morgan" susigėrė žemėn, o aš gulėjau tundroj viena po žvaigždėm, šaukiau ir kaukiau savo skausmą danguosna.

1944-ųjų spalis, Negyvėlio fjordas

Man negera. Pakrantėje siaučia Smaukytojo pati su savo galvakojais. Anksčiau dieną ta moterėlė blaškėsi aplinkui, tvarkėsi ant uolos. Karas dėl to kaltas. Viena belaisvė stovykloje dieną naktį šveisdavosi, trindavo patikimųjų pimpalus, kai jai liepdavo juos išprausti. Ją praminė Liuobėja. Lygiai taip pat šita moteris švarinasi aplinkui, šlavinėja šepečiu uolą. Šiurpi mintis išniro man iš sąmonės gelmių: ar tai ne ta pati moteris? Ne, ne, Dievas manęs taip baisiai nebaus.

Vidurdienį Smaukytojas atginė savo bandą iki trobelės. Pažinau tą moterį iš karto. Pažinau, nors „Operacijoje „Tvartas" ji niekada nenusitraukė gobtuvo nuo galvos. Tik pastarosiomis dienomis vaikščiojo vienplaukė. Jos vyras ir vaikai atnešė trobelėn tiek skausmo ir nerimo, kad neišsivadės daugybę dienų. Pasodinau juos už stalo ir drebančiom rankom ėmiausi kurti ugnį. Ar ji mane atpažino? Ne. Negalėtų manęs prisiminti. Liuobėja vaikščiojo aplink trobelę tarytum grožėdamasi, o man pasidarė negera matant tuos nuo kėdžių virtinėjančius raudonsnukius vaikigalius. Vis atrodė, kad jie žvilgčioja į mano vidurius ir mato ten vien pūlius ir maro bubonus. Stuburu jaučiau, kaip Smaukytojo boba žiūri į pakrosnyje susikaupusius suodžius ir užkabina akimis tuščius romo butelius. Stebeilija įžūliai. Į mane, Trečiojo Reicho *Fräulein Schwester*. Jei tik būtum čia, Johanai! Ji nebūtų šitaip bruzduliavusi aplinkui ir dėbčiojusi į voratinklių aptrauktus kampus, lyg apžiūrinėdama naujus namus.

– Mums čia gerai būtų, – dūsavo Liuobėja.

Širdis daužėsi krūtinėje. Turėjau atsisėsti.

– Aš niekur iš čia nevažiuosiu, – sušnibždėjau.

Liuobėja tarė:

– Torgenas sakė, kad greitai tavęs čia nebus.

– Tylėk, boba!

Žiūrėjau į Liuobėją ir svarsčiau, ar ji manęs neatpažino. Nes tai buvo ji.

Riešus ženklino ryškios mėlynės, tikrai ne per šokius numygtos. Nuspaustos sunkia ranka ir, dievaži, ne karo lauke susirėmus. Padaviau jai puodelį. Nuo perpus mažesnio kiekio jonažolių ištraukos, tabako lapų sulčių ir ricinos aliejaus mišinio savanoriai parankiniai stovyklos išvietėje tupėjo savaitę.

Smaukytojas sušnibždėjo:

– Aną kartą neužbaigėm *piznio*.

Šliurpiau arbatą ir jaučiau, kaip kombinezono klešnė šiugždina mano sijoną. Puodgalviai vaikigaliai spoksojo į jūrą. Smaukytojas tęsė:

– Galvojau apie tave.

Vienas vaikigalis pasilenkęs ėmė tįsti Hilmą už uodegos. Kitas pūsčiojo jai į ausis. Sušnibždėjau jam:

– Aš niekur nevažiuosiu. Negaliu.

– Tavo šuo suėdė mūsų džiovintą žuvį.

Vienas vaikiščių pakėlė akis:

– Palaidą gyvulį galima užmušti.

Įsivyravo tyla. Hilmos nagai caksėjo į lentines grindis, ji inkščiojo, kai bruko galvą čia vienam, čia kitam į glėbį, tikėdamasi meilės.

– Puikios pirštinės išeitų.

– Nedrįsk, Torgenai. Mes jau išeinam.

– Kas – mes? Šita išeina.

Tarpduryje Liuobėja atsisuko ir vėl viauktelėjo:

– Karo metu šunį reikia pririšti. Įstatymas liepia.

Paskui pauostė sau pažastį kaip vaikas, pažvelgė šeimynai pavymui:

– Torgenas labai griežtas berniukams. Kaltas karas.

Tada priėjo prie pat ir tvokstelėjo pelkių tekšių kvapu:

– Aš tavęs neišduosiu. Todėl, kad tu tokios būklės.

Širdis kalatojosi, kai atsirėmiau staktos sienojaus. Vadinasi, Liuobėja mane prisimena. Ar ilgai ji tylės? Žengiau trobon ir pamačiau, kad dingo vienas Negyvėlio dienoraščių sąsiuvinis.

Tą rudens vakarą užuodžiu laužo dūmus, girdžiu lūpinę armonikėlę griežiant valsą. Armonikėlė išsiderinusi. Smaukytojas sukasi su Liuobėja, jų bukapročiai vaikigaliai klupinėdami brenda į jūrą, griuvinėja pakrantės žolėse. Aš sustoju, žiūriu į smėlį, įsivaizduoju jame tavo pėdsakus. Bangos smarkiai talžo akmenis, kurie primena vaiko veidą. Jūra atneša šiukšlių net iš Karibų jūros kažin kur pietuose, išmeta į krantą prie Islandijos sudužusio laivo nuolaužų. Paskui vėl girdžiu muziką. Jis visai neturi muzikinės klausos. Dabar suprantu, kodėl iš tokio didelio įnagio išėjo tokie prasti užtaisai. Žiūrėdama į dangaus fone linguojantį dvigalvį siluetą, galiu tiktai tikėtis, kad ir Smaukytojo pačiai graužia, kai šlapinasi.

Johanas Angelhurstas
1944 07 15, Negyvėlio fjordas

Žingsniuojam susikibę už parankių fjordo pakrante. Gana šiltas, malonus rytas. Aš laimingas. Išsimaudęs, pasimylėjęs, pavalgęs, atsigėręs ir išsimiegojęs. Svarbiausia – išsimiegojęs. Žaižarakės glėby blogų sapnų nesapnuoju, o nuo Hermano Gėdelio vaistų man linksma, aš pasitikiu savimi. O jeigu vaistai pasibaigs, kas tada? Jei šalia bus Žaižarakė, gal jų man daugiau nebereikės.

Einame žalsvai ribuliuojančios jūros pakrante ir kalbamės apie ateitį. Sugalvojame, iš kur tą šlamštą atnešė jūra. Daugiausia ant kranto randame žuvies atliekų iš bučių ir laivų lūžgalių. Bet ir kitokių šiukšlių užeiname. Metalinį kibirą ir kažkokio nelaimėlio bato galą. Sudužusį belgiško alaus butelį ir didžiulę maudymosi kepuraitę, joje viengungišką būstą neapdairiai įsirengęs ir nugaišęs vėžys. Žaižarakė sako, kad jūra dovanas meta tik vieną kartą. Ji nenuspėjama kaip verslo dalininkas žydas, nesilaiko įsipareigojimų, jos negali priversti dirbti bendram labui. Daugiausia šiukšlių iš kažkokių tolybių – Karibų jūros arba Antarktidos, ir kiekvienam daiktui mes sugalvojame istoriją. Žaižarakė jas kuria labai išmaniai. Ji sako, kad propeleris, kurį radome, iš Roaldo Amundseno hidroplano, – to tyrinėtojo, kuris pradingo. Aš sugalvoju, kad permirkusį šaliką nešiojo Fritjofas Nansenas. Vargšelis be jo peršliuožė slidėmis per platų Grenlandijos ledyną, susirgo vidurių diegliais ir numirė. Aš nežinau, ar Nansenas miręs, nes mamą su tokio žmogaus pasu tėvas atsivežė į Vokietiją.

Po karo važiuosime į Berlyną. Paragausi mano mamos virtos vyšnių uogienės, gersime slyvų brendį iš nesuskilusių taurių. Sėdėsime verandoje, dviračiais važiuosim grybauti į Griunvaldą. Mama paruoš troškinį.

– Papasakok apie savo mamą.

Papasakojau. Kad mano tėvas, išminuotojas Fricas Angelhurstas, ir mano mama susitiko Petsame, Alaluostario kaime. Mano tėvas buvo pupratęs gulėti ant Nuodėmės kalvos ir skaičiuoti žvaigždes. Tą kalvą buvo supylęs vienuolis, kurį vieną kartą sugavo velkant į savo celę moterį. Igumenas liepė jam kasdien į vieną vietą nutempti po maišą žemių. Iš šitos kovos su savim radosi kauburys, o ant jo – nedidelė koplyčia. Mano mama dirbo vienuolyne, ruošė apvalomąsias vonias keliautojams, vadinamas skruzdėlių voniomis, ir valgė žalią sniegstarčių mėsą ir žuvį, sugautą sprogdinant sprogmenis. Mano mama buvo neramaus kraujo. Vieną rugpjūčio naktį ji užkopė ant Nuodėmės kalvos ir sutiko ūsuotą išminuotoją, kuris pasakė, kad karo jam jau per akis ir kad nori grįžti namo rašyti prisiminimų. Mamai tai padarė įspūdį. Tėvui įspūdį padarė tai, kad mama žinojo visus žvaigždynus. Šuns draikos. Mozės lazdą – turbūt geriau žinomą kaip Šiaurės žvaigždę.

Žaižarakė prisiglaudė prie manęs, apsikabino ir suspaudė:

– Tavo gyslomis teka šiaurietiškas kraujas. Tu nesusirgsi šiaurės pamišimu kaip kiti.

Vėl prisiminiau Eduardo Dytlo man skirtą užduotį. Kodėl Žaižarakė manimi netiki? Kaip aš bijau grįžti į stovyklą.

– Ko tu bijai?

Bijau „Operacijos 1005“ ir to, kad reikės kasti duobę.

– Niekas negali tau padėti? Pavyzdžiui, dėdė.

Parašiau dėdei dvylika laiškų. Maldavau, kad gelbėtų nuo blogio, pasirūpintų, kad mane perkeltų. Dėdė neatrašo. Bijau bjaurių sapnų ir jų išsipildymo. Bijau tos savo dalies, kuri neprisimena, kas atsitiko Ukrainoje.

Per praeitą apsilankymą Eduardas Dytlas pasakė, kokią užduotį turėsiu atlikti. Dėl nacionalinio saugumo viskas dabar bus daroma kitaip nei karo pradžioje. Iškasime tai, ką sykį užkasėme, ir vėl užkasime. Arkties Lapinas žuvo per lėktuvo avariją kažkur Austrijoje. Bet Hermanas Gėdelis nepasiduoda. O Žaižarakė nesupranta:

– Kas čia keisto? Kasi ir užkasi. Bus belaisviams baseinas.

– Tai kas kita. Karas tavęs nepalietė, Žaižarake.

– Mes vienoje stovykloje.

Bet ką ji išmano. Ji net nenutuokia, kas dedasi „Operacijoje „Tvartas".

– Manai, kad tu geresnė už kitus? Ne geresnė. Jeigu sugrįšime į stovyklą, ir tu pajusi karo dantis.

– Kai sugrįšime į stovyklą, padarysime Mašai aitvarą.

Maša? Ta maža koltė, kuri stovykloje laukė Žaižarakės. Nutariau, kad padarysime aitvarą jai tuojau pat. Milžinišką, spjaudantį ugnimi, kokį mačiau per Pekino naktį. Jo užpakalinė dalis bus iš žuvies kaulų, virvučių, sudžiovintų kmynų, išlukštentų sibirinės pušies kankorėžių, Kalėdų eglutės papuošalų, vėliavėlių, kuriomis per šventes dabina gatves, per žiemą išlaikytų dagių graižų, nuplėštos elfo kojos, voverės uodegos. Išeis gražiausias pasaulyje aitvaras.

Žaižarakė pasakė, kad jai neramu dėl koltės. Pamelavau, kad mergaitei nieko nenutiks, Dievas ja rūpinsis. Ir Hermanas Gėdelis, ir Prikeliančioji. Mergaitė – Suomijos pilietė.

– Bet tu neleisk jos į „Tvartą".

Visa tai daroma dėl gražesnės ateities. Aš tikiu Vadu ir Trečiuoju Reichu. Aš neišduosiu idėjos kaip tėvas.

Tėvas nustojo tikėti nacionalsocializmu 1933-iaisiais. Prisimenu, kaip stebėjome universiteto studentų eiseną su deglais iš to seno namo aukštomis lubomis Unter den Linden alėjoje, – tuos namus mums greitai teko palikti. Tėvas skaičiavo deglus ir knygas, kurias nešė studentai. Tai buvo Tomo Mano, Stefano Cveigo, Karlo Markso, Zigmundo Froido, Ernesto He-

mingvėjaus, V. I. Lenino, Alberto Einšteino ir Heinricho Heinės tomai. Opernplaco aikštėje jie metė knygas į didelį laužą.

– Sūnau, eime žaisti šachmatais, – pavargusiu balsu tarė tėvas. Jis manė, kad žmogus, žaidžiantis šachmatais, negali būti beviltiškai blogas.

Sutemus vakarui tėvas girtas tysojo tarp rabarbarų ir garsiai deklamavo savo eiles.

Dabar Žaižarakė, įkniubusi nosimi man į krūtinę, pasakė klausanti mano geros širdies tuksėjimo.

– Parodyk savo šeimos nuotraukų. Tėvo ir kitų žmonių.

Žaižarakė neturi nė vienos savo šeimos nuotraukos.

– Aš noriu pažinti tave. Dabar tu – mano šeima.

Paklausiau Žaižarakės, ar ji galėtų paruošti man vonią, – bet verčiau be skruzdėlių. Žaižarakė nusijuokė ir pažadėjo paruošti.

1944-ųjų liepa, Negyvėlio fjordas

Visą dieną žiūrėjau į vieną nuotrauką. Buvo padaryta už trobelės, ant uolos. Ne į save nuotraukoje žiūriu – mano veidas kvailas kaip avies ir rankos nusėtos strazdanų, kurių neišnaikinu nei petražolių nuoviru, nei varlių ikrais. Žiūriu į šešėlį, krintantį ant mano pėdų. Tai tavo šešėlis, – vienintelė tavo nuotrauka, kurią aš turiu. Daugiau neturiu nė vienos.

Viskas dega.

Mes gyvenome nuodėmėje, kaip vyras ir žmona, bet iki šiol negaliu pasakyti, ar tu mane pametei, ar troškai manęs, atstūmei ar mylėjai. Vis prisimenu žodžius, išraižytus ant tėvo pypkės. *Už nuodėmes bus atleista.* Kol mirtis mus išskirs.

Aš trokštu turėti.

Nieko panašaus ligi tol nebuvau patyrusi. Aš pavyduliavau kiekvienai akimirkai, kurią nebuvai su manim. Kada tavo kokarda su ereliu nukrito ant akmenų. Kiekvienai akmenynei, kiekvienam kalneliui, samanos kiminui, kuris tavo pėdą patyrė iki manęs, atoslūgio vandens nedoram pliuškesiui po tavo kojų pavydėjau baisiausiai.

Pradėjau įkyriai graužti tave:

– Vesk mane, šitie baisumai neilgai tęsis.

Greit nuvažiuosime į Murmanską, įsikursime geriausiame viešbutyje, tu gersi burbulais plūstantį vyną iš rusų naktinės plaštakės aukštakulnio, aš pasidabinsiu vainiku, kurį man nupinsi.

Nuo kalno buvo girdėti patrankų griausmai.

– Pliuške skrybėle, – sakiau, – aš pasipuošiu raudona pliuške skrybėle, būsiu daili ponia. Ar tiki?

Tu tylėdavai.

– Parodyk man savo darytų nuotraukų.

– Nerodysiu, – atsakydavai visada ir žvilgtelėdavai į fotoaparato lagaminėlį, kuris gulėjo ant skrynios.

Visąlaik oras rodės lengvas, kvepėjo besiporuojančių banginių oda, mano šlaunys visad buvo praskėstos iš pliuškenančio ilgesio. Tomis dienomis žiedadulkės pro šnerves skverbėsi tiesiai į širdį, ji pradėdavo tvaksėti ir šitaip sujudindavo sielą. Tomis dienomis jaučiau, kad tu susijęs ir įsiliejęs į tą Kūrėjo vaidinimą, kuris siaučia ir pursloja šiuose fjorduose ir kurį Hermanas Gėdelis vadina darvinišku natūraliosios atrankos procesu. Jaučiau, kaip lašišos vandenyne ieško kelio į neršvietes upėse, kaip ant trobelės sienos poruojasi užpakaliais sukibę vabzdžiai.

Ir tada tai nutiko. O gal tai buvo neišvengiama? Turbūt nėra bjauresnės nenaudėlės nei moterėlė, be paliovos kamuojama geismo?

Netyčia atidariau juodą kartoninį dėklą. Neketinau žiūrėti, kas jame, neketinau net nosies kišti. Šlaviau grindis kadagine šluota. Langą jau buvau nuplovusi beržo tošies šarmu, nuskalavusi šeivamedžio ir bekvapių ramunėlių nuoviru. Ruošiau prievilgą tavo nykščiui. Iš apynių ištraukos ir raukažolės lapų. Tą dieną krepšio virvelės nebuvo užrištos. Vėliau pagalvojau, kad tyčia neužrišai. Kartoninis dėklas išslydo ir nuslinko ant lentinių grindų. Albumas savaime atsivertė, pro aksomo viršelius išvirto nuotraukos. Pasilenkiau, ketindama jas sudėti. Juk reikėjo jas sudėti.

Iš karto į ranką pakliuvo tiktai laikraštinės nuotraukos iš Kursunkijervio karininkų klubo. Vienoje jų taurę kėlė *Kriegskommandant* sakalo veidu Eduardas Dytlas, kitoje pagarbą reiškė Ryšių štabo *Roi* pulkininkas Oiva Vilamas ir jo adjutantas. Paskui – Trečiojo Reicho vyriausiasis architektas Albertas Šperas ir Ferdinandas Šiorneris didelėm kaip butelio dugnas akim. Broliškų tautų varžybos Romelio lauke ir sar-

gybinio, rišančio prijuostę ant Rovaniemio – mažojo Berlyno – spygliuotos tvoros. Bet paskui ranka užčiuopė voką, iš kurio išslydo nedidelės, šiurkštaus popieriaus, studijoje fotografuotų moterų nuotraukos. Atidariau voką ir ėmiau traukti jas po vieną. Tai buvo jos. Daug jų. Moterų. Visokių. Su skrybėlaitėm, palaidais plaukais. Matytų ir nematytų, drovių ir gašlių, juodaplaukių, šviesiaplaukių, brunečių, išsižergusių, prasižiojusių, su lotų vestuvinėm karūnom, samių mergelių su kreivai prisegtomis sagėmis ant krūtinės. Visos jos atsidavė tavo fotoaparatui. Nekelės Lispetė stovi nugara į fotoaparatą ir prie peties glaudžia kūdikį. Vien vargana paklode prisidengusi, o ir ta nuslinkusi, tad nugaros raukšlė ir putnios krūties linkis aiškiai matyti. Negalėjau sutramdyti vaizduotės. Kaip sugulei su tom moterim mintyse, kaip skverbeisi į tas kekšes, į tas Babelės ištvirkėles, tuos šėtono sukubus, žiūrėjai joms į akis, kaip ir man, kuždėjai, kad kvepia vaisiais. Kvepia nekaltumu. Kalių makštimis per draiką. Kiekviena vis kitaip kvepėjo. Aš geriausiai žinau, kaip dvokia moters makštis ir kad kiekvienas spenelis šviežias, iki kūdikis pradeda žįsti pieną. Skaudžiausiai mane draskė mintys apie tai, kaip tos moterys tavimi mėgavosi.

Kaip savo putėm glėbė tavo kulį. Dievas Tėvas danguje žino, ką tos moterys buvo mėginusios. Ilgus ir trumpus, panašius į grybus, pritvinkusius kraujo, gyslotus, šiek tiek į kairę pakrypusius, glotnutėlės odos. Tos moterys juos išmėgino tuomet, kai aš galavausi prie suplyšusių tarpviečių, kai drebėjau iš baimės, laukdama Didžiojo Lamperio batų prie lovos. Tos moterys – jos viską buvo išmėginusios. Vokiečių SS karininko tiesų kotą, ragavusios suomio žemrausio prakaito lašų nuo kulio galo, machorka trenkiančio ruso belaisvio seilių. Išdargos. Kalės. Daugelis jų svajojo apie įnagius, kuriuos patirs, ir jų geidė. Jos geidė apipjaustytų žydų nudirtų zuikučių, dykumoje nusvilusių ir geismu po ramadano drebančių arabiškų kardų, dvimetrinių negrų melsvų kaip naktis kuokų, malonios

kakavos spalvos mulatų – visko, apie ką aš galėjau tiktai svajoti. Kartokų kaip pelkių gyduolės azijatų, bumburiuotų ir rašalu dvokiančių rusų, apdorotų vodka ir nepūvančių net po žeme. Bet tos moterys niekada nepatyrė to, ką galėjo pajusti su tavim. *Dieve, padėk man...* Paskui iš aksomu aptraukto albumo išslydo dar viena nuotrauka. Iš pradžių pamaniau, kad tos moterys guli lovoje apsikabinusios. Rankų riešai, į dangų pakeltos akys, ničnieko nesakantys veidai. Paskui pastebėjau pramuštus smilkinius, išsukiotas kulkšnis, sužalotą pilvą ir į šlaunį įsmigusio durtuvo žymę.

Tos moterys buvo negyvos. Apverčiau nuotrauką ir perskaičiau: *Babij Jaras, 1941 02 29. 6 × 6 cm, 80 mm, apertūra f11, išlaikymas 1/125 s. Ryškumas ir kontrastas geras.*

Ugnis apvalo, sako Viešpats.

Įsikišau nuotrauką į prijuostės kišenę, o kitas sugrūdau į albumą.

Tą popietę fjordu tikriausiai pralėkė nuogas sukubas, raitas ant šėtono ugninio žvėries. Tik šitaip galiu paaiškinti, kas tada man pasidarė. Buvau kieme sukrovusi laužą, ketinau kepti kilpom sugautas gagas. Čiupau tavo juodą albumą – ir koks lengvas atrodė, kai nešiausi į kiemą. Nė akimirkos nedvejodama suktelėjau spynelę, apverčiau ir iškračiau į smilkstantį laužą.

Jeigu Dievas būtų buvęs gailestingas, žemė man einant būtų išslydusi iš po kojų. Jeigu Dievas būtų buvęs gailestingas, nebūčiau uždegusi tošies deglo. Bet Jis įnoringai šokina tuos, kuriuos sukuria savo pramogai.

Deglo derva linksmai plykstelėjo. Ugnis apvalo ir sudegina nuodus.

Tu, aišku, atėjai tada, kai liepsna plastėjo žaliai.

Tavo veidas švytėjo medžioklio išdidumu. Parėjai vienoj rankoj nešinas kiškiu, o kitoj – žolės stiebeliu su uogom. Galų gale tau pavyko sunerti mėlynes ant šiaudo ir pasipuošti kokardą su ereliu nesunokusiom tekšėm. Laukiau, kol prieisi prie pat, suimsi mane už pečių. Ir pabučiuosi į paausį:

– Žaižarake. Laužas dega.

Džiaugsmo tavo veide nebeliko, kai supratai, į ką mudu žiūrim. O aš, aš dar nesuvaldžiau niršto:

– Iš kur gavai tas nuotraukas?

Tarsi nežinočiau.

– *Mit Arbeite*, mano darbas.

– Pasakyk, kad tai, kas toje nuotraukoje, netikra.

Padaviau tą vienintelę, kurią pasilikau. Tą, kurioje išblyškusios moterys stebeilijo į dangų, tarpusavy susivijusiom rankom ir kojom.

– Tai *Krieg*. Karas.

Tik taip galėjai pasiteisinti. Tai karas. Dabar viskas leistina. Gyvenam tartum paskutinę dieną, nes Viešpaties Teismas gali ištikt bet kada.

Tą akimirką tavo akys buvo kaip senio.

Galų gale aš atitokau.

Puoliau žarstyti lauže nuotraukų, – juk tai tavo darbas, bet magnezija nyko akyse, atvaizdai raitėsi, virto pelenais: Lisu balta šlaunis, kažkokios berlynietės petys ir dailus ausies lezgelis, kažkoks įbrėžis, padarytas žaibo formos auskaru. Lakuoti kojų nagai ir nuogų pečių linkiai rūko dūmais.

Mažai kas išliko.

– Kodėl taip padarei?

– Nežinau. Nežinau, kodėl.

Nes myliu tave, nes negaliu gyventi su ta mintimi, kad tave lietė kita.

Pastūmei mane, nusikratei taip, kad pašautas kiškis prie kojos subruzdo.

Jis dar plustėjo. Uniformos švarkas sušnaro, kai nusisukai. Aš galiu pargriauti ragočių elnią, kai reikia. Tave pargriauti buvo nesunku, nes iš prigimties aš stipri ir mitri, – turėjai šitai žinoti. Apkabinau tave per klubus ir parverčiau. Per švelnias kalnų jėgerių kelnes mano nagai susmigo į tai, kas brangiau-

sia, – iš nuojautos, lyg atliekant kasdienę pareigą. Surikai, veikiau iš nuostabos nei iš skausmo. Mes ėmėmės trumpą akimirką, ji kvepėjo krūmokšniais ir prakaitu. Oras judėjo, žemė buvo rami. Išsižergusi užsėdau tave, šnopavau, perimta geismo ir jaudulio. Tikėjausi pajusti kietą krustelėjimą. Tikėjausi įsibrausiant į mane esesininko kūnu, griebsiant už plaukų, prisitrauksiant ir sukuždėsiant į ausį:

– Valgei vaisių?

Aš būčiau atsakiusi:

– Kodėl klausi?

– Nes kvepi vaisiais.

Paskui pamačiau tavo veidą. Ir gėdą. Nes tu manęs gėdijaisi, nors niekas mūsų nematė. Gėdijaisi senos kalės tūžmingo žaidimo ir mano rankų, stiprių kaip elnininko. Lygiai taip, kaip gėdijaisi savo motinos, tėvo, dabar gėdijaisi manęs.

– Paleisk mane.

Nulipau nuo tavęs. Tu nusvyrinai atšlaite žemyn. Tau einant ledyninių srovių nuglamonėti akmenys dardėjo į šalis ir, mano Dieve, rodos, tą minutę mirtinas nuodas perėmė man kraują. Norėjosi bėgti, atsiduoti tau, kristi po kojų, laižyti kiekvieną kūno raukšlę ir prakaituotą linkį, kaukti, unkšti, kažin ką daryti, kad pažvelgtum į mane ir nusišypsotum pamaži ta šypsena, kurią pamačiusi aš visad sakytum plūkauju gelsvame ir karštame aluje ir laimėje.

Supratau, kad blogai, blogai, blogai padariau. Tu negrįžai nei tą, nei kitą naktį. Nudyriau tavo parneštą kiškį bukagaliu samišku peiliu, supjausčiau mėsą, sumoviau gabalėlius ant iešmo. Iškepiau tau.

Atleisk, Johanai, už tai, ką padariau. Pati sau atleisti negaliu, o Dievui šitai nerūpi. Stoviu su samišku peiliu rankoje, guosdamasi mintimi, kad galėsiu išsipjauti savo pėdas iš tos vienintelės nuotraukos su tavo šešėliu. Jis krenta ant mano kojų ir aš norėčiau jį iš savęs išpjauti. Bet sykiu turėčiau išpjauti ir tikrąsias pėdas. Nes aš dar jaučiu jomis tavo švelnų

šešėlį. Toks klastingas ir apgaulus mano kūnas. Jis prisimena tavo rankų prisilietimus, įdegusių pirštų glamones. Prisimena tavo kūno sunkumą, durpėm kvepiančias kojines ant pėdų. Randas ant smakro atmena tavo liežuvio galiuką, speneliai – skausmingus kąsčiojimus, šlaunys – vyriškus klubus, kuriuos glėbstė. O iš visų blogiausia, aišku, mano klastinga makštis, kuri vėl trokšta, kad ją pripildytum, nes tokio tinkamo įnagio ligi tol, juolab paskui, ji nepažino.

Johanas Angelhurstas
1944 07 20, Negyvėlio fjordas

Pagavau spąstais kiškį. Aš – medžioklis, šaulys, aš – visigotų padūkęs vadas Alarikas. Mano moteris visada patenkinta. Priešai manęs bijo. Įžengiu išdidus į kiemą. Užuodžiu magnio sulfatą ir pamatau melsvai švytint užsirietusius popierių kraštelius, žalsvai plieskiančią ugnį ir veidą. Tik tada suprantu, ką matau. Žaižarakė degina nuotraukas. Juosteles, negatyvus. Mano bilietą į ateitį, tai, kas padėtų įstoti į Kino akademiją, kai pasibaigs karas. Žaižarakė paduoda vieną nuotrauką ir klausia, kas joje.

Norėčiau skelti jai antausį. Ranka nepakyla. Užtat žiūriu pro ašaras į nuotraukas ir nustatinėju ryškumą. Geras kontrastas, daryta nuo stovo. Buvo saulėta, tai matyti iš skruostikaulių šešėlio. Bet aną nuotrauką dariau ne aš. Ten gulinčios moterys nepažįstamos, negyvos, tas vaizdas išplėštas iš mano košmaro. Man ima trūkti oro, gerklė sugargaliuoja.

Užsimetu ant peties kuprinę ir dingstu. Turiu dingti.

Pats traukiu į tarpukalnę, mėginu išeiti į kelią. Kažkur čia turėtų būti *riksvägen* – mūsų pralaužtas didysis kelias į vakarus. Kulkšnį skauda po grumtynių su Žaižarake. Atsiduriu elnių ištryptame take ir pūtuoju toliau. Pargriūvu ir guliu ant žemės prie kalno atskalos. Čia turėtų būti mano antroji tėvynė, bet šita žemė man svetima, žiauri ir nepasotinama kaip moteris. Čia laikas bėga negerai, naktis lenkiasi dienos, šešėlis nugrimzta šviesoj. Viskas vyksta per greitai ir per lėtai. Nuotraukos buvo mano orientyras į tikrovę. Jas žiūrinėdamas ma-

tydavau, kad gyvenau tą minutę, kai ji padaryta, tą šimtąją dalį sekundės mirksnio, kurio laikas negali ištrinti.

O Žaižarakė sudegino tas minutes, burtais iš kažkur ištraukė atskalą tikrovės, tai, ko niekada nebuvo. Tokios nuotraukos paprasčiausiai nėra.

Atsisėdu, pasirausiu tabako kapšiuke, kurį nešiojuosi prisikabinęs prie diržo. Turiu ištverti. Aš ne silpnas. Tėvas buvo silpnas. Jis krito negyvas tą akimirką, kai prasidėjo karas. Radijas pranešė tą žinią tada, kai jis keitė dagtį lempoje žalsvom dėmėm išmargintu gaubtu virš viryklės. Staiga kambarį užliejo Fiurerio balsas. Lenkai užpuolė Vokietiją. Prasidėjo karas. Žibalinė lempa užsidegė, naujiena persmelkė orą, į tėvą nukrypo mamos ir tarnaitės nepatiklios akys, sužvengė kaimyno Helmuto asilė, o aš spėjau pasvarstyti, kur prapuolė butelis šventinės slyvinės, ir nuo tos minties man iš karto užkietėjo viduriai, o nustebęs tėvas tarė:

– Negaliu patikėti, – krito nuo kėdės ir numirė, žnektelėjęs ant grindų.

Mūsų kariuomenė susitvarkė su lenkais per 28 dienas. Liūdėjau dėl tėvo, bet labiau jaučiau gėdą dėl jo silpnumo, iškilus didžiam vokiečių tautos likimo klausimui. Bet dar didesnis sukrėtimas mus ištiko senojoje batsiuvio dirbtuvėje, kur tėvas daugybę metų kūrė savo prisiminimus. Mama sakė, kad dėdė žadėjo padėti, jeigu tie tėvo raštai verti išleisti:

– Gal jis suspėjo viską parašyti.

Išlaužėm duris ir atsidūrėm spalvotų lango stiklų laužomoj šviesoj.

Tikėjausi pamatyti ant grindų pasklidusius rankraščių lapus. Juk šitiek metų klausėmės „Remingtono“ mašinėlės barškėjimo. Klausėmės ir tėvo dieviško balso šeštadieniais, kai ropodavo po rabarbarų kerus ir deklamuodavo nesuprantamas savo eiles. Slyvmedžio paunksnėje paliko lietaus ištirpinti popieriaus lapai.

Keletas.

Bet dirbtuvėje buvo primėtyta odos atraižų, ylų, kaltų, pribarstyta kaustinės sodos, kampe stovėjo dėžutė lako ir statinaitė sėmenų aliejaus. Ant grindų bolavo laikraščių skiautės ir ašutai, dryksojo rudos jėgerio kelnės. Viduryje, šalia dailidės suolelio, stovėjo ryškiaspalvė, Dalarnos stiliumi išpaišyta skrynia. Ji stūksojo šviesos plote tartum gėlėm išgražintas antkapinis akmuo su iškalinėta jau seniai žmonijos laukiama džiaugsmingąja naujiena. Ieškojom ieškojom, bet jau po dešimties minučių supratome, kad rankraščio dirbtuvėje nėra. Radome tik apdegusio popieriaus skiautę su neaiškiu tekstu ir užbrauktais žodžiais: *Nieko iš to neišeis.*

Skrynioje mama rado ryšulėlį laiškų nuo kažkokio pažįstamo. Aš paklausiau, nuo kokio, ir mama šaipiai atsakė, kad dirbdamas išminuotoju tėvas susipažino su kažkokiu suomių kareiviu.

Mano tėvas, akmeninės sielos žmogus.

Mama atsisėdo ant grindų ir nusišnypštė nosį į kelnes. Tos begalinės šnekos apie Laplandiją ir nepaprastus nuotykius ten. Apie Idėją. Apie pasaulį. Ir apie mus. Ateities kartoms neliko nieko. Tik kreivai sukalta skrynia, kuri siūlių stiprumu ir reljefiškų gražmenų nepralaidumu vandeniui būtų pranokusi visas kitas. Ant jos buvo nupieštas audrapaukštis – sparnuotis, kuris gyvena nepasiekiamose jūrų tolybėse. Daili buvo skrynia, bet kas iš to.

Tai tik skrynia.

Tėvas pats sudegino savo rankraščius. O mano gyvenimo darbą sunaikino Žaižarakė.

Laidotuvės buvo baisios. Dėdė iš gėdos nedrįso parodyt akių. Per šermenis kažkoks geranoris pastatė skrynią verandoje ir padėjo ant jos žydinčių alyvų šakelių, lyg norėdamas pridengti ją, ir man visą laiką atrodė, kad, pakėlus žvilgantį dangtį, tėvas pažvelgtų primerkęs akis ir pasakytų:

– Nufotografuok, jei gali.

Negalėjau.

Ta skrynia buvo tokia keista. Niekas iš giminaičių neišdrįso jos paliesti, net ir pasižiūrėti. Vakare norėjau nueiti pas mamą, norėjau, kad ši suvystytų apklotais, kaip neseniai čia mane suvystė. Bet mama sėdėjo prie židinio ir gurkšnojo slyvinę iš krištolinės taurės:

– Reikia prašyti tavo dėdės pagalbos.

Žibinto šviesoje ant sienos pamaži juduliavo lengvi kaip marlė kaštono šešėliai. Mama suko ant piršto garbaną palei sprandą, kandžiojo lūpas. Ir pradėjo niūniuoti tą pačią samių lopšinę, kurią dabar Žaižarakė niūniuoja.

Paklausiau mamos, ar ji kada nors pasiilgsta gimtinės.

– Ko?

– Suomijos. Laplandijos.

Mama purkštelėjo ir sumurmėjo palikusi ten kažkokią ožkelę, bet ir tą užkietėjusiais viduriais. Bjaurus ten, esą, buvo gyvenimas. Alaluostario vienuolyno arkimandritas važinėjo savadarbiu triračiu ir statė kvailus namelius. Vienintelė giminaitė buvo sesuo, kuri viską mokėjo geriausiai. Jodvi buvo gydytojų giminės, iš kraujo stabdytojų atšakos. Bet mamai Dievas nedavė nė vieno iš tų gebėjimų. Mama Laplandijoje nieko nepaliko, kai išvažiavo susikrovusi kuprinę su kauliniu segtuku.

– Bet tavo tėvas tikriausiai paliko. Kai ką. Tiesą sakant, iš ten jis niekada ir nesugrįžo.

Tada mama truputį paverkė ir suniurzgė, kad eičiau miegoti. Už dviejų savaičių į svečius atvažiavo dėdė, bet neatsivežė savo patalų. O po mėnesio tėvo pelenų atvyko nepažįstamas suomis, ir mama, nieko neklaususi, juos atidavė, sykiu su ryškiai išpaišyta skrynia:

– Vežkis ją, Pietari, kuo toliau. Vežkis į aną pasaulio kraštą, kur tas skystakiaušis man protą atėmė.

Ilgai sėdėjau tą vakarą ir rūkiau iš tėvo paveldėtą pypkę. Mąsčiau.

Nenorėjau sugrįžt į fjordą. Ten manęs laukė Žaižarakė su pelenais pavirtusiom nuotraukom. Bet ne dėl nuotraukų ne-

norėjau sugrįžti. Juo daugiau apie jas galvojau, tuo mažiau jų gailėjau. Kas tos nuotraukos! Oda, šlaunys ir vos pastebimas geismas. Juk aš dabar turiu Žaižarakę, moterį iš kūno ir kraujo. Būčiau atsikratęs tų moterų šešėlių, jei Žaižarakė būtų paprašiusi. Bent jau manau, kad būčiau. Jeigu ne ta apgaulė.

Ir dar kai kas.

Ta nuotrauka. Ta, kurioje negyvos moterys žvelgia į amžinybę. Tokios nuotraukos nėra. Jos negali būti. Ir vis dėlto Žaižarakė ją burtais iš kažkur ištraukė. Man smilktelėjo, kad tai turbūt sąmokslas. Kad kas nors – kad ir Hermanas Gėdelis – įkišo nuotrauką į albumą. Kad jie kartu su Žaižarake kažką prieš mane rezga. Nori, kad sugrįžtų košmarai ir vėl girdėčiau moterį juokiantis ant kalno.

Kodėl Žaižarakė man linki bloga? Dar nežinau.

Aišku, kad man reikia vaistų, antraip pasaulio pakraščiai vėl pradės eižėti. Kai negeriu Hermano Gėdelio lašų, juoduma užlieja mane, rodos, siela susiurbia šviesą ir nusidažo juodai. Turiu sugrįžti į fjordą.

1944-ųjų liepa, Negyvėlio fjordas

Kiekviena prabėgusi minutė, valanda, akies mirksnis. Kiekviena akimirka be tavęs man bergždžia. Čia bet kada gali atlėkti vokiečių sargybiniai gelbėti mūsų. Bet kada gali Jounis atsirasti prie trobelės kampo ir, kramtydamas sakų gumulą, pareikalauti važiuoti su juo. Gali apsupt partizanų smogiamoji grupė ar pasipriešinimo judėjimo būrys, stebėdami pro šautuvų taikiklius. Norėjau papasakoti tau, kad nieko nėra amžino ir kad laukiau tavęs visą gyvenimą.

Nuo tol nebegalėjai manęs šalia pakęsti. Sugrįžai pavakare ir nuėjai miegot po valtimi. Kai priėjau, suraukei kaktą, atsukai nugarą ir ji stojo tarp mūsų lyg apmaudus mūras. Ir aš, Johanai, tai mylėjau, mylėjau mūrą tavyje.

Tos dienos, kai pykai. Sirgau skausmu ir kančia, kaip niekada nebuvau sirgusi. Širdį skaudėjo, išgėriau nemažai valerijono aliejaus ir gyvatinės, kad visai neišeičiau iš proto. Jau nebegalėjau braidyti su tavim rytais po žalsvą jūrą, trint tavo kūno jūros dumbliais, drauge parsinešti iš upelio kubiliuką vandens. Tu jau neapkabindavai manęs per juosmenį, nepūsdavai man į ausį, nevadinai Žaižarake, kaip anksčiau. Jau nebegalėjau drauge su tavim žvejoti menkių ir, atsisėdus pakrantėje prie ugnies, prisiglaust tau prie šono. Blogiausia, kad lioveisi su manim kalbėti.

Tu pykai atkakliai. Bet iki vasaros pabaigos tavo pyktis atlėgs. Nes ir tu žinojai, kad karas amžinai nesitęs, kad gal prasidės kitas, baisesnis. Man atrodė, kad turėtum greitai atlyžti. Man reikėjo tavęs, bet maniau, kad ir tau reikės manęs

čia, Negyvėlio fjorde. Ir laukiau. Rinkau pakrantėn išmestus rąstgalius ir aimanavau. Iš ilgesio tryniausi dubenimi į stalą ir šnypščiau. Retsykiais išsitraukdavau iš prijuostės kišenės tą nuotrauką, kurios kitoje pusėje buvo užrašyta *Babij Jaras*. Žiūrėjau į ją ir svarsčiau, kodėl ta nuotrauka išmušė tave iš vėžių. Ieškodama atsakymo išknisau visus tavo daiktus. Radau kojinių, burnos skalavimo skysčio buteliuką, „Mein Kampf" tomelį. Skutimosi šepetėlį ir ūsų šukas. Paskui tavo kuprinės šoninėje kišenėje pastebėjau mažą vaistų buteliuką. Tada susirūpinau. Iš karto pamaniau, kad tai pervitinas, kurį kariai kaip žvalinantį vaistą vartojo per žygius ir žvalgomuosius reidus. Žinojau jį iš tų laikų, kai dirbau Raudonajame Kryžiuje. Vokiečiai atveždavo tų vaistų į lauko ligonines ir reikalaudavo užrašyti jų poveikį. Vaistai, kuriuos radau tavo kuprinėje, buvo negirdėti, dar stipresni, vadinosi adolfinas. Buvau mačiusi tų vaistų buteliukų Titovkos sandėlyje, bet niekad nedaviau ligoniams. Man nepatinka tie vaistai, nepatinka, nors jie gerokai veiksmingesni už pervitiną, medicininiu požiūriu geresni nei iš aguonų ištrauktas morfinas ar laudanumas. Adolfinas malšina skausmus ir nuramina, bet tiek to džiaugsmo, nes ligonis negali be jų nė akimirkos. Vyras, per patį šienapjūtės įkarštį išgėręs adolfino, pjauna žolę pagautas nesuvokiamo linksmumo. Šneka su sienomis ir kikena iš niekų, o ne darbus dirba, ir jo gyvenimas pasikeičia. Suplakiau matinio stiklo buteliuką svarstydama, kas tau davė tų vaistų. Buteliuke teliūskavosi melsvas, skaidrus skystis. Ant šono buvo užrašyta: *WPL, Hoecht 10820, portion 0,5 mg/d.* Nubridau į uogienojus ir išpyliau.

1944-ųjų rugpjūtis, Negyvėlio fjordas

Meilės metas ribotas, juolab ribotas buvo mūsų meilės metas. Jis truko tiktai dvi savaites. Dvi savaites, tris dienas, penkiolika minučių išsipildymo, pykčio, liūdesio, atleidimo. Per tą laiką matėm tik vieną žmogų – Smaukytoją, bet ir jį tu išvijai. Šiaip jau visa aplinkui alsavo ramybe ir saugumu. Tik negandos paukščiai sklandė palei horizontą laukdami sutemų. Tada prasidėdavo bombardavimai.

Antradienio rytą į kiemą įdardėjo Jounis, ir ne vienas. „Dar ne – ne dabar!“ – šaukiau mintyse, iki išgirdau Jounį sušnekant tarpdury. Bet dar labiau išsigandau, kai akys priprato prie šviesos, tvieskiančios pro langą, ir aš pamačiau, ką Jounis atsivežė. Jis vedėsi už grandinės tą patį rusą belaisvį, kuris buvo pabėgęs iš Titovkos stovyklos. Tą mano Ruselį. Ir aš po gero laiko tarpo vėl susivokiau fjorde esanti su SS karininku. Išsigandau. Jounis atsivežė pabėgusį karo belaisvį, kuris mane pažinojo. Tai nežadėjo nieko gera. Laimei, Ruselis nė mirksniu neišsidavė, kad mane pažįsta. Užtat jam prie kojos pririšta karo kalė, kuri suėdė savo šunyčius, ėmė inkšti, vizginti uodegą, veržtis prie manęs. Jai į snukį, pažiūrėti skausmingai, buvo įsikirtęs meškerės kabliukas.

– Keista, kad tu taip patinki šuniui.

Gūžtelėjau pečiais. Trūktelėjęs grandinę, Jounis patupdė kalę ant žemės, duodamas Ruseliui ženklą, kad ją žiūrėtų.

– Bet sako, kad pamišėliai skleidžia savotišką smarvę, kurioje gyvuliams gera, kaip ligai kekšės putėje.

Jounis pasakė suradęs išalkusį ruskį prie Kirkoniemio. Daržinėje, kurion Jounis užėjo permiegoti, Ruselis lupo pa-

sivogtas bulves. Tik didelės išsigandusios akys švietė šiene. Iš pradžių Jounis ketino abudu nušauti, bet pamatė, kad rusas dar vaikas, o šuo šoko laižyti rankos, tad ketinimas išvirto į kasymą, rumžimą ir daugiau nė minties nekilo jų nudėti.

– Ką dabar su jais darysim? – irzliai paklausė Jounis, klesteldamas ant laiptų, sudėtų iš medžio šaknų, ir numetė karo belaisvio grandinę taip, lyg ji būtų suvyta iš gyvačių. Matėsi, kad Jounis pavargęs, todėl pasiėmiau auseklį, parsinešiau vandens ir stojau virti šustinio.

– Su uogiene, – viltingai šūktelėjo Jounis.

Uogienės nebuvo ir Jounis nenustojo urgzti. Su savim buvo atsinešęs seną mašinos išmetamąjį vamzdį. Naują vamzdį Jounis su Ruseliu vargais negalais įstatė per dvylika valandų. Iš pradžių lituoklis neskėlė kibirkšties ir niekaip nepavyko užtaisyti siūlės. Galop Ruselis pakabino iš pakuros dvi saujas pelenų ir apmyžo. Tą košę kietai suspaudė delne ir užkišo skylę. Tai gelbėjo, tad „Naikintuvas“ jau laukė mūsų kelio gale.

– Po velnių, koks mėšlinas darbas, – sukandęs kaulinį pypkės kotelį suurzgė Jounis pro ūsą ir ėmė apžiūrinėti trobelę. – Bet jums čia, matyt, jauku. Tai puiku.

Kaip tik tada, aišku, tu išslinkai iš pašiūrės, mano Johanai. Buvo matyti, kad dervos ištrauka uodų nenubaidė ir jie nuleido tau kraujo. Nežiūrėdamas į mus išsėlinai nusiprausti veido statinaitėje su lietaus vandeniu. Dar nesikalbėjai su manimi. Nesikalbėjai, nors palikdavau tau kas rytą prie valties laišką ir tepalo su sutrintais sotvarais nuo nuožvarbų. Nesikalbėjai, nors paklojau po valtimi kailių, nuploviau prie laiptų paliktus tavo batus ir nušveičiau pokostu, kurio radau valčių pašiūrėje. Jounis atsiduso:

– Tai štai kaip čia klostosi reikalai. Kas dabar jį nušaus, jeigu ne vokietis? Aš nešausiu, bet ir stovyklon negaliu jo vežti. Nežudyk, o pasiėmęs maitink, taip turbūt ir tavo knygoje sakoma.

Neprisiminiau tokių ar panašių Biblijos žodžių, bet neprieštaravau. Ruselis atrodė dar labiau sušalęs, – stebuklas, kad tebebuvo gyvas. Jis kažkur buvo gavęs pylos, nugaluotas uodų, viena akis užputusi, kojos ėjo tvinkuliais. Jį reikėjo apgydyti. Bet aš nesiėmiau. Aš klampojau po dumbliną meilę, buvau praradusi tave. Vėl prisiminiau tą koltę Mašą, kuri stovykloje laukė aitvaro. Tomis dienomis, kai tavęs laukiau, apie ją buvau visai užmiršusi. O kas nutiktų, jeigu sužinotum, kad tas bernas – belaisvis, pabėgęs iš Titovkos lagerio. Dar nušautum.

– Kuo jis vardu? – paklausiau.

Jounis pasisuko į rusą ir išvertė:

– *Kak tibia zavut?*

Rusas nusišypsojo:

– *Menia zavut Aleksej Ignatenko.*

Jis jau turėjo ir vardą.

– Žinok, žmogau, kokios jis prigimties. Štai ką pas jį radau.

Jounis pasirausė kuprinėje ir išėmęs numetė ant žemės pernykštę sėklinę bulvę. Paskui ištraukė kažkokią medinę keistenybę, ant kurios kalkėmis ir anglimi buvo nubraižyti juodi ir balti kvadratėliai. Įtariai žiūrėjo į tą daiktą lyg į užšifruotą šnipų žemėlapį. Bet aš iškart supratau, kas tai, būtum žinojęs ir tu. Tai buvo negrabiai padaryta šachmatų lenta, tikriausiai Ruselis norėjo žaisti, todėl drožinėjo iš medžio tuos bokštelius ir žirgelius. Ruselis stebeilijo į šachmatų lentą lyg išsigandęs, kad brangenybė išsisklaidys kaip dūmai ore. Jounis paklausė:

– Ar žinai, kas čia?

– Dievų žaidimas.

Grįžtelėjau atgal, pamačiau tave tenai stovint – gražų ir paslaptingą, nuo lietaus šlapiais skruostais. Bet Ruselis nieku būdu negalėjo mokėti žaisti to žaidimo. Pažinojau tik du žmones, mokančius lošti šachmatais, – savo tėvą Pietarį ir, aišku, tave, Johanai, mano gyvenimo valdovą. Aš niekuomet neišmokau ėjimų. Tas netikša rusas neperkąs šito žaidimo.

– Jį reikia nušauti.

Papurčiau galvą, nors nežinojau, ką daugiau su juo daryti. Jeigu Ruselis vėl paklius į Titovką, bus priluptas ir pristatytas kasti duobės. O paskui gaus kulką pakaušin. Mirties bausmė gresia ir tiems, kurie broliaujasi su pabėgusiais belaisviais ar juos maitina. Ir už menkesnį nusižengimą galėdavai galvą palydėti. Padaviau Ruseliui gabalėlį džiovintos elnienos.

Tu pakėlei mauzerį ir nusitaikei.

Aš užsimerkiau. Tu pasakei, kad taip bus geriausia. Vaikinas nugaluotas dvasios nuovargio (*seelische Belastung*), o gal paprasčiausiai susiteršęs žydiškumu (*verjüdelt*).

Kaip tik tada pasigirdo šūvis. Kulka nunešė trobelės sienojo kampą. Šūvis pokštelėjo taip netikėtai, kad ne iškart supratau, jog šovei ne tu. Šovė kažkoks žmogysta, kuris tykojo už akmenų, parėmęs šautuvą ant kupsto. Visi kritom ant žemės. Kalė kauktelėjo ir įlindo man tarp kojų. Tu nukreipei ginklą į akmenis ir šovei aklom.

– Dingstam iš čia!

Jounis keikdamasis nušliaužė už trobelės:

– Aš taip ir maniau!

Užlindęs už trobelės, Jounis pakilo ir susilenkęs pasileido vingiais tarp gūbrių. Jaučiau tave sekant iš paskos. Vikriai nardydamas tarp akmenų Kontrabandininkas per petį šūkčiojo, ką mums daryti. Pirmučiausia turėjom prabėgt atvirą lauką, o tada mestis į rytus. Ten niūksojo tokios uolos, tarp kurių nebus lengva mus pasiekti. Grandinės dzingsėjimas sklido uolom ir aš sau nusistebėjau, kaip Ruseliui pavyko pasprukti iš stovyklos.

Gal už pusės valandos, kai burnoje pajutome geležies skonį, o Ruselis vilkosi iš paskos keturpėsčias, Jounis nusprendė sustoti.

– Kas tai buvo? – sušvokščiau aš, dar perimta baimės.

– Kas čia žino, – šaipiai atšovė Jounis. – Verčiau apie tai negalvoti.

Jounis prisidegė pypkę ir ėmė svarstyti padėtį. Galiausiai buvome atsidūrę nelabai toli nuo kelio. Po dešimties valandų pėsčiomis, o gal ir greičiau prieisime krioklį. Perėjus krioklį, ligi Petsamo kelio vos septyni aštuoni kilometrai – tiek elnias bėga nusimyžti, o iki raudonai baltai geltonai nudažyto Milijono tilto, jungiančio Suomiją ir Norvegiją, – apie trylika kilometrų. Tu palypėjai aukščiau, kad galėtum nuo krioklio apžvelgti vietovę. Apie tai, kad reikėtų nušauti Ruselį, daugiau nekalbėjai. Stovėjome su Jouniu suniurę ir žiūrėjome tau pavymui.

– Na, kaip ta tavo žergtakojė braškė?

– Sakau paskutinį kartą. Ji vardu Heta ir nedrįsk jos vadinti kitaip.

– Atsiprašau.

– O kaip jūs čia? Tu įsimylėjai?

– Aš nežinau.

– Visi žino, kai taip nutinka.

– Iš kur sužinoti?

Jounis mostelėjo į fjordą. Žalsvame lediniame vandenyje lyg ir plūduriavo ledo lytis, nors buvo rugpjūčio pradžia.

– Eisi, jeigu tas vokietis lieps?

– Eisiu.

Jounis suspaudė lūpų kamputyje pypkės kotelį ir kiek griežčiau paklausė:

– Ar tu eisi su juo iki galo?

– Taip.

– Nedingsi ir po velėna nelįsi, jeigu jis neleis?

– Dievaži.

Jounis padaužė pypkę į aulinio kulną ir iškratė pelenus. Ore pasklido svaigus Latakijos tabako ir gailių kvapas. Jounis pačiupinėjo savo mėlyno vairuotojo švarko sąsiuvas, kostelėjo:

– Reikalai keičiasi. Stovykloje ne viskas gerai. Tas Hermanas Gėdelis – nėra geras vyras. Pasaulyje daugybė pamišėlių ir strakalių, kurie trypia kitus. Tas Gėdelis – iš tokių.

Kilniai atsakiau, kad tik amžinoji Dvasia jų melą gali atskleisti.

– Na, gerai. Prakišim tą ruskį kaip patikimąjį – aš turiu naujus antsiuvus.

Tada Jounis padarė kai ką keista: suėmė mane už pečių ir stipriai suspaudė glėbyje.

– Pamiršk. Viskas gerai, – pasakė.

– Apie ką tu čia?

– Lisu norėjo perduoti tau žinią. Bet vėliau papasakos pati.

Leidomės į kelią. Jounio „Naikintuvą" atradome po nepilnos dienos kelio ir jis dainingai užsivedė. Aleksejų Ignatenką su šuniu pakišom po brezentu. Pasienyje tu iškišai galvą pro langą ir kareivis pasveikino mus:

– *Heil Hitler!*

Rodės, kad karas visu sunkumu griūva ant mūsų. Tu su savo erelio kokarda atrodei griežtas ir tolimas. Visą kelią man galvoj lakstė negeros mintys. Tu irgi tylėjai – tiktai Jounis įstengė šnekėti. Traukėme Lynahamario ir Titovkos lagerio linkui ir šitai atrodė sunkesnė bausmė, nei įmanu pakelti. Kokią žinią norėjo man perduoti Lisu? Bent jau tai rodė, kad ji sveikesnė. Paskui mane nusmelkė dar viena baimė. O jei atsirado Untas? Kas tada bus?

Netoli Milijono tilto tu suėmei mano ranką ir tvirtai ją laikei visą likusį kelią.

1944-ųjų rugpjūtis, Lynahamaris

Kai pasiekėm Lynahamarį, blankiame nakties danguje žiebėsi pirmosios žvaigždės. Žibalinių lempų žiburiai mirgėjo kaip jonvabaliai, ir jūros paviršiuje, panašiame į raugintą odą, rusų ir anglų apsuptų naftos tanklaivių šešėliai atrodė tartum banginių. Už tamsių užuolaidų skambėjo Neilo Hermso amžinoji „Erika“:

– *Auf der Heide blüht ein kleines Blümelein...*[*]

Kalastajasarento pusiasalyje griaudėjo patrankos.

Jounis sustabdė fordą netoli žuvies perdirbimo fabriko ir krovinių prieplaukų ir mes išlipome. Mūsų pasiimti atvažiavo partijos mašina. Iš „Tatros“ sunkvežimio, pažymėto ereliais ir svastikomis, iššoko Alakuno Jakimas, sumušė kulnais ir pasveikino iškėlęs ranką. Džiaugiausi, kad vėl buvau apsivilkusi kretono suknelę ir užsidėjusi pliuškę skrybėlę.

– *Fra-fra-fräulein Schwester, ist alles gut?*[**]

Suspaudžiau tau ranką ir tu vieną dangišką akimirką atsakei man spustelėjimu. Kaip tik šitaip sugrįžti atgal aš troškau. Pergalingai, pamačiusi pasaulio. Įsikibusi į parankę dailiam vokiečių esesininkui. Alakuno Jakimas man nusilenktų ir bučiuodamas sudrėkintų ūsais ranką. Eitume valgyti žlėgtainio su spanguolių drebučiais, visi žiūrėtų ir apkalbinėtų, matydami, kad aš beveik teisėta tavo ponia. Tu visą vakarą man šnibždėtum:

– *Meine Ehefrau*[***], – ir pamerktum akį prieš visus kitus.

---

[*] Šilojynėje maža gėlelė žydi... (Vok.)
[**] Panele sesute, ar viskas gerai? (Vok.)
[***] Mano žmona (vok.).

Ir Alakuno Jakimas turėtų žemai lenktis ir kartoti:

– *Wu-wu-wunderbar! Un-un-un-unglaublich!**

O kai šitai nusibostų, lieptum Jakimui atsistoti į kampą, ištiesti ranką, atiduodant Fiureriui pagarbą, idant visi galėtų naudotis ranka kaip kabykla. Tu nusilenktum, nuimtum man nuo galvos skrybėlaitę ir Jakimas turėtų laikyti ją visą vakarą, o gal ir per naktį. Ir žiūrėtum į mane – tik į mane, o ne į kokią valgykloje dirbančią braškę, ir niekas per amžius nedrįstų į mane pikta akimi pažvelgti.

Kai įžengėme į valgyklą, supratau, kad apie tai svajoti neverta. Lisu užsikorė tau ant kaklo, persisvėrusi per prekystalį, ir priekaištingai dėbtelėjo į mane:

– Kur jūs buvote?

– Prapuolę.

– Oi, Žvairaake! Kaip gyva nepatikėsi tuo, kas man nutiko. Dėkui, kad parvežei man Johaną sveiką ir gyvą.

– Būk žmogus, – sušnibždėjo Jounis.

Lisu prisispaudė prie manęs minkštomis krūtimis ir palaimingai atsiduso:

– Ta tavo tinktūra padėjo. Aš nėščia!

Žemė išslydo man iš po kojų. Kritau į Kolosjokio pragarišką bedugnę ir prapuoliau gyvatyne, plūstančiame garais ir dujom. Per maloniai kvepiančią pažastį mačiau gabalėlį baltai nutinkuotų rąstinių lubų. Meldžiau Dievo: „Padaryk taip, kad lubos dabar įgriūtų.“

Bet pažvelgiau į stogo sijas ir jos man pasirodė tvirtos, nė ženklo, kad gali įgriūti.

– Aš tokia laiminga. Tikriausiai reikės prašyti vokiečių leidimo susituokti.

– Jie neduos, – išgirdau save sakančią.

Tai buvo tiesa. Vokiečiams buvo draudžiama vesti kito kraujo moteris.

---

* Puiku! Neįtikėtina! (Vok.)

Juolab neduos leidimo Lisu, kai atras, kas ji tokia.

– Fui! Duos, jeigu Johanas lieps. *Hileris* leidimų jau netikrina. Klausyk, surasim ir tau kokį vyrą, kad Untas prapuolė. Imk Jakimą. Vargšelis kažkada susimušė galvą, bet vis tiek geras vyras. Jeigu laimėsime karą, jo ryšiai su vokiečiais pravers.

Tada Lisu ėmė planuoti vestuves. Ji turėsianti pasipuošti lotos karūna. Jai tikriausiai tą karūną duos, nes buvo susitikusi su pačiu *Hileriu.* Ir valstybės vyriausiąjį architektą Albertą Špėrą ji buvo mačiusi, aišku, ir Eduardo Dytlo glėbyje lingavo, vis dėlto *Hileris* – kas kita.

– Ku-kur tu Vadą matei? – paklausė Jakimas ir Lisu užsidegė pasakoti apie savo žvaigždiškus vaidmenis.

Tai, esą, nutiko prieš porą metų, per Manerheimo 75-metį, prašmatniame traukinyje, tada sustojusiame Imoloje. Atėjo jaunos drabužių demonstruotojos garbanotais plaukais, o lotoms padalino talko miltelių, kad kaimo kvapas neužimtų svečiams nosių. Manerheimo jubiliejus buvo ypatingas įvykis.

– Iš aido koridoriuje galėjai suprast, kad ateina karys.

Bet, aišku, netikėtas svečias, Trečiojo Reicho Vadas, nustelbė Manerheimą.

Mandagus buvo *Hileris,* nors vien žolę šapeno, kaip zuikis. Išmaniai naudojosi peiliu ir šakute, kitaip nei, pavyzdžiui, Italijos pasiuntinys, kuris grūdo makaronus į burną ir šaukštu, ir šakute.

Johanai, ir vėl nepajėgiau susitvardyti. Lisu stovėjo už prekystalio iki pat pasmakrės padoriai užsisegiojusi palaidinukės sagas, kaklą puošė medvilninė apykaklaitė, skruostai švytėjo raudoniu. Ant krūtinės žibėjo rezervinių gynybos pajėgų lotos ženklelis, kurio ji neturėjo teisės segėti. Lisu dvelkte dvelkė šviežiu švarumu ir aš su savo kretono suknia pasijutau kaip kaliausė, apkabinėta puošniais apdarais.

– O tu iš tos šventės grįžai ne krovininiu pieno traukiniu?

Tai buvo smūgis žemiau juostos, nes Lisu man apie tai pasakojo gulėdama gimdyvės patale ir prisaikdino šiukštu niekam

neprasižioti. Lisu buvo gavusi garbingą užduotį, stebint adjutantui, nuprausti Vadą. Tarp merginų sklandė visokių gandų. Buvo abejojama Vado vyriškumu, stebimasi, kad jis nė akies nepakreipia į moteris. Net vonioje sėdėdamas jis pliurpė niekus apie savo vokiečių aviganę Blondi ir apie tai, kad suves ją su patinu, kai Stalingradas bus užimtas. Skystakiaušis, sakė Lisu, vieno pauto jam trūksta. Ir ji neatsispyrė pagundai išmėginti Vadą. Šiek tiek kilstelėjo lininį rankšluostį, kuriuo buvo prisidengusi priešakį. Skysto muilo užpylė šiek tiek žemiau, nei derėjo.

– Aš tenorėjau patikrinti, ar jis turi abu pautus. O neturėjo.

Matyt, koks velnias mane apsėdo, kad atskleidžiau šitą paslaptį. Kad Lisu buvo išmesta iš „Lotta Swärd“ organizacijos ir kad per plauką neatsidūrė pataisos kalėjime. Adjutantas Julijus Šaubas ir keletas Ryšių štabo *Roi* karininkų reikalavo visą Lisu giminę – pradedant Aune ir Jouniu – paduoti į karo lauko teismą ir sušaudyti, jeigu jie kada nors atsidurs pietinėje speigračio pusėje.

– Eik jau, eik! Nesąmonės! – nerūpestingai mostelėjo ranka Lisu, nusijuokė ir nuėjo maišyti grietinėlės miltelių kavai.

Atrodė miela ir nekalta, bet pažinojau tą žvilgsnį. Tai buvo medžiojančios kalės žvilgsnis, nuo kurio tariau apsaugosianti tavo glėbį. Bet tu dabar sėdėjai už kelių suolų ir mandagiai klauseisi Ryšių štabo *Roi* leitenanto Holgerio Varvos darkia kalba sakomo tosto.

Kai suvalgėme bruknių pyragą, išmušė atmokesčio valanda.

Per visą vakarienę Lisu buvo man itin dėmesinga. Ar *Fräulein Schwester* nenorėtų daugiau pudingo? Ar ten patogu sėdėti, žiūrėkit, kad skersvėjis neištaršytų kuodelio. Siūlė gyvatinės, įkalbinėjo įsidėti dar lašišos, nors žinojo, kad jos nemėgstu. Kambaryje tvyrojo pušies kvapas, tykiai juduliavo nėriniuotos užuolaidos. Lisu priėjo prie manęs ir neva paslapčia ėmė rodyti lotos uniformos priešakį. Lyg nepastebimai tarp sagų radosi sprogymė, pro kurią veržėsi putlios krūtys. Apatiniai baltiniai buvo šlapi, tarytum cukruoti.

– Žiūrėk, jau sunkiasi pienas, man jau trečias mėnuo.

Lisu pasiskundė, kad pienas niekaip nenustoja tekėti. Kai nueina parnešt karvėms ėdalo, pelės ant sijų šėlte pašėlsta. Paklausiau, ar nemėgino pati jo numelžti į indą, kad tas plūsmas liautųsi. Lisu purkštelėjo ir išdidžiai atkragino galvą. Mat pagaliau rado progą:

– Juk tu šito nesupranti, nes niekada neturėsi vaikų. Visi čia žino, kodėl. Ne ant šakos su rogutėm tu užlėkei. O savo įtėvį sugundei.

Nereikėjo Lisu šito sakyti, nereikėjo sakyti tau girdint. Žiūrėjau į tave, o tu stebeilijai į mane tuščiomis akimis. Kvailė, kvailė ta Lisu. Tai buvo melas. Melas! Norėjau balsu sušukti, kad buvai man pirmas. Aš nesigėdijau šito. Prisiminiau tavo įnagį savyje. Norėjau rėkte išrėkti tą širdies virpesį, kurio paaiškint nemoku, kuris perėmė, kai judėjai mano ankštybėje. Pirmynatgal. Pirmynatgal. Dabar ištrauk. Įeik į mane iš priekio ir iš nugaros, jėga paimk mane ir žiūrėk į akis, nors sunku. Tavo įnagiu kvepia suknelė, krūtys, lūpos. Mudviejų išskyros susiliejo, tekėjo man per šlaunis, išsiliedamas į mane surikai. Tas riksmas man žadėjo tiek, kiek niekas pasaulyje nebuvo žadėjęs. Kad ateis laikas ir tu prieš mane nustatysi savo delsiklį. Atsistosi šalia manęs, man ant kelių atsisės dukrelė nėriniuota apykakle papuošta suknele, šalia atsistos sūnelis su storastikliais akiniais. Ar gali būti šviesesnė laimė ir džiaugsmas? Tą valandą Lisu iš manęs ir šitai atėmė.

Lisu niūniavo palenkusi galvą ir valė stalus, tarpais nusausindama spenelius, ir manyje vėl įsiplieskė toji tamsi ugnis, stumianti į šėtoniškus darbus. Ta ugnis sudegino tavo nuotraukas. O dabar spragėjo, kad sugirdyčiau Lisu gėralo, sutaisyto su kukmedžio uogom ir mažo šuniuko krauju, kad išgrandyčiau gemalą, augantį jos gimdoje, ir dar daugiau padaryčiau dėl tavęs ir dėl to, kad pragarinis šuva vambrija. Mėginau spyriotis prieš jo vambrijimą. Dieve, tramdyk mane! Pasižiūrėjau į tave, pasekiau akimis tavo žvilgsnį į Lisu, pilnakraujė ir vai-

singą, plastančią apie languotom staltiesėm užtiestus stalus. Ir viską supratau. Be jokios abejonės, tu troškai tokios moters, kuri galės pagimdyti tau sūnų.

Po vakarienės dingai su Lisu verandoje, o aš užkopiau laiptais į karininkų barako vienatvę. Apsigobiau milo apklotu galvą, kad negirdėčiau, ką man sako šėtonas. Užmerkiau akis, kandžiojau liežuvį, kol burna priplūdo kraujo, ir drebėjau iš baimės taip, kaip niekad gyvenime nebuvau drebėjusi.

Johanas Angelhurstas
1944 08 10, Lynahamaris

Žaižarakė avi naujus vilkžuvės odos batus. Nupirkau vienodus abiem – jai ir Kontrabandininko seseriai. Krautuvininkas gyrė juos, kad jie tam tyčia pasiūti, ir pasidabinti, ir akiai patraukti. Batai atrodo kaip iš gyvatės odos, nors iš tiesų kažkokios menkės. Žaižarakė tą dovaną paėmė lyg varnos maitą. Įbruko kojas į batus ir apsiverkė.

Kai einame išdeginta žeme Titovkos stovyklos link, Žaižarakė laiko mane už rankos. Turime susitikti su Hermanu Gėdeliu. Aš pradėsiu kasti, dar laukia „Operacija 1005“. Man skauda galvą. Reikės padidinti vaistų dozę. Kontrabandininko mašina krato, Žaižarakės raudonos skrybėlės kraštas baksena į smilkinį. Rusenštrasės gatvės sankryžoje kažkas pastatė rodyklę: *Į Murmanską (49 km), į Kelną (3300 km), į Berlyną (2750 km)*. Keista, kad tą tėvynės ilgesį žadinančią rodyklę pastebėjau tik dabar, kai nesiilgiu namų.

Paslapčia stebiu Žaižarakę, kai žiūri pro langą į nutrūkusius, vėjyje kaukiančius kelio trosus. Apsiašarojusi ji šiek tiek primena norną iš Vagnerio „Nibelungų žiedo“. Šita moteris verpia likimo giją. Dar nežinau, kurią likimo deivę įkūnija Žaižarakė. Ar *Urdr* – Praeitį, *Verlandi* – Dabartį ar *Skuld* – Ateitį. Mudviejų keliai susikirto ir jau nieko negalime pakeisti. Čiuopiu delne jos šaltus pirštus – jie visada šalti. Mažylis pirštas iškrypęs per kažkokį gimdymą. Delno linijos suka tiesiai į mane. Jeigu ta ranka nepaleis manosios, aš ničnieko nebijosiu.

– Kalba, kad Nekelės Lispetė nėščia.

Žaižarakė tai pasako kaip faktą, visai nekaltina. Spausdama man ranką, stebeilija į lyno kelią, kuris eina per upelius, uolas ir pelkių kauburius lygiai taip neišvengiamai kaip karas. Nuo Ruselio ir jo šuns trenkia nešvara, ta smarvė myšta su pypkės tabako ir naftalino kvapais. Vėjas nuo kalnų neša parako ir sudegusių kūnų dvoką.

Aš blogas. Silpnas. Aš nevertas Žaižarakės meilės. Nuėjau su Kontrabandininko seserim, nes ši reikalavo, o ir privalėjau. Ji nešioja mano kūdikį. Dar turiu savyje žiupsnelį padorumo. Nesivedžiau Kontrabandininko sesers į karininkų baraką, nors ji primygtinai reikalavo, bet aš žinojau, kad Žaižarakė tenai nakvos. Nuėjome prie zenitinės artilerijos posto ir Kontrabandininko sesuo puolė segti mano diržo.

– Ko tau ta Žvairaakė taip rūpi?

Negalėjau pasakyti. Ar fjorde kas nors nutiko? Prisiekiau ir patikinau, kad ne. Kontrabandininko sesuo šyptelėjo, atsakė, kad tuo nė nepatikėtų. Nejau aš galėčiau lipti ant tokios senos mergos. Tada pasikėlė sijoną ir paliepė imt ją. Man nestovėjo – nestovėjo, nors atrodė, kad tos moters nuolankumas užmaršins Žaižarakės banginio dainą. Ne, aš nepajėgiau susikaupti. Atrodė, kad tuoj dangus užgrius. Kalno atšlaitėje, prie pelengatoriaus, visą laiką kuždėjosi lotos. Sidabru gaudžiantys lėktuvai skraidė danguj kiaurą dieną, sklando ir pažeme, kažko ieško. Iš kur tos kvailės žino, ar tai mūsų „Stukos", rusų ar anglų lėktuvai? Jos nežino. Neprofesionalas prieblandoje jų neatpažintų, o vietiniai prožektorius žiebia tik tada, kai neabejoja, kad virš galvų ūžia lėktuvai. Danguje vėl girdėti kauksmas. Mano įnagis susitraukia kaip mažas, išsigandęs žvėriukas.

– *Entschuldigung.* Atleisk, nieko neišeis.

Pradėjau mautis kelnes.

– Juk tu nebijai, Johanai? Nebijai šitų arbatos gėrikų ir machorkininkų?

Žinau. Jie mūsų nenugalės, mūsų pabūklai geriausi pasaulyje, mus saugo prieštankinės patrankos. Greitai atgabens

Vado didžiąją bombą, ji suknežins Murmanską ir to miesto vietoje iškils naujas, puikesnis, kuris vadinsis Dytlštadas. Bet jeigu iškils pavojus, Žaižarakė čia bus viena. Ji bus viena, išsigąs ir leisis ieškoti manęs. Susisegiojau švarką ir patraukiau žemyn į fjordą. Kontrabandininko sesuo verksmingai inkštė įsikibusi į mane:

– Johanai, paklausyk, ką pasakysiu. Ji tau vaiko nepagimdys.

– Kas?

– Na, Žvairaakė.

Stabtelėjau prie degalinės, prisidegiau pypkę. Norėjau paaiškinti. Kad Žaižarakė pamišusi, bet sykiu nekalta, stipri ir baugi, ir kad aš jos labai ilgiuosi. Bet pasakiau tik tiek:

– Ne dėl to.

– Pažadėk, kad išsiveši mane iš čia.

– Aš iš čia kol kas neišvažiuosiu. O ir tau greit reikės pribuvėjos.

Prisipažinau, kad baiminuosi, ar Žaižarakė atlaikys stovykloje. Greit užeis šalčiai. Ji net padorių pirštinių neturi. Jos pirštai visada sugrubę, dar nušals. Kaip ji tada mano vaiką priims, jeigu rankų nejaus? Tuos žodžius Kontrabandininko sesuo suprato, juolab kad jos motina vėl gulėjo ant pjuvenų, aimanuodama krūtinės skausmais.

– Bet ji atlyš, kai tu mane vesi.

Kontrabandininko sesuo suėmė mano apykaklę kaip bilietą į ateitį. Šilta mažutė katytė. Pažadėjo numegzti pirštines Žaižarakei.

– Pamatysi, Žvairaakė nenušals rankų. Man ji reikalinga. Tu dabar atsakingas už mus.

Kontrabandininko sesuo paplekšnojo sau per pilvą, atsirėmė į tinkuotą degalinės sieną. Pradėjo skambėti bažnyčios varpai ir aš pamačiau, kad ligoninės vėliava su svastika karo pusiau nuleista. Rytą pakrantėje girtas numirė kalnų jėgeris, kuris ieškojo žvejų prieplaukoje atminimų iš kelionės ir pirštu

užkabino jūrų drakoną. Laukiau, kol nutils bažnyčios varpai, stebeilydamas į ūkanos apgobtą Lynahamarį.

Šalta Žaižarakės ranka suima manąją. Dar jai neatleidau, bet, pagalvojau, tegul laiko mano ranką. Tegul laiko ir tada, kai pasaulis grius. Veikiausiai ji nesupranta, kas vyksta per karą. Ruselis spigina akimis į ją susižavėjęs. Jiedu varto propagandinį „Finnlands Lebensraum" opusą ir planuoja ateitį. Jame rašoma, kad Suomija Rusiją turės tol, kol nepristigs padorių saunų. Ruselis svaičioja esąs iš suomiams giminiškos tautos, iš čeremisų. Žaižarakė sako, kad ir tas kraštas bus prijungtas prie Suomijos, Kontrabandininkas prisiuva ir Finmarką. Ar jie suvokia, kas mūsų laukia? Širdį spaudžia, kai žiūriu į Žaižarakę. Gyvulio meilė besąlygiška ir šituo požiūriu Žaižarakė – kaip gyvulys. Jos meilė kankinanti, deginanti, tokia maniakiška, kad primena dvasios ligą. *Polarkeller*, arktinį pamišimą. Žiūriu į pajuodusią žemę ir prisimenu, kaip mudu gulėjom dainuojančioje Negyvėlio fjordo žolėje. Žaižarakė ankšta kaip žvyrės nakvynės duobelė, kurią toji išsikasa sniege. Ji geros širdies. Gal todėl neleido nušauti Ruselio?

Galvojant ima skaudėti galvą. Reikės paprašyti daugiau vaistų.

1944-ųjų rugpjūtis, Titovka

– Pribuvėja! – koltė pribėga, apkabinusi taip suspaudžia liesom rankutėm, kad užima kvapą.

Įvažiuojame į Medžioklės kiemą kaip tik tą minutę, kai pradeda skambėti virtuvės varpas. Hermanas Gėdelis ir patikimasis Montja atiduoda pagarbą. Prikeliančioji spokso į mane nuo „Operacijos „Tvartas" laiptų kaip į plintantį maro židinį. Uodai dainuoja palei valgyklos kampą ir po belaisvių paltais. Vėliavos stiebo papėdėj juoduoja spygliuotos vielos raizginys. Stengiuosi atmesti mintį, kad pakliuvome į raizgus, kai Montja už nugaros užtrenkia vartus.

Kai šokame nuo vairuotojo sėdynės, aš kužteliu:

– Ar tu man atleisi?

– Gal kada nors atleisiu. Bet dabar turiu dirbti.

– Ką dirbti?

Mėginu paimti tave už rankos, bet ji labai dreba. Tavo sprandas nukasytas iki raudonų brėžių. Nuo smilkinio sruvena prakaito lašai.

– Kasti. Ir vaistų turiu išgerti.

– O gal aš pirmiau paruošiu vonią su valerijonais ir pelynais? Pasėdėtum joje.

– *Nein!* Man reikia vaistų. Tuoj pat!

Stovykloje pastebėjau, kad kai kas pasikeitę. Ištryptose durpėse buvo matyti autkojų, stiklo šukių, cigarečių nuorūkų, sumindžiotų degtukų dėžučių, skardinių, gilzių, tamsių rykščių ryšuliai. Naujos fanerinės palapinės ir laikini barakai buvo pastatyti ant plikos žemės. Prikeliančioji neprausė saunoje

belaisvių, smirda ir už „Operacijos „Tvartas“ barako rietuvėmis sukrauti džiovos priveikti kalinių kūnai. Mane pribloškė ir vaistų sandėlio vaizdas. Tvarsliavos ir švirkštų nebuvo. Kraujui perpilti palikta tik senoviška pompa, jos guminė žarnelė nepatikima kaip skudurų pardavėjo pažadas. Užtat sandėlių lentynos buvo nukrautos sulfonamido, dekstrino, strichnino ir pervitino dėžėm. Daug laiko praeis, kol bent dalį jų surašysiu. Adolfino dėžę radau kampe. Kyštelėjus nosį suėmė čiaudulys nuo šunvyšnių ir kažkokios žolės mišinio kvapo. Paėmiau penkių miligramų ampulę ir padaviau tau. Nukandęs dantimis stiklinį galiuką, traukei iš jos burnon skystį, o nuo lūpų kertelės siureno kraujas. Paskui atsidusai.

– Ar padėsi padaryti Mašai aitvarą?

Pažiūrėjai kaip į silpnaprotę.

– Neturiu laiko. Turiu kasti duobę.

Vargšas, taikingas žmogus. Atrodė, kad daugiau nėra kam tos duobės kasti.

Nuėjai atsinešti kastuvo, o mes su Aleksejum Ignatenka ir Maša likome stovėti Medžioklės kieme. Jiedu šnekėjosi tarpusavy rusiškai ir prunkščiojo. Kaip maži vaikai.

– Koks to šuns vardas? – paklausė Maša.

Atsakiau, kad jis neturi vardo. Tai paprasčiausiai karo šuva.

– Duokim jai vardą. Hilma.

Tiedu šunyčiai manė, kad toks vardas kalei tinka. Prieš kurį laiką stovykloje numirė lota tokiu vardu, ji dirbo valgykloje. Ta Hilma duodavo vaikams saldainių, liepdavo gerai apsilaižyti lūpų kampučius, o paskui sugirdydavo po šaukštą žuvies taukų. Ligoniams išvirdavo griežčių ir ruginių miltų viralo. Aš iškart nutariau būti lygiai tokia pat gera tiems lapiukams.

– Juk čia tas pats rusas, kuris pabėgo.

Prikeliančioji pritykino iš nugaros. Iš burnos trenkė gyvatine.

– Ne, – išsigandau. – Jie visi atrodo vienodai.

– Tas pats. Atpažinau jį iš ausų.

Pažvelgiau į Aleksejaus Ignatenkos stačias ausis ir pasigailėjau nesusivokusi pasiūti tam šunyčiui kepurės.

– Pamiršk. Jis – suomiško kraujo. Čeremisas, nuo Volgos vingio.

Prikeliančioji sumurmėjo, kad bent jau ji mano, jog tai netiesa.

– Jis dar vaikas.

Pažadėjau Prikeliančiajai tiek gyvatinės, kiek pajėgs išgerti.

– Gerai. Jeigu jis kraujo brolis. Bet ta mergaitė turės dirbti „Tvarte".

Prikeliančioji nusikeikė. Pridūrė, kad koltė lakstinėjo po stovyklą, ir visi ją pamatę kraipė galvas.

– Dvi savaites tysojo ant gulto be darbo ir verkė. „Tvartas" ją turėtų išauklėti.

„Operacija „Tvartas". Ji vėl paminėjo tą keistą vietą, kurion vesdavo moteris, kurion Prikeliančioji man draudė užeiti. Prisiminiau, kaip tu fjorde reikalavai, kad neleisčiau tenai mergaitės. Nuėjau prie Kabineto durų, pasibeldžiau. Hermanas Gėdelis žiūrinėjo elnio krauju suteptus žemėlapius. Krūptelėjo, mane pamatęs, griebė nuo stalo dirbtinius dantis ir klaktelėjo į burną:

– Na, mieloji *Fräulein Schwester*, džiugu jus matyti dar gyvą.

Spėjau pastebėti raudonai pakeverzotus žodžius *Operation Birke* ir *Schustzstellung*, iki žemėlapiai prapuolė stalčiuje. Hermanas Gėdelis ėmė pilstyti „Wurmschnaps" ir paleido suktis šelako plokštelę. Adatėlė ėmė šokčioti jau pačioje Vagnerio simfonijos pradžioje, ir Hermanas Gėdelis nusikeikęs puolė jos valyti. Aš tuo metu žiūrinėjau nuotraukas, išdėliotas ant stalo ir židinio atbrailos. Man pasirodė, kad jų daugiau. Stovėjo ir pažįstamas šeimos portretas. Ta, kurioje berniukas užsibalnojęs akinius su butelio dugno didumo stiklais ir mergaitė su nėriniuota apykakle. Nespėjau visko geriau apmąstyti, nes Hermanas Gėdelis paleido plokštelę.

– *Fräulein Schwester*, išgerkim už jus.

Mudu pakėlėm taures, ir Hermanas Gėdelis susivertė ją iki dugno.

Gėdelio smakras juodavo kelių dienų šeriais. Plokštelė traškėdama sukosi tuščiai.

– Geros muzikos ir teatro – štai ko čia trūksta.

Stovyklos vadas, apvertęs taurę, išliejo gyvatinės likučius ir įsipylė dar.

Visa, kas gražu, nyksta. Maskvos Filharmonija apsinuodijo maistu ir nusistagaravo. Džiovos ir šiltinės neįmanoma suvaldyti. Stovyklos aprūpinimas prastas, o savanoriai daro, ką nori. Seniausias sargybinis Holgeris Heideris pasidegė ir kaip gyvas deglas puolė į Titovkos upę.

– Atėjau pasikalbėti apie „Operaciją „Tvartas" ir koltę.

– Apie tai turėtumėt kalbėtis su brigadenfiureriu Angelhurstu.

Šeloko plokštelė pradėjo kaukčioti, ciepsėti.

– Ar žinai, kad mudu su Johanu – vaikystės draugai?

Žinojau. Judviejų mamos pirkdavo kiaulės kepenis ir šaltieną toje pačioje parduotuvėje gatvės kampe.

Tada Hermanas Gėdelis uždėjo man ant šlaunies delną ir ėmė glostyti.

Kodėlginekodėlgine?

– Tas Johanas... jis nelabai sveikas.

Tarstelėjau, kad tu neturi jokios ydos. Tada Hermanas Gėdelis klanktelėjo priekiniais dantimis ir pasakė, kad jie padaryti iš banginio kaulo.

– Ar žinai, kaip praradau tikruosius?

Jis pasakė, kad Ukrainoje, tokioje vietoje, kuri vadinasi Babij Jaras, tu su kareiviais smaginaisi žvyrduobėje, knežinote kregždžiukus. Daužėte juos šautuvo buožėm kaip beisbolo lazdom, mažytės galvutės traškėjo brakšėjo. Hermanas Gėdelis mėgino sudrausminti jus ir tu įsiutai. Išmušei jam dantis mauzeriu.

Negalėjau tuo patikėti.

– Tai netiesa. *Das ist nicht wahr.*

Šelako plokštelė dar sykį cieptelėjo ir nutilo.

– Ne be reikalo jį vadina Ukrainos Skerdiku.

Hermanas Gėdelis grakščiais pirštais suėmė man smakrą ir švelniai priglaudė lūpas:

– *Fräulein Schvester*, galite ateiti pas mane, kada norite. Bet kuriuo paros metu.

Sėdėjau sustingusia nugara, įrėmusi akis į šeimos portretus. Ypač į tą *dača* dvelkiančią nuotrauką, padarytą berniukui su akiniais ir mergaitei su nėriniuota apykakle pamaldžiai žvelgiant į objektyvą. Atpažinau ir vyrą toje nuotraukoje, bet tai buvo ne Hermanas Gėdelis. Tai buvo tas baltarusis belaisvis, kuriam nupjoviau koją be nuskausminimo, kaip liepė Prikeliančioji.

Pro belaisvių barakus patraukiau į šiaurinį stovyklos galą. Pakeliui svarsčiau, ar apskritai įmanoma pažinti žmogų. Tu norėjai nušauti Aleksejų Ignatenką. Lynahamaryje laikei už rankos mane, o paskui dingai su Nekelės Lisu ir aš viena turėjau kandžioti gagos pūkų apklotą. Kai naktį šmurkštelėjai vidun, nuo tavęs trenkė degtine, svetima pute, lūpos blizgėjo kitos moters seilėm.

Užėjau tave kasant molžemį. Tavo batai buvo perdėm purvini, mulvini, tie batai, kuriuos visada labai rūpestingai blizgindavai.

– Kodėl jie tave vadina Ukrainos Skerdiku?

– Gal juokais.

– Johanai! Bent pažvelk į mane. Pasakyk, kad Mašos nenuvarys į „Tvartą“.

– Ne aš tai sprendžiu.

Bet juk tu buvai stovyklos vadas! Pasakei, kad dabar viskas kitaip. Aš surikau. Stovyklos vadas turbūt negali būti tas, kuris renka mirusių belaisvių šeimų portretus. Šiokia tokia tvarka

tikriausiai turi būti. Gūžtelėjai pečiais. Suomiai pranešė, kad nutraukia brolišką sutartį.

– Pažadėk.

– Tol, kol nepradės kraujuoti.

– Kažin ką padarysiu, jei galėsiu pasilikti tą mergaitę.

Mostelėjai, kad nutilčiau.

– Ar girdėjai tą juoką?

Negirdėjau. Maitvanagiai prasklendė mums virš galvų, bet šiaip jau buvo tylu.

Net uodai nezyzė.

– Tiktai varnos čia karksi.

– Manęs tyko. Visą naktį tyko.

– Kas tyko?

– Nelabieji. Tos moterys duobėje. Ir dabar jos iš manęs juokiasi.

Tada pakėlei mauzerį ir šovei į orą. Pasigirdo riksmas ir ant žemės nukrito varnas. Paukštis suvaitojo kaip žmogus.

– Matai? Ir tas šaiposi iš manęs.

– Tai varnas. Velnio paukštį užmušdamas piktą lemtį pritrauki.

Kilstelėjai koją ir primynei varno galvą. Pasigirdo trakštelėjimas. Iš paukščio šnervės ištryško graži raudona ašara.

– Tylėk!

– Jis turbūt jau negyvas.

Bet tu neklausei. Knežinai varno galvą ir rėkei:

– *Halt's Maul!* Tylėk tylėk tylėk!

Į stovyklą atvežė partiją naujų belaisvių ir aš turėjau eiti klausyti švargždžiančių plaučių, sverti tų kaliausių ir skeletų. Vėl stojau apžiūrinėti apyvarpių, paskui raportuodavau apie žydus. Hermanas Gėdelis siuntė juos su *Einsatzgruppe* į specialią stovyklą už nesuskaitomų dienų kelio.

Neatėjai pas mane nei tą, nei kitą naktį. Užtat gretimoje lovoje įsitaisė Maša su Hilma. Man buvo baisiai ilgu tavo švel-

niai gargždaus knarkimo, dar labiau ilgu negu Negyvėlio fjorde. Naktį pabudau barake ir pasidingojo, kad tu šalia. Paskui pajutau koltės ir Hilmos drėgną šunišką kvapą. Prisiminiau, kaip raminau tave, kai sapnuodavai košmarus. Rankos ir kojos bejėgiškai tirtėdavo, nakties dvasioms galuojant sielą, bet aš ištraukdavau jas tau pro šnerves ir niūniuodama nulydėdavau į tykias sapnų pievas. Šalia manęs tau buvo ramu. Kiaurą naktį budėdavau, šnypšdavau, vaikydama į gultą lipančius raistinius ir pragarinius. Pro užmerktas akis jie nepasiekdavo tavo šešėlių. Dabar tu neatėjai, o aš būčiau išsilupus vieną akį, kad tik galėčiau miegoti ant vieno gulto su tavim ir viena palikusia akim žiūrėti į savo mylimąjį. Žiūrėti į dvimatį tavo profilį, laukti iš lauko prasisunkusioje šviesoje, kol išvarvės vienintelė akis ir galėsiu tave paliesti. Vedžiočiau pirštu per gležnas gysleles palei smilkinį, nuo akies kampučio plintantį raukšlyčių voratinklį, nosies iškilumą, kaktoje įsirėžusią vagelę.

Dabar matau tave gulintį ant barako stogo. Žinau, ką veiki. Tu skaičiuoji žvaigždes.

Maša prieina prie manęs Medžioklės kieme ir miegūstu balsu klausia:

– Pribuvėja, paukšteli mano, ar padarysi man tą aitvarą?

1944-ųjų rugpjūtis, Titovka

Jeigu ne Mašos aitvaras, viskas būtų buvę kitaip. Ir šiandien būčiau turėjusi dantis ir plaukus. Niekuomet nebūčiau dirbusi „Operacijoje „Tvartas". Bet tai, aišku, netiesa.

Tiesą sakant, kalta Prikeliančioji, kuriai išleidus dvasią, stovykloje nebuvo kam dirbt pribuvėjos darbų. Tai nutiko tada, kai į stovyklą atvežė negyvą moterį džiuto maiše. Mudvi su Maša tarpukalnėje rinkome dagius, ožiažoles, pipirlapes, kraujažoles. Aleksejui Ignatenkai buvo liepta prilaužyti aitvarui šakų palei upę, kur augo skėtrūs nepereinami gluosniai.

– *Halt!*

Prie vartų mane sustabdė vienaausis sargybinis ir paklausė, kur einu. Tai buvo pirmas kartas, kai sargybinis manęs pareikalavo leidimo.

– Nedrįsk, vienaausi, – sušukau į jo vienintelę ausį ir paspartinau žingsnį. – Neužmiršk išsivalyti šitos savo skylės! – praėjusią savaitę buvau nupjovusi jam kairę ausį. Jos vietoje žiojėjo skylė, pro kurią bemaž buvo girdėti tvaksint smegenys. Vienaausis sutrikęs įsistebeilijo į sargybinio bokštelį.

Kvepėjo kraujažolės ir šventagaršvės. Ant kupstų vešliomis barzdomis tvaskėjo bruknės ir tekšės. Tylomis rinkome jas į krepšius, vėsios uogos siureno pro pirštus ir Maša papasakojo apie savo gimtąjį kaimą, pasilikusį anoje rusų sienos pusėje. Anksčiau man atrodė, kad žemė toje Titovkos pusėje panaši į senos moters makštį – pliką, neliečiamą. Bet pakliuvusi ten su Maša, pamačiau tą kraštą lyg tarpiai sužėlusį rojų iš sapno. Maša rodė man upelius, kuriuose, vos burną pražiodavai, šokčiojo riebūs upėtakiai. Pavasarį ten žydėjo burbuliai, vaiskūs

dumbliai kužėjo spurdėjo vandens užliejamose ir elnių kanopų minamose lankose. Birželio mėnesį trobelėje kepėme elnio širdį ir žalsva Titovkos upė vėl plūdo savo vaga, lyg atsiprašinėdama už pavasarinį ošimą. Mašos mama dirbo telegrafiste pas rusus, todėl mergaitė gerai mokėjo skaityti, nors mokyklos nelankė. Maša vėl parodė, kad, tiesdama kairę ranką pro galvą, dar nepasiekia dešinės ausies. Tuo matu buvo nustatoma, ar koltų vaikas imtinas į internatą. Maša vėl pašėlo kasinėtis ir nusikeikė:

– *Tehki porr*, man niežti.

Supratau, kad vėl reikės ją vesti į utėlių sauną. Šiaip jau Maša stovykloje jautėsi gerai. Ji klegėjo ulbėjo, šokinėjo pelkių kupstais, vaikėsi kamanes.

– Dar kartą papasakok, kaip negrai daro aitvarus.

Ir aš papasakojau viską, ką buvau girdėjusi iš tavęs. Kad Afrikoje jonvabaliai ir kamanės skraidinami pririšti už kojų. Papasakojau apie berberus ir jų pašėlusius, ugnimi spjaudančius medžius su kryžiaus ženklu. Ir kas kartą, kai ištardavau negirdėto krašto vardą, Maša paklausdavo:

– Ar jie ten kariauja?

– Ne.

Atėjo Aleksejus Ignatenka su Hilma ir mes sėdom daryti aitvaro.

Tas raudonos ir geltonos spalvos žaislas piktomis akimis rodės kaip vienintelė linksma dėmė pasaulyje.

Aitvaras pakilo neapsakomai aukštai – laisvas ir didingas. Širdis atlėgo žiūrint į jį. Maša su Aleksejum Ignatenka lakdino jį viksvom sužėlusia pieva ir žvingavo kaip arkliukai. Aitvaras laikėsi ore tarytum savaime ir veikiau jis laikė gležnutės Mašos ranką, nei mergaitė jį. Žemės trauka tikriausiai jų neveikė – tai buvo įspūdingiausias ir gražiausias vaidinimas iš visų, kuriuos buvau mačiusi. Karo belaisviai užvertė galvas į dangų, įsmeigę žemėn kastuvus. Esesininkų sargybiniai liovėsi rėkauti ir sustoję kasinėjosi sprandus. Tiktai du žmonės stovykloje turėjo ma-

lonesnių užsiėmimų – tu ir Prikeliančioji. Jūsų žvilgsniai buvo neatplėšiami nuo žemės ir nuo to, kas į ją atguls.

Prisėdau ant kupsto. Man dabar dažnai svaigo galva ir nuo pypkės dūmo darėsi negera.

Žemėliau skardėjo Mašos balsas:

– Pribuvėja, ar galiu paleisti?

– Kodėl tu nori jį paleisti?

Maša sušuko taip garsiai, kad kalnas atmušė aidą. Aitvaras nuskris toli už Arkties vandenyno į šalį, kur teka pieno upės medaus krantais, atidarys ir palaikys ten dangaus langus. *Babuška* galės pasižiūrėti į Mašą, kada tiktai norės.

Rankos mostu parodžiau, kad tiedu vaikai gali daryti, ką nori. Pilve pliuškeno šiluma. Pakabinau saują molio ir ėmiau čiaumoti. Molio dabar užsimanydavau dažnai, pelenų – taip pat. Žiūrėjau į išminto kelio galiuką ir svarsčiau, ar toli iki Parkinos. Ar pajėgčiau ten nupėsčiuoti, ar saugiai pereičiau kalną, jeigu... Taigi, jeigu? Neužbaigiau minties, nes Hilma pasiuto loti. Užtikusi kažką kelio pakraštyje, ji smarkiai kapstė žemę, švaistydama į šalis uodegą.

Puoliau žiūrėti išsigandusi, kad suės kokią samių nunuodytą lapės ar kitokią maitą.

Bet tai buvo ne lapė.

Iš pradžių subolavo koja.

Paskui antra. Plika, liesa, su kulnu, panašiu į plaktuką.

Iškart supratau. Ten gulėjo jie, į pakaušį sušaudyti žydų kareiviai, kuriuos *Einsatzgruppe* gabeno į kitą stovyklą. Jie buvo apipjaustyti. Veidų prisiminti nenorėjau, o akių jie jau neturėjo.

Pažvelgiau į Mašą ir Aleksejų. Jie dūko pelėžirniuose, įsikibę aitvaro virvelės, lyg leisdamiesi į kelionę aplink Žemę. Pasiėmiau į ranką krepšį ir patraukiau stovyklos link.

– Grįžtam atgal. Tuoj pat!

Stovykloje susiradau tave. Bemaž ašarodama papasakojau, ką radau. Man palengvėjo, pamačius, kaip tu išblyškai. Nieko

panašaus daugiau neturėtų nutikti. Paklausiau, kokią mirties priežastį įrašyti ataskaitoj. Tada užrikai:

– Nejau *Finnenlümmel* nieko neišmoko?

Kad visos mirtys stovykloje įvardijamos dvejopai: *14f 1:n*, arba *Natürliche Todesfälle**, ir *14f 2:n*, arba *Freitod oder Tod durch Unglücksfälle***. O apie šituos ataskaitose nieko rašyti nereikia, nes jie mirė kažkur kitur, ne stovykloje. Vienaausis su Montja buvo mikliai nuginti į radinio vietą. Su maišu kalkių, kastuvu ir žibalu. Nespėjau užuosti tundroje degančių kūnų kvapo, nes Montja sugrįžo ir davė man naują užduotį.

– *Fräulein* Vataja mirė.

Prikeliančiosios baigtį nulėmė tai, nuo ko buvo gavusi pravardę. Jos tvarkomas negyvėlis atgijo. Kitados ji buvo išgelbėjusi kažkokį raudonąjį, kuris baudėsi nušliuožti į Petsamą, o dabar atgijo į stovyklą atvežta moteris. Prikeliančioji jau ruošėsi kišti mirusiąją į palaikų maišą, nes moters kišenėje buvo radusi pasienio vizą, kuri liudijo ją esant iš suomiams giminiškos tautos, o tokius buvo įsakyta laidoti Parkinoje. Mirusioji kniostelėjo, atsisėdo ir suriko:

– Torgenai, nemušk!

Antrąkart prisikėlus negyvėliui, Prikeliančiosios širdis neatlaikė. Mirusioji buvo juodais tankiais plaukais ir kvepėjo tekšėm. Ji buvo visai nieko prieš išleisti dvasią. Nes tai buvo Smaukytojo boba, nors gal tik iš kvapo galėjai ją atpažinti.

* Natūrali mirtis (vok.).

** Savižudybė arba mirtis dėl nelaimingo atsitikimo (vok.).

1944-ųjų spalis, Negyvėlio fjordas

Negyvėlis skleidžia keistus garsus. Ir Mašos dar nematyti, bet nutiko tai, ko bijojau. Buvo užėjusi Smaukytojo boba. Viena. Verčiau būtų užėjęs tas jos gašlys su savo gleivėtais reikalavimais. Būčiau jo atsikračiusi ricinų aliejumi, o šitos atsikratyt negaliu. Nebūčiau atidariusi durų, bet ji nepasibeldusi įžengė su šviežia peluota duona. Šleikštus duonos kvapas įšliaužė į rankovę ir tarytum apkabino riešą. Ko ji čia atsigrūdo? Avėjo nukleiptus per didelius batus. Vilkėjo nunešiotą samišką švarką ir vėjuotą dieną šiurpte šiurpo. Buvo pavargusi, sumušta, kaip ir pastarąjį kartą. Pasitraukiau į šalį nežinodama, ką daryti, ir pasakiau:

– Užeik.

– Heta.

Boba ištiesė ranką, aš ją nedrąsiai spustelėjau. Ji atsakė šiltu, tvirtu paspaudimu ir nusismaukė nuo galvos skarelę. Galva buvo nuskusta, kaip ir mano.

– Nesuprantu, kodėl neauga plaukai.

Aš sušnibždėjau:

– Ko tu atėjai?

– Atėjau pasakyti, kad aš tavęs neišduosiu. Neišduosiu, jeigu nepasakysi Torgenui, kur buvai mane sutikusi. Kad mudvi buvome vienoje stovykloje.

Ne šitai, mano Dieve. Ne šitai.

Ji pasiuostė pažastį ir aš prisiminiau, kad vasarą, kaitinant saulei, jos kvapas buvo toks pat kaip Mašos. Tol, kol neatsidūrė „Operacijoje „Tvartas“. Tol, kol padariau jai tai, ką tenai dariau visoms moterims. Stangrios, vaikų beveik nenudrengtos

krūtys, dailūs pečiai. Tankūs plaukai ir po vaikavimosi sugijusi tarpvietė. Prieš pakliūvant į „Tvartą“ kiekviena kūno ertmė tikriausiai skonėjo tekšėm.

– Torgenas užmuš mane, jei sužinos.

Heta pasisakė esanti pusiau kvenė iš Bugioneso. Jos senelis persikėlė į Varangerio fjordą seniai seniai, per Šiaurės karą ir nuo tol darė ten vaikus, su kuo galėjo. Hetos mama reikalavo, kad ta tekėtų už kokio nevietinio. Pavyzdžiui, Torgeno.

– Kuo jį šita trobelė taip domina? Laksto čia aplinkui, stebi pro žiūronus.

– Nežinau.

Heta pasižiūrėjo į mane taip pagailiai, kad nedrįsau nė žodžio pridurti.

– Aš suprantu, – tarė ir palytėjo mano šerius.

Aš nusijuokiau.

– Kažin, kodėl jie nukerpa plaukus?

Heta nubraukė nuo stalo trupinius, atsiduso.

– Beje, fjorde vieną dieną mačiau tą tavo dukrą. Tą, kuri stovykloje tau iš paskos sekiojo.

Papilvėje man sujudo tartum šilta avižų košė. Maša gyva. Bet kur ji miega?

– Ten niūkso tokia velėna apėjusi žvejų trobelė, – tartum perskaičiusi mano mintį atsakė Heta. – Vieną dieną nunešiau jai džiovintos elnienos ir menkės galvą.

– Dėkui.

– Aš suprantu, kodėl ji nenori pas tave sugrįžti.

Man vėl pradėjo mirguliuoti akyse. Bet tai moteriai aš neparodysiu silpnumo, neparodysiu! Heta pastūmė man indelį tepalo su beržo pelenais ir mėlynuoju moliu.

– Jeigu gyvenimas bus nemielas. Nes tu tokios būklės.

– Dėkui. Ir už tai.

Heta pauostė pažastį ir pasakė:

– Torgenas išėjo. Žinai, man beveik palengvėjo. Kažkokią plaukuotą ožkarožę Trumsėje susirado... *vittans håre.*

Pripyliau du puodelius „Captain Morgan“. Heta išgėrė ir vėl pauostė pažastį:

– Keistas dalykas. Baimės kvapas panašus į liūdesio. Jauti?

Uostyti nedrįsau. Jaučiau tik savo pašiurpusios odos kvapą ir švelnų tekšės dvelksmą šalia. Dar išgėrėme romo. Heta žagtelėjo ir surimtėjo.

– Ar galiu paklausti?

– Ko?

– Ne iš piktos valios. Bet tu atrodai labai gera. Kodėl tu tai darei?

Tai, ką dariau „Operacijoje „Tvartas“. Dariau todėl, kad esu silpna. Nes myliu tave, Johanai, nes nešioju tavo vaiką. Kai supratau šitai, viskas pasikeitė. Nuo tos akimirkos kažin ką galėjau padaryti, kad išlikčiau gyva.

1944-ųjų rugpjūčio pabaiga, Titovka

„Operacijoje „Tvartas" pradėjau dirbti dar tada, kai gyvatine perdvisę Prikeliančiosios palaikai nebuvo sykiu su kitom gaišenom numesti už barako ir užpilti pjuvenom.

Viena belaisvė buvo nėščia. Ligonio kortelėje parašiau:

Belaisvė Nr. 1322. Nusilpusi dėl prastos mitybos. Geležies stokos mažakraujystė. Priešlaikinis gimdymas, gemalas maždaug 6 mėn. Komplikacijos. Vaisius mirė gimdamas. F12. Gimdyvė dirbti gali.

Po poros dienų vėl buvau pakviesta į „Tvartą". Belaisvė, kuriai dariau valymą, mirė nuo kraujingo skrepliavimo. Tada pamačiau tai pirmą kartą. Pro atsainiai užtrauktą užuolaidą, dengiančią lovą su karo grobiu. Ten baladojosi du kūnai. Ritmingai judėjo glebus Montjos užpakalis. Buvo girdėti neaiškus mūkčiojimas, sykiu šliurpčiojimas ir švokštimas. Prie skylėtos užuolaidos eilės laukė du girti patikimieji.

Tai štai kokia buvo „Operacija „Tvartas", tai štai ką tu mėginai nuo manęs nuslėpti.

– Vyrams reikia kokių nors pramogų.

Galų gale permaniau rausva dešra atsiduodantį patikimųjų ir sargybinių užsidegimą, kai stovykloje atsirasdavo naujokių. Dar už stovyklos tvoros belaisviai būdavo išskiriami į dvi grupes: į tokius, kurie tenkino organizacijos „Todt" poreikius, ir tokius, kurie buvo pasmerkti pasilikti mūsų tranzitiniame lageryje. Teisėjai buvome mudu su Montja. Šis pasirūpindavo, kad stovykloje visada liktų kelios moterys. Desantas. Už gynybinės linijos sučiupta Baltąja jūra kvepianti radistė. Nuo evakuojamųjų atsilikusi koltė ar už agitaciją nuteisto norvego žmona.

Po savaitės „Operacijoje „Tvartas“ dirbau ir dieną, ir naktį. „Tvarte“ būdavo čia keturios, čia šešios, kartais dvylika moterų, iki *Einsatzgruppe* kai kurias jų perkeldavo į kitą stovyklą, arčiau Norvegijos sienos. Hermanas Gėdelis duodavo man visokiausių vaistų, kuriuos švirkšdavau moterims į nugaras, į šlaunis ir į užpakalius. Supratau, kad stovykloje bandoma šiaurės oro sąlygomis taikytinos vakcinos. Elnius kamuojančius gylius buvo mėginama įveikti sulfonamidu su penicilino tirpalu. Porą sykių kilo įtarimų, kad suleidau belaisvėms choleros ar kitokio maro bacilų, nes belaisvės labai greitai numirė. Per valymus išimtus embrionus Hermanas Gėdelis konservuodavo stiklainiuose su actu ir apžiūrinėdavo sustatant ant lentynos. O kartais ateidavo pažiūrėti, kaip dirbu, nelyg įdomaus vaidinimo.

Aš maldaudavau tavęs:

– Johanai, daryk ką nors.

– Įprasta praktika per karą, – atsakydavai.

Tų bandymų rezultatais pasinaudos visa civilizacija.

Taip ir yra: šėtonui šiame pasaulyje retai kada deramai atlyginama arba leidžiama švęsti per ilgai. Per ilgai kaip tik todėl, kad silpni ir karo apkvaišinti žmonės nesuvokia, jog reikia jam priešintis. Kaip ir aš. Hermanas Gėdelis pasakė:

– Neskersk melžiamos karvės. Tie žodžiai tinka ir apie karo belaisvius kalbant.

Melžiamos karvės, karo belaisviai, rusės, rusų pabūklai. Kad ir utėlės. Ar man turi rūpėt, kad sargybiniai ir patikimieji jas tratina?

Nekelės Aunę ir Lispetę Jounis atsivežė į stovyklą tą dieną, kai gegutės, vėl neįprastai susipulkavusios, sutūpė ant spygliuotos stovyklos tvoros ir pašėlo kukuoti. Priėjau prie Aunės iškart, kai atsirado proga.

– Kas per velniava čia dedasi?

Aunė pasilenkusi pakasė Hilmai sprandą ir sutarškėjo:

– Taigi taigi. Ji manė, kad veltui čia gyvens, kad karo reikalai jos nepalies, ar ne?

Papasakojau Aunei viską. Kad „Operacijoje „Tvartas“ belaisvės naktimis prievartaujamos, kad Hermanas Gėdelis pasiima gemalus. Kad toms moterims švirkščiamas elnio kraujas ir vakcinos nuo gylių ir kad visa tai užrašinėjama.

– Aš negaliu šito daryti, – pasakiau.

– Oi vargšiuke strazdaniuke!

Nekelės motulė perbraukė delnu man skruostą. Vėsia, senatvėj sušvelnėjusia gydytojos ranka lygiais pirštų galiukais.

– Neužmiršk, kad pati čia veržeisi. Tu užsispyrusi. Pati sau kelią mini, kaip tėvas.

– Mano tėvas miręs. Aš eisiu į policiją.

– Neisi, – ištarė bejėgišku balsu. – Tu manaisi esanti geresnė už visus.

– Aš taip nemanau.

– Manai.

Aunė glostė man sprandą paplaukiui ir mano kūnas visiškai nurimo. Bet kai kurių žodžių negalėjau ištarti, nes gumulas užėmė gerklę ir širdis neleido.

Prisiminiau, kaip susitikau su Aune pirmą kartą atėjusi išvalyti gimdyvės. Tai buvo Aučio Henryka, kuriai nešiau tinktūros ir pluoštą Lestadijaus pamokslų paskaityti. Henryka buvo didelio ūkio šeimininkė, vyras kariavo Karelijos sąsmaukoje, bet jos patikimasis rusas Vasilijus per klaidą atsigulė ne į tą lovą. Apmaudavau, kad Henryka visai nesidžiaugia Dievo dovana. Ji tysojo saunoje ant plautų, net nesistengė taisytis.

Aunė jau triūsinėjo saunoje, kai atėjau.

– Eik sau, Žvairaake, čia tau nėra kas veikti.

Nuo dūmų Aunės akys buvo apsiblaususios. Rankose ji laikė nešvarią paklodę. Mano pėdos slydinėjo ant lentinių grindų, apglitusių šlapiais beržo lapais ir krauju. Ugnies šviesoje mačiau sulinkusią Aunės nugarą, sunkius judesius.

– Aš turiu jį pamatyti.

Aš kalbėjau apie vaiką, arba tą negyvą gniužulą, kuris užaugo Henrykos pilve. Panašų į susiraukšlėjusią elnio širdį. Prie menčių stirksojo sparnų strampgaliai, vaisius burnoje turėjo

keturiasdešimt keturis mažučius kaulinius dantukus. Nebūčiau palaikiusi jo žmogaus gemalu, jeigu jis nebūtų turėjęs aštuonių mažyčių pirštukų su tviskančiais baltais chitino nagučiais. Aunė atkišo man ryšulį.

– Šitą reikia sudeginti, kad policija nesužinotų. Žmogaus iš jo nebūtų buvę.

Netarusi nė žodžio Aunė įmetė ryšulį į ugnį ir, susiėmusi nosį, ėmė bedžioti jį ugnyje geležiniu vąšu.

Paskui įbruko man ligonės kortelę, kurią buvo įsidėjusi į vidinę kišenę.

– Parašyk, ką nori.

Viršutinis kortelės kraštas buvo sučiuręs, toje vietoje, kur buvo pažymėtas vaiko svoris hektogramais, juodavo rašalo dėmė.

Pavojingas pogimdinis kraujavimas, gimdyvė be sąmonės 4 valandas. Naudojo ašutinį lanką, kad neiškristų gimda. Gresia mirtis nukraujavus.

– Matei, kaip atrodo į tarpkojį nusmukusi gimda?

O atrodo, kad pro tarpkojį smunka krauju varvantis vaisius nulupta žieve.

– Dukrele, tu manai, kad Dievas rūpinasi saviškiais. Kad jis nenori savųjų kitiems atiduoti. Tu manai, kad Jis mus užmiršo ir kad tu esi ta, kuri Jam turi rūpėti.

Oi, Johanai, tada maniau daug žinanti apie tai, ką mano Dievas. Silpnumo valandėlę pagalvodavau, kad Dievas gyvenimu baudžia mane už tas išdidžias mintis. Už tai, kad maniau galinti visus smerkti, o save aukštinti.

Tada surikau:

– Šitoje stovykloje dedasi siaubingi dalykai!

– Galimas daiktas.

– Aš negaliu to leisti pro akis.

Aunė prisidegė jūros putos pypkę, prisėdo ant „Operacijos „Tvartas“ laiptų ir tarė:

– Gal tu teisi, o gal ir ne. Mes turime padėti toms moterims.

– Tu savo dukteriai padėt negali.

Aunė atitiesė nugarą ir pagrasė kaulėtu smilium:

– Mano Lisu – kitas reikalas. Iš jos dar kas nors išeis. Ji taps naująja *Greta Garpo* ir aš niekam neleisiu daryti kliūčių. Vokiečiai jai neleis tekėti už Johano. Iš laivo išmes, jeigu įlips kartu. Nes mes ne arijai. Mes nešvarūs!

Mudvi žiūrėjom į tave, gulintį ant barako stogo.

– Tai tas, kurio tu trokšti?

Aunė paklausė, ar tikrai trokštu. Ar aš trokštu su tuo vyru likti, kai pasibaigs karas, kai prasidės kitas karas ir aš atsidursiu ne toje sienos pusėje.

– Taip.

– Jeigu taip, aš tau padėsiu.

Aunė pažadėjo, kad po savaitės Lisu atvažiuos į stovyklą ir paprašys mano pagalbos. Tada aš turėsiu padaryti, ką privalau.

– Tikiuosi, tu supranti, kad tam vyrui galvoje negerai.

Taip pat, kaip šunims, nepakeliantiems bombardavimo. Ir Keskimiolsės bobai, kuri pasiunta keistai kikenti, pamačiusi autobusą. Jos jauniausia dukra pakliuvo po tokia mašina.

– Kai kuriems taip pasidaro. Žmogus pasikeičia, atsidūręs tam tikroje vietoje. Jam iškrypsta protas.

Ir tu pasikeitei stovykloje. Buvai jautrios grybautojo sielos ir turėjai gimti ne šitais laikais, gyventi ne karo metais. Tu turi gydytojo rankas, aistrą man, gebėjimą prisiglausti prie šono ir aš kuo mieliausiai priimčiau tave į savo baraką, bet negaliu. Nieko nežinojau apie ateitį ir apie tą karą, kurį Aunė jau nuspėjo. Žinojau tik tiek, kad kažin ką padaryčiau, jeigu galėčiau tavo gražius apžėlusius obuoliukus dar kada nors delnu suimti ir pamaži palaižyti Negyvėlio fjordo šviesioj nakty. Kažin ką padaryčiau, kad galėčiau tavo malonų kvapą uosti ir šlapia nuo prakaito šalimais užmigti.

Aunė atsiduso:

– Taigi taigi. Tiek jau to. Bet eisiu pavalgyti, jei dar turiu valandėlę.

Įkišau kopūstų troškinį su mėsa ir ryžiais į krosnį valgykloje, ir bulvinę duoną kepu, o Lisu jų pažiūrėt nemokės.

Ketvirta dalis

Negyvėlio užrašai

1943 09 22, Nudegėlis – Banginių Medžiotojui (SOE)

*Operacija „Source" pavyko. „*Tirpitz*" kovoms jau netinkamas. Turbinos atitrūko nuo laikiklių, pataisyti įmanoma tik doke. Žuvo 6, visi 3 X klasės povandeniniai laiveliai sugadinti. Naujas kodas: Ar pelės jau cypia? Atsakomasis kodas: Tiktai Sibire.*

Papildymas: *Prašoma perkelti, siekiant užduotį įvykdyti iki galo.*

Banginių Medžiotojas – Nudegėliui: *Humppa så härlight. Prašymas atmestas.*

1943 09 25

Brangi dukrele, iš karto pažinau tave, kai pamačiau Petsamo lazarete 1939-aisiais, tada, kai viskas prasidėjo. Tuomet tapau ir Sąjungininkų, ir gestapo pakaliku. Tokiu, koks esu dabar. Išdaviku ir šiaudadvasiu.

Iki 1939-ųjų Sovietų Sąjungos NKVD nurodymu vykdžiau šiokį tokį tyrimą pasienyje. Nesvarbus darbelis. Paketėlis šen, paketėlis ten. Paskui buvau pakviestas į Berlyną. Kaip rašiau anksčiau, gyvenime turėjau vičvieną draugą – Fricą Angelhurstą, kuris mirė naujojo karo pradžioje ir kuris buvo manęs prašęs išbarstyti jo pelenus Titovkos upėje. Vasaros pradžioje Anikė pasikvietė mane išsivežti jo urnos. Nuvažiavau į Vokietiją su suklastotu pasu, ten gavau tą margą, moliūgine vadinamą skrynią. Anikės namuose viešėjo ir Frico mandagusis brolis. Jis man įteikė rudą voką su pluoštu banknotų. Paė-

miau juos, nes nežinojau, ką daugiau daryti, ir paprasčiausiai iš godumo. Vokietijos markė vėl buvo pakilusi. Anikė, nors nešvaria palaidinuke, kvepėjo maloniai. Būtybė, kokių reta, kerinčio balso šita Aunės sesuo.

Sugrįžau ir pamačiau, kad Petsame įvyko žvalgybinis sankirtis. NKVD operacija, prie kurios prisidėjau, iškilo aikštėn. Šalies pietuose žmonės manė, kad karas vyksta Lenkijoje ir Prancūzijoje. Kontržvalgyba subruzdo tik Žiemos karo išvakarėse, kai pastebėjo, kad Petsame visą laiką buvo kariaujama žemėlapiais, lupomis ir fotoaparatais. Vokiečiai, Suomijos švedai ir anglai dardėjo po dykras kaip turistai su kampų matavimo prietaisais po pažastim, pamiršę užsimaut vilnones kojines.

Frico brolio įduotą paketą atidaviau civilio drabužiais vilkinčiam raudonplaukiam gestapo karininkui. Jis mane sausai pasveikino stojus tarnauti Trečiajam Reichui. Pasakė, kad jiems reikėjo tokio žvalgo kaip aš. Tada man ėmė svaigti galva. Aš niekada nenorėjau tapti šnipu. Dirbti NKVD pradėjau netyčia. Žvalgyboje atsidūriau todėl, kad žaisdamas šachmatais su vienakoju komisaru susivokiau pralošti. Man parašė tokią rekomendaciją: „Greitai naudojasi telegrafo raktu, nes dirbęs žvejybos laive radistu." Tai buvo mano išsigelbėjimas, nes 1937-aisiais prie Baltosios jūros sušaudė daugumą senojo Murmansko legiono kovotojų.

Tą rudenį pradėjo gaudyti įtariamuosius šnipinėjimu. Nakvynės namuose naktį kilo gaisras, tikriausiai tai buvo piktavališkas padegimas. Iš ryto suėmė daugiau ir apklausė, gesindami cigarų nuorūkas į suimtųjų kūnus. Į Kemio miestą išvežė visą autobusą vyrų. Parkinos lazarete atsidūriau todėl, kad manęs neatpažino, veidas taip buvo nudegęs, kad kontržvalgybos vyrukams viduriai apsivertė. Tu dirbai naktinėje pamainoje ir mus gydei, o kitos slaugės nesutiko gydyti rusų bendrininkų.

Paėmiau tave už rankos: „Vokietija ar Rusija?"

Įgudusiu judesiu ištraukei delną. „Nesikabinėk. Antraip suleisiu bismuto į aną skylę.“

Tada mano gyvenimas pasikeitė. Gretimoje lovoje gulėjo Nekelės Aunės sūnus. Dėl visa ko buvo pasišovęs sau koją: „Greit prasidės karas, o aš tų rungtynių žiūrėti nenoriu.“

Jounis man sušnibždėjo: „Pietari, aš tave atpažinau. Greit ir kiti atpažins. Blogai baigsi, jeigu manęs dabar nepaklausysi.“

Buvo sunku susikaupti. Tas kvailys iš Turku laikė tavo ranką ir suokė apie meilę. Apgavikas, pramogų mokovas, elnių sėklintojas, durpių garintojas.

Jounis išdėstė savo planą. Nekelės puikiai moka regzti visokius reikalus.

Atimsim gyvastį porai padegėjų. Neužmušim, tik leisim nustipti, iš ryto nutvarstę raiščius. Pakeisime lenteles su pavardėmis. Kvailį iš Turku paliksime gyvą. Aš būsiu nuvežtas prie Arkties vandenyno, ten turėsiu radiją ir ramybę. Siela tenai rami lakstinės.

Aš irzau dėl to, kad turiu dirbti su tuo kvailiu iš Turku: „Kodėl negalim jo užmušti?“ – „Nes jis dirba Sąjungininkams. Iš pradžių jis tau padės.“

Man nesinorėjo dirbti su tuo mergišium. Jis šnekėjo šiurkščia Turku tarme ir sakėsi esąs biologas. Buvo retų plaukų, palei sprandą juos nusiskutęs. Produktas: „Beragis elnias, genotipiškas.“ Bet šitaip galėjau atplėšti jį nuo tavęs.

Jounis sušnibždėjo: „Sako, pusę mūsų išžudė. Miesto šeimininkas Hililė čia, ir visi tie, ant kurių namų durų kabėjo elnio šlaunies odos skiautės. Jie greit iškeliaus į dausas.“

Ant durų pakabintos elnio šlaunies odos skiautės įspėdavo NKVD, kad per puolimą namo neliestų. Daug tų namų gyventojų šį rudenį priveikė švinas.

O paskui atsirado tas Hililės pimpalas, komisaras Untas, – pavardės neprisimenu. Šlykštus padaras – akys kaip ožkos putė. Nuo jo trenkte trenkė aklatikyste. Didysis Lamperis atsivedė jį, sumanęs pamokyti tave, mano dukterį. Mane tai siutino.

Žinau, kad pasielgiau bjauriai. Jis – tavo dėdė, iš tavo mamos giminės, bet sužinojęs, kad gyveni jo namuose, apsisprendžiau. Jiedu abu avėjo odinius ilgaaulius. Gulėjau lovoje ir galvojau, kad tavo tėvas Pietaris odos šitų batams daugiau neraugins. Įsiminiau jo vardą, ir pasakysiu, kad tas vargšelis Untas likusį gyvenimą tikrai nekaip nugyveno.

Bet tada man kiti dalykai rūpėjo. Didysis Lamperis mane pažintų. Sudarėme su Jouniu planą. Pakeitėme vardų lenteles ir ištraukėme numirėlius iš lovų. Jarikį Peltoneną turėjome vestis kartu. Tas kvailys iš Turku įsimanė žūtbūtinai palikti tau testamentu savo produktą ir nukirptas garbanas.

„Jarikis Peltonenas – puikus vardas."

„Nuo šiol – tai tavo geriausias draugas."

„Ar prieš dingdamas galiu kai ką pasakyti savo dukteriai?"

„Ne, jeigu nori gyventi ir rytoj."

Daugelis žmonių kaip tik šito nori. Prisidurti rytojų ir už jo dryksantį horizontą, kuris toli toli – ten, kur dangaus vyriai girgžda. Be to, tikėjausi atsikratyti gestapo uodegos. Bet vos už trijų mėnesių šitas Raudonplaukis durų staktą subraškino ir pareikalavo, kad stočiau jo tarnybon.

1944-ųjų rugsėjis, Titovka

Viskas pradėjo eit šuniui ant uodegos rugsėjo 4-ąją. Aš kaip tik tikrinau atvežtus belaisvius, sudarinėjau sąrašus tų, kurie gali dirbti, ir aiškinausi, kokios ligos juos kamuoja. Apsčiai turėjome tiktai tinktūros krupui gydyti, ant buteliukų su tuo skysčiu buvo užrašyta *Sol. chlor, ferrio, spir.* Ir šiandien nežinau tos tinktūros sudėties, žinau tik tiek, kad ją maišė su Nekelės Aunės gyvatine. Dar stovėjo butelis adolfino, o pervitinas buvo išdalintas sargybiniams.

Sykį vidury dienos atbėgo tekinas stovyklos radistas ir pasakė per Suomijos radiją pagavęs prezidento kalbą, kurią jam išvertė Aleksejus Ignatenka. Suomija su Sovietų Sąjunga pasirašė paliaubų sutartį. Rodės, kad vėjas staiga ėmė pūsti kiton pusėn ir Arkties vandenyno druska graužė gerklę.

Hermanas Gėdelis, vaikščiodamas pirmyn atgal po Medžioklės kiemą, šūktelėjo radistui, kad susisiektų su štabu. Nuėjau pas jį švytruodama savo vaistų lagaminėliu ir paklausiau, kas dedasi.

– Viskas keičiasi, *Fräulein Schwester*. Apmąstykite mano pasiūlymą užeiti į Kabinetą.

Fräulein Schwester. Kodėl tuose žodžiuose jau nebegirdėti pagarbos?

Tada pamačiau keistą dalyką. Maša sėdėjo ant žemės ir kikeno, pasirėmusi kreivos, vidury kiemo paliktos pušies šaknies. Mergaitės juokas virveno į visas įdubas, tarpais pakildavo aukščiau, priartėdavo prie aplinkui susirinkusių esesininkų

batų aulų, slinko jiems iki kirkšnių. Iš pradžių pamaniau, kad mergaitė su Hilma žaidžia.

Paskui pamačiau, Maša sėdėjo ant žemės išsižergusi, o Hilma susikaupusi ją laižė. Man vos nesustojo širdis.

– Ką tu darai?

Mostaguodama rankom šokau prie jos, bet jau buvo per vėlu.

– Aš nežinau, Pribuvėja, Hilma mane ėda!

– Greitai užsimauk kelnes!

– Pribuvėja, man bėga kraujas.

Aš pratrūkau ašarom. Mergaitė kraujavo, nors duodavau jai petražolių, kad įsidėtų į kelnaites, sumaitinau kalnus lapienių ir bervidžių, buvau liepusi sukryžiuoti kojas ir prisidengti, jeigu kas nors pradėtų tekėti.

– Pribuvėja, neverk, – tarė Maša, jau beveik nurimusi, šiek tiek išsigandusi dėl savo kvaitulio.

Pavariau Hilmą atokiau, pakėliau Mašą, mostu nuvijau kareivius. Ir tada pastebėjau tave. Stovėjai prie kampo, šešėlyje. Spaudei tarp delnų uniforminę kepurę ir stebėjai pakreipęs galvą. Mane perėmė karštis, nes tą akimirką tu tarsi traukei savin orą ir erdvę siurbei į save, ir aš pajutau, kad erdvė mąžta, mes puolam į kažkokio barako kampe žiojinčius nasrus, bet aš jau nieko negalėsiu pakeisti.

– Johanas sako, kad nupins man vainiką.

Skėliau mergaitei delnu per skruostą. Sušėriau per skaudžiai, tikrai nenorėjau suduoti taip stipriai. Pasigirdo pliaukštelėjimas ir mergaitės veidas susigniaužė.

– Rytoj atvesi mergaitę į „Tvartą“, – pasigirdo švelnus ir gražus Hermano Gėdelio balsas. – Jeigu nenori vakare pasikalbėti apie tai Kabinete.

Tą vakarą išgėriau kamparo, kad nusiraminčiau. Gulėjau visa nutirpusi ir svarsčiau, kas bus. Dėl Didžiojo Lamperio išgyventi nevertėjo, – aiškus dalykas. Jeigu jaudinčiausi tik dėl savęs ir Mašos. Bet nutiko stebuklas. Iš karto juo nepatikėjau,

nors visi požymiai tiko. Aš pradėjau rytais vemti prie barako kampo. Man svaigo ir sukosi galva. Iš pradžių maniau, kad nuo ėdalo ir sugedusios mėsos, bet klydau. Man užėjo noras valgyti molį.

„Operacijoje „Tvartas“ aš išplėšdavau iš kitų moterų tai, kam leidau savyje augti.

Buvo akimirka, kai abejojau.

Jeigu vaikas būtų buvęs pradėtas stovykloje, būčiau galėjusi lengviau apsispręsti. Matydavau tave su kastuvu einantį į nepabaigiamus kasimus, gulintį ant stogo tuo metu, kai pašvaistės verte vėrė smilkinius, tad galėjau be jokios sąžinės graužaties nubėgti į krantą, išsikasti iš žemės tinkamą kaulą, įsikišti ir paslapčia viską išplauti actu. Bet šitas vaikas buvo pradėtas ne per pamišimą. Jis buvo pradėtas tarp kvepiančių, saulės spindulių šildomų pelėžirnių, ten, kur žydėjo viržiai ir noko meškauogės, skraidė laumžirgiai, mūsų kūnai traiškė vaivorus, katuoges ir tekšių žiedų vainiklapius, kai tu įėjai į mane kaip į savą, judėjai many pirmynatgal, pirmynatgal, mes sūpavomės perimti tokio malonumo, kokio aš dar nebuvau patyrusi: ar visos tai jaučia, ar gali pasaulis sprogti, susitraukti tiek, kad tilptų tarp dviejų žmonių taip, kaip tame fjorde? Ne, nė už ką negalėčiau nužudyti šito vaiko. Tai buvo tavo pėdsakas manyje, mano įrodymas, kad aš kažkada buvau tavo. Tą kūdikį jau buvo perėmus meilė ir stiprus gyvybės instinktas, ir aš jaučiau jį taip įsišaknijus į nuovalą, kad, išplėšusi iš savęs, būčiau pati mirtinai nukraujavusi. Kai kurie gemalai verčiau nužudo tą, kuriame auga, nei atsižada gyvenimo, ir aš iš karto žinojau, kad šitas kūdikis kaip tik toks. Buvau mačiusi, kaip gyvsidabriu, acto rūgštimi ir virbalais išvalytų merginų pilvuose palieka tik sukrekėję putėsiai.

Ne. Aš gimdysiu tą vaiką. O paskui tegul mane išsikepa, suėda pasiskonėdami ir stipinkauliu išsirakinėja dantis. Tas kūdikis – šėtono siųsta utėlė ir sykiu Viešpaties dovana, nes aš niekada neturėjau patirti motinystės džiaugsmo ir naštos.

Šitas vaikas nusprendė gimti ir jis bus mūsų – nesvarbu, ar buvo tėvas praradęs protą, miręs ar gyvas, dėl šito vaiko aš turiu gyventi ir ištverti. Valgyti baltą molį upės pakrantėje, o vėliau – jūros dumblius ir laižyti senus kiaušinio pavidalo akmenis Negyvėlio fjorde. Vemti trobos kampe ir pabusti nuo apmaudaus jausmo, kad vos neprisiusiojau į lovą.

Dėl to vaiko turėjau pasiduoti ir žemintis. Žudyti ir bėgti. Pabaigą man temdo prieblanda.

Johanas Angelhurstas
1944 09 05, Titovka

Iš ryto kasdamas duobę krūptelėjau nuo kažkokio keisto garso. Ilgai užtruko, kol supratau, kas tai per garsas. Šauksmas iš Kolosjokio pragaro pragarmės? Man į galvą įdėtas siųstuvas ir, priešo agentams šnabždantis, aš negaliu aiškiai galvoti? Gal kokią žinią perduoda negyvėlius kapojantys ereliai? Numečiau kastuvą ant žemės ir leidausi eiti per stovyklą. Tada supratau.

Tvyrojo tyla.

Rusų pabūklai Litsos pusėje buvo nuščiuvę. Nebuvo girdėti nei sunkvežimių ūžimo, nei rusės juoko už Mačio fjordo. Belaisviai stingsojo sulaikę kvapą Medžioklės kieme, vado nebuvo matyti. Nuėjau iki Kabineto ir pabeldžiau į duris.

Hermanas Gėdelis atidarė atsilapojęs marškinius. Paklausiau, kas atsitiko. Atsakė, kad paliaubos. Paliaubos tarp Suomijos ir Sovietų.

Ir tą akimirką pamačiau, kad žaliajame krėsle išsigandusi, iki šlaunų susikėlusi sijoną sėdi Žaižarakė.

– Johanai, padėk!

Aš pabėgau vėl kasti duobės.

Skaudžiai gailėjausi, kad pasitikėjau Žaižarake. Kaip ji manęs prašė, maldavo. Kaltino kažkuo dėl koltės. Ji nesupranta. Pamatęs koltę Medžioklės kieme prisiminiau liūdną sapną. Mergaitė sėdėjo išskėtusi kojas, o kalė laižė jai kirkšnis. Aš prisiminiau Hermaną Gėdelį ir žvyrduobę Ukrainoje. O dabar Žaižarakė sėdi Kabinete ir linksmina Hermaną Gėdelį. Šliundra. Aš buvau kvailas. Mėginau ištraukti mergaitę iš sto-

vyklos, atiduoti Parkinos Liaudies globai. Hermanas Gėdelis pasakė taip, kaip anksčiau:

– Johanai Angelhurstai, tik tu tai pajėgi.

Išsigimusi ta koltė. Žemos rasės, kaip ir Žaižarakė.

Sugrįžau prie duobės, sustojęs užmerkiau akis. Prisimenu, kaip supratau, kad myliu tą moterį. Kaip gulėjau ant uolos tada, kai Žaižarakė sudegino mano nuotraukas.

Skaisčiai mėlynos slūgstančios jūros vandenis globia ūkana, man dega nugara, pilvą perima nuo šešėlių sklindantis šaltis. Žaižarakė žengia žeme kaip gyvulys. Jos eigastis man vėl primena Nibelungų giesmę. Šita moteris verpia likimo siūlą. Anksčiau maniau, kad ji – *Urdr*, Praeitis. Bet dabar pradedu manyti, kad ji ir *Verlandi*, Dabartis.

Tyliai kuždu: mano Žaižarake. Tu nesi protinga, gyvenime turbūt esi skaičiusi tik katekizmą, ir tą – krutindama lūpas. Bet kaip juda tavo kūnas. Rodos, pulsuoja sykiu su galinga gyvybės tėkme, kurios pati nenujauti ir nevaldai. Tu nusileidi dumbliais žaliuojančion pakrantėn. Dar tada, kai atėjom į Negyvėlio fjordą, žavėjausi tavo eigastimi, nes tavo kulnai ir pėdos žengė per akmenis tartum trečiosios akies vedami.

Ir dabar tu nesigręžiodama atgal pradedi nusirengti, tavo judesiai nesąmoningi, bet jaudrinantys, aiškūs. Norėčiau išsiimti iš lagamino „Leicą“, pritaisyti prie stovo ir palikti su besisukančia juostele. Toks apšvietimas tiktų. Paskui nusprendžiu nieko nedaryti. Aš fotografavau šimtus moterų: plonomis lūpomis, nuogų, putnių, sultingų, liesų, strazdanų nusėtom lytim, bjaurių, senų, prakaulių, kvepiančių tekšėm, ir dėl visų jaudinausi, nes tarp manęs ir jų stovėdavo fotoaparatas. Mano apsauginis mūras ir sykiu akutė į pasaulį. Nebenoriu, kad mane nuo moters skirtų mūras. Nebenoriu fotografuoti. Noriu tokios pat būties, kaip tos moters, noriu, kad vienas vėjas liestų mūsų odą ir mudu būtume viena.

Mano Žaižarake. Tu atsainiai atsisegioji korsetą, atsegi šilką laikančius segtukus, nesusverdėdama nubrauki žemyn delnais kojines ir palieki ant akmens. Paskui nukrinta apatinis sijonas nėriniuotais kraštеliais. Tada medvilninė suknelė, ir aš pajuntu kilstelėjimą paslėpsniuose. Tu stovi nedrebėdama, vėjas iškedena tau plaukus ir net iš tolo matyti, kad tu nebijai. Nei šalčio, nei jūros dugne glūdinčių beakių žvėrių. Nei to, kad prarasime Mačio kalną, nei to, kad mus visus nugramzdins Stalino vargonų griausmas.

Drąsiai žengi į Arkties vandenis. Jūra apima iš pradžių kulkšnis, paskui šlaunis. Liauną negimdžiusios moters liemenį – tu graži, nors pati šito nesupranti, o gal kaip tik todėl ir graži, kad nesupranti. Liemuo siūbteli jūron, krūtys, kaklas ir veidas dingsta po vandeniu. Burna sykį giliai įkvepia oro į plaučius ir dingsta. Aš išsigąstu. O jeigu tu nusprendei nusiskandinti? Jeigu nusprendei mirti dėl to, kad sudeginai mano nuotraukas, o aš už tai neatleidau? Prisiminiau, kaip grįžau į Negyvėlio trobelę pasiimti vaistų. Kaip tu šliaužiojai ir repetodama keturpėsčia iki gumbų primušei kelius, glaudeisi veidu prie šalto mano šakumo, pūtei šilumą, juokeisi iš džiaugsmo, kad sugrįžau. Čiulpei man kojos pirštą iki raudonumo, kaip anksčiau.

Bet vaistų kuprinėje neradau. Paklausiau, kur dingo buteliukas. Neatsakei, tada supratau, kad prisidėjai prie kažkokio sąmokslo prieš mane ir kad ta negyvų moterų nuotrauka, kurią man rodei, netikra, tik dvasinis sabotažas.

Dabar žiūriu, kaip tu dingsti po vandeniu, ir išsigąstu.

Aš nemoku plaukti.

Ką dabar darytų dėdė? Ką darytų Horstas Veselis?

Paskui matau išnyrant galvą, palaidi plaukai pasklidę nelyg dumbliai. Atsidūstu. Aišku, kad Žaižarakė moka plaukti.

Pasiverčiau ant šono ir stebiu einančią Žaižarakę. Valerijono lapas paliečia riešą, kvepia gailiai ir misa. Atsisagstau praskiepo sagas, paimu už tos geros vietos visai palei šaknį,

trūkteliu apyvarpę. Saulė užgriebia varpos galvutę, net nematydamas žinau, kad blizga. Smaukau pirmyn atgal. Ne apie Kontrabandininko seserį ir jos negimusį vaiką galvoju, ne apie stovyklos arba „Operacijos „Tvartas“ moteris. Galvoju apie Žaižarakės ankštą, glotnią kiaurumą – iš pradžių ji tokia ankšta, kad sunku įeiti, paskui sudrėksta ir netrukus šlapmė pasileidžia šlaunimis. Meduota ta kiauruma. Kvapas siautulingas kaip Tunguskos naktis. Įsivaizduoju, kaip skverbiuosi į ją, tuoj tuoj įeisiu. Žaižarakę suima juokas, mane taip pat:

– Ar gali būti taip gera.

Ji atkiša man užpakalį kaip kalė ir vis dėlto ne taip, ji tai daro instinktyviai ir nesigėdydama. Grublėtas stuburas išlinksta lanku, šlaunys pradeda drebėti, einu vis giliau giliau į jos ankštumą, akyse kibirkščiuoja, širdis daužosi, žinau, kad tuoj nebepajėgsiu, ar galiu įeiti, ar galiu pradėti tavyje vaiką, ir Žaižarakė atsako – gali, eikšeikš. Liejuosi taip, kad nesusivaldęs suurzgiu. Dieve, kaip mane užtaiso ta moteris. Aš turėčiau vesti ją, o ne Kontrabandininko seserį.

Ir tada staiga supratau, kad įsimylėjau tą moterį. Ta moteris man gali duot tai, ko kitos negali. Nei Kontrabandininko sesuo, nei hitlerjugendo merginos, nei tos Partijos kontoros sekretorės, nei „Ahnenerbe“ paskaitų salėje matytos mėlynom kaip rašalas akim ir siaurais sijonais studentės, kurios krutino lūpas klausydamosi Himlerio paskaitos apie senovės Vokietijos klestėjimą ir Alariko kapą. Žaižarakė kupina tikėjimo, bet ne tuščio religingumo, daugeliui pirmykščių genčių atskleidžiančio pasaulio dvasią, kurią mokslas šiandien išskaido į radiobangas ir elektros iškrovas. Ne, šitos moters tikėjimas kitoks, jis toks didus ir stiprus, kad neįtikimas. Ji tiki ne Dievu. Ji tiki manimi.

O dabar? Aš suprantu, kad turiu imti tą moterį. Jaučiuosi taip, lyg į galvą būtų įstatyti davikliai. Skruzdėlės trobos kampe bėgioja su siųstuvais. Reikės paprašyti daugiau vaistų. Aš turiu sužinoti tiesą.

1944-ųjų rugsėjis, Titovka

– Eime į mano baraką.

Tu stovėjai tarpdury. Aš kaip tik kūriau ugniakurą, sudarytą iš skardinių ir akmenų. Ant anglių smilko dervingas strampgalys.

– Pasakyk, kad tai netiesa, Žaižarake.

– Ar paliaubos?

Užsisklendęs savyje mostelėjai ranka palei ausį, atlošei galvą. Kairėje rankoje lauktuvių atnešei vėją, dešinėje – nebaigtą gerti butelį gyvatinės. Pirmąkart atrodei svetimas, grėslus.

Nusekiau paskui tave į baraką.

– Nusivilk drabužius.

Nusivilkau drabužius. Negalėjau į tave žiūrėti. Stovėjau prieš tave nuoga ir apžiūrinėjau skaptukų išvarpytus žemėlapius, metines rieves ir drėgmės nupieštas linijas sienoje.

– Tu miegi su Hermanu Gėdeliu?

Man taip palengvėjo, kad suėmė juokas. Ar tik dėl šito pasikvietei?

Priglaudei man prie lūpų gyvatinės butelį ir aš gurkštelėjau.

– Stokis keturpėsčia.

Prigludaù prie tavo šalto, vyrišku įnagiu dvelkiančio šakumo.

– Aš visa tavo. Ar tu tuo tiki? Aišku, jis manęs nori. Bet šitaip jis keršija tau.

– Gerk. *Lieber.* Aš ne toks, kokiu mane laikai.

Kaip buvau išsiilgusi tavo keistos tarties. Kaip uosdavau vėjo nešamą tavo kvapą, kaip viliojau artyn. Meldžiau Dievo, kad leistų priglusti lūpomis prie tavo kūno, ragauti, čiulpti,

kandžioti tave, gašlauti iki ryto, aukštai, žemai, visur, daryti tai kitaip ir vėl anaip, ir vis tiek iš ryto pabusti šalia. Kiek naktų barake be tavęs praleidau, klausiausi, kaip širdis daužosi, kraujas šaukia, kūnas kaukia.

– Gerk! – aš vėl gurkštelėjau gyvatinės, nors nurijus burnoje paliko keistas skonis.

– Ko įpylei į gyvatinę?

Švelniais pūkeliais apėję tavo skruostai palei lūpas išrasojo. Gėrei ilgai ir noriai.

– Serumo, kad man nemeluotum.

Išgėriau dar.

Blykčiojant žaibams tikrovė sruveno barako sienom. Nugrimzdau į keistą, skausmingą ir malonų snūdą, nes tai, ko buvo įpilta į gyvatinę, atėmė man nuovoką. Nirau giliai į sapną, kuriame sulysusios moterys lipo iš Titovkos upės išversta oda, šviesoje šoko kreivakojai karo belaisviai, per pelkę skrido juodas paukštis, nešėsi snape negyvą šunytį, ant Išsigelbėjimo kalno šnopštė deganti akis. Regėjau tokius vaizdus, kokių vėliau niekuomet nemačiau, regėjau vaizdus tikros ateities, nors tada šito dar nežinojau. Kaip tai nutiko, negaliu paaiškinti. Regėjau, kaip ieškojau tavęs Parkinos uoste, kaip angelai pūtė vario trimitus kalno viršūnėje. Regėjau, kaip iš sušalusio mulo šono išsirangė juoda marguolė gyvatė. Kaip uodų patelės tylomis kilo nuo žemės Yvantyroje, kaip lemingai kaukė Ruijankete, kaip tau užaugo vaiskūs sparnai, kaip įkaitęs akmuo lėkė į Tunguską Sibire, kaip žydėjo kiemo beržas tvyksčiojant žaibams, kai mama mane gimdė, išvydo mane, nudžiugo ir numirė. Paskui smigau į dar tolimesnes reginių gilversmes ir pasaulis toliau eižėjo gabalais: Didžiojo Lamperio batai prie mano lovos, niekuomet nepasirodęs kraujas, kuris tvenkėsi gyslose ir venose. Žvejų kooperatyvo prieplaukoje spurdanti latimerija, ištraukta iš dviejų šimtų metrų gilumos, iš jos žiaunų pabirusios mažos ryškios lemputės, ir mano tėvas, šventasis Pietaris, keičiantis žibalinės lempos dagtį Arkties

vandenyno pakrantėje, o paskui – kulkos pramuštu pakaušiu. Uždarant duris kyla skersvėjis, kurio negyvas kūnas nejaučia. Prieš pat mirtį regisi kažkokiame pietų krašte linguojantys cinamonmedžiai ir atgal tekanti upė, bet pirmučiausia tinklainėn skverbiasi auliniai, sulaikantys šliuožiančią nuo Išsigelbėjimo kalno – sniegas dulka, saulė spigina ir pasigirsta šauksmas: „Daugiau niekada nepalik!“

Tysojome ant gulto šlapi nuo prakaito. Pamažu grįžo sąmonė. Aplinkui radosi stovyklos bokšteliai, visa vėl apjuosė spygliuota viela.

– Po karo?

– Ką?

– Tekėsi?

– Prisieki *Hilerio* kūnu ir Jono Krikštytojo krauju?

– *Jah*, – prisiekei tu, – bet noriu kokio aiškaus ženklo. Tokio, kurį ir tavo Dievas pripažins. Parodančio, kad tu priklausai man.

Pakilai nuo gulto, atidarei krosnies dureles ir įkišai žarsteklio rankeną.

Laikei pakuroje, kol metalas sušvito raudonai. Aš tavo, o tu – mano. Paėmei mane už rankos ir paklausei:

– Ar nori?

– *Ich will*, noriu, – atsakiau. Mane suėmė juokas.

Tada paženklinai mane įdagu. Prispaudei įkaitusį žarsteklį man prie rankos ir laikei, kol oda pradėjo svilti. Aš visai nejaučiau skausmo. Nejaučiau metalo deginimo ir nepaisiau, nors uodžiau svylančios mėsos kvapą. Tai buvo pirmykštės ugnies, gimimo ir stiprybės spaudmuo.

– Tu mane paženklinai.

Skausmas pamaži skverbėsi į sąmonę. Tyliai pravirkau iš baimės dėl to, kas nutiks.

– Ar tu mane myli?

– Myliu. Nieko kita negaliu.

Padaviau tau žarsteklį. Nė žodžio netaręs pasidarei įdagą ant rankos.

– Negyvėlio fjordas.

– Jeigu mes kada nors išsiskirsime, ar tu manęs tenai lauksi?

– Būtų gera ten gyventi. Pasislėpti nuo karo ir nuo pasaulio.

Gyventume savo stebuklingame rate.

Prieš Dievą buvom įdagais paženklinti ir sujungti amžiams. Užkabinau tau ant kaklo mamos man paliktą samišką lopšio pakabutį. Jis turėjo saugoti tave, jei man kas nors kliudys.

– *Stolze Mädchen,* išdidi dukra, – sušnibždėjai man į ausį.

1944-ųjų spalis, Negyvėlio fjordas

Jūra primena pelenais apneštą pieną. Barometras rodo nulį, ir nežinau, kada vėl iš čia ištrūksiu. Gelia rankos įdagą. Bet niekas netemdo man džiaugsmo dėl to, kad sugrįžo Maša. Pagalvojusi, kad vėjas gali smarkiai sustiprėti, išėjau į lauką parsinešti vandens ir pastebėjau kažką tūnant už uolos akmenų. Tada išniro dvi galvos ir taikos ženklan pamojavo balta skarele. Su šautuvais ant pečių išėjo Bjornė ir Jarikis, suko akis, sakytum ten ką nors šnipinėję. Mane?

Stumtelėjo prieš save išblyškusį, laibą kaip šmakštis padarėlį.

– Atėjom tik pasižiūrėt, ar viskas gerai.

Žiūrėjau į mergaitę, o ji į mane.

– Verčiau dukrelė viena tarpukalnėje nesibastytų, – mandagiai tarė Bjornė ir žengė trobelėn.

Maša dar stovėjo tarpduryje, trynė blauzdą, uostinėjo išplėtusi šnerves.

Šniurkštelėjau. Pagavo noras pulti, apkabinti mergaitę, suspausti glėbyje. Nepuoliau. Nes vėl pabėgs ant kalno, nedėkingoji. Nedėkinga, laukinė siela. Vis dėlto sūrus lašas nusirito skruostu, paslapčia nusibraukiau jį prijuoste.

Maša buvo gyva. Atleisk, Maša.

Bjornė kaip niekur nieko priėjo prie rusiškos skrynios, atidarė ir ėmė kažko grabinėti. Ir suniurnėjo:

– Ne visi?

– Aš nežinau.

– Ar nieko nematei čia vaikštant?

Žiūrėjau į Jarikio rankas, apmautas bepirštėm pirštinėm, greitai vartančias mano sąsiuvinius. Kažkodėl neužsiminiau apie Smaukytoją ir jo šeimą.

– Nemačiau.

– Bet aš pastebėjau, kad kai kurie sąsiuviniai prirašinėti kažkokiu šifru.

Nudegėlis krūptelėjo, prijuodusiu nagu ėmė kasinėti sąžalas panosėje, dėbčioti į lubas, į krosnį, lyg žiūrinėdamas, ar negyvėlis neiššoks iš užkrosnio nuožmus, sudarkytu kruvinu veidu. Bjornė tarė:

– Gražiuoju tau sakau. Nebendrauk su visokio plauko bastūnais. Ir atiduok mums šitą rusišką skrynią.

Tavo skrynią. Tą, kuri priminė tavo tėvą ir žydinčių alyvų puokštę.

– Aš negaliu jos atiduoti.

Bjornė atsiduso ir pažvelgė tokiu liūdnu žvilgsniu, kad supratau, kas nutiks.

– Tuščiai to vyro čia lauki. Važiuok į Trumsę, mes nuvešim. Ten galėsi nueit į šokius.

Trobelę subraškino rudenines audras pranašaujantis vėjo šuoras. Nudegėlis krūptelėjo:

– Moteris reikia iš čia išvežti.

Bjornė kostelėjo ir atsistojo:

– Bet ne šįvakar. Kitą dieną. Turim pasiskubinti, kad nepakliūtume į pūgą.

Greitosiomis iškraustė ant stalo produktus ir išsinešdino.

Aš susmukau prie stalo. Maša sugrįžo. Tuo aš džiaugiausi. Visa kita mane glumino. Kas tiedu Bjornė ir Jarikis? Tikrai ne paprasti žvejai ir prekininkai. Kai kūriau ugnį, užmečiau akį į Jarikį ir pastebėjau kai ką pažįstama. Kaulėtos Jarikio rankos buvo apmautos Lisu megztom tamsžalėm bepirštėm pirštinėm. Tom, kurias parankiniai pasiėmė, palikę mus ant uolos pražūčiai. Atrodė, kad nuo tol prabėgo amžinybė. Bet dabar bent jau žinau, iš kur Bjornė turtus semia. Plėšikauja pakran-

tėje. Taip pat žinau, kad savanoriai parankiniai nepasiekė laivo. Bet Montjos aš nesiilgiu.

Taip pat prisiminiau, kur anksčiau girdėjau Jarikio vardą. Jarikio Peltoneno. 1939-ųjų rudenį Parkinos lazarete. Prisiminiau ir tai, kad pati išrašiau jo mirties liudijimą. Tada, rudenį, iš pietų buvo atvažiavęs visas vagonas *Valpo* vyrų. Jie nušovė pora koltų, visus įtarinėjo šnipinėjimu. Šimtą vyrų tuomet išvežė į Kemį apklausti. Kai kuriuos vežė per Parkiną, tada ir susidūriau su tuo Jarikiu. Arba atmintyje liko vyras tokiu vardu. Jis kvepėjo talku, skutosi palei sprandą plaukus ir buvo žinomas kaip kažkokių pramogų intendantas. Norėjo mane vesti, paskui testamentu paliko kažkokį elnio genotipą. Vyrukas atrodė nesveiko proto. Baisiai rėkė, kai Untas mėgino apklausti.

– Užmuš, jie užmuš visus!

Bet šitas Jarikis visai kitokio molio. Pirmiausia – jis gyvas. Antra – jo veidas taip smarkiai nudegęs, kad savas vaikas nepažintų. Ir vis dėlto jis man kažkuo pažįstamas. Mėginau prisiminti, kas tada iš ligoninės išsivežė jo palaikus. Šitam pasaulio pakrašty dažnai atrodo, kad nė vienas nėra tas, kas sakosi esąs. Kad visi meluoja ir visom melagystėm žmonės tiki.

Bet viskas rodės menka, pagalvojus, kad Maša sugrįžo. Paguldžiau mergaitę į lovą, išmaigiau jos mažas kojeles. Paruošiau vakarienei duonos vyniotinį taip, kaip tu mane išmokei, Johanai. Tramdžiau ašaras. Šnekėjau su mergaite apie šį bei tą, kasinėjau pūkeliais želiantį sprandą kalbėdama. Tai tokie malonūs milteliai, kaip pudra, įdedi šaukštelį medaus ir išeina pyra... gėlis. Užbarstome lipštuko, įsipilam šilto riebaus avies pieno, paskui – dobilėlių ir Brazilijoje sumaltos kakavos. Čia tau bus gera, Maša. Tik nežiūrėk į kalną.

Maša atrodė rami, laukinės akys nurimo stebint mano rankas. Neskubėk, tešlą lengvai spustelėk, viską daryk ramiai.

– Pribuvėja? Kaip tu jautiesi?

Krūptelėjau. Kaip tu jautiesi? Nejau už viską suvers kaltę man? Gali vėl užsisiūti burną ir dingt iš čia.

– Kada?

– Kai viduje kažkas auga?

Hilma atsisukusi ėmė trintis šonu į koją. Nusišluosčiau miltuotas rankas, suėmiau mergaitei smakrą.

– Tai Dievo stebuklas.

Tik tiek tepasakiau, tokiai mergaitei kitaip ir negalėjau pasakyti. Nes kas daugiau tai yra, jeigu ne viltis, nepaprastas pasitikėjimas ir siaubas. Tai kelia baimę, sykiais tokią baimę, kad, atrodo, grindys dūsuoja, sienos ūbauja, pro grindų lentas po sijonu kyla amžinasis įšalas ir trūksta oro. Paleisti vaiką į tokį pasaulį, kai nežinai, ar iš ryto dangų dar laikys vyriai. Šitai baugina, siutina ir viską apsunkina. Panašiai kaip ruošiantis šokti į jūrą dėl ugninės žvaigždės, ir vis dėlto ne taip, kai stovi ant uolos, atsispiri, šoki, krenti vandenin ir išvysti gurgulus aplinkui. Bijai prisitraukt pilnus plaučius vandens, – ir vis dėlto ne tai. Maša priglaudė savo mažą delniuką prie kūpsančio mano pilvo, bamba jau pūtėsi kaip razina ant didžiulės mielinės bandos. Mergaitė rimtu veidu apčiupinėjo pilvą ir staiga tarė:

– Tu drąsi.

Kad ji žinotų.

Tada įvyko toks dalykas, nuo kurio pasaulis akimirką pasviro. Kūdikis pirmą kartą spyrė. Nežinau, ar jį paakstino mažutės Mašos letenėlės, ar jis sumanė užtikrinti savo egzistavimą ir artėjimą, – štai, aš ateinu, nė kiek nedvejok, – bet manyje tarytum išsiliejo saulė ir akys šviste sušvito. Jis gyvas tenai, bergždžioj žemėj tavo sėkla sudygo. Mielas Johanai, tai tavo vaikas. Mūsų. Tai buvo toks neįtikėtinas dalykas, kad iki tos akimirkos vis tiek atrodė netiesa. Mano įsčios juk egzistavo tik šiaip – tik šiaip sau, kaip ir senmergės speneliai. Tu į mane gyvybę įstūmei, ir ta gyvybė buvo pikta, ištverminga ir atkakli.

– Tada aš tapsiu teta.

– Tikrai.

Hilma vamptelėjo, o Maša prigludo prie mano pilvo ir pasakė:

– Man atrodo, kad jis bus geras žmogus.

– Iš kur tu gali tai žinoti? – paklausiau ir tikriausiai manyje sujudėjo kažkoks hormonas, nes apkabinau mergaitę ir pradėjau čiūčiuoti. Šuva pašėlo džiaugsmingai vartytis man po kojų.

– Aš jį girdžiu.

– Ką tu girdi?

– Tas vaikas ten dainuoja.

Prie peties prisispaudė mažas prakaulus smakriukas:

– Pribuvėja, man buvo taip ilgu tavęs.

Apkabinau mergaitę.

– Kodėl tu manęs neklausei? Ko ėjai į „Tvartą“?

Ir kažkodėl vėl pasakiau:

– Atleisk man, Maša.

1944-ųjų spalis, Negyvėlio fjordas

Hilmos kailis šiek tiek kvepėjo jūros druska, mano pėdos vėsių mėlynių lapais, mudvi apuostėm viena kitą, suglaudėm letenas ir abiem palengvėjo. Tik dėl to, kad Maša sugrįžo ir mano geroji Hilma laižė man pėdas ir pirsčiojo. Mudvi su Maša šitai mažumėlę juokino, bet sykiu liūdino, nes mes supratom, kad Hilma paseno. Išvedžiau senutę į kiemą, kai pasidarė sunku kvėpuoti. Maša nuėjo parinkti žolės kalei pakramsnoti, kad pasitaisytų viduriai. Rudens saulė liejo į veidą šiltą šviesą ir aš džiaugiausi pagalvojusi, kad jau šitiek daug mūsų laukia tavęs. Jau nebepavydėjau tau Mašos, mano Johanai. Kūdikiui įspyrus aš atsitokėjau.

Heta atėjo vidurdienį, kaip tik ruošėmės kepti „vargšus riterius", pasidėjusios sudžiūvusias baltų miltų bandeles ir pieno miltelius. Maša dainavo Karelijos maršą, kokį nusiklausė iš kareivių:

– Švarinkim palaikus, antraip vargšai paliksim...

Heta stovėjo tarpduryje ir uostinėjosi pažastį.

– Atėjau prašyti pagalbos.

– Kokios?

Ketaus keptuvę laikanti ranka sustingo.

– Torgeno nebėra. Iškrito pro gestapo langą Trumsėje, ir vaikus kažkur išvežė. Pamaniau, ateisiu, pasakysiu... nes daugiau nieko...

Bėda ją atginė. Pasodinau prie stalo, liepiau Mašai vienai toliau kepti ir ėmiau ruošti arbatą. Mažumėlę drebėjo rankos.

– Nežinau, pas ką eiti...

– Išgerk.

Stumtelėjau Hetai ne puodelį arbatos, o „Captain Morgan“.

– Ir tas jūsų šuva. Pasak vaikų, geros pirštinės išeitų.

Stebėjau prieblandoje Hetos vyzdžius ir svarsčiau, ar ji bijo bombų.

Atsakiau, kad pirštinėms šuns neduosiu.

– Aš ne dėl to. Bet Torgenas taip griežtai tuos vaikus laikė, kad užaugo tikri žvėrys.

Gėrėme arbatą. Aš vis pyliau Hetai į puodelį „Captain Morgan“ romą.

– Gal ir negerai. Kad Torgeno visai negailiu.

Nesiginčijau.

Visai kitą žmogų ji kažkada mylėjo, bet motina reikalavo eiti už vyro iš tolimesnio krašto, bent jau iš Trumsės. Motina buvo ištekėjusi už savo antros eilės pusbrolio. Tais laikais fjordų kaimuose pusbrolių santuokos buvo pateisinamos, jeigu sutuoktinių amžiaus skirtumas neperžengdavo penkerių metų ribos. Buvo manoma, kad poros sueitis bus lengvesnė ir vaikai nesirgs kraujomaišos ligom.

– Mano brolis sirgo kraujo nekrešėjimo liga. Todėl mamai tas kontrabandininkas netiko.

Heta prisiekė, kad būtų gyvenusi su juo nuodėmėje gal ir ligi mirties. Bet atsirado Torgenas ir mama per savo trumparegiškumą juo susižavėjo.

– Vesisario parke jis buvo pasistatęs Amundseno dirižablį. To žygeivio Amundseno. Aš dažydavau kabinas. Ten mes susitikome.

Vėliau jiedu atsikėlė į Varangerį, bet Torgenas ją taip mušdavo, kad krautuvėje gėdydavosi pasirodyti. Nebuvo jo ir tada, kai Hetą išvežė. Tada vokiečiai išsivedė iš kaimo gal dvidešimt keturis žmones, iš įsiūčio šešiolika patys prie duobės krašto sušaudė. Iš keršto už nužudytą kažkokį jų vadą ar nuskandintą laivą. Moteris išvežė į stovyklas dėl pramogų.

– Truputį moku vokiškai. Jie šnekėjo apie kažkokią laukinę antį ir vidurnakčio saulę.

Berniukai pro langą matė, kaip sudegė klėtis, matė, kaip sarginį šunį perkirto perpus.

– Žinai, aš labai stengiuosi mylėti. Tik ne visada jaučiu meilę.

Heta kilstelėjo ranką, ėmė uostyti pažastį. Aš tuo tarpu įsipyliau puodelį „Captain Morgan".

– Trumsėje jis turėjo kažkokią plaukuotą... Kažkokią ūmėdę. *Sattansk* ūmėdę. *Vittans håre.* Jis ir į pasipriešinimą ėjo dėl to, kad galėtų mieste į sijonus žiūrėti.

Galiausiai Trumsėje iššoko pro langą iš trečio aukšto.

– Banko gatvė trylika, – tęsė Heta. – Nors užmušk, neprisimenu, ar tame name gestapo biuras, ar kekšynas.

– Kaip viskas baigėsi?

– Nulūžo sprandą ir numirė.

Heta pašoko taip greit, kad kėdė nuvirto, apkabino mane ir aš pajutau pilve glitų, lyg grybo slystelėjimą ir šiltą sujudimą. Papilvėje tarytum susiliejo koks skysto purvo gumulėlis, nesuprantamo daikto užuomazga, kurio niekad nebuvau patyrusi. Hetos rankos smaugė man kaklą kaip druskos suėsta džiuto virvė. Per sprandą sruvo jos ašaros, net nugara sudrėko.

– Norisi šuniu kaukti. Ką aš darysiu be vyro ir vaikų?

– Gyvensi taip, kaip aš.

– Be vyro čia neišsiversi.

Paskui Heta tartum atitoko iš savo liūdesio.

– Atleisk, ką aš čia dabar. Kai tu tokios būklės.

Apie save galvoti tą minutę nedrįsau. Išsivedžiau Hetą į lauką, surūkėm po pypkę. Paskui ilgai sėdėjom ant laiptų ir žiūrėjom į jūrą. Banginių nebuvo matyti.

– Ką aš dabar darysiu? Bijau net į Bjornės krautuvę užeiti. Aš nesuprantu, kieno jis pusėje.

– Gyvenk pas mane.

– Ar užteks vietos?

– Medis virsdamas atsiremia į gretimą.

Heta prunkštelėjo. Net ir išsigandusi, suprunkštė gražiu, pavargusiu balsu.

– Čia medžiai neauga.

Mudvi prajukom. Heta nusišluostė ašaras ir vėl pauostė pažastį. Buvo tyku.

Ore tartum tvyrojo galybė mašalų. Hilma kažką tyrinėjo fjordo gale. Žaidė su sušalusiais, kažin kada į krantą išmestais perlamutriniais vėžiais, tviskančiais pusmetriniais gyviais. Saulės šviesoje fjordo atšlaitė priminė šlapią banginio odą, ir po dviejų „Captain Morgan“ butelių Heta mane mokė samiškai ištarti „laba diena“ – *buorra beaivvi* ir „utėlė gelia subinėn“, bet tuos žodžius užmiršau pirmiau, nei galva bumbtelėjo laikiname guolyje palei krosnį.

Jau visai gęstant sąmonei išgirdau atsiveriant duris. Heta, pasikišusi po pažastim Mašą, apsiklosčiusi avikailiais, knarkė ant geležinės lovos. Pro duris įslinko Nekelės Jounis. Nubalusiom lūpom, su peiliu rankoje, jis rūsčiai nužvelgė geležinę lovą. Aš išsigandau. Mane ar tą moterį jis papjauti rengiasi? Sunkiai atsikėlusi nuo priekrosnio, mėginau nukreipti žvilgsnį tiesiai į jį.

– Kokį velnią čia veiki?

– Tu prastai nusiteikęs.

– Kaip tau pavyko šitaip nusitašyti?

– Pats atrodai kaip koks brūzgas.

Heta žagtelėjo.

Maša suspigo, peiliui dzingtelėjus į grindis. Moteris ant geležinės lovos pasivertė, lėtai atmerkė akis.

– Žiū, čia tu, Jouni? Gulsiesi pas mane?

1944-ųjų spalis, Negyvėlio fjordas

– Juk aš draudžiau čia ateiti. Bet tu vis tiek atsigriozdei.

Jounis makaluoja kadagio ūgliu medžio antaugos puodelį ir žiūri į Hetą, ne į mane. Žiūri į ją kaip į seniai išsiilgtą. Suprantu, kad jiedu jau seniai priklauso vienas kitam, ir niekaip negaliu įveikti kartėlio. Tą savo plaukuotą ožkarožę jis vaikėsi po šiuos tyrlaukius ne vienus metus. Ir dabar jiedu abu kvaišta it apkerėti, pagauti pirmykštės gašlos ir potraukio, kokį pati patyriau. Mes patyrėm. Hetos speneliai stirkso po naktiniais marškiniais, pasiūtais iš vystyklų marlės, lyties kvapas vyrą prišauktų net iš fjordo dugno. Mudu čia turėtume sėdėti, o ne jie.

Rytą pabudusi nebeprisiminiau, kad Jounis buvo užėjęs. Kažkas mane nunešė į lovą. Koltė šokinėjo ant pagalvių taip, kad dulkės kilo, girgždino spyruokles, supdamasi kaip karuselėje, metėsi man ant kaklo. Kvepėjo saulėgrąžų aliejum, vaikišku prakaitu, valerijono šaknim, kuria gydžiau jai uždegimą. Pilvelis dabar jai išsipūtęs nuo kurdiukinės avies pieno, nagai vėl pradėjo augti. Jaudri kaip lapiukas, pamatęs pirmą pavasario švitulį:

– Jounis su Heta guli vienas ant kito ir kriokuoja.

Atsikėliau ir ėmiau ruošti šustinį. Jeigu Jounis nesitikėjo mane čia rasti, tai ką pats veikė Negyvėlio trobelėje? Gal dabar ne karo metas? Kaip Jounis perėjo fronto liniją palei Arkties vandenyną? Paklausiau apie tai jo, kai suprakaitavęs, smagus išėjo prie laiptų papypkiuoti. Jis ėmė sukti uodegą.

Atsakė, kad tiesiog pasisekė. Ir pridūrė:

– Jie nesusigaudo, kas ir kaip.

Pro vokiečių fronto linijas vienas girių kareiva bet kada gali pralėkt. Minuoti ir sprogdinti jie, aišku, moka, bet tik tiek. Kovos lauke trejus metus mokytas kareivis pasimeta plačiausiose pasaulio dykrose.

– Turėjau čia atkakti, kad atauščiau, nes Suomijoje muša prakaitas.

Jounis sakė ieškojęs Hetos Mentselėje, Suomijos pietuose. Sutikęs ten koltų ir kitokių, evakuotų šiauriečių, bet pridūrė, kad su jais ten keistai elgiamasi.

– Laiko kaip kokioj belaisvių stovykloj.

Hetos toje stovykloje neradęs, tad grįžęs į Oulu tvarkyti savo aferų. *Hileris* Suomijai jau nebenurodinėja, nuobauda, taikyta Lisu, taip pat nebegalioja ir ji vėl gali mėginti važiuoti į pietus. Oulu, Topilos miesto dalyje, kaip buvo sutarta, iškrauta vokiečių įranga ir veikliam verslininkui ten vertėjo užsukti. Šeštadienio vakarą kurjeris jam pačiam atnešė žinią, kad turimų ginklų grąžinti nereikės. Jėgerių padalinys ir Apsaugos gvardijos savanoriai jau pasiėmė ginklų. Jounis tada sudarinėjo sandėrį Ii miestelyje ir iš kelių vaikinų sužinojo, kad netoliese stovi ginkluotės ir maisto produktų sandėliai. Tokio Kumpulaineno dėka Jouniui teko nuvažiuoti pailsėti prie Arkties vandenyno. Po Tęstinio karo tas Kumpulainenas buvo rezervininkas, traukėsi iš Karelijos sąsmaukos. Pastarosiomis dienomis jį kažkur kliudė sprogusios granatos skeveldra ir atėmė gyvenimo džiaugsmą. Tasai Kumpulainenas ir pasiūlė paprašyti išankstinės valstybinės pensijos. Esą, visi dabar stokoja maisto produktų, degalų, vaistų. Už kavą ir cukrų dabar visi moka kaip už auksą, o į besitraukiančių vokiečių sandėlių apmokestinimą pareigūnai žiūri pro pirštus. Tad nelabai neteisėta tų sandėlių lobius išdalint civiliams. Aišku, už nuosaikų atlygį.

– Aš kilnus žmogus, bet ne toks kvailas, kad duočiau veltui.

Jounis su Kumpulainenu ir dar keliais vaikinais naktį krovė į maišus produktus ir ryšio įrangą. Radijo aparatų ir telefono

kabelio duobėje rado tiek, kad tik trise pajėgė panešti. Pasiėmė pieno miltelių ir kareiviškų apklotų, bet ginklai ir šaudmenys liko sandėlyje. Štai tada viskas pasibaigė. Šlaistydamasis po Oulu krašto užeigas Kumpulainenas prisigyrė sugebėjęs apmokestinti baltųjų kariuomenės grūdus ir užsiminė taip pat žinąs apie didesnes operacijas. Šitai atsitiktinai nugirdęs, pulkininko majoro Sylasvuo ilganosis adjutantas pažadėjo apsunkinti Kumpulainenui gyvenimą:

– Po velnių, laikyk nasrus, nes kojas išsukiosim ir pelkėj tave nugramzdinsim.

Jounis susiprato verčiau iš ten dingti.

– Nes gali blogai baigtis.

Ir suirzo šitaip man atsivėręs:

– O kaip Maša? Ar nevertėjo manęs paklausyti?

1944-ųjų spalis, Negyvėlio fjordas

– Pribuvėja, Hilma pabėgo.

Maša stovėjo pasikabinusi ant rankos tuščią krepšį. Buvau liepusi jai pririnkti pašalusių spanguolių. Jūra siautė ir purkščiojo kaip pasiutusi katė, bet man buvo šilta. Po variniu prausimosi puodu tirpo sniegas. Įbėriau į vandenį valerijono šaknų, laukinių mėtų ir bervidžių. Tyliai dainavau. Viskas sukosi į gera. Nuprausiu visus mergaitės nešvarumus ir purvą, sulopysiu jos kūną ir sielą, o tada ir pati nurimsiu. Jounis ir Heta sėdėjo ant kranto, susikibę už rankų, ir kalbėjosi apie ateitį. Dabar Maša stirksojo priešais mane niauriom it pelkė akimis, kaip kadaise. Mostelėjau ranka. Hilma vėl nubėgo į savo mėgstamą vietą ant gūbrio, tupi ten, niūroja į žalsvą jūrą, tyko tarp uolų išnyrančių žuvų pelekų. Laižo savo pasturgalį kaip mergaitė ir kažką kaukčioja nematomiems vandens paukščiams.

– Pasauk ih sughįs.

Pastaruoju metu buvo taip smagu, kad net užmiršau įsidėti dantis.

– *Njet! Ana umerla!*

Grįžau į trobelę, apsiaviau Jounio aulinius ir įmečiau durpių į pakurą.

Įsidėjau į burną dantis.

– Ją užmušė!

– Neplepėk niekų.

– Eikš, Pribuvėja, parodysiu, – Maša paėmė mane už rankos.

Per dangų lekiant raudoniems debesims nuskubėjome į įlankėlę. Mašai pynėsi kojos, basų pėdų pirštai kliuvinėjo už

akmenų. Pagalvojau, kad reikėtų pasiūdinti jai naujus batukus, nors kaliošus nupirkti, kai įsigalės taika, arba tokius *Löfsku* aulinukus, kokius reklamavo „Laiko kryptyje", kokius turėjo Nekelės Lispetė. Menkės odos batais aš jos neapausiu. Mynėme abidvi pro rausvas ir baltas naktižiedes, burnočius. Mano odiniai batai traškino judrų kotelius ir mėlynių šakeles, mūsų žingsniai mažino atstumą. Kaip tik prie pat kranto stovėjo padievio Stalo akmuo, ant jo kažkas buvo sudėjęs riedulių – dievams, o gal už tuos, kurie žuvo jūroje. Paskui pamačiau tai.

Maša sakė tiesą. Karo šuva Hilma buvo užmušta.

Dar gyva, bet užmušta.

Letenėlės surištos, atrodė, kad ji nė kiek nesipriešino, o leidosi įtraukiama į kokį nepavojingą žaidimą. Kalė buvo atlošusi galvą lyg pasiduodama. Tada, kai ji tartum pasidavė, ir gavo per galvą geležine dalba. Per tą prakaulią galvą, – dalba, prakirtusi kaulą, jau nukankintam gyvuliui įsmigo į smegenis.

– Neik čia! – suspigau ir pastūmiau mergaitę už padievio Stalo akmens.

Nors Maša tai jau buvo mačiusi. Vis dėlto nenorėjau, kad ji ten stovėtų. Norėjau likti viena, o vienas palikęs žmogus jaučiasi silpnas. Mašos akivaizdoje negalėjau būti silpna, nenorėjau, kad mergaitė vėl išsigąstų.

Jeigu pravirkčiau.

Jeigu pradėtų drebėti rankos.

Priėjau arčiau. Įžūlus jūros alsavimas užėmė kvapą, vanduo dūsavo ir bangavo labai jaudriai. Ir toji dar graudino sakytum gyva.

Atsitūpiau taip greit, kad pilve kažkas mulktelėjo. Hilma dar kvėpavo. Švelnus kailis paausy buvo susivėlęs. Vėl pagalvojau, kad reikėjo ją apkirpti. Patikliai, be jokio baimės šešėlio ji žiūrėjo į mane. Perkreiptu snukiu palietė man plaštaką, lyžtelėjo riešą. Parodė prisirišimą. Kalė Hilma, kuri suėdė savo šunyčius ir leido, kad užsiūtų snukį adikliu. Aš bemokslė pribuvėja. Savyje turiu tik vieną tikrą jausmą – meilę, ki-

tokiems jausmams jėgų neturiu. Aš nežinau, ką reikia daryti su liūdesiu.

Hilma, tu jau guli išsitempusi, bejėgiškai praskėtusi kojas, pramušta kaukole, čia subėgs pelės ir sugrauš tavo galvą.

Ją mušė geležine dalba.

Hilma, tu mano karo šunie, aš jau negaliu tavęs išgelbėti. Pasilenkusi paliečiu jos švelnų kailį. Letenos tirta visai taip pat, kaip miegant, tik vėjas krečia išdaigas. Tu guli persikreipusi, bet rami. Tokia rami ir patenkinta, kad beveik pavydu.

Sugrabaliojau tarp dumblių akmenį – apgaulingo rudumo sunkų kiaušinį, kuris išdžiūvęs pasidaro pilkas.

Ir duodu. Duodu. Duodu.

Duodu tol, kol nelieka abejonės.

Ar kada išpažinsiu tą nuodėmę? Ar mane už tai teis?

Daužau tol, kol suknežinu kaukolę. Apčiupinėju krūtinę. Priešingai nei lydekos, šuns širdis po mirties nustoja plakti.

Turėjau išvežti Mašą iš stovyklos, kol galėjau. Būčiau galėjusi.

– Liūdnos dienos ateina, – pasakė Jounis, perbraukdamas pirštais barzdą.

– Kodėl?

– Greit Suomijos vaikinai susiims su vokiečiais. Važiuojam drauge.

– Aš negaliu. Jie neleis.

Mostelėjau ranka į šalmus su kaukolėm prie vartų. Vienaausis nepatikliai stebeilijo į mus. Maša atstriksėjo per lauką, priėjusi ėmė glaustytis man apie šonus. Suėmusi pirštais žolės stiebelį, kuteno sau lūpas ir skambiai kikeno. Vėl nusistebėjau sau, kad gyvenimas stovykloje jos beveik nepakeitė. Ją tarytum dengė kažkokia plėvelė, saugojo nuo mirties ir kitokios bjaurasties.

– Šitos mergaitės čia daugiau nepaliksim.

Tada Jounis pasišaukė Mašą, papūtė jai į pakaušį, pakasė panosę. Mergaitė labai patikliai leidosi Jounio čiupinėjama.

Jounis paklausė, ar ji pajėgs tylėti, jeigu reikės. Maša smarkiai kinktelėjo galvą ir kietai sučiaupė lūpas parodydama, kad mokės. Paskui jie ilgai kalbėjosi sava kalba, kurios aš visai nesupratau ir kuri juodu pavertė sąmokslininkais. Galiausiai paklausiau Jounio:

– Ką tu vėl rezgi?

Jounis pamerkė Mašai akį:

– Jau sakiau: mes išvešim mergaitę iš čia.

– Jūsų kalbų nesuprasi.

– Aš grįšiu po dviejų dienų.

Jounis pasakojo, kad lynai, kuriuos vokiečiai nutiesė Mačio fjordo plokščiakalnyje, sugadinti ir kad jis turi parvežti Murmanske žuvusių kūnus ir palaidoti Parkinoje. Tada ir pasiims koltę.

– Įkišim mergaitę į lavonmaišį ir nuvešim į Parkiną.

– Jie nieko jai nepadarys. Nesirūpink.

Jeigu tada būčiau paklausiusi Jounio. Bet, matyt, aš negaliu apsaugoti tos mergaitės nuo visokio pasaulio blogio, juolab nuo savęs pačios.

1944-ųjų rugsėjis, Titovka

Aš tikrai tikėjau, kad nieko neatsitiks. Kad jie nelies Mašos. Aleksejus Ignatenka kaip tik mokė mane žaisti šachmatais. Niurzgėjo, kad nieko neįsidėmiu.

– *Medicinica*, galvok!

Tarpduryje pasirodė šešėlis ir Aleksejus Ignatenka suurzgė nepatenkintas.

– Tuoj pat atvesk mergaitę.

Jau daug sykių buvau sakiusi Hermanui Gėdeliui, kad Maša serga ir kad ją reikia palikti ramybėje. Montja stovėjo užstojęs duris, nenorėjo nė klausyt. Tarp Suomijos ir Vokietijos jau buvo įsiplieskęs karas.

– Niekas negelbės. Paruošk mergaitę. Dabar čia įsigaliojo visiškai kitokie įstatymai.

– Kieno įstatymai?

– Mūsų, *Fräulein Schwester*.

Mano, mūsų. Iš kur galėjau žinoti, kas diktuoja tuos naujus įstatymus?

Kieno galėjau paklausti? Suomija ir Vokietija tapo priešais, vadinasi, aš dabar belaisvė. Ryšiai buvo nutrūkę. Manęs iš stovyklos nebeišleido. Stovyklą supo viena trijų metrų aukščio spygliuotos vielos tvora, paskui antra. SS sargybiniai iš bokštelių šaudė į kiekvieną, kuris mėgindavo išeiti iš stovyklos be leidimo. Tuos, kurie pabėgdavo, galiausiai sudraskydavo šunys, bet, norint nukakti iki tundros, reikėjo persikelti per upę, paskui prasibrauti per kruvinai kojas braižančių žemaūgių beržų miškus ir pelkę, siurbte savin siurbiančią.

Vis dėlto turėjau pamėginti. Bet aš, užuot žengusi su mergaite už rankos į atstatytus durtuvus arba pabandžiusi pabėgti

naktį, ėmiau mąstyti, kaip įtikinti koltę Mašą, kad niekam apie tai neprasitartų. Jeigu būčiau nenumaniusi apie savo būklę, jeigu nebūčiau pastojusi nuo tavęs, brangusis. Mūsų vaikas, Johanai. Negalėjau jo stumt į pavojų.

Bet ar galiu tuo teisintis? Kad aš neatpažinau savyje vilkės instinktų, nes maniau, kad negalėsiu jo pagimdyti. Bet degiau noru ką nors daryti. Gal tiesą sakė Hermanas Gėdelis. Galbūt aš paleistuvių padermės, minimos Apreiškimo knygoje, ir visa tai man nutiko už Babelės Ištvirkėlės ir Loto dukterų, kurios gulėjo su savo tėvu, nuodėmes. Gal ir pati esu tokia begėdė ir kekšė, tokia žemrausių šliundra, kaip Hermano Gėdelio Kabinete man išdrožė Montja.

Jeigu Maša būtų šaukusi, rėkusi ir spardžiusis vedama į „Operaciją „Tvartas", niekaip nebūčiau jos išgelbėjusi. Pasiteisinti galiu tik tuo, kad jie būtų dar labiau sužaloję mergaitę. Viešpats liudininkas, kad mėginau ją apsaugoti iki paskutinės minutės. Kad mėginau išgelbėti tą gležną gėlelę.

Paprašiau Mašos ateiti į mano baraką. Mergaitė laikė rankoje Jounio dovanotą laimės paukštelį. Reikėjo iššukuoti utėles, išmaigyti kraujosruvų nusėtas kojas. Ir panagės juodavo nekalta nešvara. Nebuvo kada šveisti nagų. Išardžiau bjauriausias sąvėlas, supyniau beržais kvepiančius plaukus į kasą, sudėjau vainiku ant galvos. Paskui išardžiau. Per daug buvo panaši į nuotaką.

Pakūriau krosnyje ugnį. Mes atsigulėme ant labai siauro suolo. Paprašiau Mašos prisiglausti labai stipriai, galvą prispaudžiant prie krūtų, mažas šaltas kojeles prilipinant prie šlaunų, lyg norėdama pasekti jai vakaro pasaką.

– Man visai nepatinka tas Montja.

– Negalvok apie jį.

Papasakojau jai apie padievį Stalą ir požemio karalaitę, apie užburtą vilkeną, kuria susisupusi požemio karalaitė pabėga nuo banginiu dvokiančio persekiotojo.

– Tokio, kuris rūko machorką ir pažastyse šašai dvokia?

Linktelėjau galvą. Tokio, kurio iltys žiba tarp barzdaplau-

kių, kurio kūnas apžėlęs kaip *ryijy* kilimėlis, nuaustas iš pamestinukės avies vilnos. Maša nudžiugo:

– Visai tokio pat, kaip Montja.

– Visai tokio pat, kaip Montja, – pritariau aš. Tada atsikėliau ruošti vakarienės. Viena karvė, pašerta dobilais, pradėjo duoti pieno. Į vyšnių žiedais išpaišytą porceliano puodelį įbėriau migdomųjų miltelių, valerijonų ir pilkšvą bromo piliulę ir nepaisiau, kad žolelės skausmingai vartosi paviršiuje. Kartojau sau, kad šitai išgėrus mergaitei bent jau neskaudės. Ji nerėks, nes pradėjusią rėkti kas nors puls talžyti, darkyti peiliu ar dar baisesnius dalykus daryti.

Pauosčiusi pieną, mergaitė suraukė nosį.

– Pribuvėja, aš nenoriu. Tas pienas bjaurus.

– Nebjaurus. Gerk, sveika. Tu užmigsi ir viską sapnuosi.

– Jeigu išgersiu, ar padarysi man naują aitvarą?

– Tikrai padarysiu.

– Dar papasakok apie tuos Rytų šalies aitvarus.

Ir papasakojau. Paskui padainavau lopšinę ir pasūpavau mergaitę, prisiglaudusi prie krūtinės. Po kelių minučių mergaitės akys pradėjo merktis. Gležnas kakliukas prigludo prie manęs, švelnios suglebusios letenėlės grabinėjo mano kaulėtas kojas. Smilius ėmė tirtėti, kaip visada, kai užeidavo miegas. Paglosčiau vilko galvos randą ant rankutės. Vilko letenėlė. Vilkiukė.

– Pribuvėja, aš labai noriu miego.

– Miegok.

Paglosčiau mergaitei skruostą. Nuo apkloto buvo prikibęs gagos pūkas.

Nuėmiau, pūstelėjau lango pusėn. Pūkas pakibo ore. Apglėbiau mergaitę, ėmiau trinti kojas, kad nesušaltų. „Operacijoje „Tvartas“ bus šalta, jeigu Montjos pavaldinys neatneš malkų ir nebus ko įmesti į židinį. Dabar jis dažnai užmiršdavo atnešti. O kas mergaitę paskui užklos? Nebus kam.

– Iš ryto galvok, kad tik blogus sapnus sapnavai.

Daugiau nieko nespėjau pasakyti. Tarpduryje atsiradęs Montja iškvėpė į kambarį machorkos dūmus. Dingtelėjo, kad

būtų gerai turėti tokį šunį, kurio tas serbo pimpalas bijotų. Bet spėjau, kad Hilma lindi kur nors po baraku. Nuo duslių vyrų balsų ji pasiusdavo. Moterų pusėje pagalbos negalėjom tikėtis.

Ant savo rankų nunešiau Mašą į „Operaciją „Tvartas". *Katras šventesnis – auka ar aukuras, kurį auka pašventina.*

Visai kitaip supratau tuos šventus žodžius vasarą fjorde, žaisdama meilės žaidimus.

– Tu pati kalta. Pati.

Ne. Ne pati. Dėl visko kalta Maša. Ko žargstėsi stovyklos kieme, ko leidosi Hilmos laižoma. Ji pati prašėsi. Nuo pat pradžių.

Paguldžiusi Mašą į lovą, išėjau į lauką ir atsisėdau ant laiptų. Ir pradėjau dainuoti tą seną lopšinę, kuria paprastai migdydavau vaikus:

Vėjas traukia į kalną, žemė snaudžia blandi.
Vakarinėj pievos dainoj baltas elniukas užmiega.
Tik mėnuo keliauja aušron, kada ūkana pelkę užkloja.

Stengiausi negirdėti garsų savyje. Dangaus pakraštys žaravo krauju. Nuo kalnų pūtė švelnus vėjelis, nešė šilenančio parako ir valerijonų kvapą. Toli erdvėje mėnulis išvirto iš vyrių.

Po visko Montja, sustojęs prie vartų, užsiveržė diržą, nusispjovė ir pasakė, kad mergaitė serga ir kraujuoja. Liepė išsinešti ją. Įžengiau vidun. Maša gulėjo ant gulto išskėtusi mažas kojeles.

Nunešiau mergaitę į savo baltai nudažytą baraką. Paguldžiau į lovą, susupsčiau apklotu, kaip tave Negyvėlio fjorde, nežiūrėjau, kad lova susijaukė. Atsinešiau iš valgyklos šilto vandens. Ant stogo pamačiau tave, mano Johanai. Tu ten skaičiavai žvaigždes ir net negirdėjai, kad tave šaukiu.

Prie valgyklos kampo sutikau Aleksejų Ignatenką ir pasakiau:

– Perduok Jouniui, kad aš sutinku.

– Kaip aš perduosiu?

– Nežinau, bet perduok. Mes iškeliausim iš čia.

Gyvos ar mirusios, norėjau pridurti, bet nedrįsau per daug erzinti likimo.

Johanas Angelhurstas
1944 09 12, Titovka

Apsidžiaugiau, kai Žaižarakė atėjo pas mane. Bet ji atėjo pikta, verkė ir šaukė apie tą koltę, sakė, kad jie nuvedė mergaitę į „Tvartą". Nieko negalėjau pasakyti. Kad pati kalta. Kad pati norėjo pasilikti ją stovykloje.

– Eime ant stogo. Paskaičiuosim žvaigždes.

Užlipom ant stogo.

Aš ne pabaisa, tikrai ne pabaisa, nors Žaižarakė taip pavadino mane.

– Tavo kvapas kitoks.

Supratau, ką ji turi galvoje. Spygliuotą vielą ir baimę.

– Aplink vien bjaurastis ir purvas.

– Aš galiu išvalyti.

Negali, Žaižarake. Niekas negali išvalyti, tik aš.

– Aš tau atleidžiu. Aš taip tave myliu, kad atleidžiu. Su viena sąlyga.

Žaižarakė išsitraukė iš kišenės nuotrauką.

– Turi papasakoti, kur šitai nufotografavai.

Kilstelėjau, norėdamas geriau pasižiūrėti. Iškart prisiminiau laiką ir apertūrą. Manau, F16 išlaikymas – 1/125 s. Kontrastas geras, fotografuota giedrą dieną nuo stovo. Vis dėlto ta nuotrauka atrodė kažkuo netikra, lyg su infraraudonąja juostele daryta. Vienas ant kito suvirtę sulysusių moterų kūnai. Įkritęs vaiko skruostas prie moters krūtų, panašių į pernykščius obuolius. Vienos moters kaktoje skylutė. Ilgų blakstienų šešėliuojamos akys nukreiptos į dangų.

Paklausiau Žaižarakės:

– Iš kur tu ją gavai?

Vėl pagalvojau: tos nuotraukos nėra. Hermanas Gėdelis ją iš kažkur ištraukė ir įsodino man į galvą.

Ta nuotrauka – iš mano košmaro.

Iš to paties sapno, kuris kartojasi kas naktį. Miške iškastos 150 metrų ilgumo duobės. Žmonės gyvuliniuose vagonuose, visi ramūs, kupini vilties. Grįžta namo. Pušyne įrengtame štabe karininkai geria vyną, raštininkai užrašinėja vardus ir skaičius. Dienos šviesoje moterys ir vaikai nurengiami nuogai. Suplyšę moterų keliaraiščiai, suadytos vaikų puskelnės. Raudonom gėlėm išpaišytą skarelę pagauna vėjas, ji nusklendžia ir užsikabina už epušės šakos. Moteris pravirksta. Aš kažkieno klausiu, ar tai būtina, ar jiems nebus šalta. Miške pasitaiko aštrių šakų, vaikai gali įpulti į duobę. Šuo laižo skystį, kuris teka iš mirusio vaiko tarpkojo.

– Ar tu ten buvai?

– Ne.

Aš nemelavau.

Aš ne žudikas.

Nė sykio nesu šovęs į gyvą žmogų. Aš tik kasiau duobes ir fotografavau. O gal tas duobes kasė kas kitas, tik mano įsakymu. Kaip vyresnysis karininkas buvau visada mėgstamas, dailaus stoto nutrūktgalvis, niekad nebuvau žiaurus. Suprasdavau pavaldinių problemas. Negirdėdavau, kai jie kalbėdavosi apie smulkias vagystes. Vakarais pats blizgindavausi batus.

Dar sykį pasižiūrėjau į nuotrauką.

Basos pėdos, vėjyje susitraukę lytiniai organai, įdubusios gaktos, nuo kaklo nuplėšto medaliono žymės. Tai mano sapnų numirėliai. Žaižarakė kažkokiais burtais mano košmarą pavertė nuotrauka. Kitaip negaliu šito paaiškinti. Atrodo, kad dangus nusileido žemėn, žvaigždės klykia barako kampe, pašvaistės plėšia galvą.

– Ar tu moki jas daryti? – klausiu, rodydamas į liepsnotą dangų.

Kaip Kontrabandininko motina. *Vuohkuta vuohkuta lurkuta kurkuta* ir danguje kaipmat tvyksteli pašvaistė.

– Dangaus ugnys atperka nuodėmes. Su tuo nevalia juokų krėsti.

Paprašiau tavęs papasakoti apie žvaigždes. Tu verkdama vadinai jas tais pačiais vardais, kokiais vadino mama. Šuns draika, Mozės lazda. Tik iš dėdės sužinojau, kad krintančios žvaigždės – tai ne degančios, mirštančios sielos, o tuščia erdve į atmosferą lekiantys dideli šalti akmenys.

– Žaižarake, ar šita naktis paskutinė?

– Galbūt.

Prasidėjo žvaigždžių lietus. Kaskart dangaus skliautu lekiant žvaigždei, krūpteldavau. Mes jas skaičiavome skaičiavome, vis iš naujo, iš naujo, ir supratom, kad jų milijonai ir jų suskaičiuot negalėsim. Danguje vėl sušvito lankas ir aš pajutau savo moterį krūptelint.

– Kontrabandininko sesuo laukiasi mano vaiko.

– Dėl to nesirūpink. Aš viską sutvarkiau.

Kažkodėl patikėjau, kad Žaižarakė taip padarė.

– Ar galėsi mane mylėti? Net pamačiusi tą nuotrauką. Jeigu tai tiesa.

– Aš myliu tave. Daugiau nieko negaliu.

Žaižarakė palietė savo dovanotąjį lopšio pakabutį, kurį jai paliko mama, ir paliepė:

– Nešiok jį prie širdies, kad niekada nepasimestum. Ateisi į Negyvėlio fjordą, jei kada paklysi.

Aš pažadėjau.

Žaižarakė prisiglaudė prie manęs.

– Dar pabūkim valandėlę.

Ji šniurkštelėjo, nusivalė veidą į mano rankovę. Tada kostelėjo:

– Ar nukrito kokia didelė žvaigždė?

Papurčiau galvą, bet turėjau atsisėsti.

– Gal kokia nors jau nukrito.

Mes vis skaičiavom skaičiavom, kažkas karšta tekėjo per marškinių apykaklę, bet aš nesupratau kas, nes mes vis skaičiavom skaičiavom ir virš mūsų tvyrančioj erdvėj vis trūko vienos žvaigždės.

Penkta dalis

Negyvėlio užrašai

1944 09 04, Nudegėlis – Banginių Medžiotojui (SOE)

Pasikeitus situacijai prašau perkelti į kitą vietą.

Banginių Medžiotojas – Nudegėliui: *Prašymas atmestas. Mielas brolau, paprasčiausiai prisikimškite pypkes. Mes jumis pasirūpinsim.*

1944 09 04

Brangi dukrele, man neramu dėl tavęs. Žinau, kad tu dabar Titovkos Zweiglager 322 *stovykloje, man sakė Aunės sūnus. Suomei ten ne vieta, nes paskelbtos paliaubos. Įšalo kaustoma žemė dreba, ją tampo traukuliai kaip per karštligę. Ką tik iššifravau žinutę, kad Maskvos kaimas naktį persikėlė per 100 km į pietryčius. Vokiečiai turi suprasti, kad reikia pasiduoti. Žemė spjaudosi rusais, kurie paskiepyti nuo alergijos nikeliui. Nuo pat pradžių vokiečiams tai aiškinom. Kad Arkties vandenyno pakrantė nenuspėjama, ji gyvas organizmas, atmeta tokį, kuris mėgina jėga ją užvaldyti. Pagal žemėlapyje pažymėtą kelią eina ir telegrafo linija. Palei takelį putom spjaudosi krioklys. Sunkioji artilerija jo nepereina, mulai jame nuskęsta. Pirmą karo žiemą tundroje jų sušalo tūkstantis penki šimtai. Negali būti tikras ir dėl to, kad tundra nejuda. Kartais ten, kur turi būti pelkė, stovi rusų įtvirtinimas.*

Kaip tik iššifravau žinutę su nelaimės signalu iš Titovkos Zweiglager 322*. Tas komendantas Hermanas Gėdelis su atsikišusiais ūsais – niekšas, tikras žvėris. Turėtum jo saugotis. Tie jo dirbtiniai dantys. Jis kupinas pagiežos Frico Angelhurs-*

to sūnui, kuris tarnavo Ukrainoje Einsatzgruppe C. *Savo kabinete laiko mirusių belaisvių šeimų portretus. Jo bučiuje ne vien lydekos. Tai supratau dar 1942-aisiais, kai lankiausi lageryje pirmą kartą. Sėdėjome sniego apsuptyje dvi savaites. H. G. tarpais pagrūmodavo kumščiu baltumui už lango, tarpais įsimesdavo į burną pervitino piliulę ir užgerdavo „Wurmschnaps".*

„Šaltis mūsų nesulaikys! Arktis is nichts!"

Nežinau, ar supranti, kas dedasi stovykloje. Tikiuosi, kad nesupranti. Su belaisviais daromi bandymai, švirkščiamos choleros bacilos ir gylių lervos. „Operacija „Tvartas" veikia kaip sargybinių ir patikėtinių atlyginimų sistema. Moterys prievartaujamos ir išnaudojamos kaip bandomieji gyvuliai. Vykdoma ir „Operacija 1005": karo pradžioje užkastos duobės vėl atkasamos, palaikai sunaikinami chlorkalkėmis.

Vienintelė viltis, kad toje stovykloje dirba Frico Angelhursto sūnus ir jis tave apsaugos. Tikriausiai suprato tėvo paskutinio laiško, rašyto 1938 06 22, mintį: „Rusai – tai maras, ir Trečiasis Reichas turėjo nuo jo išgelbėti, bet man kyla įtarimas, kad mes pavirtom kitokia liga, galuojančia šitą pasaulio pusę." Jo tėvas tai žinojo dar prieš žygį į Lenkiją. Nujautė, nors dar niekas nenumanė apie Stalingrado pralaimėjimą ir apie tai, kad Leningrado užimti nepavyks.

Vokietija pralaimi karą. Miela dukrele, ir tau laikas pereiti į kitą pusę.

1944-ųjų rugsėjis, Titovka

– Šita dar kraujuoja. Suleisk jai ką nors.

Atpažinau Mašą iš karto. Jos veidą ir pečius dengė tinklelis nuo uodų, bet neabejojau, kai pamačiau vilko galvos pavidalo randą ant rankos. Mašai buvo nuvilkę per didelę suknelę ir kailinę palaidinę, todėl ji atrodė dar smulkesnė. Žiūrėjau į jos pagoniškas per mažų batų nukamuotas pėdas ir tyliai maigiau delnais, į įsuktą plaukų sruogą, kurią blaškydavo vėjas. Nepaisydama Hermano Gėdelio draudimų, nuėmiau dangalą nuo jos veido. Mašos akys stebeilijo tuščiu žvilgsniu. Paliečiau pirštais kaulėtą, kaip medinį šoną. Jos oda buvo tartum gyvo nupešto žuvėdros jaunikio. Varvinau mergaitei ant kaktos statinėje nusistovėjusį lietaus vandenį su lavandom, suleidau raminamųjų. Ir šiandien matau karštą vaikišką skruostą, prisispaudusį prie liga dvelkiančios pagalvės. Prisimenu smarvę iš nedidukės Mašos makšties, nuo kurios užėmė nosį, kai pasilenkiau apkabinti. Žinojau jau prieš įkišdama jai pirštus. Ją kamavo itin žiauriai, vidaus organai buvo pavirtę tiže, uždegimas išplitęs ligi ten, kur nepasiekiu. Apčiupinėjusi supratau, kad pramuštas audinys tarp tiesiosios žarnos ir vaginos, todėl išmatų pakliūva į vaginą. Išsiėmiau adatą. Susiuvau proplyšą. Prisiminiau Hilmą, kuri sykį nuolankiai leidosi susiuvama be skausmą malšinančių vaistų. Šitas žvirblelis taip pat gulėjo ramiai, leidosi sudaigstoma. Užtaisiau sužalotą audinį, bet tiesioji žarna paliko kiaura. Tos kiaurumos užlopyti negalėjau. Reikėjo žarną sutrumpinti arba užtaisyti bitumu, kurio aš neturėjau.

Apvaliau visą Mašos kūną estišku dezinfekuojamuoju skysčiu ir pamėginau sustabdyti kraujavimą. Visą laiką dainavau ir

vėsinau karščiuojančiai mergaitei kaktą skudurėliu, suvilgytu gyduolių nuoviru. Nieko geresnio tą minutę negalėjau padaryti.

Ir garsiai pasakiau, nors žinojau, kad beviltiška:

– Reikia pakviesti gydytoją iš artimiausios stovyklos.

– *Nein!*

Vapėjau vokiškai ir suomiškai, ir man pačiai tame išskyromis ir mirtimi įsmirdusiame kambaryje mirtis atrodė tartum vandeninga gaišena. Visą laiką tartum girdėjau pabūklų, vokiškųjų priešlėktuvinės gynybos „flakų", rankinių granatų ir granatsvaidžių stiprėjantį griausmą. Karas šliaužė artyn.

– Užmušk ją.

Hermanas Gėdelis užsimetė koją ant kojos, išsitraukė iš kišenės dailiai išraižytą peilį ir ėmė pjauti nagą lyg serpantiną. Supratau, kad jokie mano žodžiai neturi reikšmės. Dabar manau, kad galėjau paimti vieną skalpelį ir durti juo Hermanui Gėdeliui į pilvą. Bet aš atsisėdau ant olandiško chirurginio vežimo, kurį per operacijas naudodavom kaip stalą, ir ėmiau glostyti jos juodus kaip varno sparnas, susiriebalavusius plaukus. Žinojau, kad ji mirusi, nors tebekvėpavo, tad kaip mirties priežastis dokumente bus įrašyta *14 f 1, Natürliche Todeställ.* Supratau, kad mergaitė iš karto mirs, jei vėl paklius į „Operaciją „Tvartas", kad jos išgelbėti negali niekas, niekas, tiktai tu, Johanai.

Radau tave stovyklos šiauriniame gale.

– Padėk man, Johanai. Girdi? Koltė greitai mirs.

Papurtei galvą apgailestaudamas lyg dėl prasto oro.

– Ką aš galiu padaryti?

– Padėk!

– Kodėl turėčiau padėti?

– Dėl manęs. Dėl mergaitės.

– Eik šalin.

Aš tau nerūpėjau. Tada pasakiau tau tai, ko neketinau sakyti. Žodžiai tik plūstelėjo ir išsklido kaip garai, kaip užkalbėjimas iš nevilties apimtos moters lūpų. Iškvėpiau tai, ką žinojau jau kelias savaites:

– Aš laukiuosi tavo vaiko.

Bet tu tik stebeilijai į mane. Rodės, kad prisimeni, kas aš tokia.

– Ruošiuosi išvažiuoti ir mergaitę vešiuosi kartu.

– Už stovyklos tvoros siaučia karas, – atsakei, lyg ką tik tai supratęs. – Ar tu negirdi?

– Rusų patrankų?

Aš tai jau tikrai girdėjau, girdėjau diena iš dienos jį artėjant.

– Kolosjokio kaimo pragaro pragarmė šaukia.

Pratrūkau rėkti, kad atsitokėtum. Kad aš viena maitinau stovyklą, kai pasibaigė konservai, koltų elniai buvo išskersti ir jų kaulai apgraužti iki paskutinio šlaunikaulio. Šiaurėje karvės pripratusios prie gėralo su kerpėm, juo misdamas ir koltas išgyvena, o ukrainietis neatlaiko. Išsekę koltų senukai išgyvendavo maitindamiesi tuo, ko prisiprašydavo pro spygliuotą tvorą:

– *Rivgu, rivgu,* atėjūne, atėjūne, išmesk žuvies vidurių. Duonytės, duonytės.

– Palauk dar kelias dieneles, mes išliesime čia cementą. Jos plaukios nelyg gulbės Vanzės ežero pakrantėje.

Apsisukau. Išbėgau pro vartus. Aišku, girdėjau už nugaros Vienaausio stūgavimą ir šunų lojimą. Girdėjau įspėjamąjį šūvį. Vis tiek bėgau į žliuginą tundrą, bėgau nieko nepaisydama ir veikiausiai būčiau pasiekusi Parkiną, jeigu manęs nebūtų sugavę. Po kurio laiko neatlaikė kojos, suklupau, pakėliau akis į dangų, kaukte užkaukiau iš liūdesio.

Ak, mano Dieve, ką tu padarei sukurdamas Johaną Angelhurstą, aimanavau, kai mane pakėlė ir nešė atgal į stovyklą. Tu, Johanai, tas, kurį vos gimusį reikėjo nunešti į pelkę ir nugramzdinus užtrypti, nes tu baisiausiose kančiose skandinai moterų giminę. Mane. Tik mane. Mane itin, mane – nors tave pamilau ir gavau patirti trumpą laimės valandėlę, o kai palikai, atsivėrė mano sielos bedugnė, į kurią krentu iki šiol. Kas rytą pabudusi meldžiu Dievo, kad numalšintų tą mano meilės kančią. Nes aš kankinuosi. Tu – kaip žiojinti skylė manyje, tu – mano žvėriškoji dalis, mano sielos ir gyvasties purvas.

Kai vartai užsivėrė man už nugaros, supratau, jog tapau Titovkos *Zweiglager 322* stovyklos belaisve. Tu man nenorėjai padėti, o Jam aš nerūpėjau, visai nerūpėjau.

Johanas Angelhurstas
1944 09 10, Titovka

Žaižarakės koltė pabėgo. Aš ne pabaisa ir nesu blogas. Žaižarakė taip sakė, tiksliau, spiegė, kai ją vilko į „Operaciją „Tvartas“. Plaukai draikėsi palaidi, vėlėsi apie patikimųjų medines lazdas, drabužių sagas. Ir apskritai savo elgesiu ji pažeidė stovyklos taisykles: sagos buvo atsegiotos iki pilvo, krūtys nepadoriai išsivertė. Nusigręžiau, nes negalėjau žiūrėti. Piktadarė buvo ta moteris, kurią laikiau tyra ir nesutepta. Prie barako jie sustojo, patikimieji kažko paklausė, – neatsimenu, ko, bet atrodo, kad aš linktelėjau galvą, nors neprisimenu, ką mes kalbėjom. Kažką apie *Just ad bellum*, karo taisykles. Dešimt belaisvių už vieną pabėgusį. Galėtų būti penkiolika arba visas kaimas, kaip Ukrainoje. Ten juos suvarė į cerkvę, duris užsklendė ir padegė kampą. Liepsnų liežuviai kyla aukštyn, kaulai švilpia kaip fleita, laužas pleška kaip Dievo sukurtas, – iš kur tai dabar šovė į galvą? Tikriausiai girdėjau sapne. Šito niekada nebuvo. Tikriausiai aš pasakiau:

– Dešimt.

Nes labai maža ta pabėgėlė buvo.

Aš nesu blogas. Gyvenime nieko nesu nužudęs. Ir Ukrainoje tokį baseiną kasiau.

Žaižarakė šaukė ir aš supratau, ką ji rėkia, nors dabar jos žodžiai skamba keistai, nes jos burna buvo lyg ko prikimšta, kaip mano mamos, o mano mamos dantys buvo prasti.

– Kaip tu gali su manim šitaip! Subinsukys!

Nesupratau, ką ji pasakė, ir Ruselio nebuvo, tad niekas neišvertė, bet iš veido numaniau, ką ji išrėkė. Mintyse perleidau

žodžius *Biest, Monster, Ungeheuer, Scheusal,* – aišku, blogai ištartus, bet kažkurį iš tų žodžių ji pasakė. O gal dar baisesnį. Tai mane įžeidė. Nuvijau juos, mostelėdamas kastuvu. Užgriuvo tyla, kaip koks vatinis sniegas. Pažvelgiau į savo iškastą baseiną ir atrodė – kaip meistro kasta. Kaip sako dėdė, darbas vyrą dirba. Kraštai ilgi, o žemė čia įšalusi. Reikėtų šiek tiek chlorkalkių pabarstyti, kad išdegintų laukinius augalus, nes peš gulbėms plunksnas.

Dar ta nuotrauka, kurią Žaižarakė man parodė. Kas ją inscenizavo?

Pamačiau ant žemės kuokštą kerpių. Suėmiau jį delnu ir vėl pagavo apmaudas. Kodėl niekas nesilaiko nurodymų? Ar Žaižarakė nedraudė barakuose veisti visokių gyvių? Tada pauosčiau tą kuokštą ir pajutau vaisių kvapą. Plaukai kvepėjo ta moterim – tokiu šėlsmu ir laisvumu, kokiu tvaksi tik kai kurių žmonių širdys. Tik vienos moters širdis. Tavo, Žaižarake.

Kur tu dabar?

Užkabinau tą plaukų kuokštą ant spygliuotos vielos. Paskui žiūrėjau į žalsvėjantį dangų, klausiausi tos trumpalaikės tylos, kuri sklido veikiau iš žemės nei iš erdvės. Ir staiga nežinia kodėl pasijutau laimingas, pirmą kartą laimingas nuo tol, kai sužinojau, kad mane siunčia į šią stovyklą. Dabar žinau, ką mes darysim. Užeis žiema, bet paskui atvirvens pavasaris. Žaižarake, aš nusivešiu tave į Berlyną, kai prasidės Vanzės pramogų sezonas. Dainuosim, irstysimės valtimi iki pat šeštos, maitinsime gulbes, kurių poros vienas kitu rūpinasi mažiau nei mes. Mama iškeps štrudelį, pastatys ant stalo agrastų uogienės indelį. Svečių kambaryje paklos patalą su savo išsiuvinėtais užvalkalais, su tavimi kalbėsis suomiškai. Žydės kaštonai. Mes gersim arbatą iš vyšniomis išpaišytų porcelianinių puodelių, o dėdės nebus. Ant židinio atbrailos stovės tėvo nuotrauka. Greitai iš lėliukių išsiris blyškūs drugeliai. Pro asfalto properšas prie Brandenburgo vartų prasimuš pienės.

Ilgai gulėjau ant barako stogo ir mąsčiau apie tai. Kokie laimingi mes būsim. Išsiėmiau mauzerį, pagloščiau. Nusišluosčiau sudrėkusį delną, sušildžiau metalą. Įsivaizdavau, kad tai tavo sušalusios rankos. Mes gulime žydinčioje pakrantėje ir valgome nuo šakelių avietes, tu vis persergėji, kad neįsidrėksčiau dygliais lūpų. Padedi man ant liežuvio gervuogę, žemuogę, gerkle nuslenka ir gėlės žiedo piestelė, ir ne kokio nors bervidžio, kuris žvelgia tiesiai į šerdį arba supykęs ima badyti. Ne, tavo šiurkštus švelnumas užkiša man gomurį ir aš alsuoju tavo judančių pirštų ritmu. Tu turi gebėjimą gydyti ir galią vedžioti mano dvasią. Jei tik nori, Žaižarake. Viskas taip ir bus, jei tik įkiši pirštus man į burną ir leisi tave pajusti.

Matyt, ilgai gulėjau ant stogo, įsikišęs į burną mauzerio vamzdį.

Galiausiai nuspaudžiau gaiduką.

Žvaigždės skriejo savo keliu, ir nukrito viena, o gal dvi.

Paskui nulipau nuo stogo ir nuėjau gulti. Gurkštelėjau „Wurmschnaps", nurijau bromo piliulę, kad mirusieji neateitų į sapnus. Prieš užmigdamas pagalvojau, kad reikėtų neužmiršti užsitaisyti mauzerio.

1944-ųjų ruduo, Titovka

Koks garsas girdėti, kai išmuša dantis? Turėčiau žinoti, bet neprisimenu. Keista, kad tai užsimiršo. Aš net neprisimenu, ar skaudėjo. Tikriausiai. Prisimenu tik tai, kad buvo gėda ir kad netikėtai supratau, jog nesu skaisti. Ta, kuri nebuvo paliesta, šito nesupras.

Jaunystėje užvis labiausiai didžiavausi gražiais dantimis. Mano dantys buvo balti, žvilgantys ir įveikdavo net vilko stuburkaulį. Daugelis mano bendraamžių jau buvo išbarstę trečdalį dantų, o aš dar turėjau visus. Jounis Nekelė maldavo manęs keliauti su juo į Lynahamarį. Aleksejus Ignatenka sakė ketinąs slėptis ir man patarė padaryti tą patį.

– Nebus gerai, jei rytą pastebės, kad *dievuškos* nėra.

– Netaukšk niekų, kas čia mane lies.

Maša pabėgo, bet ar galima mane už tai kaltinti.

Aš klydau. Pabudau, kai Montja pačiupo mane už plaukų ir ėmė vilkti į kiemą. Po pirmos šaltos nakties mano suriesti kojų pirštai paliko ant šerkšno skausmingus vingius. Medžioklės kieme stovėjo Hermanas Gėdelis, pasipuošęs SS uniforma. Jis įsakė vesti mane į karo lauko teismą už tai, kad padėjau pabėgti belaisvei. Tai jau buvo ne juokai. Aš surikau:

– Johanai, padėk!

Tu, aišku, negirdėjai. Hermanas Gėdelis sumušė kulnais ir pasakė, kad leitenantas tikriausiai šiauriniame stovyklos gale kasa baseiną. Su visu orumu atsakiau:

– Vyresnysis leitenante! Nuveskit mane pas Johaną!

Už rankų ir plaukų mane vilko pro barakų eiles ir pro belaisvių žemines.

Aš niršau, kaip apsėsta rėkiau, spardžiausi. Aš jums dar atsimokėsiu! SS komendanto moters liesti nevalia.

Kai tave pamačiau, visos viltys manyje sutirpo. Tu buvai nesiskutęs. Tavo gražūs batai – purvini. Vyzdžiai taip išsiplėtę, kad ragočius būtų pasiklydęs. Tu stovėjai pasirėmęs kastuvu. Buvai nemigęs kelias paras.

– Neleisk jiems manęs išvesti.

Užsidengei ausis delnais, lyg būčiau garsiai šaukusi. Išsitraukei marlės skepetą ir prisidengei akis. Nuo adolfino žmogaus klausa pasidaro itin jautri, akys vangstosi šviesos kaip baltakailio triušio. Aš sušnibždėjau:

– Johanai, aš nešioju tavo vaiką.

Hermanas Gėdelis įsikišo pareikšdamas, kad aš kaltinama pagalba belaisviui. Paklausė, kiek belaisvių sušaudyti – dešimt ar penkiolika.

– Dešimt? – paklausei tarytum nustebęs, kad dėl tokio nieko sutrukdė tave patį ir tavo kasimo darbą.

– *Jawohl.* O šitą – ar šaudysim?

Vieną šiurpią akimirką pasidingojo, kad sutiksi. Bet tu papurtei galvą lyg paausy zyziant uodui.

Hermanas Gėdelis linktelėjo. Tada Montja su kitu patikimuoju ėmė vilkti mane į Medžioklės kiemą. Vėliava su svastika dryksojo ant stiebo nejudinama vėjo, daugiau slaugių nei belaisvių nebuvo matyti. Tą akimirką skaudžiai pasigailėjau, kad nepaklausiau Jounio ir nelipau į jo fordą. Kad atmečiau Hermano Gėdelio pasiūlytą sandėrį, pagal kurį būtų ganėję išskėsti kojas ir leisti jam įsiskverbti į SS grupenfiurerio Johano Angelhursto mylimąją. Nes Hermanas Gėdelis buvo žmogus, kupinas apmaudo, ir per mane jis būtų paėmęs tau už gerklės, Johanai.

– Išleisim iš tavęs orą!

– Ne į pilvą! Išmuškit dantis, tik neduokit į pilvą.

Montja gūžtelėjo pečiais ir pakėlė savo lugerį. Trenkė buože tiesiai į burną.

Jaučiau, kad dantys lūžta, į gerklę klioktelėjo šiltas ir putotas geležies skonio skystis. Įtraukiau pro nosį oro ir iškart viską išvėmiau. Mano galvą trūktelėjo aukštyn – nežinau, kieno ranka – Hermano Gėdelio ar kurio kito sargybinio. Montja vėl smogė man, paskui dar sykį, dar. Saulė nugręžė akis, kai suklupau ant ledo ir Montja ėmė kirpti man plaukus. Iš burnos plūdo kraujas. Jis tekėjo ant apšalusios žemės ir aš pagalvojau, kad ateina ruduo, kad kraujas labai gražaus raudonumo, ir nusistebėjau, iš kur Montja taip greit atkasė žirkles. Dar prisiminiau, kad tu kažkada pavadinai mano dantis Dievo dirbiniais. Sakei, matyti, kad aš nesu blogos rasės. O paskui man akys užtemo.

Paskui pamačiau, kad tysau ant gulto „Operacijoje „Tvartas". Dievas žino, ar ilgai buvau be sąmonės. Prisimenu, kad galiausiai pamačiau prie gulto purvinus batus. Neprisimenu, kieno. Gal Unto, gal Didžiojo Lamperio, gal kieno kito. Kaip ir anksčiau, barake švietė žibalinė lempa. Kažkas buvo pakabinęs palubėje šiaudinį sodą. Oro srautas suko sodą ratu – pamaži ratu ratu ratu. Žiūrėjau į judantį sodą. Gražus buvo, dvidešimt keturių šiaudinių kryžių.

Pradėjau atsargiai čiupinėtis kūną. Skaudėjo rankas. Sijonas buvo sukeltas iki klubų, ant šlaunies išdrikusios kažkokios gleivės. Bet aš nepersileidau – jaučiau tai. Atsisėdau blyškioje prieblandoje, perbraukiau liežuviu dantenas. Buvo grublėtos, jautrios kaip kiškio koja, nuplėšus kulkšnį. Priekinių ir kai kurių krūminių dantų nebebuvo. Pasilenkiau išsispjaudyti į emaliuotą dubenį, kurį buvau pakišusi palovin dėl panašių dalykų. Pakišau galvodama, kad gerai nenugrandžiau ir nenutryniau lentinių grindų, o rusas skrepliuos visokiom gleivėm.

Kraujo išspjaudžiau daug. Tikras stebuklas, kad neužspringau tuo metu, kai tysojau be sąmonės. Skausmas varstė stuburą. Klestelėjau aukštielninka. Ir įsistebeilijau į lubų siją, į kurią iki manęs žiūrėjo daug moterų. Sija pažiūrėti atrodė labai silpna. Ji man priminė Lispetę Nekelę.

Kai Lispetė, gulėdama lovoje, patikliai paklausė:

– Tu iš tikrųjų tiktai pažiūrėsi, ar vaikai ten gerai laikosi?

Lisu, mažasis žvirblelis. Atvažiavo su Jouniu į stovyklą pritvinkusi motinystės laimės. Nereikėjo jai čia važiuoti, nereikėjo prašyti pagalbos ir geležies kremo ir pasakoti, kad numezgė man bepirštes pirštines, idant padėčiau jai gimdyme. Kad atsitiko stebuklas ir kad ji nešioja pilve du vaikus.

– Nes aš labai vaisinga. Bet prisiekiu, kad abu vaikai Johano. Vienas buvo pradėtas slėptuvėje, kitas – Lynahamaryje.

Lisu, mažute sesute, tu nenumanei, su kuo kalbi.

– Aš bijau, kad jie gimdoje nesusimuštų.

Senesnis ir naujesnis gemalas. Nežinau, ar šitaip gali būti. Kartą Autyje priėmiau iš tos pačios moters du kūdikius – vienas buvo raudonplaukis, antras – juodaakis. Tikrai skirtingų tėvų. Vaikeliai išlindo nusėti mėlynėm, sugniaužę kumštelius ir atrodė, kad raudonplaukis įsčiose mėgino pasmaugti juodaakį bambagysle.

Lisu lūpų kampučiai buvo įtrūkę, jai skaudėjo pilvą. Nuvedžiau ją į Kabinetą, paguldžiau į lovą, kad pailsėtų. Paklausiau, kaip jos lytis rytais dvokia. Kvapas beveik visada atskleidžia, ar vagina pradėjo pūti, ar nelikę nuovalos skutelių, ar gimda nenusmuko tarp kojų.

– Kopūstų troškiniu, – atsakė Lisu.

Bemaž permatoma, trapi ji gulėjo saulės nutviekstoje lovoje, nutaškyta nėriniuotų užuolaidų šešėlių. Kairysis šonas buvo bjauriai išpampęs. Numečiau ant žemės savo lagaminėlį, nusispyriau suvarstomus batus ir pastebėjau, kad per skubius darbus juos nuklaipiau.

– Man reikia tavo patikinimo, kad viskas gerai.

– Ko neprašai mamos pagalbos?

– Nes pasitikiu tavim.

Nuėjau atsinešti iš priemenės geležinių replių.

Kai įėjau, Lispetė kilstelėjo nuo pagalvių ir pareikalavo:

– Ar prisieki Viešpaties angelais, kad niekam nesakysi to, ką dabar papasakosiu?

Aš tylėjau.

– Ar prisieki *Hilerio* bezdalais? – paklausė Lisu ir jos lūpos kreivai vyptelėjo, lyg primiršus savo bėdą.

– Gal ir prisiekiu, – atsakiau, pati nežinodama kodėl.

– Johanas pažadėjo mane vesti, kai pagimdysiu vaiką.

Lispetė suėmė mano ranką, prispaudė prie minkštos krūties. Pajutau jos kūno putnumą, gyslomis trykščiojančią laimę ir mane pagavo siutas stipriai ir skaudžiai suleisti nagus į tą vietą, kurią jai tikrai susops.

– Gali skaudėti.

Įkišau į Lisu burną drebulės žievės gabalėlį.

– Sukąsk.

Tada eterio skuduru užėmiau nosį.

– *Jis nėa tokš škyštachiaušiš ka arode...*

Lisu galva nusviro greičiau, nei spėjau suskaičiuoti iki dešimties. Suėmiau delnais baltas kaip pienas jos šlaunis. Pasižiūrėjau į makšties prieangį ir įkišau plokščias reples.

Koks šėtono pasalkanda man graužė kulkšnis? Kas mane vertė imtis to, ką padariau? Tu įsiskverbei į Lisu tamsioje slėptuvėje. Nors Jounis gulėjo už poros metrų.

Stipriai sugnybau replėmis vaisių ir trūktelėjau.

Visada buvau stipri. Pajėgiu sutramdyti neromytą ragočių. Nugnybti Lisu vaisių nebuvo sunku. Lisu suriko iš skausmo, nugara išlinko kaip angliškas kabantis tiltas. Nuostabu. Perbraukiau liežuviu viršutinius dantis, pasimėgavau lygiu blizgančiu jų paviršiumi. Ir prisimenu pagalvojusi, kad aš daug geresnė už Lisu, Pioukijo šeimininkę, Aučio Henryką ir visas kitas. Geresnės doros, geresnių dantų. Narsiai lenkiausi šėtono net trisdešimt penkerius metus ir mano putėn tik ta nelaiminga lazda buvo įsmigusi ant Kirkonjurhemės kalnelio – gerokai seniau, nei Didysis Lamperis pasakojo, o jeigu ir pats Didysis Lamperis buvo į mane įėjęs, tai kas čia tokio? Tu

vienintelis vyras, su kuriuo aš Viešpaties akivaizdoje gulėjau. Prisiminiau Lisu pergalingą džiugesį, kai ji pareiškė:

– Jeigu pagimdysiu vaiką Johanui, tai turėsiu jį.

Tada mano širdyje kažkas sudužo, – nežinau kas. *Melagio lūpos slepia neapykantą, o kas apkalbas leidžia, yra kvailys.* Taip sakoma Biblijoje. Lispetė gulėjo priešais saulę ir jos dieviškos garbanos spindėjo sykiu su spinduliais, krūtų oda blizgėjo, tviskėjo ir karvės pieno išrūgom gražinamas kūnas, šonai krusčiojo ant limpamo audinio, saugančio nuo karštyje geliančių sparvų. Kokia graži buvo Lisu, kai gulėjo paplūdusi krauju, ir tą šėtono palaimintą akimirką mano juodoj sieloj radosi priesaika, kad ta, kuri pagimdys tau vaiką, būsiu aš. Dėl tavęs kažin ką galėčiau padaryti ir nieko nesigailėčiau. Išplėšiau iš Lisu įsčių ir antrą gemalą. Ketinau duoti jai šamano tepalo, kuris apmaldo skausmą, gal ir pilkšvą, pataisuose pavoliotą bromo piliulę. Tada, kai pabus. Bet tokios bjaurios kalės prigimties buvau, kad nedaviau.

Stebeiliju į lubų siją ir ji man atrodo tokia silpna, kaip ir Nekelės namuose, kurie yra kitame pasaulyje. Tame, kuriame gyvenau neliesta, stipri, kuriame nepatyriau karo dantų. Šiaudinis sodas „Operacijoje „Tvartas" virš gulto dar sukasi – lėtai, lėtai. Laukiu prieinant purvinų batų prie gulto.

Mano Dieve, jeigu šitą vyrą gausiu, kito neprašysiu. Gavau, ko prašiau. Metas už tai sumokėti.

Negaliu negalvoti, kad tai Dievo man siųstas išmėginimas ir kad tai turi kažkokį tikslą. Antraip šito suprasti negaliu. Kodėl man taip nutiko? Juk aš viską dariau teisingai. Aš buvau iš tų moterų, kurios neužmiršta užsisegioti palaidinukės sagų iki pat pasmakrės ir, kaip pridera, rankoves pasiraitoja iki alkūnių tiktai troškią naktį. Aš nesu plaukuota ožkarožė nei kokia kuliašluostė, nei kokia kempinė, nei subinė, nei šleikšti plaušabudė, nei kokia švenčių gražuolė, nei gaisrininkų pompa, nei keliaraiščio raišiotoja, nei kokia timpa, nei iškviečia-

ma kekšė, nei kareivių žaisliukas, nei greitadavė šliundra. Nei migruojanti plekšnė, nei vokiečių spjaudyklė, nei laplandiška lauktuvė, nei koks leidimas, nei koks užėjimas, nei kokie atsiveriantys vartai. Nesu.

Tai kodėl man taip nutiko?

Todėl, kad įsimylėjau tave.

Kur tu, mano mylimasis? Ar jau vakaras? Tu guli ant stogo ir skaičiuoji žvaigždes ar kasi savo amžinąjį baseiną, kurį užpildys visiems žinoma medžiaga.

Prisimenu, kaip Nekelės Aunė mane perspėjo:

– Aš tau padėsiu. Duosiu dukteriai vemiamosios šaknies ir po savaitės ji ateis pas tave prašyti pagalbos. Bet Dievas bus jau ne tavo pusėje, supranti? O pajusi karo kumštį, kaip mes visi.

Nepatikėjau. Nejau mane, Dievo šunytį, užgrius žemiška nelemtis.

– Aš tau padėsiu, jei nori. Bet tuo viskas ir baigsis. Iš manęs daugiau pagalbos nesitikėk.

– Ištrauksi Lispetės gemalą ir turėsi Johaną, – prisiekė Aunė. – Tu tai gali padaryti, karo pabaigoje tavęs niekas negaudys.

Padariau, ką liepta, – užmušiau tavo vaikus, kuriuos nešiojo Nekelės Lispetė.

Guliu ant gulto ir žiūriu į šiaudinį sodą. Jeigu šitą gausiu, kito neprašysiu. Goslumą patyriau, tavo meilę patyriau. Po šituo dangum buvai įėjęs į mane visokiom gulsčiom ir visokiais būdais, geismo perimta aš šnopavau ir rėkiau į erdves. Tavęs turėjau ligi valios. Bet tik dabar supratau, kad ant pimpalo galo meilės nėra, o tik nuovargis, skausmas, visokie uždegimai, ryto saulės nutviekstas ilgesys ir nenuplaunama gėda.

Aš pajutau karo dantis.

1944-ųjų rugsėjis, Titovka

Heta ir Jounis drauge dirba valtį. Susitarėme, kad Heta mūsų lauks fjorde. Jai čia bus saugiau. Nuo tol, kai užmušė Hilmą, Jounis nervinasi:

– Tai buvo perspėjimas. Reikia išvažiuoti iš čia.

Maša straksi aplinkui, nori jiems padėti, tampo valtį tada, kai nereikia, bedžioja pagaliu mašinos degimo katilą, o galiausiai išmeta Hetos iškeptą prėską duoną į jūrą, bet niekas nesupyksta. Per tą smagumą Heta prieina prie manęs ir sušnibžda:

– Aš apie tave nepasakosiu. Jeigu tu apie mane nepasakosi.

Lyg aš galėčiau papasakoti. Lyg tai, kas nutiko „Operacijoje „Tvartas“, galima apsakyti žodžiais.

Heta buvo vienintelė, kuriai aš rūpėjau.

Tysojau ant gulto „Operacijoje „Tvartas“, užsimaukšlinusi gobtuvą, ir drebėjau dėl savo vaiko. Nežinojau, kas dedasi už stovyklos tvoros, ir atrodė, kad niekas stovykloje šito nežino. Ryšiai buvo nutrūkę. *Zweiglager 322* – tarsi atskiras pasaulis, kuriame viešpatavo žvėrių įstatymai. Patikimieji darė, ką norėjo, vaikščiojo išsitraukę lazdas ir daužė silpnesniuosius, spygaudami plonais balsais. Vakarais reikalaudavo papildomo valgio davinio ir kitų dalykų. Kas vadovavo stovyklai – Hermanas Gėdelis ar savanoriai parankiniai?

Nesusigaudžiau. Supratau tik tiek, kad tapau belaisve. Vokiečiai jau nebebuvo ginklo broliai, Kabinete nebekvepėjo muskusu, dingo dailių giminaičių nuotraukos. Visa tai atrodė neįtikima, bet nebuvo ko paklausti, o ir kaip galėjau paklausti. Be dantų sunku šnekėti. Kas daro žmogų žmogumi? Kalba ir neliečiamybė. Tai, kad gali pasakyti, ką galvoji, ir tai, kad

nereikia gulėti ant gulto sukeltu sijonu, baiminantis dar vieno pimpalo. Kalba ir neliečiamybė, o ir viena, ir kita iš manęs buvo atimta.

Aleksejaus Ignatenkos nebuvo matyti. Tavęs – taip pat. Karo šuva Hilma kaip niekur nieko priėjo prie mano guolio ir ėmė laižyti rankas. Išgirdusi artėjančius žingsnius, mikliai kažkur nulindo. Montją atpažindavau visada, nes jis labiausiai dvokė gyvatine. Užgriūvančių kūnų svorį tariausi dar ištversianti. Ištvėriau gulto bumbsėjimą, gyvaplaukių nelyg skruzdžių kutenimą apie bambą, bejėgiškas ir piktdžiugiškas kitų belaisvių pašaipas – tų, ant kurių jau nelipo vokiečiai ir patikimieji, nes atsirado nauja mylimoji – *Fräulein Schwester* ir visiems norėjosi ją išmėginti, kad jau atsirado proga. Kiekvienas prisiminė, kaip įsakinėjau, liepiau šveisti plautus saunoje, bjaurėjausi nešvariais autais, sakiau, kad nevalyvumas žemina. Kiekvienas nūdo išlieti pagiežą ir aš jausdavau ją savo makštim, kai po procedūros atsitūpdavau nusišlapinti į emaliuotą dubenį.

Labiausiai baisinausi, kad kuris nors pervers savo įnagiu mane taip žvėriškai, jog prarasiu vaiką. Bet kūdikis buvo užsispyręs, nepasidavė. Brėkštant, kai likdavau viena, pajusdavau, kad manyje tvinksi dvi širdys. Sena ir nauja. Sudaužyta ir nepaliesta.

Tu nesirodei. Ir Aleksejus Ignatenka nesirodė. Jounis Nekelė nežinojo, kas ir kaip dedasi. Aunė buvo mane įspėjusi, kad gausiu, ko nusipelniau. Tavęs nei mačiau, nei girdėjau ir man kilo minčių, kad Hermanas Gėdelis tavęs atsikratė. Adolfinas pavojingas vaistas. Pakabinęs nago galiuku ir tą trupinėlį ištirpdęs trūkažolių nuovire, žmogus bemat atsidurdavo ant debesies krašto ir užtraukdavo „Edelveisą“.

Tebedirbau slaugės ir Mirties angelo darbus, bet man buvo uždrausta palikti „Operaciją „Tvartas“. Žiūrėjau į liesas moteris, vakarais po darbų sliūkinančias į mūsų belangį baraką. Vyrai belaisviai, baigę statybos darbus, parėję gaudavo pašlerpti liesos sriubos, kurioje mėsos skutelių pasitaikydavo

vis rečiau. Vis dėlto jie kiek pailsėdavo ir pasišildydavo autais apvyniotas kojas prie dūmtakio, sumeistrauto iš skardinių. Bet moterys dirbdavo ir naktį. Viena, randuota papilve, kuriai vos prieš pusantros savaitės buvau padariusi keturių mėnesių vaisiaus išvalymą, turėjo gražų balsą. Vyrams išėjus, ji atsisėsdavo ant lovos krašto ir pradėdavo dainuoti tamsoje. Tiktai ta tekšėm kvepianti moteris man rodė šiokį tokį draugingumą. Kitos į mane žiūrėjo neslėpdamos priešiškumo, juk aš buvau baisioji, šiurpulingoji *Fräulein Schwester*, kuri grandė nėščiosioms įsčias ir leido nutikti visoms piktybėms. Ta, kuri atsivedė į „Operaciją „Tvartas" savo įdukrą, apsvaigino ją, o pati ant laiptų rūkė pypkę, kol patikimieji vienas po kito dulkino mergaitę.

Bet Maša pati šito prisiprašė! Ji pati buvo kalta.

Visą nelaisvės laiką vėmiau ir rūpinausi, kad manyje augantis kūdikis nestokotų maisto. To trupučio griežčių sriubos, kurios gaudavau, skrandis nelaikė. Pradėjau slapta valgyti grindims dezinfekuoti skirtas kalkes, o alkte alkau, dieną naktį svajojau apie tokius valgius kaip spanguolių padažas ir gardžiai iškeptos bulvytės. Norėjosi ir tekšių ledukų, bobausių padažo, baltojo molio iš upės pakrantės. Ir kraujo. Sapnavau po kalnus lakstančius vilkus, gaudžiau juos plikomis rankomis ir basomis stovėdama mėnesienoje lakiau jų kraują.

Sykį mudvi su ta tekšėm kvepiančia belaisve sugavo valgant kerpes, sužėlusias ant sienojų. Vadinau tą moterį Liuobėja, nes labai smarkiai šveisdavo savo gultą. Jos pilvo odą dar ženklino strijos.

Vėmiau atsitūpusi prie barako sienos, kai ji priėjo. Parodžiusi į mano pilvą Liuobėja paklausė:

– *Hvordan går det?* Kaip laikaisi?

Linktelėjau galvą ir atsakiau, kad laukiuosi.

– Aš tau pagiežos nejaučiu.

Kitą dieną Liuobėja sugavo statybvietėje gyvatę ir pamokė mane ją kepti.

Pasakė, kad stokojant mėsos reikia pasigauti driežų, tarakonų, varlių, tik, esą, prieš valgant reikia juos nudirti arba nusilupti. Aš pravirkau.

– Gal galėtum man truputį padainuoti?

Aš pati – migdytoja, užliūliuotoja – nebegalėjau dainuoti, net savo vaikui paniūniuoti. Heta priglaudė savo nuskustą galvą man prie pilvo ir ėmė pamaži raminamai niūniuoti. Jos skruostikaulis prie mano pilvo buvo kaulėtas, trapus. Nejučia pradėjau glostyti jos šerius. Ir staiga prisiminiau, kad ji atėjo čia turėdama raudonus garbanotus plaukus, kaktą dengė kirpčiukai. Iš mano plaukų taip pat bus nuausti povandeninio laivo įgulos kojinių krašteliai. Arba apklotas, bus padarytas čiužinio kamšalas, medžiaga barakų sienojų tarpams užkaišioti. Mano plaukai susimaišys su bulgarių, žydžių, ukrainiečių, lietuvių, egiptiečių ir čigonių plaukais. Jeigu išauš teisingumo diena, visų pasaulio moterų plaukai bus suausti draugėn ir paskleisti virš dykumų, miškų ir kaimų kaip pilkas voratinklis, kurį matydami visi jaus kaltę.

Galvojau, kad jei bus lemta mirti – mirsiu. Vis dėlto norėčiau tau, Johanai, pasakyti, kad per tave aš net čia, šitam pasaulio pakrašty, patyriau Dievo meilę ir du kartus sutikau šėtoną. O tai, ko neišgyvenau su tavim, turėjau svajonėse, sapnuose net tada, kai pasaulis murdėsi purve ir beprotybėje. Visąlaik tiktai apie tave svajojau ir tavęs ilgėjausi, nes buvai man vienintelis, nes priklausai man, nes tavo siela manyje suglosto pasaulį paplaukiui. Myliu tave, nors mane nuolat skriaudei, buvai tulžingas, mergjoda, plačiagerklis vilkas vokiečio uniforma, bjaurus, kai perimdavo pyktis, ir taurus, kai pakylėdavo meilė, nors neužmiršau, kad mane palikai. Bet vis tiek myliu tą gerumo tavyje branduolį – buvusį ir tebesantį. Mudu į šį pasaulį turime žvelgti dviem akim, būdami vienas kitame, nes be mūsų meilės šis pasaulis nelyg tuščias garsiakalbis, kuris audroja žiauria ir bjauria mirtimi.

1944-ųjų spalis, Bjornės krautuvė

Nuotaika subjuro plaukiant į Bjornės krautuvėlę. Buvau sakiusi, kad nesirodysiu prieplaukoje. Hetą dėl visa ko buvau palikusi Negyvėlio fjorde. Iš tolo mačiau, kad Bjornė mus stebi nuo prieplaukos ir taip smarkiai mosuoja, kad vos ranka nenulėkė. Nusikeikiau pati sau. Tas Bjornė turbūt turi trečią akį, kuri jį saugo nuo pikto.

– Aha, ir tave jau įspėjo. *Hvordan går det?* Kaip laikaisi?

Nedrįsau prieiti ir paklausti, iš kur Bjornė žino, kad kaip tik šiandien atplauksime į krautuvę. Užtat Jarikis nė nemėgino apsimetinėti, o žvilgčiojo čia į mane, čia į Jounį. Man pasirodė, kad jiedu pažįstami. Bet iš kur, nenumaniau.

– Kaip sekasi, dukrele?

Lenkiausi menkės smarvės ir įsibrukau tarp lentynų, kad Nudegėlis neįlįstų iš paskos. Vis dėlto jam kažkaip pavyko įsiterpti tarp manęs ir avižų maišelių. Pastebėjau, kad Jarikis baisiai susirūpinęs, kai sušnibždėjo:

– Ar nesirengi dabar išvažiuoti?

– Ką?

– Turi tuoj pat palikti fjordą.

Jo akys žibėjo neapsimestiniu nerimu. Pasikišau po pažastim avižų kruopas ir perėjau prie konservų. Rūkytos lašišos iš Lofotenų salų, polako, kurį sykiais pakęsdavau, buvo tik konservuoto, skardinėse. Nuo tų džiovintų, apdorotų garais ir išdarinėtų šoniplaukų, paprastų ir juodalopių menkių, polakų, brosnių, otų, plekšnių, nuo šamų, kuriuos visi vadino jūrų katėm, kniaukimo skardinėse man pasidarė negera. Maniau, galėsiu ramiai išsirinkti produktus, kuriuos

kūdikis kitą savaitę pakęs, bet nesisekė. Tarp lentynų lingavo Jarikio galva.

– Pelės cypė praeitą naktį. Reikalavo, kad išvažiuotum. Su tuo Aunės sūnum, – Jarikis nukreipė nykštį įjuodusia panage į Jounį, krautuvės gale tartum kažką svarbaus aptarinėjantį su Bjorne.

Aš toliau apžiūrinėjau skardines, o Jarikis stebeilijo į mane tarp lentynų.

– Dukrele, turi iš čia išvažiuoti.

Nenorom pažvelgiau Nudegėliui į akis. Konservų dėžutė iškrito iš rankų.

Galų gale atpažinau tą veidą. Galva man suūžė ne nuo poliarinės nakties. Ir ne nuo to, kad anksčiau jį laikiau tiktai bjauriu seniu. O dėl to, kad jo akyse pamačiau skausmą. Tokį pat, kokį mačiau kelių Petsamo samių akyse, kai ant jų protėvių kapų iškilo vokiečių bakalėjos krautuvė. Tokiom akim žvelgė vienas auksakalys, per ilgai stebeilijęs į pašvaistę, ir žinojau, kad žmogus, žiūrintis į pasaulį tokiomis akimis, nieko gera iš jo nesitiki. Pirmą kartą pamačiau Jarikį vienišą ir seną. Ir kažkuo seniai pažįstamą. Pamačiau žmogų, kurį ligi tol tariau tik nieko vertu bužiu, bjauriu ir šleikščiu. Ašaros buvo užkliuvusios raukšlėse, kai jis sušvargždė:

– Tu iššokai į šį pasaulį kaip žarija. Pervėrei mamą ir likai gyva.

– Ką čia, po velnių, šneki?

– Prisiek, kad iš čia išvažiuosi.

Paskui jis kai ką man padavė. Pypkę su išraižytais žodžiais: *Už nuodėmes bus atleista*. Tą pypkę būčiau atpažinusi tarp tūkstančių.

– Vagis.

– Aš jos nevogiau.

Ir vis dėlto jis mūvėjo Lisu numegztas bepirštes pirštines. Parodžiau į jas.

Mano pirštas drebėjo.

– Atiduok.

Senukas padavė man Lisu mezginėlius:

– Tos pirštinės pagrobtos iš sudužusio laivo. Pypkė – ne.

Už nuodėmes bus atleista.

– Turi manim tikėti.

Paėmiau pypkę, paglosčiau pirštais. Tas pats glotnumas. Prisiminiau, kaip mano gražusis tėtis rūkydavo Sahanperės alaus daryklų laikais. Ne šitas Nudegėlis, ne šitas trenktas baisuoklis. Šitas pasirodė Negyvėlio fjorde, kada įsimanė, nė nepasisakė, kas jis toks. Nesąmonė. Į galvą šovė tiktai tiek:

– Įsikąsk ją!

Nudegėlis paėmė pypkę ir suspaudė kotelį suskirdusiom lūpom.

– Ar šitaip?

– Aš neprisimenu.

Bet vieną dalyką prisiminiau.

– Pasakyk, ką tu visą laiką kartodavai? Ką mano mama sakė apie raudonųjų idėją?

– Jeigu raudonųjų idėja iš Dievo, mes jų valdžios niekaip neįveiksim...

Nudegėlio akis suerzino fjordo rūkas ir jis pradėjo kosėti.

– O toliau?

– O jeigu iš velnio, anksčiau ar vėliau pati pasibaigs.

– Na, ir iš ko ji?

– Aš nežinau.

– Tu mane palikai.

– Man labai gaila, dukrele. Kaip klostėsi tavo gyvenimas?

Nežinojau, ką atsakyti. Gerai klostėsi. Niekas manęs nevadino raudonšiknio iškekšine. Ir iš mano bergždumo niekas nesityčiojo. Nešokino per lestadijonų susiėjimus, nesakė, kad aš pikto kraujo. Sulaikiusi kvapą, nelaukiau žvynais aplipusių Didžiojo Lamperio batų prie lovos.

– O kaip jis galėjo klostytis. Geriau negu nieko.

– Dabar turi išvažiuoti.

– Nevažiuosiu.

– Pažadėk! Aš daugiau niekuo negaliu tau padėti.

Beliko tiktai linktelėti galvą.

Tada pajutau, kad nebeatlaikysiu.

Nubėgau prie valties, palikusi pirkinius. Pasišaukiau Mašą. Bjornė dar priėjo atsisveikinti, neatnešė pirkinių, o atėjo pasikalbėti su Jouniu. Mačiau, kaip Bjornė įbruko Jouniui tris pasus ir popieriaus lapą, o tas viską greit įsikišo į odinį maišelį ant kaklo.

Susėdom į mašiną. Galvoje zyzė tarytum sparvos, gaišdamos tarp linėjų. Jounis užburzgino variklį ir išvažiavom. Nudegėlis palikęs pakrantėje mojo ranka. Stebėjau mąžtantį jo pavidalą ant kranto ir mėginau suprasti, kodėl jis taip išmoningai melavo ir maustė mane. Bet sykiu jaučiau, kad šįkart jis sakė tiesą:

– Aš pasirūpinau, kad išvažiuotum iš čia.

Jounis nusikabino nuo kaklo maišelį, padavė man ir aš išsiėmiau iš jo Bjornės *bumažki*. Tris pasus ir skubias vizas. Su jom mes nusigausim į Švediją, paskui jūra nuplauksime į pietų Suomiją. Mašos akys spindėjo kaip karvės mėnesienoje.

Bet aš nepajėgiau klausytis Jounio ir Mašos džiūgavimo. Tas akis aš gerai pažinau, tos akys buvo iš kitų laikų ir kito pasaulio: ledinukai, pasivogti minint Rovaniemio Liaudies respublikos septyniasdešimt penkių dienų sukaktį, lipnios lūpos, pavasarį laižant sakus, tekančius ką tik pastatytų namų sienom, pėdos, šylančios ant įkaitusios uolos Ounasvaros viršukalnėje. Viskas stojosi į vietas. Aš vėl turiu tėvą.

1944-ųjų spalis, Negyvėlio fjordas

Per rudeniškai gelsvą prieblandą dardėjom Negyvėlio fjordo link. Jounis vinguriavo su motorine valtimi pakrantėm kaip senas vilkas ir aš galų gale supratau, kad jis čia lankėsi ir anksčiau. Kad Jounis su Jarikiu turėjo bendrų reikalų ir pažinojo vienas kitą nuo seno. Man pašoko apmaudas. Jeigu Jounis seniai žinojo, kas toks Jarikis Peltonenas, ar neprivalėjo ir man pasakyti?

– Kodėl nepasakei anksčiau?

– Ko?

– Kad tas Jarikis... kad jis mano...

– Užsičiaupk! Ar nesupranti, kad apie tokius dalykus garsiai nekalbama, – suniurzgė Jounis ir parodė laiškų ryšulėlį. – Galėsi paskaityti, kai būsim saugioj vietoj.

Dangaus pakraštyje pastebėjau sudužusį šarvuotlaivį, bet taip toli, kad nemačiau, ar tai „SS Donau“, kuriuo pati atplaukiau į Negyvėlio fjordą. Kitoje pusėje niūksojo vokiečių belaisvių stovyklos griuvėsiai. Jos teritorija plytėjo dykroj, aptverta spygliuotom vielom ir Jounis pradėjo niurzgėti, pamatęs, kokią maišalienę po savęs paliko vokiečiai. Pakrantėje kūpsojo kalnas skardinių, fanerinės palapinės lakštų, arklio, o gal asilėno gaišena, – kas galėjo suprasti, buvo baisiai apgraužta žvėrių.

Nuleidome valtį už uolos toje vietoje, kur buvo matyti šiaurėje kyšanti uola, panaši į ryklio peleką, ir snieguota viršukalnė. Išsikraustėme daiktus ir tankiai apaugusia uola užkopėme į Negyvėlio fjordą. Heta pasitiko mus, apkabino Jounį.

Dabar Heta ir Jounis šnibždasi tarpusavyje. Kai pasibaigs karas... Grįšim į Varangerio fjordą ir Kirkoniemį, sako Heta.

Lašišos ten išplaukia į smėlėtą pakrantę ir laižo kojų pirštus kaip šunys. Ir Mašai ten bus gera. Heta šnibžda:

– Aš žinojau, kad tu sugrįši.

Jounis pusvalandį buvo pradingęs upės pakrantėje, paskui atsirado.

Netrukus iš išplukdytų rąstgalių ir medžio žievės radosi laužas, ant kurio kepė žuvys. Jounis išdidžiai padėjo taukais tiškančią žuvį priešais Hetą ir ta supratingai pagyrė jį.

Jounis paklausė, ar mes neprieštarausime, jeigu nuris išsyk visą žuvį. Mes neprieštaravome. Vis dėlto stebėdama tą jo rijimą, aš pradėjau vemti.

– Ji nėščia, – paaiškino Heta.

Bet ne dėl to vėmiau. Kaskart, kai valgau upėtakį, aš prisimenu tave. Tu – vidaus vandenų žmogus, išblyškęs Berlyno auklėtinis. Vasarą sakei, kad susergi nuo Arkties vandenyno žuvies. Sakei, kad mėgsti žvynuotą žuvį – ežerinį ešerį, syką. Tokį, kurio odą palietęs matai ir jauti, kad jis kitos rasės nei žmogus. Arkties vandenyno lašišos oda primena ką tik iš vandens išlipusio vaiko. Valgydamas minkštą odą jautiesi taip, lyg žmogų valgytum.

– Turi valgyti, – paliepia man Heta.

Ryju žuvį. Kauliukai tokie smulkūs, kad tirpsta ir prapuola burnoje. Nekelė ryja nedidukes lašišaites su pasimėgavimu. Kai kurie vyrai ir gyvenime taip daro.

Kai pavalgome, Nekelė prisitraukia Hetą ir jiedu ima siausti ant vėstančio smėlio. Nusivedu Mašą pažiūrėti Hilmos kapo kauburėlio. Ji nori padėti ant kapo signalinę juostelę, kurią rado pakrantėje.

– Kur dabar Hilma?

– Laimės šalyje.

Maša patenkinta klausia:

– O mes? Ar mes dabar saugios?

Linkteliu į tamsą. Pasakoju Mašai, kas tenai. Ten tyvuliuoja žalsvo vandens lagūnos su sidabriško smėlio krantais, ten

niekas nepersekioja. Ten tiktai lagūnos, kuriose vasarą karaliauja niršūs kirai ir alkos. Tie paukščiai šiauriniame pusiasalio kyšulyje paliko krūvas sukapotų dvigeldžių ir sudraskytų jūrų žvaigždžių.

– Mūsų ten niekas nepersekios.

Nekelė paleidžia į dangų keiksmų papliūpą. Girdžiu, kaip jis klesteli ant žemės, pradeda ieškoti žagarų laužui. Įsivaizduoju, kaip prie ugnies garuoja jų suprakaitavę kūnai. Sėdime su Maša už kalnelio ir žiūrime į danguje įsižiebusias žvaigždes.

– Su tavim smagu kergtis, – Jounis ranka užkabina Hetą už kelio linkio ir pargriauna aukštielninką, kai ši mėgina atsistoti ir nusivalyt sijoną. Susvyravusi ji krenta vyrui po ranka, įkniumba nosim į dūmais kvepiančią pakaklę.

Kerkitės, pagalvoju. Nes kaip tik šitaip tai vadinama. Tada, kai kalbama apie nemylimų nevykėlių mėšlungišką trūkčiojimą, kūnų judėjimą, alkstant šilumos. Pimpalo šventė, ar vaišės, – net neprisimenu, kaip Smaukytojas tai įvardijo. Vis dėlto žinau, kad taip nėra. Tiedu turi kai ką, ko aš neturiu. Jie taps šeima. Heta turės šeimą, nors „Operacijoje „Tvartas" stebeilijo į šiaudinį sodą kaip ir aš. Kaip ji iš stovyklos ištrūko, nežinau ir nedrįstu klausti.

Girdžiu Jounį su Heta tyliai kalbantis:

– Ar eisi su manim kartu žvejoti?

– Galėsiu eiti. Jeigu nori.

– Noriu.

Paskui ilgai tvyro tyla.

1944-ųjų rugsėjo pabaiga, Titovka

Proga palikti stovyklą radosi tada, kai jos sulaukt jau nesitikėjau. Prieš rytinį patikrinimą atlėkė ryšininkas iš sudaužytų mopedų sukonstruotu savo triračiu „Husqvarna“. Nusiėmė šalmą ir kreipėsi į Hermaną Gėdelį, nerodydamas pagarbos. Tuo metu už „Operacijos „Tvartas“ barako kasiau duobę išvalytiems gemalams, kurių Hermanas Gėdelis neėmė į kolekciją.

Kaipmat sumojau, kad kažkas atsitiko. Hermanas Gėdelis pasikeitė.

Atrodė mažiau pasitikintis savimi, kiek suniuko. Buvo girdėti šūksmai. Montja visus rikiavo:

– Stovykla evakuojama. Ligoniai lieka čia.

Įsčiose siūbtelėjo viltis ir baimė. Viltis, kad galų gale mus paleis. Bet sykiu supratau, kad taip nebus. „Operacijos „Tvartas“ moterų iš stovyklos neišleis, kad niekas nesužinotų, ką jos čia patyrė.

Man už nugaros atsirado Hermanas Gėdelis, apsisiautęs savo vilkena:

– Tu žinai, kur kas sudėta. Dokumentai ir nuotraukos. Viską reikia sunaikinti.

– Aš nenoriu jums talkininkauti.

Hermanas Gėdelis pasvėrė delne lugerį:

– Paskutinį kartą. Dėl Johano Angelhursto.

Johanai, dėl tavęs būčiau padariusi ir tai. Kad tavęs nenušautų. Hermanas Gėdelis liepė man su Aleksejaus Ignatenkos pagalba deginti ir naikinti viską, ką rasiu. Montja sekiojo mums įkandin. Lipdama Kabineto laiptais svarsčiau, kieno valdžia atėjo ir kas bus su mumis. Uždegiau ugnį.

Kur buvai tu? Kasei tą savo duobę, gulėjai ant barako stogo, o gal tave galų gale nušovė? Ligoniai ir „Operacijos „Tvartas“ moterys šautuvų buožėmis buvo suvaryti į vieną krūvą.

– Išsirikiuot, visiems stot pagal ūgį, – bliovė Montja pro Kabineto langą.

Lyg užvis svarbiausia, kad pirmučiausia mirtų patys mažiausi.

Montjos niukinama šautuvo buože, grūdau dokumentus ir nuotraukas į žalsvą ugnį. Liepsnos rijo belaisvių duomenis ir bandymų su belaisviais aprašymus, dirbtinai sukeltus persileidimus, mirties liudijimus ir injekcijas. Net liguista Hermano Gėdelio nuotraukų kolekcija supleškėjo krosnyje. Paskiausiai įmečiau to baltarusio šeimos portretą, kuriame mergaitės plaukai prie sprando nuskusti, o berniukas su akiniais laiko rankose Bibliją.

Kai viską sudeginome, Montja pasakė:

– Ačiū. Trečiajam Reichui jūs jau nebereikalingi.

Mudviem su Aleksejum Ignatenka buvo liepta stoti į ligonių eilę.

Saulėlydžio šviesoje tirtėdama iš šalčio stovėjau paskutinė ir mačiau, kaip darbingų belaisvių vorą nuginė prie vakarinių vartų. Ligoniai ir moterys vilkosi į šiaurinį stovyklos pakraštį. Iš pradžių po penkis, paskui – po dešimt. Tolėliau poškėjo šūviai. Netrukus supratau, kur mus veda. Prie mano mylimo Johano iškastosios kapvietės. Ne baseinas ten buvo kasamas, o duobė ruošiantis kraustytis iš stovyklos, sunaikinus tuos, kurie neturėtų gyventi. Ar tu tai žinojai, brangusis? Ar dar ką nors supratai apie šį pasaulį, ar adolfinas jau buvo nudirbęs savo darbą ir tu buvai išėjęs už ribos negrįžtamai?

Kilo baisinga sumaištis, kai stovyklą užplūdo būriais nuo rusų bėgantys kalnų jėgeriai. Vieniems jų buvo liepta pagelbėti evakuojamiems belaisviams, kiti kuo skubiausiai krovė įrangą į juodus „Tatra“ sunkvežimius. Vaistų ir maisto atsargas vokiečiai būtų sunaikinę, jeigu būtų buvę ką naikinti. Niau-

rus vakaras dvokė žibalu, patinų prakaitu, skuba ir prastoku pypkės tabaku. Iš kažkur atsiradęs išblyškęs komendantas su žalia kokarda į suskilusį garsiakalbį bliūvavo nurodinėdamas, ką kas turi daryti. Jis paskelbė, kad nevokiečių tautybės darbuotojai – Suomijos piliečiai – privalo tučtuojau evakuotis.

Širdis krūtinėje pašoko. Aš išsigelbėsiu! Per triukšmą girdėjau tik sakinio nuotrupas:

– *Finnen... verlassen... unmittelbar...**

Sunku tai paaiškinti, brangusis. Sunku paaiškinti, kas tuomet atsitiko. Aš tarytum pabudau iš košmaro. Lyg rimbu sušniojus vėl atsiradau gyvųjų pasaulyje. Aš buvau suomė slaugė, ne karo belaisvė. Supratau, kad atgausiu žmogišką vertę ir garbę. Apstulbusi išstūmiau Aleksejų Ignatenką iš eilės.

– Šauk, kad mes suomiai.

– Negaliu.

Pasileidom tekini į „Tvartą" – operacinėje buvau palikusi akušerės instrumentus ir du kartoninius lagaminus su Prikeliančiosios „Lotta Swärd" organizacijos uniforma. Ašaros temdė akis ir kopdama laiptais aš pargriuvau. Liežuvis išniro pro švarplę, palikusią vietoj priekinių dantų.

Kad tik galėčiau kalbėti. Išsitraukiau iš lagamino lotos kostiumą ir taip skubinai puoliau plėšt nuo savęs belaisvės suknelę, kad šlaunys liumpsėjo ir nėštumo išpūstos krūtys šliurkčiojo.

– *Fräulein Schwester,* – atsekęs iš paskos, priešais atsistojo Hermanas Gėdelis. Pakėlė savo lugerį. – Manau, jums nėra kur skubėti.

– As is-vajuojų, – išėjo man iš bedantės burnos. Skambėjo neįtikinamai.

– Kai kalba SS hauptmanfiureris, kekšės tyli, – Hermanas Gėdelis veikiau smaginosi nei kutrino mane, o paskui smogė – veikiau iš įpročio nei iš džiaugsmo, kad gavo progą mušti.

---

* Suomiai... palikti... tuojau pat (vok.).

O tu, mano Johanai? Kur buvai tu, kokį rangą tu įgijai, įsigalėjus naujai tvarkai?

– Johanah uh tai atmokes.

Hermanas Gėdelis klaptelėjo dirbtiniais dantimis.

– Johanas Angelhurstas – vargšų vargšas. Jeigu ne dėdė, grįžęs iš Ukrainos, Johanas būtų Dachau nešiojęs lavonmaišius su žydais.

Tada man kai kas šovė į galvą.

– Ten, Ukrainoje, prie duobės, kur jūs kregždutes knežinot... Juk tai buvo moterys ir tu jas talžei, ar ne? Ne Johanas. Jis mušė tave?

Hermanas Gėdelis tartum neatsiminė, apie ką kalbu. Paskui jo veidas nušvito pasitenkinimu. Jis vėl pakėlė ginklą ir nuėmė saugiklį. Pastebėjau, kad jo akys įsodintos labai arti viena kitos.

Dabar tai jau viskas, pagalvojau. Mano Dieve, neleisk šitam vaikui numirti!

Sąmonės toliausia skiltimi suvokiau, kad Hermanui Gėdeliui už nugaros stovi kažkoks pavidalas. Neįstengiau žiūrėti atidžiau, nes pasaulį nugulė migla, jis sukosi tolydžio vis greičiau. Aiškiai mačiau tiktai Hermano Gėdelio veidą, išsiplėtusias šnerves, dailius skruostikaulius ir dirbtinius dantis, kuriuos alko suleisti į mano kūną.

– *Medicinica*, atsargiai!

Aleksejus Ignatenka iškėlė rankas, kuriose laikė kastuvą. Kažkas subraškėjo ir Hermano Gėdelio veidą akimirką stingdė nuostaba. Paskui jis krito kniūbsčias ant lentinių grindų, glotniai nuzulintų kareivių ir patikimųjų batų.

O tada jau nebebuvo laiko galvoti.

Aleksejus Ignatenka nutraukė Hermanui Gėdeliui batus ir galifė kelnes. Paskui – vilkeną, rudus marškinius ir uniforminę kepurę. Ilgas, skirtingų porų kojines su laikikliais. Galiausiai – odines pirštines, kurių viena ant grindų glėbė ginklą, kol Aleksejus nusivilko drabužius.

Aleksejus Ignatenka pražiodė Hermaną Gėdelį, įkišo į burną pirštus. Tada išėmė Hermano Gėdelio dirbtinius dantis.

Buvau taip nustebusi, kad negalėjau pajudėti.

Aleksejus Ignatenka padavė man dantis, sausai pareikšdamas, kad nieku būdu neištrūksim iš stovyklos, jei negalėsim kalbėti.

Įsidėjau juos į burną. Dantys man tiko.

Įkišom Hermano Gėdelio nuogą kūną į maišą nuo pašarų. Aleksejus apsivilko komendanto uniformą, aš – lotos. Smulkaus sudėjimo Aleksejus paskendo Hermano Gėdelio kelnėse, todėl turėjau surasti virvę joms parišti. Rankovės buvo per ilgos, tad paraitojom. Kraujo balas ant grindų uždangsčiau apklotais, kurie bemat sukietėjo tamsiom dėmėm. Svetimi dantys burnoje kėlė šleikštulį.

– Mums nepavyks.

Vis dėlto susivokiau, kad galiu kalbėti.

– *Davai!* Pavyks.

– Eime!

Aleksejus Ignatenka papurtė galvą.

– *Net*, šitas dar gyvas.

Atsidusau. Pasilenkusi suėmiau iš maišo išlindusį riešą, patikrinau pulsą.

Dar tarytum tvinksėjo.

– Pribaikim jį.

Aleksejus Ignatenka iškėlė savo kastuvą, bet suabejojo. Susiraukė iš pasibjaurėjimo. Padavė kastuvą man. Aš papurčiau galvą. Sąmoningai nužudyti negalėjau ir aš.

– Šaukimės pagalbos.

Priėjau prie durų ir sušukau SS karininkui kūdikio rausvumo oda, kad ateitų padėti. Išsigandau, pamačiusi atbėgant pažįstamą sargybinį. Palei uniforminės kepurės kraštą, toje vietoje, kur turėjo būti ausis, žiojėjo švari, ovali skylė.

– Belaisvis mėgina pabėgti! – sugrabaliojau ir išstūmiau žodžius iš burnos vargais negalais, bet vis dėlto išstūmiau.

Atbėgęs antras kareivis pamatė SS karininko uniformą ir atidavė pagarbą.

Aš žiūrėjau į Vienaausį, o jis žiūrėjo į mane.

– Ką su juo darysim? – paklausė Vienaausis.

Su palengvėjimu atsidusau.

– Išmeskite į Titovkos upę, – atsakiau, nes daugiau nieko nesugalvojau.

– *Jawohl!*

Vienaausio atsake girdėjosi balso kaitos gaidelės. Akys buvo liguistai apsiblaususios. Išeidama nejučia žvilgtelėjau į jo kojas ir pamačiau, kad kelnės išlygintos, kaip liepia įstatai, o batai nublizginti banginių taukais. Tik kad ne tos kojos juos avėjo. Sumojau, kad tų batų nė sykio nemačiau prie savo gulto „Operacijoje „Tvartas".

Apsivilkęs esesininko uniformą Aleksejus Ignatenka stovėjo ir pliaukšėjo Hermano Gėdelio rimbu sau per šlaunį. Sargybiniai čiupo maišą ir pasileido tekini į šiaurinį stovyklos galą. Tą akimirką, kai durys paskui juos užsidarė, iš po mano lovos iššliaužė karo šuva Hilma ir ėmė linksmai vizginti uodegą.

Aleksejus parodė kuprinę, į kurią buvo sugrūdęs Gėdelio vilkeną ir šachmatų lentą su figūromis.

– *Davai!* Bėgam?

Du kartoniniai lagaminai tebestovėjo „Operacijos „Tvartas" sargybinio būdelės kampe. Nuėjau jų pasiimti.

– Ar jau viskas? *Vsio chorošo?* – paklausė Aleksejus Ignatenka, kai, nesidairydami į šalis, žygiavome stovyklos vartų link. Jis pasakė daugel dienų pralindėjęs valgyklos rūsyje ir naktimis valgęs sąvartyne rastus žuvų vidurius ir karvių ėdesį.

Žemė po mūsų kojom gurgždėjo ir kniaukė, leidosi tamsa. Prie kapvietės slinko paskutinės sergančių belaisvių gretos, niekas jų jau nešaukė pavardėmis.

– Aš – suomė *Schwester*, o čia – *Kommandant Herman Gödel*. Mums reikia pasiekti Parkiną.

Sulipome į mašiną. Hilma trynėsi man apie kojas, pradėjo laižyti odos lopelį tarp kojinės ir vilnonių kelnių klešnės. Visą kelią sėdėjome susiglaudę šonais ir įsitempę klausėmės šūvių pokšėjimo už nugaros.

Pagaliau pavakare, kai pamatėme Parkinos rytinėje pusėje debesis ir sklembiančių prožektorių šviesas, aš paslapčia paėmiau Aleksejų už parankės ir spustelėjau. Kai prisiliečiau, Ruselis sudrebėjo visu liesu kūnu, ir aš tikėjausi, kad vairuotojas šito nepastebėjo. Vis dėlto pasilenkiau prie Aleksejaus ir, suspaudusi lūpas kaip moliuskas, šnibždtelėjau į jo stačią ausį:

– *Spasiba, Aleksej.* Aš tau neapsakomai dėkinga.

1944-ųjų spalis, Negyvėlio fjordas

– Pribuvėja, iš ryto aš išvažiuoju.

Paukštukas stovi prie krosnies, mindžikuoja kojelėm. Taip, aišku. Tegul važiuoja. Su savo prakauliom kojelėm ir patinusiais sąnariais, įpročiu kraipyti sprandą, lyg pakrantėje svarstant, ar verta nerti į vandenį. Apkabinu jos kaulėtą kūnelį, suspaudžiu ir išsigąstu, kad ji vis dar netiki, jog jaudinuosi dėl jos. Suimu negrabiai nukirptus kirpčiukus, – tikros kerpės kedenės, ir jomis kas nors turės pasirūpinti.

– Stovykloje aš neleidau jų nukirpti.

Primenu jai, kaip reikia kas vakarą šukuoti plaukus. Mažų mažiausiai penkiasdešimt kartų perbraukti banginio kaulo šukomis, trinkti skystu muilu, užsikišus už ausies nešioti gėlę. Maša klausia, kodėl nevažiuoju drauge.

– Aš atvažiuosiu paskui.

– Tada padarysi man aitvarą?

– Aišku, – meluoju taip, kad gerklę suima.

– Tu menkai juos pažįsti.

Jounis kartoja tai jau kelios dienos. Kad negalės man padėti, jeigu čia pasiliksiu.

– Ar padarysi man slides?

Jounis dvejodamas pešioja barzdą:

– Nepadarysiu. Tu vis tiek mirsi.

– Vis dėlto aš pasiliksiu.

– Tu per gera, kad palikčiau tave čia numirti, supranti? Galėjau anksčiau tai pasakyti, bet nedrįsau. Tave čia užmuš.

Nekelės akys žiba palei tamsos ir šviesos ribą.

– Jis tau netinka.

– Aš negaliu be jo. Nuo tos akimirkos, kai pamačiau.

– Na, fjorde tą visi suprato.

– Tu niekada nemokėjai meluoti, net moteriai.

Pasilenkusi paliečiu pirštu juodus Nekelės barzdos šerius. Rankos kvepia žuvim, kaip ir barzda.

– Nebijok. Viskas bus gerai.

Jounis pasiduoda.

– Ta meilė saldi, – kimiu balsu sako jis.

– Anksčiau tau barzda nežėlė.

– O tau dabar neželia plaukai.

– Anksčiau manęs kekše nevadino ir galvos neskuto. Kodėl jie dabar moterims galvas nugremžia?

Jounis ištiesia ranką, paglosto jau kiek sužėlusį pakaušį.

– Kodėl aš neišvežiau tavęs iš stovyklos! Juk viską mačiau.

– Tu nė pusės nematei.

Buvau pažadėjusi Hetai niekam nepasakoti, kas dėjosi „Operacijoje „Tvartas“.

– Aš to net negalėjau numanyti.

– Tu visada buvai pašėlusi ir... drąsi.

– O tu visada toks pat bailus.

Jounis susigaužia, ima bedžioti žarstekliu krosnyje anglis.

– Išsivešiu jus jėga.

– Aš nevažiuosiu, nes pažadėjau Johanui.

– Jis jau ne toks, koks buvo.

Tai tiesa.

– Anksčiau buvo anksčiau. O dabar yra dabar, – sako Jounis.

Tai tiesa.

– Nereikia įsikibus laikytis praeities. Neverta ilgai ja kamuotis.

Ne, ne, verta. Heta suima mano šilkinius plaukus, pašiaušia. Mėginu nusišypsoti, bet dirbtinių dantų šypsena slepiu liūdesį. Plaukai užaugs, dantys ne.

– Vežkis Hetą. Ir Mašą. Aš pasilieku.

Tada Jounis pagrabinėja kišenę ir kai ką įspraudžia man į delną. Lopšio pakabutis. Papuošalas, kurį dovanojau Johanui.

– Radau ant Milijono tilto turėklo. Ar dabar tiki?

– Kad jis gyvas? Aš tikiu.

– Juk ne tai tas reiškia.

– Perduok linkėjimų Lisu. Pasakyk, kad aš apgailestauju.

Jounis ištraukia iš krepšio ryšulėlį.

– Tėvas davė tau paskaityti. Vėliau, kai bus ramu. Bet ką aš su tavim padarysiu. Imk. Kada nors paskaitysi.

Jounis susigaužia šalia Hetos, Maša tarp jų kojų inkščioja, mergaitė jau sapnų karalystėje. Įsitaisau prie krosnies. Vėliau ilgai stoviu prie lango ir žiūriu į fjorde nusileidusį mėnulio tiltą. Iš ūkanos ant ragočių elnių išjoja dviese – vienas aukštas, su juoda barzda, kitas – labai mažas, abu joja atstatę ietis. Palaukiu, kol tas vaizdas dings kartu su miglos sūkuriais virš vandens verpetų. Šaltis sruvena pakrante, gniuždo tekšių lapelius vieną po kito, bet man nešalta.

Atsigulu ant grindų.

Heta susirietusi ramiai miega Jounio glėbyje. Ji spaudžia vyro tvirtus nykščius prie savęs tol, kol pajunta jo širdies dūžius net pirštų galiukuose. Nes čia jai gera ir saugu. Prieš užmigdama pagailestauju, kad šitaip nebus. Nors anksčiau buvo anksčiau, o dabar yra dabar, kaip sumąstė Jounis, šitai nieko nekeičia. Tegul tave velniai, Johanai Angelhurstai! Kad ir reikėjo tau atkeliauti į šitą raganių žemę, lįsti į akis ir vilioti mane mirtingą, dabar vaiką nešiojančią moterį. Sugniaužiu delnuose Lisu numegztas bepirštes pirštines ir įmetu pasą ir skubią vizą į krosnį.

Nesigailiu, nors turėčiau gailėtis. Aš lieku čia, o visi išvažiuoja. Aš pažadėjau ir pažadą tesėsiu. Nes turiu viską atpirkti.

1944-ųjų rugsėjis, Parkina

Paskutinį kartą Nekelės Lispetę mačiau Parkinoje. Suomes vežė į Kyruną. Karo belaisvių srautas nuo uosto judėjo Tarneto ir *Neue Strasse* pusėn, keliu, kurį kažkada statė daugelis tų vargšelių. Šitie išlikusieji, vienų kaulų ir odos, dabar apsiblaususiom akim, šliaužė į mirtį. Tuos, kurie parkrisdavo pakelėje, organizacijos „Todt" karininkai stūgaudami daužė šautuvo buožėm. Iš dangaus it lopšinės garsai liūdnai leidosi maži sniego kąsneliai. Visada mėgau pirmąjį sniegą, bet dabar jis man varė šiurpulį. Nors pro šalį žygiavo tūkstančiai vyrų, negirdėjau jų medpadžių kaukšėjimo. Gal todėl, kad snigo, o gal todėl, kad jie patys buvo labai lengvučiai.

Sunkvežimiuose stovinčių moterų veidais slinko krintančių sniego kąsnelių šešėliai. Jos stirksojo kėbule kaip į skerdyklą vežamos kumelaitės su baltom žvaigždėm kaktose, jų apraudusios akys dėbsojo su pikta nuostaba, kai žvelgė į mudvi su Maša, savom kojom žygiuojančias vokiečių būryje. Aš bijojau susitikti Lisu. Bet ji išskėtė rankas:

– Sesute, kodėl nevažiuoji su mumis?

Lisu prašė, maldavo, kad drauge su visom evakuočiausi į šiaurės Švediją, o iš ten – atgal į Suomiją. Vis dėlto padavė minkštutį paketėlį.

– Čia tau, kad rankos nešaltų. Prastai tau dabar sekasi, sesute.

Ir pati taip pagalvojau, stovėdama ir drebėdama iš šalčio uoste. Visur šlubčiojo, klibikščiavo sužeisti kalnų jėgeriai, aprūpinimo skyriaus pareigūnai, suomiai esesininkai. Lisu pakreipė savo širdies formos veidą ir kažkur sušvitęs prožektorius nutvieskė tarsi druskos kristalais aplipusias blakstienas.

– Ką jie tau padarė toje stovykloje?

Aš tylėjau.

– Ar nematai, kad šitą karą mes jau prakariavom. Gyvų mūsų ten nesuvalgys, iš pradžių gal su piktumu žiūrės, paskui tikrai atlyš.

Norėjau tuo tikėti.

– Vokiečių vaikinai Jouniui sakė, kad bent jau mūsų namus traukdamiesi sudegins.

Pasižiūrėjau į kėbule stovinčias moteris, bet nė viena jų tarytum negirdėjo šito. Dauguma abejingai žvelgė prieplaukų ir bangolaužio link. Kelios buvo pažįstamos. Helpio Laina verkšlendama trynė apdaužytus batus pirštais su nugraužiotais nagais, Aučio Henryka nepasigėdijo užtraukti giesmę, už kurią per lestadijonų susiėjimą būtų gavusi į kuprą: „O Viešpatie, jei aš vargšas keleivis ant žemės..." Ji ir anksčiau mėgo vadovauti. O dabar stovėjo ir bliūvavo kaip kokia šėrikė. Iš karo vedybinių atostogų grįžęs jaunikis ją pametė, nes sugavo svetimaujant su patikimuoju rusu. Nutempė ją už ausų į sauną, apiplovė putę degtine su žibalu ir sugirdė tą mišinį rusui, o paskui nuginė su šautuvu į kalnelį. Pažvelgiau Lisu į akis ir nepamačiau jose jokio priekaišto. Jos švelnios trumparegės akys žvelgė į pasaulį be jokios klastos. Jose žvilgėjo būsimos vasaros naktys upės pakrantėje, Joninių laužas ir geltonieji burbuliai. Šalies atstatymas, kavos pakaitalas ir lėtai šylanti sauna. Ant langų virpsėjo jos pačios vąšeliu nunertos užuolaidos. Lisu pakasė man ranką ir pasilenkusi prigludo skruostu prie mano nuskustos galvos.

– Ir Untas iš Tamisario kalėjimo greit sugrįš.

Nieko neatsakiau, o Lisu ir nelaukė atsakymo. Sučiauškėjo, kad aš tikrai gaučiau akušerės darbą ligoninėje, kai jas atstatys. Ir medicinos seserys visad reikalingos, juolab per šitą pasaulio gaisrą niekas tokios žinovės lengva širdim ir be jokio pamato neatstums. Žmonės tikrai supras.

– Ir mes turėjom... – sušnibždėjo Lisu, stebeilydama blausiom žvaigždės akim.

Ir staiga mane nusmelkė toks baisus ilgesys. Pagavo noras pasilenkti, pauostyti jos krūtis ir pienu kvepiantį sprandą, bet kažkas sulaikė. Mano apgaulė. Į krosnį sukišti gemalai. Ar ji ką nors numanė? Bet Lisu veidas, pridengtas kailine palaidine, atrodė toks pat paikas ir naivus kaip anksčiau.

Paskui ji vėl pratrūko visokiausiais niekais. Untas mane ves, ir ja pačia kas nors pasirūpins. Koks nors turtuolis iš Kemijokio bendrovės. Jis pastatys namą šalia Didžiojo Lamperio trobos, iš Salos kirtaviečių greitai vėl pradės plukdyti rąstus ir mums slapčia šiek tiek prikabins, kai naktį paleis nuo aukštupio. Jie surengsią talką, o paskui vaišes.

– Aš negaliu pakęsti jo batų.

– Na, tai nušveisi.

Greitai vėl vyks mugė, atvažiuos barzdota moteris ir laplandai su savo kailiais rogėmis atšliuoš, per prastovas ateis sielininkai, o per Jonines atveš krokodilą ir du negrus autobusu, kaip 1929-aisiais, pameni? Lisu šnekos skambėjo kaip gražūs kliedesiai po gyvenimo *Stalag Zweiglager 322* stovykloje. Norėjau jais tikėti. Norėjau turėti šalia ir vieną, ir kitą – ir Lisu, ir tas melagystes. Kodėl gi ne? Kur man daugiau, jeigu ne su ja!

Nuėjau paklausti, kada išvažiuojam. Vairuotojas, kuris rūkė papirosą, lyg negirdėdamas pirštine nusišluostė panosėj sustingusį lašą. Pasitaisiau ant pečių vilkeną ir pakartojau garsiai, kaip įsakinėdavau stovykloje. Vairuotojas didžiuoju pirštu ir nykščiu suspaudė nuorūką, numetė į šalį.

– Kk-kk-kekšė, – tyčia nusispjovė ant mano odinių pusbačių.

– Ką?

Atsigręžiau į vairuotoją ir jis nenusuko akių. Pažįstamas vaikinas – Alakuno Jakimas. Vyzdžiai žvilgėjo lyg apšalęs nikelis, kai dar kartą aiškiai ištarė:

– Kekšššė.

Pasižiūrėjau į Lisu. Rodės, kad jos šnervėse ir pažastyse želia švelni cukraus vata. Ji nusišypsojo mudviem su vairuotoju

kino žvaigždės šypsena. Gal jai niekada neteks išgirsti tokių žodžių. Mano klausa visada buvo geresnė.

Tada pažvelgiau į kitas moteris. Negalėjau jų gailėti. Nė vienos jų nebuvo tarp tų suomių medicinos seserų ir virėjų, kurios tarnavo vokiečių kalnų kariuomenėje. Kažin ar tos moterys užkariautojus įsivaizduos kitaip, nei matė „mažajame Berlyne" – Rovaniemyje ar Lynahamaryje. Aš buvau ne tokia, kaip šitos švarios mano ginklo seserys, nešiojusios kareiviams į namus limonadą. Aš buvau vokiečio kekšė, o tokiai moteriai bus nelengva pralaimėjusiųjų Suomijoje. Ir komunistas jau peilį galando, rengėsi išmėginti dantis vokiečių nuotakų kaulais. Grįždama būčiau parsivežusi savo išgamą. Ko gera, „Operacijoje „Tvartas" užsikrėčiau venerinėm ligom, kurių neišgydo gyvsidabrio ir elnio taukų tepalas. Bet laukė ir baisesni dalykai, mano dvasiniai sužalojimai, kurie buvo sunkiau pamatomi. Būčiau sugrįžusi į sudegintą Laplandiją ginklo brolių suteptais sijono palankais, ir dėl ko? Dėl gašlumo akimirkos, pasakytų. Dėl greitai plyštančių kojinių, pigaus prancūziško konjako, gelsvų susiraukšlėjusių razinų, atsitiktinių, ant šlaunų išsiliejusių, į sakuotus valgyklos rąstus pasitrynusių atsisveikinimų? Jie šito nesupras. Kad aš negalėjau rinktis. Meilė žiauri, ji nepaiso amžiaus nei rasės.

Apsisukau ant kulnų ir nuėjau į muitinės pastatą. Paaiškinau AOK20 karininkui, kad tarnauju Vokietijai ir kad esu paskirta dirbti į Narviko laivą.

– *Jawohl,* – pasakė karininkas, vartydamas uosto sąrašų knygą pilkais viršeliais. – *Natürlich.* „SS Donau" gydytojas susirgo plaučių uždegimu. Bet tik kvailys dabar gali plaukti į jūrą, nes rusai fjordo prieigose bombarduoja iš peties.

Gūžtelėjau pečiais. Leitenantas nužvelgė mane ir suniurnėjo, kad uoste rasiu vaistų sandėlį, ten galiu pasiteirauti reikiamų dalykų. Mes abu suprantam, kad lauko ligoninėje aš nieko nepešiu, greičiau gausiu ruso galvą nei tvarsliavos ir penicilino. Jis uždėjo antspaudą ant mano *bumažki.* Pririšau savo

kelioninius lagaminus prie abiejų lazdos galų, kaip stovykloje išmokau iš Baltosios jūros karelų, užsidėjau lazdą ant pečių ir pašaukiau Mašą. Atsigręžusi paskutinį kartą nužvelgiau Lynahamario uostą. Vėjas blaškė tirštas sniego dulkes, Neitiniemio uolos liežuvio nebuvo matyti. Kairėje stovėjo žuvies perdirbimo fabrikas ir „Suomijos žvejybos“ prieplauka. Aukštyn kilo barakų voros, baltai švytėjo muitinės pastatas. Akis neužgriebė vienuolyno, viešbučio ir lavoninės už jo. Prieplaukose krovėjai paskubomis stūmė, kėlė, tempė, rideno ir traukė karinę amuniciją į plienašonius laivus, vyrai mėtė ant denių maišus. Juodi sunkvežimiai, pneumatiniai siurbliai, žvejų valtys, gamyklų kaminai, net fjorde anglų įkurtas povandeninių laivų parkas – viskas atrodė taip pat, kaip man išvažiuojant, ir vis dėlto kitaip. Anapus Parkinos stirksojo šešiolikos tūkstančių kryžių kariauna žuvusių vokiečių garbei. Nei raudonos pliuškės skrybėlės, nei prieplaukoje žuvį traukiančio kolto berniuko. Praeityje liko ir vakaras, kai gėrėme „Warmschnaps“ iš saulės ženklais išpaišytų taurių.

Paskutinį kartą pakėliau akis į dangų ir paprašiau Viešpaties duoti ženklą. Ir tada patyriau regėjimą. Nuo Kalastajasarento pusiasalio pakilo rusų artilerijos sviedinys, šovė tiesiai į dangų, o paskui – į žvaigždę ir aš vienintelė mačiau, kaip ta žvaigždė nukrito. Žvaigždė buvo iš Šuns draikos žvaigždyno, to, kurį daug sykių tau rodžiau danguje, ji užsiplieskė skaisčia liepsna ir nukrito netoliese. Trys angelai pūtė varinius trimitus virš Išsigelbėjimo kalno. Ir aš prisiminiau tą vakarą, kai mudu gulėjome ant barako stogo, ir tai, ką tada pasakei. Supratau, kad Viešpats man atsiuntė ženklą. Apsisukau ant kulnų. Spindulingoji Lisu stovėjo sunkvežimio kėbule ir verkė, kai aš, nė ašarėlės neišspaudus, žengiau pakeliamuoju tiltu į šarvuotlaivio „SS Donau“ denį, įdurmu sekama Mašos.

Johanas Angelhurstas
1944 09 25, Titovka

Visi išvažiavo. Pabudau iš ryto šaltame barake be apatinių kelnių. Buvau pridaręs į lovą. Paskutinį kartą man taip nutiko tada, kai mirė tėvas ir pamačiau tą Dalarnos stiliumi išpaišytą skrynią. Tiktai skrynią, tą tuščią relikviją, iki šiol liudijančią, kad tėvas buvo netikėlis. Ta pati skrynia dabar riogso Negyvėlio fjorde. Nes skrynia ta pati, nors negaliu paaiškinti, kaip ji tenai atsidūrė. Kaip laikosi mano mama Anikė? Ar ji laiminga su mano dėde? Ar ramiai kape ilsisi Horstas Veselis, tas Trečiojo Reicho kankinys, peštukas, apdainuotas dainomis, o už ką? Už tai, kad laiku numirė ir dabar nemato mūsų gėdos.

Guliu lovoje. Kūnas prišalęs prie čiužinio. Aš be apatinių kelnių. Jeigu tėvas man ką nors įkalė į galvą, tai taisyklę, kad vaikinas privalo dėvėti padorias apatines. Ne tas pilkas kareiviškas, ne kito jau panešiotas. O kelnes su patvariom, „Husqvarna" nusiūtom dvigubom siūlėm, neprikimbančias prie kareiviškų kelnių. Jos šiltos, jas nešiojant giminės pratęsimas užtikrintas. Tokias mama man siųsdavo į Ukrainą, iki ištekėjo už dėdės.

– Žaižarake, – šnibždu. – Kur tu?

Baseinas užbaigtas. Norėčiau tau tai pasakyti. Kad baseinas užbaigtas ir mudu galime išvažiuoti. Mėginau perduoti žinią į Parkiną, kad kas nors atvažiuotų padėti. Reikia atvesti į baseiną vandenį. Inžinierius, kuris statė naujuosius įtvirtinimus, turi pamokyti, kaip tai daryti. Titovkos upė per žemai, bet gal galima įrengti kokius nors siurblius? Norėčiau, kad kas

nors įvertintų mano darbą. Pasakytų: Johanai, prisiekiu Alariko kapu, tu šaunuolis. Trečiojo Reicho siekiai tau svarbiausia. Tu didvyris, tau nėra lygių. Tu nuostabus, tu niekada neklysti. Nevertėjo taip plėšytis. Bet šitoks abejingumas, Žaižarake, mane žeidžia. Tokį darbą dirbti Dievo užmirštame amžinojo įšalo krašte – ne vaikų žaidimas. Reikia prisiminti, kad žemė čia labai kieta, Kolosjokio kasykloms dirbant žemė nuolat dreba. Reikia žiūrėti, kad iš žemės gelmių neištrūktų kokių praamžių ir neįsigautų į žmonių sapnus.

Žaižarakė neateina paklausyti, ką pasakysiu.

Užtat guliu tuščiame Kabinete ir žiūriu pro langą į upelį. Turbinoje įstrigęs paukščio sparnas. Ir sukasi lėtai, hipnotiškai, kaip į apžvalgos ratą įkliuvęs angelas. Neužuodžiu jo, nors jo kvapas turėtų būti toks, kaip perpus perkirsto kūno. Pūkinės pagalvės ir svaigalų, kurie yra kraujas. Man vėl reikia vaistų. Tada galėsiu aiškiai mąstyti.

Išeinu į lauką. Nieko nematyti. Nei patikimųjų, nei Holderio Heiderio, – tiesa, jo seniai nematau. Kur jis? Kur zonderkomanda? Hermano Gėdelio nematyti. Vadinasi, aš tapau hauptšturmfiureriu – stovyklos vadu. Bet neturiu kam įsakinėti. SS karininkų nematyti, nei puskarininkių, nei karo policininkų.

Barakų O sparnas dega. Savanorių parankinių D skyrius sugriuvęs, sandėlis skendi liepsnose. Vandens talpyklos, kurios stovėjo už „Operacijos „Tvartas“, tuščios, ginklų sandėliai susprogdinti. Lyg po šventės, į kurią daugiau nieko nepakvietė.

Vis dėlto džiaugiuosi. Aš užbaigiau darbą.

Nelengva buvo nusikasti iki baseino. Žemę traukė ledas. Traškėjo po kojom, kai ėjau, aš keiksnojau, sakiau sau, jog raportuodamas apie tai Partijai pridursiu, kad kitą kartą susirastų kitą žmogų tokiam neįveikiamam darbui atlikti. Rytinis ledas traukė vakarykštį purvą ir aš pastebėjau sušalusius pėdsakus. Basų kojų. Rasės išsigimimo laipsnį nesunku nustatyti pagal pėdos skliauto aukštumą. Daugumos čia praėjusių pėda

graikiška. Ar taip gali būti? Šitų išsigimėlių nuo Volgos vingio. Senovės minojiečių pėdos skliautas garsėja grakštumu, Alariko kape buvo auksinė jo mylimosios pėda. Aš tai žinau. Hermanas Gėdelis kažkada ieškojo Alariko kapo Busento upėje. Rado tiktai auksinę keltį. Mano mylimosios Žaižarakės pėdos skliautas gražiausias pasaulyje, kulnai per stambūs, bet pirštai gražūs.

Staiga suskaudo didįjį kojos pirštą. Tik dabar pastebėjau, kad pats išėjau basas. Pasilenkiau išsitraukti į koją įsmigusios šukės ir ta šukė man pasirodė kaip sudužusių apvaliais stiklais akinių, kuriuos nešiojo vienas vaikas. Išsitraukiau tą stikliuką ir sutraiškiau.

Priėjau savo baseiną. Vandens jame nebuvo. Tik sluoksnis aptirpusio ledo.

Žiūrėjau į jį. Žiūrėjau ilgai.

Ir supratau.

Tai kapas.

Ir turėjo būti kapas.

Iškaskime tai, ką kažkada užkasėme, kaip sakė Eduardas Dytlas. „Operacija 1005".

Pirmųjų karo metų masinės kapvietės iškasamos, kūnai sudeginami, iš mirusiųjų burnų išlupinėjami auksiniai dantys. Tiems, kuriems anksčiau tai nerūpėjo, dabar reikia įrodymų. Ir aš ne ką geresnis. Aišku, su tuo žydų ir Siono išminčių sąmokslu negalėjau apsikęsti. Bet ten, Ukrainoje, prie žvyrduobės, neatrodė, kad jie rezga kokį sąmokslą. Tie išsigandę kaimiečiai, vaikai ir močiutės. Todėl negalėjau duoti įsakymo. Užtat ir trenkiau Hermanui Gėdeliui, kai liepė vaikams nusirengti ir lipti į duobę.

Ir Žaižarakės neapkenčiu už tai, kad atvedė tą koltę, nes toji man viską priminė.

Kaip karo šuva laižė duobėje gulinčios mergaitės kūną.

Atrodo, kad atmintis mane nuo kažko saugo.

Daugiau jau nebesaugos.

Nei atmintis, nei vaistai.

Žiūriu į kūnų krūvą ir mėginu suprasti, ką matau. Bent šiek tiek nuo adolfino mano kūnas apsivalė. Bet tai, ką padariau? Man trūksta oro. Noriu stovėti anapus fotoaparato, noriu išeiti iš šitos būties. Galiu pakęsti pasaulį tada, kai jis apvirsta aukštyn kojom. Aš pripažįstu pasaulį tokį, kurio išlaikymą, apertūrą, diafragmą galiu apskaičiuoti. Aš nenoriu matyti nukirstų galūnių, apšarmojusių blakstienų ir viena ant kitos užverstų mirčių.

Paskui pamatau tarp negyvėlių vieną pažįstamą.

Laiba, smulkių kaulų ranka, ant didžiojo piršto – matytas erelis.

Kiek užtrunka, kol suvokiu. Hermanas Gėdelis. Hermanas Gėdelis ten guli ir guli negyvas. Užmuštas, kas nors pasakytų – žvėriškai nužudytas. Išmušiau jam dantis prie žvirgždo duobės 1941-aisiais Babij Jare ir nuo tol bijojau jo keršto. Pasakiau, kad nuogų vaikų negalima varyti į šaltį. Vis tiek vaikus nurengė ir aš daviau įsakymą. Bet padariau ir dar kai ką. Trenkiau Hermanui Gėdeliui, todėl jis manęs nekenčia. Jeigu ne dėdė, mane būtų sušaudę. Ta paklydusi kulka, per kurią praradau atmintį... Neabejoju, kad Hermanas Gėdelis stovėjo šone ir šovė.

Paskui prisimenu. Žaižarakė. Reikia ištrūkti iš šitos stovyklos. Dabar galvok blaiviai, Johanai!

Nuo čia iki Parkinos – 35 kilometrai.

Turiu kompasą ir žinau, kad mes 69-oje platumoje.

Rusenštrasės gatvė tikriausiai užminuota, o negavau jokių nurodymų iš štabo.

Aš turėčiau vadovauti kariuomenei.

Laikinas atsitraukimas į Kirkoniemį, – šitai jau seniai paaiškino Hermanas Gėdelis.

Operacija „Šiaurės pašvaistė", išdegintos žemės taktika.

Palei Vuoresokio ir Litsos upes išsidėsčiusios šeštoji ir antroji kalnų jėgerių divizijos, bazinė linija *Stützpunktlinie*, be-

tonu ir plienu sutvirtinti bunkeriai su apkasais, pabūklais ir vadavietėmis, įrengtomis trijose linijose. Rusai jų nepramuš. O jeigu vis dėlto pramuš?

Paskui prisimenu dar kai ką. Tai, ką sakė Žaižarakė.

Kažkur tenai – mano vaikas.

Aš turiu pasiekti Negyvėlio fjordą.

Turiu surasti Žaižarakę.

Ji man viską paaiškins.

Kai pasibaigs karas, mes važiuosim į Berlyną, Vanzės upės pakrantėje kukuoja dešimtys gegučių, kvepia sakais, ten baltumu veranda švyti, priešingame krante kas vakarą sužimba raudoni, geltoni, žali cirko žiburiai. Mes užkandžiaujame, sode žydi bavariškos alyvos. Aš liepiu nunešti prie tavo lango žėručiu žiburiuojančią grožybę, kurią radau prie Koltakiongio. Žaižarakė ten trinks plaukus lakštingalų pienu. Aš viską jai atiduosiu, nes supratau, kad iš trijų likimo deivių nornų Žaižarakė yra *Skuld*, Ateitis.

Šešta dalis

Negyvėlio užrašai

1944 06 12, Nudegėlis – Banginių Medžiotojui (SOE)

Agentas, kodiniu vardu Įnamys, yra išdavikas. Siuntė klaidinančią žinutę į Murmanską, kurstė išžudyti NKVD partizanus (Funkgegenspiel).

Banginių Medžiotojas – Nudegėliui

Priemonė: pašalinti Įnamį.

1944 09 30, **Nudegėlis – Raudonplaukiui** (gestapas)

Funkgegenspiel *radijo vaidinimai baigėsi. Ryšys išaiškintas. Tuoj pat prisistatyti į Trumsės gestapo vadovybės būstinę.*

1944 11 01

Brangi dukrele, aš blogas žmogus. Aš melavau, išdaviau, siunčiau žmones į mirtį. Išdaviau ir Sovietų Sąjungą, ir Sąjungininkus, ir Trečiąjį Reichą. Ir savo tėvynę išdaviau, nors ji mane išdavė pirmiau. Dėl to, kad išdaviau Raudonplaukį, nesigailiu. Liepiau jam važiuoti į Trumsę, į gestapo būstinę. Sykiu nusiunčiau žinutę gestapui, apkaltindamas jį nacionalizmu. Veikiausiai jį išmes pro langą, o kūną sušers vėžiams.

Nenoriu daugiau meluoti, kaip kad melavau vasarą gelbėdamas gyvybę. Buvo užėjęs Krautuvininkas. Sakė svarstęs, iš kur gavau siųstuvą, kurio vokietis neužpelenguoja. Paklausė, ar žinau, kada Negyvėlio fjorde buvo užmuštas žmogus. Nuėmė saugiklį ir pats atsakė: „Aš žinau, jis greitai atsiras.“

Išsigandęs papasakojau apie sąsiuvinius ir apie tai, kas juose rašoma.

Tuose sąsiuviniuose „Operatio Nordlicht" ir „Operatio Birke" planai, Suomijos, Norvegijos, Laplandijos sudeginimas, rašoma apie Vadsę ir Varangerį, apie visus tuos Shutzwall – *gynybinius pylimus. Tuose sąsiuviniuose užkoduoti laivų tvarkaraščiai, keliai ir pozicijos. Šitos koordinatės ir duomenys nulems visos šiaurės likimą. Sąjungininkų naudai. Ir tik aš galiu tuos kodus atskleisti.*

Aš pateikiau pasiūlymą: tarkim, Krautuvininko Įnamys pamišo. Gainiojasi elnius tarpukalnėse, kasdien skutasi plaukus. Užmirškim jį. Prie mano nuopelnų nuo 1942-ųjų priskirtina bent 20 povandeninių laivų ir vieno šarvuotlaivio nuskandinimas. Aš galiu būti naudingas. Taip kalbėjau ir sykiu sau skaičiavau kaip pašėlęs. Gestapo radiorelinė ryšio linija greit nebeveiks. Tapęs Jarikiu Peltonenu, atsikratyčiau ir NKVD. Dešimtis kartų prašiau atleisti mane. Atsakymas visada būdavo tas pats: „Drauge, neužmiršk, kad davei priesaiką." Sovietų Sąjunga draugą nubaus bet kuriame pasaulio kampelyje, jeigu šis netesės pažado.

Bet tada buvau pasiryžęs netesėti pažado, visų pažadų.

Atiduočiau sąsiuvinius Sąjungininkams ir galų gale galėčiau palikti šitą fjordą. Krautuvininkas padėjo ginklą ant stalo ir palinksėjo barzda: „Gal taip ir padarykim."

Buvo labai lengva.

Tam iš Turku – kulka į pakaušį ir galiu gyventi. Mėgavausi savo naujuoju vardu: Jarikis Peltonenas. Komisaras paskelbė, kad aš nusižudžiau. Pranešėme Sąjungininkams išaiškintus duomenis, būtume tuoj pat evakavę ir skrynią, bet anglai sutrukdė. Nelaimėliai: tokie buvo jau Murmansko legiono laikais, kikendavo šliurpdami arbatą iš sielininkų kvailysčių. Vis laukė pastiprinimo iš Šetlando salų. Baiminosi nelaimės, kokią 1941-aisiais patyrė Lingeno dalinys, tada buvo sunaikintas visas savanorių būrys. Atėjo įsakymas: pasiimsime pypkes ir dienoraščius rudenį, kai Arkties vandenynas skendės rūke.

Tądien drėgmė persmelkė net Krautuvininko namų durų kaulines rankenas ir į tinklą įkliuvo paskendusio vokiečių kareivio kūnas. Gavome laivo koordinates. „Klausyk, Pietari. Laikas plaukti to menko nieko pasiimti.“

Išplaukę radome ant seklumos užsigriozdinusį šarvuotlaivį su didžiuliu turtu. Bjornė pasiūlė iškart užsukti į Negyvėlio fjordą sąsiuvinių. Aš sutikau. Ūkana tam tiko, nes tokiu oru niekas nebombarduoja.

Viskas susipainiojo, kai pamačiau tave ant povandeninės uolos. Man suspaudė širdį. Atrodei tokia drąsi, stipri ir nekalta, toks pat tekšės žiedelis, kaip tavo mama. Mano Žvairaakė, mano vienintelė. Bjornė jau seniai būtų tave papjovęs. Tikriausiai net nesupratai, kiek sykių jį sulaikiau paskutinę akimirką. Maldavau jo. Sakiau, gausim tuos duomenis ir kitu keliu. Bet šunį jis spėjo užmušti.

Laimei, atvažiavo Nekelės Aunės sūnus ir pažadėjo išvežti tave į Švediją. Tada supratau, kad daugiau tikriausiai niekad nepasimatysim, ir jau nebenorėjau vaidinti šito trigubo vaidmens. Norėjau tau pasakyti, kad turi žmogų, kuris kamuojasi dėl tavęs. Negalėjau išsiduoti, nors nežinau, ar patikėjai manimi. Atiduosiu Aunės sūnui šituos laiškus. Perskaityk, kai būsite toli nuo čia.

Kitą dieną stebėjau jūrą pro žiūronus, iki nusileido sutemos. Pavakare pastebėjau Jounio valtį fjordo šiauriniame gale. Palengvėjo, kai pamačiau, kad valtyje sėdi trys žmonės – vyras, mergaitė ir moteris. Vadinasi, tu būsi saugi. Nes daugiau jau negalėsiu tau padėti. Banginių Medžiotojas atsiuntė tokią žinutę: „SOE nurodė pasinaudoti pasipriešinimo atramos tašku Negyvėlio fjorde. Pasirodžius gestapo vyrams, sunaikinti visus, kurie bus trobelėje.“ Pirmą kartą gyvenime meldžiuosi Dievui, – negalvoju, ar tas šventeivų išgalvotas Viešpats egzistuoja. Meldžiuosi, kad greitai būtum saugi, nes Bjornė nušaus kiekvieną, kuris prisiartins prie trobelės.

1945-ųjų sausis, Negyvėlio fjordas

Visą dieną skaičiau Jounio paliktus laiškus ir verkiau. Nežinau, ar iš džiaugsmo, ar iš liūdesio. Vaikas greitai gims. Sąrėmiai suima kas penkias minutes. Gimda atsivėrė maždaug per penkis centimetrus, bet vaiko galvutės dar nejaučiu. Pirmą kartą gyvenime bijau: o jeigu vaikas eis kojytėmis į priekį? Kaip aš jį apsuksiu? Replėmis? Aš pati to padaryti negaliu. Skaičiuoju pulsą, širdies tvinksnius. 220/140. Dar pakenčiama. O jeigu bambagyslė apsisuks vaikui apie kaklą? Išgelbėjau tūkstančius kūdikių ir vis tiek bijau. Šaukiuosi pagalbos – čia Dievo, čia tavo, Johanai. Nė vienas neatsiliepiat. Žiūriu į save iš šalies: stanginkis! Girdžiu save: stanginkis! Sugniaužiu mamos lopšio pakabutį ant kaklo taip stipriai, kad kraujas prie sąnarių prasimuša. Mėginu persiimti tuo šaltu ir ramiu pažinimo jausmu, kuris mane anksčiau valdė. Bet tas jausmas dingo, Dievas jau nežaidžia su manim ir manęs nepasigaili. Negaliu gulėti, jaučiu, kad negera kūno padėtis.

Gimda atsivėrė kokius aštuonis centimetrus.

Tarpais ropoju keturiomis ir šaukiu.

Ateik, Johanai, ateik šią minutę!

Apmirusiom šlaunim šliaužioju pirmyn atgal po Negyvėlio trobą ir kaukiu. Pašvaistės sruvena dryksniais, veržiasi pro ruožuotą stiklą, šaltis rabždinasi pro langų plyšius, pro kampus. Paimu nuo grindų Negyvėlio pypkę. Ant jos grakščiomis raidėmis išraižyta: *Už nuodėmes bus atleista.* Koks vienišas čia buvo tėvas. Ir kaip mane suluošino „Operacija „Tvartas“, kad nepajutau švelnumo, sklindančio nuo to suvargusio se-

nioko. Nepajutau džiaugsmo, liūdesio, kančios. Šiame erdviame pasaulyje per daug susitvenkę liūdesio giesmių.

Iš trobelės aš jau neišeisiu. Tos durys!

– Tik pagyrūnai stato duris, atveriamas į lauką, – sakė Didysis Lamperis ir bent čia buvo teisus. Prie Arkties vandenyno durų geriau nestatyti taip, kad vertųsi į lauką. Dabar tai suprantu. Greitai vėjas suneš kelių metrų pusnis. Sąmonę užlieja raudonas lajus, nuo baimės kuždesio plaukai šiaušiasi. Į ausis skverbiasi Tylieji jūros žmonės. Slenka žalsvu tuneliu tarp dumblino dugno ir ledo į Negyvėlio trobelę. Jų pliki kulnai įdubę, nagai aštrūs, praskverbtų jais įšalą, jeigu norėtų. Tirpindama pusnį, sudeginau durpių likučius. Tuoj gims mano vaikas. Mūsų vaikas, Johanai. Šito tu jau nenuginčysi. Johanai, tu šėtono išgama, šunsnukio vaike, tu netikėli, putės šluostytojau, perėjūne pimpale, buili prakeiktas, belzebube, šiknagręžy, senas kurtiny, pimpalo galva, zuikio snuki, svajokli, pelkės velnie, tu juokdary menkės odos batais! Buvai netikęs Trečiojo Reicho kareiva, netikęs naikintuvo pilotas, nesugebėjai dangum lėkdamas naikinti priešo ugnies židinių, tu sugebėjai tiktai nusišvirkšti iš pradžių Lispetės uodegon, o paskui mano, ir nė už ką nejautei atsakomybės, o stojai kasti duobių, fotografuoti žudynių, nustatinėjai objektyvą prieš išsigimėlius, gulėjai ant barako stogo ir skaičiavai žvaigždes, bet štai ką aš tau pasakysiu apie meilę:

Aš žudžiau, žeminausi ir po purvą ropojau dėl tavęs. Ir leidausi prievartaujama. Į mano burną, kurioje jau nėra dantų, grūdo svetimus organus: aš čiulpiau balkanišką dešrą, vos neužspringau kirgizų pašvinkusiom išskyrom. Įsakyta atsukdavau užpakalį, išskėtusi kojas kaišiojau pirštą, į visas mano kiaurumas grūdo negerus dalykus, mane mušė, į mane spjaudė, mane niekino. Aš apgavau ir pati buvau apgauta. Aš atstūmiau Dievą ir Jis atstūmė mane. Aš suradau savo tėvą ir praradau jį. Bet dėl tavęs ryžtuosi gyventi toliau, nes tu savo buvimu niekais verti visą neteisybę. Dėl tavęs aš viską galiu. Dėl tavęs dabar galiu numirti.

1945-ųjų sausis, Negyvėlio fjordas

Kūdikis gimė per anksti. Žinau, ką parašyčiau akušerės kortelėje:

Nejauna pirmakartė, amžius – 36 m. Gimdymas komplikuotas, nuovalos išėjo normaliai. Lytis: mergaitė.

Toje kortelėje nebūtų parašyta apie mažylės vaiskius rankų ir kojų pirštelius, – kurių iš viso dvidešimt, – su žvilgančiais kaip perlai nagiukais, apie kumštuką, suspaudžiantį mano spenelį. Apie tą svaigų kraujo, pūlių ir išmatų kvapą, sumišusį su naujagimio kvapu, panašiu į avies vilnos, apie priešpienį, varvantį iš krūties. Apie šešėlius, judančius ant sienų ir laukiančius, kol užges mano žibalinė lempa, kad galėtų mus pulti. Apie meilę, kurios aš kupina.

Mano vaikelis. Mūsų vaikelis.

Pasikišu mergaitę po marškiniais – ten, prie krūtinės, jai patogu mąstyti apie metą, į kurį atėjo. Neilgai ji šį gyvenimą matys, nes netrukus mane įveiks miegas. Kas ją čia saugos? Niekas. Akimirką sužimba viltis, kad ateis tėvas, bet jis neateina. Juk Bjornė ir Jarikis mano, kad aš su Jouniu išvažiavau į Švediją. *Visi, kurie vaikščios po fjordą, gaus kulką.* Žinau, ką tai reiškia.

Pavadinu mūsų mergytę Helena, nors tai visai nesvarbu. Vis tiek tas tykus, menkutis, pusės uolekties didumo padarėlis mirs. Baigėsi durpės, neturiu ko deginti, nepajėgiu atsikelti ir susikapoti baldų. Bet mergytė žinda mano krūtį, žinda, nes nori gyventi. Ji turi gajų siekį. Ji žinda krūtis, kuriose anksčiau nebuvo pieno, nebuvo, iki mane paėmei ir paturėjai ant sugulėto šieno. Viena ranka glaudžiu mergaitę prie krūtinės,

kitoje spaudžiu tėvo pypkę. *Už nuodėmes bus atleista.* Kažkodėl atrodo, kad dar galėsiu atleisti tėvui. Galėsiu atleisti už tai, kad mane paliko ir išėjo į platųjį pasaulį. Jis atkeliavo į šitą Negyvėlio fjordą ir išsigelbėjo nuo mirties, perėmęs to apgaviko iš Turku, to pramogų intendanto vaidmenį. Aš atleidžiu tėvui. Atleidžiu tau, Johanai Angelhurstai. Hermanui Gėdeliui atleisti negaliu, nes jo likimą dabar lemia aukštesnės jėgos.

Johanas Angelhurstas
1945 02 02, Negyvėlio fjordas

Atėjau. Tai tikra laimė, nes maskuojamasis apdaras per šakumą suplyšo, vienos slidės galas nulūžo, kai užkliuvau už stirksančios šakos. Slides paėmiau iš norvegų kareivio, kurį užėjau sušalusį ant žemės. Prieš tai su sniegbačiais perėjau mirtimi traškančius, nirčius ledėtus upokšnius. Kai sniegbačiai suskilo ir ėjau plikledžio kaustomom šiaurinėm atšlaitėm, kiekvienam žingsny saugojausi paskutinio vermachto pasveikinimo. Beveik visuose fjorduose mačiau apdegusius akmeninius pamatus, paskerstų naminių gyvulių apgraužiotus skeletus, o sykį man pasirodė, kad matau velnią su uodega dažant vienintelę namo sieną, bet ten tik vėjas žaidė šešėliais. Vienu tarpu nuėjau per toli į krašto gilumą ir atsidūriau prie kelio. Vos vilkdamas kojas leidausi tuo keliu, bet pastebėjau kažką judant prie upelio. Ten lapė kažką graužė, išgirdo mane ir nėrė iššiepus dantis į pusnį. Sušalusiame upelyje pastebėjau batą ir, geriausia, – šalia jo – antrą. Kokia laimė, pagalvojau. Mano paties auliniai buvo kiauri, tad nudžiugau ir gerai neįsižiūrėjęs patraukiau prie batų. Bet paskui pamačiau iš vieno kyšant kojos strampą ir supratau, kas nutiko jų savininkui. Atsargiai savo pėdsakais grįžau į tundrą ir toliau ėjau atstu nuo mūsų užminuotų vietų. Jei neskaičiuosim to bato aulo ir iš jo kyšančio kaulo strampo, pasakysiu, kad nemačiau žmogaus nė ženklo. Už trijų fjordų kelio užėjau iki pamatų sudegintą kaimą, jame vėjas virpino vičvieną iškabą: *Zum Friseur.* Pas kirpėją.

Negyvėlio fjordas. Mėnesienoje išsisklaido vienumos niūkus šešėlis, valandėlę jaučiuosi kaip plunksna ir sklendžiu mėnulio nutviekstu fjordu, vandens paukščių aplinkui nematyti ir išsigąstu savo juoko, kurio niekas negirdi. Nes trobelė tamsuoja tyli kaip šašas ant Viešpaties odos.

Kodėl iš kamino nerūksta dūmai?

1945-ųjų sausio pabaiga, Negyvėlio fjordas

Dar kelias eilutes parašysiu, kol sudegs paskutinė žvakė. Mergaitė nutykusi, nevalgi. Guldau ją į dėžę nuo žuvies, kurią išklojau vata ir elnio kailiu. Jai alsuojant kyla garas. Trobelės kampus traukia ledas, bet man vis tiek. Jaučiu tave artėjant, Johanai! Sėdžiu čia, mėlynoje poliarinės nakties prieblandoje, lieju širdį ir klausausi. Ir pašoku kaskart, tartum išgirdusi tavo balsą tarpukalnėje, ir puolu tavęs pasitikti, nes daugiau savęs tikrai nebausiu. Jeigu dabar numirsiu, numirsiu žinodama, kad tu ateini. Aš taip ilgai tavęs laukiau, ir tu galų gale ateini.

Jau žinau, kad ateini. Motorlaivio užbortinio variklio burzgesys jau kyla kalno pašone ir aš iškart suprantu. Tai tu, Johanai, niekas kitas. Širdis tvaksi krūtinėje ir siela lekia greta tavo valties visą kelią iki fjordo, kaip Hilma. Girdžiu, kaip valtis atpliuška į pakraštį, kaip malkomis varomas variklis nustoja pukšėti. Norėčiau, kad Hilma pradėtų loti, triukšmauti, tada turėčiau dingstį pulti galvotrūkčiais tavęs pasitikti, bet ta nenaudėlė iškart pajustų, kad ateina laukiamas svečias, ir pradėtų begėdiškai glaustytis tau apie kojas, nors aš to ir norėčiau. Vis dėlto neišeinu tavęs pasitikti, bet klausausi, kaip gurgžda norvegiškas kairiosios kojos batas – tu, Johanai, visada sakydavai: kas jau kas, o norvegas užvis geriausiai žino, kokia plokščia vokiška pėda.

Tai tavo alsavimas. Ir nesuvokiamas, nenumaldomas ilgesys staiga suima gerklę, nes ūmai suprantu, kad tiek mėnesių ilgėjausi to alsavimo, trūksmingo knarkimo nakties tyloje, ma-

lonaus bruzdesio dieną, vakare į ausį šnarpščiamos aistros. Tu taip arti ir aš labai bijau, jog kas nors atsitiks kaip tik dabar – staiga prisiminsi, jog tavo gyvenime yra ir kitų dalykų. Kad turi moterį Achene, kad ketvirtajam vaikui, daltonikui, reikia nupirkti raudonų ir žalių kreidelių. Kad pasaulyje yra ne tik Negyvėlio fjordas. Kad staiga pasirinksi kitą tikrovę, Berlyno Tirgarteno rajono malonius vakarus, negrų muziką, moterį, geriančią alų iš žalio stiklo butelio. Kad tu paprasčiausiai apsigalvosi. Apsisuksi ant kulnų ir nueisi tolyn. Kad paskutinę akimirką tau ant galvos staiga kas nors nukris – ugninis akmuo arba negyvas dančiasnapis, iš orbitos išlėkusi žuvėdros didumo kometa arba erelio nešamo kardadančio tigro nagas. Ir staiga durys atsidaro ir ant slenksčio atsirandi tu – nepasibeldęs, nieko neklausęs, labos dienos nepalinkėjęs nusiauni batus, ant kurių likę mašininės alyvos dėmių, aiškini sugluměs, kad pirmą kartą gyvenime keitei alyvą, todėl, esą, užtrukai, ir aš pakylu, kėdė girgžteli, einu per trobą – du metrus, ilgus kaip amžinybė. Ketinau sutikti tave šaltai, kaip šeimininkė pakabinti švarką ant kabyklos, pasodinti tave ant kėdės, kad palauktum, kol atnešiu iš palėpės čiužinį, ir pasakyti, jog dar tikrai nesitikėjau sulaukti svečio, ir prisukti laikrodį, nuplastėti bemaž nepastebimai prie spintos, kurioje sudėtos Negyvėlio pypkės, taip pasielgti, kad nustebtum. Bet negaliu, tu prisitrauki mane, aš prisiglaudžiu ir bučiuoju tave, ir uodžiu, ir žinau, kad tu čia ir nenori išeiti. Ir mes kalbame vienas kitam į burną sykiu kaip įsimylėjėliai, ir vėl susitikę, glaudžiuosi prie tavęs ir atsitraukiu, taip paprastai – kaip nė nuo vieno žmogaus nesu atsitraukusi ir atsitolinusi. Parodau tau mergaitę, paimu ją ant rankų, atsigulu ir užsiklojusi laukiu, kad pagaliau neprašomas ateitum.

Ir tu ateitum, aš pasislinkčiau, mes sukurtume savo pūkinį lizdelį, gulėtume apsikabinę Negyvėlio geležinėje lovoje, apsikloję avikailiais tarp lemingų spirų, bet šįkart jau aš sučiulbėčiau:

– Gerai, kad atėjai.

– Gera buvo eiti.

Ir tu uostai kūdikį, mano plaukus, bučiuoji mane į kaktą ir klausi kaip anksčiau:

– Valgei vaisių?

Ir aš atsakau taip, kaip kaskart atsakydavau:

– Kodėl klausi?

– Tu kvepi vaisiais.

– Aš tau jau vaiką pagimdžiau.

– Mylimą dukrelę.

– Tu užtrukai.

– Atsiprašau.

Šįvakar aš neliūdžiu, ne, tik kelias ašarėles išlieju ir tu nušluostai jas taip, kaip retas kuris moka, nušluostai sausai, skruostai nepalieka drėgni, kaip lapkritis, kai reikia dar paverkti. Nedaug kas moka gerai nušluostyti ašaras ir šiuo gebėjimu, mano saldusis Johanai, tu vienas iš pranašiausiųjų. Riaumodamas nuslenki žemyn, pūsteli man į bambą, prunkšteli, aš mėginu sulaikyti, o tu čiulpi įdagą ant mano kairiosios rankos.

– Kodėl padarei tą ženklą?

– Nežinau. Nes noriu būti tavo.

– Kas tu toks, Johanai?

– Nežinau. Žudikas. Tu nežinai, ką aš turėjau padaryti.

– Nežinau, bet numanau.

– Ar tu nori tokį mylėti?

Atsakau, kad nenoriu.

– Bet myliu.

Nes negaliu nemylėti ir žmogus negali rinktis. Nes dabar žinau, kad tu – man Dievo sukurtas kertinis akmuo, kuriuo Viešpats rodo mano širdies esmę. Ir tavo gerą, mylimą sielą. Kad ir kokiom liepsnom šis pasaulis tave svilino, iki pelenų nesudegino. Tu turi gražiausius pasaulyje kiaušelius ir ramią grybautojo sielą, todėl aš tavęs niekada nepaliksiu. Mano vienatvę po elnio kailiu pakeitė mūsų trejybė ir tu prisidegi tėvo

paliktą ilgmoliūgio pypkę, ir salsvas kvapas sklinda pro skylutę sienoje į speigą, aš pasakoju apie savo tėvą, rodau dienoraščius ir priduriu, kad jis tikrai džiaugtųsi mūsų laime. *Už nuodėmes bus atleista.*

Tu pasakai, kad Heta, Maša ir Jounis siunčia linkėjimų. Nekelės Lisu vėl laukiasi, šį kartą nuo kažkokio Kontrolės komisijos komisaro, gyvena Helsinkyje, „Bokšto" viešbutyje ir rūpinasi Nekelių gerove ir galimybe atvažiuoti į šalies pietus.

Ir dar, – taigi, – dar mergaitė. Tu paimi ją ant rankų, čiūčiuoji ir sakai, kad mergaitė geriau negu berniukas, jai niekas neįsakinės žudyti. Aš tau nieko neatsakau. O gal arbata jau užvirė ir aš paduodu tau puodelį, tu geri, paskui atplaukia banginiai. Nes jie dar neišplaukė, o grįžo mūsų pasveikinti. Mes stebime jų tryškšles ir net Hilma supranta, kad nevalia bruzdėti, nes jau nėra kur skubėti, jau nėra kur, nes ir ji gyva, – kaip galėjau užmiršti? Pakišu galvą tau po pažastim ir pučiu, žnaibau tau spenelius po stora vilnone palaidine. Žinau, kad net svajonėje turėsiu paklausti, – kad ir kaip nenoriu, – bet turėsiu paklausti:

– Kada tu vėl mane paliksi?

Ir tu atsakysi primerkęs akis, gerų laikų juoko spalvinamu balsu, kurį taip mėgstu ir kurio ilgėjausi, ir tada aš už viską tau atleisiu: iš čia – į amžinybę, dėkui, Viešpatie Dieve, kad puti dūmus pro lūpų kamputį, ir paskutinį kartą pažvelgsi į fjorde ant Bambos akmens uodegas švaistančius banginius:

– Aš niekur neisiu. Aš čia pasiliksiu.

1945-ųjų vasaris, Negyvėlio fjordas

Kai pabudau, tu tebegulėjai. Kažkodėl manęs tai visai nestebina. Šmėkšojai bemaž svetimas, šalia geležinės lovos švietė žibalinė lempa ir tai buvo gražiausias mano gyvenime reginys. Atrodė, kad prisikėliau iš numirusių. Pasilenkei, įsikišai mano kojos pirštą į burną ir ėmei čiulpti, kad atgyčiau. Pajutau šilumą. Ji ėmė sklisti į pėdas ir pirštų galiukus, kaip kančia ir skausmas, sruvo į rankas ir kojas, ir atrodė, kad gyslos sprogs. Paskui skausmas atlėgo ir aš žinojau, kad tikrai esu gyva. Girdėjau ugnį spragant krosnyje. Mažytę širdelę tuksint prie krūtinės. Vaikas nemirė. Mes vėl kartu.

Ir aš jau nebeturiu ko pasakoti.

Pabaigos žodis

Trumpai: velionė rasta geležinėje lovoje nužudyta kartu su mano seneliu Johanu Angelhurstu. Veikiausiai jie buvo nužudyti tada, kai miegojo. Norvegijos policija atvažiavo jų išsivežti, gavusi anoniminį pranešimą. Kirkoniemyje parengtoje ataskaitoje įvykis aprašytas bendrais bruožais, dokumentas sudarytas ne vietos gyventojo. Tuo metu Norvegijoje buvo apie 20 000 karo belaisvių ir 50 000 vokiečių kareivių, kurie turėjo palikti šalį. Pavienis žmogžudystės atvejis nieko nesudomino, nors vienas iš nužudytųjų buvo Trečiojo Reicho karininkas.

Negyvėlio fjordas glaudžiai susijęs su vietine žodine tradicija, kuri sako, kad tas žemės kampelis prakeiktas. Dėl magnetinio spinduliavimo kompasas toje vietoje veikia kitaip nei įprastomis sąlygomis ir jo rodyklė krypsta mažiausiai 12 laipsnių į rytus. Negyvėlio fjordo tiksli vieta nežinoma. Pasakojama, kad XVIII amžiuje, kai teritoriją kartografavo Ferdinando Struvės ekspedicija, vietiniai matininkai paliko žemėlapyje baltą vietą. Pasak legendos, tais laikais ten buvo gyvenvietė ir tikrasis trobelės savininkas mirė smurtine mirtimi. Kas jį nužudė, nežinoma, bet siejama su pakrančių plėšikavimais ir gyvūnų kankinimu.

Kas nužudė mano senelę ir Johaną Angelhurstą, neišaiškėjo iki 2008-ųjų, ir iki krautuvininkas, Norvegijos pasipriešinimo judėjimo veteranas Bjornė Asbjornas mirties patale neprisipažino tai padaręs. Baigdamas dienas savo namuose Lakselyje jis raštu išdėstė visus padarytus nusikaltimus ir paprašė surašyti juos į oficialius pareigūnų raportus. Kaltininkas

labai gailėjosi dėl to, ką padarė, ir pabrėžė taip pasielgęs per nesusipratimą. Jis rašo, kad žmogus, kodiniu vardu Nudegėlis, prie žmogžudystės neprisidėjo, o įtikinėjo jį, kad velionė su Jouniu Nekele paliko fjordą. B. A. žinojo velionę tebegyvenant Negyvėlio trobelėje, bet manė, kad ją likviduoti būtina. B. A. buvo pastebėjęs velionę turėjus ryšių su Torgenu Knepsu, dar žinomu kaip Raudonplaukis, kuris dirbo gestapui, buvo išdavikas ir provokatorius.

Faktai šitokie: nuo 1940-ųjų Bjornė Asbjornas ir Jarikis Peltonenas trobelę, kurioje gyveno mano senelė, laikė savo veiklos atramos tašku. Tais metais joje įsikūrė internacionalinio būrio radistas. Minėtasis radistas, kodiniu vardu Nudegėlis, perimdavo pro šalį plaukiančių vokiečių laivų žinutes ir perduodavo jas tiek britų žvalgybai, tiek bendram Švedijos ir Norvegijos pasipriešinimo organui. Fjordas buvo nuošalioje vietoje, todėl puikiai tiko radijo ryšiui su anglais palaikyti.

Radistas, kodiniu vardu Nudegėlis, kiek žinoma, Suomijos ir Sovietų Sąjungos pilietis, buvo tartum dvigubas ar trigubas agentas. Paskutiniaisiais mėnesiais jis karštai palaikė Suomijos ir Norvegijos pasipriešinimo judėjimą. Veikėjo, kodiniu vardu Nudegėlis, kaip radijo signalų priėmėjo vaidmuo šiam judėjimui tikriausiai neturėjo didelės reikšmės. Ataka prieš vokiečių karo laivą „Tirpitz“ parodo, kad 1942–1943 m. kare dalyvavusių jėgų santykis pasikeitė. Laivo apgadinimas pirmučiausia turėjo psichologinės reikšmės.

Nudegėlio, kaip gestapo agento, vaidmenį Pasipriešinimo judėjimas atskleidė 1944-ųjų pradžioje, tada veikėją tokiu kodiniu vardu reikėjo likviduoti. Tada Nudegėlis – teisingiau Pietaris Kutilainenas – parodė savo archyvą, įtikino Bjornę Asbjorną turįs nepaprastai svarbios informacijos Sąjungininkams ir pareiškė, kad jo ir Jarikio Peltoneno pavardes galima sukeisti. Pietaris Kutilainenas – dar žinomas kaip Nudegėlis – perėmė Jarikio Peltoneno vaidmenį tada, kai pastarasis buvo nužudytas. Paskui dvejetas sudarė medžiagos perdavimo Pasi-

priešinimo judėjimo veikėjams planą. Velionės atsikraustymas į fjordą jų sumanymą sugriovė. 1944 09 15, kai tarp Suomijos ir Vokietijos kilo karas, radosi būtinybė paimti dokumentus, laikomus Dalarnos stiliumi išpaišytoje skrynioje. Nors atkakliai įkalbinėjama ir ne sykį įspėta, velionė neišsikraustė iš trobelės ir neatsisakė skrynios, kurioje buvo paslėpti svarbūs užrašai. Todėl, kai 1945-ųjų pradžioje į fjordą atvyko SS karininkas, Bjornė Asbjornas nusprendė veikti. Kiek žinoma, velionė buvo vienintelė Pasipriešinimo judėjimo likviduota moteris šiaurės Norvegijoje. Iš viso Pasipriešinimo judėjimas nuo 1940-ųjų iki 1945-ųjų nužudė 65 vokiečius palaikiusius išdavikus.

Pietario Kutilaineno, dar žinomo Nudegėlio vardu, likimas po 1944-ųjų nežinomas. Bjornė Asbjornas minėjo, kad jis išvyko ieškoti dukters į šiaurės Švediją ir Pasipriešinimo judėjime daugiau nedalyvavo.

Apie savo senelę ir Johaną Angelhurstą galiu pasakyti tiek: jiedu pagyveno nuodėmėje devynis mėnesius. Jiems gimė mergaitė – mano mama Helena Angelhurst, kurią Bjornė Asbjornas 1945-ųjų pavasarį atidavė globoti Jouniui ir Hetai Nekelėms. Žinoma, kad jiedu turėjo ir įdukrą Mašą bei du sūnus iš pirmosios Hetos santuokos. Heta Nekelė, ankstesne pavarde Kneps, buvo viena iš moterų, išsigelbėjusių nuo represijų, kurias 1943-iaisiais prieš civilius vykdė vokiečiai. Operacijų „Vidurnakčio saulė“ ir „Laukinė antis“ metu šiaurės Norvegijoje vokiečiai degino kaimus ir nužudė apie 300 civilių. Už Jounio Nekelės minėtoji moteris ištekėjo 1945-aisiais. Apie Mašą Nekelę žinoma tik tai, kad jos vardas paminėtas 1980 m. gydytojų registre. Įrašas rodo, kad Maša Nekelė baigė Tamperės universiteto medicinos fakultetą, o vėliau dirbo gydytoja Ivale ir Rovaniemyje.

Kitos pastabos. Sprendžiant iš mano senelio Johano Angelhursto dienoraščių, jį kamavo stipri karo neurozė, kuria jis susirgo po Babij Jaro masinių žudynių, vykusių 1941 09 29–30,

Ukrainoje, netoli Kijevo. Tada prie masinių kapviečių buvo sušaudyta maždaug 34 000 žydų, vėliau – čigonų, komunistų ir kitų nereikalingais laikomų žmonių. Apie mano senelio veiklą per tuos įvykius tiksliai nežinoma, bet manoma, kad, kaip leitenantas ir *Einsatzgruppe C* komendantas, jis buvo ne vykdytojas, o vadovas. Nacių dokumentai rodo, kad dauguma toje kruvinoje pirtyje dalyvavusių karininkų vėliau buvo perkelti į kitus frontus ir vykdė lengvesnes užduotis. Vis dėlto Titovkos stovykloje jis dalyvavo SS būrių vykdytoje „Operacijoje 1005“, per kurią buvo naikinami jau įvykdytų masinių žudynių įrodymai – čia kalbama apie tūkstančius operacijų visoje Europoje. Žemėmis užversti palaikai buvo iškasami, kaulai sumalami, o vertingi daiktai, pavyzdžiui, auksiniai dantys ir žiedai, surenkami. Tada viskas vėl užverčiama žemėmis.

Peržvelgiant velionės liudijimus apie tai, kas vyko Titovkos stovykloje, paminėtini keli faktai: Suomijos kariuomenėje buvo 300 žydų, kurie gynė nuo užkariautojų savo tėvynę. Suomijos šiauriniuose kraštuose, kuriuos buvo užėmusi Vokietija, žydų civilių nebuvo. Bet išliko įrodymų, kad buvo tikrinamos į nelaisvę paimtų sovietų karių apyvarpės ir nedidelis skaičius žydų buvo sušaudyta tais atvejais, kai jų nebuvo galima perkelti į specialiąsias stovyklas. Suomijos kariuomenė vokiečiams taip pat perdavė būrį žydų belaisvių. Suomijos ir Norvegijos teritorijoje neveikė vadinamosios mirties stovyklos, bet kai kuriuose belaisvių lageriuose mirtingumas buvo toks pat, kaip Rytų Europos mirties stovyklose.

Įtikinamų įrodymų apie „Operacijos „Tvartas“ vykdymą nėra. Žinoma, kad Sovietų Sąjungos kariuomenėje kariavo ir moterys, kurios belaisvių stovyklose patirdavo kareivių ir kitų belaisvių seksualinę prievartą. Tikra ir tai, kad nacių Vokietijos stovyklose buvo taikoma atlygio sistema ir belaisvės buvo verčiamos lytiškai santykiauti su sargybiniais ir belaisviais. 1944-aisiais, vokiečiams traukiantis, Titovkos stovyklos dokumentai buvo sudeginti.

Daugiau apie velionę, mano senelio Johano Angelhursto mylimąją ir pagrindinę šios istorijos veikėją, nelabai ką galima pridurti. Rovaniemio bažnytiniame registre įrašų apie 1908-uosius, tariamus jos gimimo metus, nėra. Petsamo ligoninės archyvuose nėra ir aprašymą atitinkančios Žiemos karo laikų medicinos sesers. Įrašų apie šią moterį nėra ir Raudonojo Kryžiaus bei „Lotta Svärd" organizacijos sąrašuose.

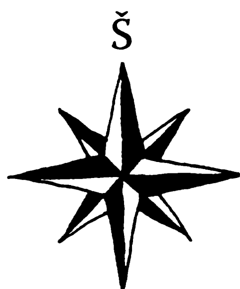
HELENA ANGELHURST,
2011 10 20, Samatis

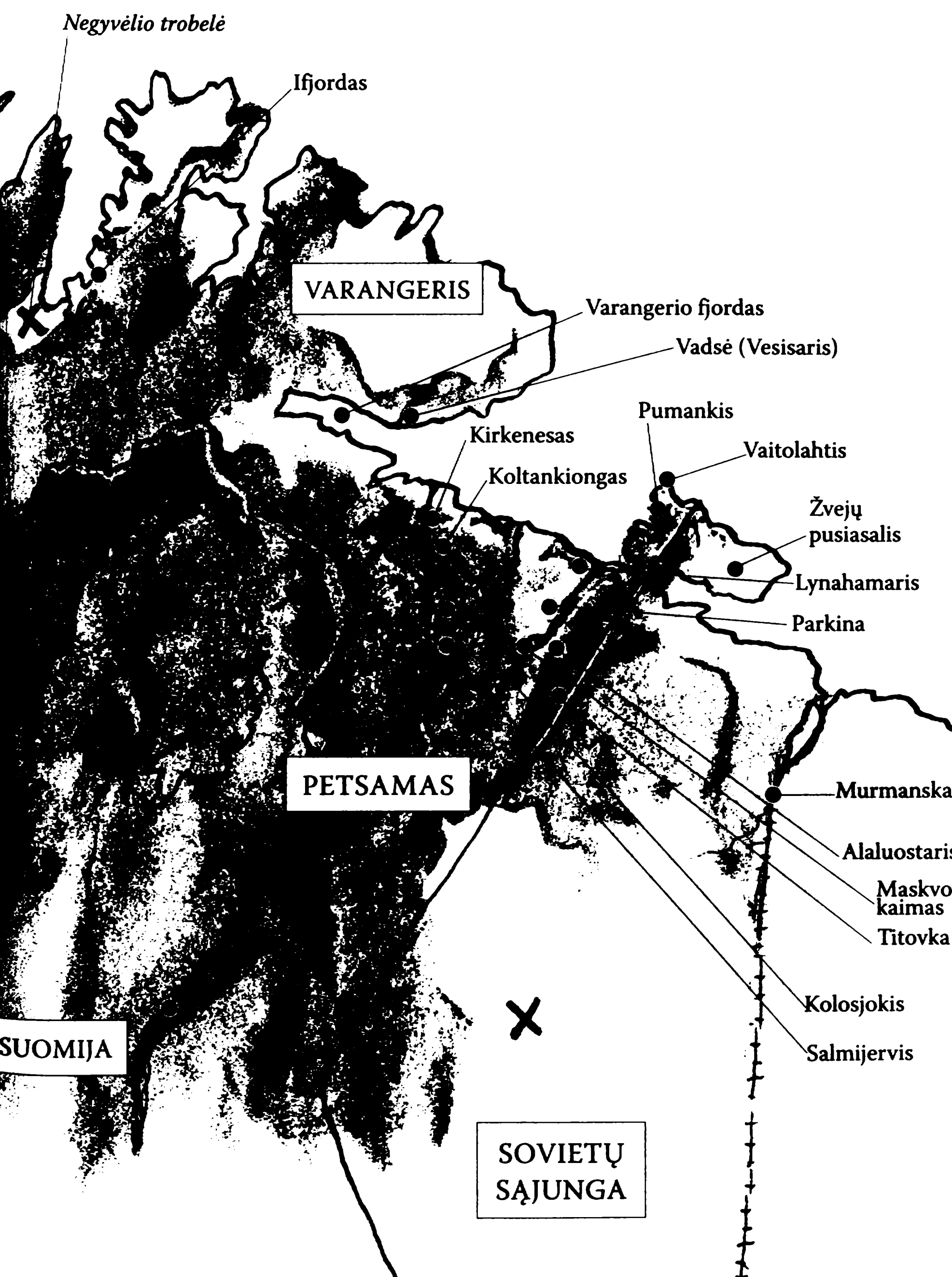
Dėkoju

Valstybės literatūros komisijai, Suomijos kultūros fondui, Jenny ir Antti Wihurių fondui, Alfredo Kordelino fondui, WSOY leidyklos Literatūros skyriui, Bibliotekų panaudos komisijai, Suomijos nacionaliniam archyvui.

Ypač dėkoju specialistams ir tiems, kurie padėjo rengti šią knygą:

Jussi Kyrö, Ville Laurilai, Marjut Aikio, Larsui Westerlundui, Markku Pääskynenui, Lasse Klemmui, Antti Meriläinenui, Janui Forsströmui, Ville Vuorjokiui, Alexandrai Stang ir Ville Piirainenui.

Š
Alta
Trumsė
NORVEGIJA
Kilpisjarvis
ŠVEDIJA

Negyvėlio trobelė
Ifjordas
VARANGERIS
Varangerio fjordas
Vadsė (Vesisaris)
Pumankis
Kirkenesas
Vaitolahtis
Koltankiongas
Žvejų
pusiasalis
Lynahamaris
Parkina
PETSAMAS
Murmanska
Alaluostaris
Maskvo
kaimas
Titovka
Kolosjokis
Salmijervis
SUOMIJA
SOVIETŲ
SĄJUNGA

Apie romane vaizduojamą Laplandijos karą ir jo priežastis

Katjos Kettu romane „Pribuvėja“ pasakojama apie paskutiniuosius vadinamojo Tęsiamojo karo mėnesius ir Laplandijos karą Suomijos šiaurėje. Laplandijos karu (suom. *Lapin sota)* įprasta vadinti karo veiksmus tarp Suomijos ir Vokietijos, trukusius nuo 1944 m. rugsėjo 15 d. iki 1945 m. balandžio 27 d. ir išsirutuliojusius iš Tęsiamojo (1941–1944) ir kiek anksčiau vykusio Žiemos karo.

1939 m. rugpjūčio 23 d. Vokietija ir Sovietų Sąjunga pasirašė Nepuolimo paktą sykiu su slaptuoju protokolu, kuriuo Baltijos šalys ir Suomija buvo priskirtos Sovietų Sąjungos interesų sferai. Europoje jau buvo nujaučiamas karas, todėl Sovietų Sąjunga nesunkiai įkalbėjo Estiją, Latviją ir Lietuvą leisti įsteigti savo teritorijose karines bazes. Tokias bazes sovietai siūlė įsteigti ir Suomijoje, bet suomių vyriausybė jų pasiūlymą atmetė. Stebėdami įvykius Baltijos šalyse suomiai jau spalio pradžioje sustiprino karines pajėgas Karelijos sąsmaukoje ir mobilizavo armiją.

Vis dėlto nutiko tai, ko suomiai baiminosi, – išprovokavusi pretekstą, Sovietų Sąjunga 1939 m. lapkričio 30 d. užpuolė Suomiją. Planuodami per kelias savaites užimti šalį, sovietai surengė bombonešių antskrydžius į kai kuriuos miestus ir pradėjo puolimą per visą rytinę sieną. Suomiams sėkmingai ginantis, sovietai puolė keliose vietose per sieną šiaurėje.

Po atkaklių kovų dešimteriopai geriau ginkluota ir daug gausesnė sovietų armija pramušė suomių linijas. 105 dienas trukęs speiguotas Žiemos karas baigėsi 1940 m. kovo 13 d. sutartimi, pagal kurią Suomija privalėjo perleisti Sovietų Sąjungai dalį pietrytinės teritorijos, kai kurias Suomijos įlankos salas, Salo kraštą šiaurėje ir kt. Tokios didelės aukos kuriam laikui užtikrino taiką.

1940 m. pavasarį Vokietija okupavo Daniją ir Norvegiją, o Sovietų Sąjunga birželio mėn. įžengė į Baltijos šalis.

Jau per Žiemos karą suomiai suprato, kad vieni prieš sovietus atsilaikyti nepajėgs, ir, baimindamiesi dar vieno sovietų puolimo, 1940 m. rugsėjo mėn. pasirašė sutartį, leidžiančią Vokietijai per savo teritoriją kelti kariuomenę į Norvegijos šiaurę, o nuo 1941 m. su Vokietija pradėjo bendradarbiauti aktyviau, kurti bendrus kelių statybos ir žvalgybos planus Laplandijoje, verbuoti savanorius į „Waffen-SS Wiking" divizijos suomių batalioną.

1941 m. birželio 3 d. Helsinkyje įvykusios šalių derybos baigėsi sutarimu, kad, puolant sovietams, Vokietija pagelbės suomiams.

1941 m. birželio 22 d. Vokietija, pasinaudodama ir Suomijos oro erdve, įsiveržė į Sovietų Sąjungą, o birželio 25 d. sovietai bombardavo Suomijos miestus. Ši data laikoma Tęsiamojo karo pradžia.

Karo frontas buvo padalintas į dvi dalis – suomiai buvo atsakingi už pietinę dalį, o vokiečiai – už šiaurinę. Iš pradžių suomių ir vokiečių kariuomenės skynė pergales, suomiai atsilaikė ir net susigrąžino per Žiemos karą prarastas teritorijas. Bet dėl bičiulystės su vokiečiais pašlijo Suomijos santykiai su užsienio šalimis: 1941 m. vasarą Britanija bombardavo Lynahamario uostą prie Petsamo, o vėliau paskelbė karą, ja pasekė JAV, Australija ir Kanada, nors iš tikrųjų šios šalys su Suomija niekada nekariavo.

Tęsiamojo karo metai Suomijai buvo itin sunkūs. Sumenkus gamybai šalies viduje, sutrikus prekybai su užsieniu, trūko maisto produktų. Suomija jautėsi labai vieniša ir izoliuota, juolab kad artimiausia kaimynė Švedija laikėsi neutralumo. Gelbėjo tik šioks toks maisto produktų importas – daugiausia iš Vokietijos ir jos įtakos sferoje buvusių šalių.

Jau po vokiečių nesėkmės prie Maskvos 1942 m. balandžio mėn. buvo aišku, kad karas Europoje tęsis ilgai, ir suomiai dar nesvarstė taikos su Sovietų Sąjunga klausimo.

1942 m. birželio 4 d. Suomijos politiniam ir kariniam veikėjui Mannerheimui sukako 75 metai, jis buvo pakeltas į maršalus. Imoloje surengtoje gimtadienio šventėje netikėtai apsilankė

Adolfas Hitleris ir pasakė kalbą, iš kurios visi suprato jį esant priblokštą sovietų pajėgumo.

1943 m. vasarį vokiečiams pralaimėjus prie Stalingrado, suomiai pradėjo pamaži rengtis deryboms su Sovietų Sąjunga. Suomija siekė susigrąžinti prieškario sienas ir teritorijas, bet sovietai nesutiko jų atiduoti. Be to, Stalinas reikalavo atlyginti karo nuostolius, atiduoti Petsamą su nikelio kasyklomis, itin svarbiu Lynahamario uostu prie Arkties vandenyno ir daugiau rytinių teritorijų, išvaryti iš šalies vokiečius, uždrausti „fašistinių“ organizacijų (taip pat savanoriškos Apsaugos gvardijos ir moterų gynybinės organizacijos „Lotta Swärd“) veiklą, demobilizuoti armiją ir kt. Suomija atmetė didžiulius sovietų reikalavimus ir šie bombardavo Helsinkį, o 1944 m. birželio pradžioje jiems pavyko pralaužti suomių linijas. Į Suomiją atvykęs Vokietijos užsienio reikalų ministras Joachimas von Ribbentropas dar sykį patikino suomius dėl savo šalies paramos, jeigu šie nenutrauks kovų su sovietais. Tuometis prezidentas Risto Rytis pasirašė sutartį su Vokietija, asmeniškai įsipareigodamas nesudaryti atskiros taikos sutarties su Sovietų Sąjunga. Bet Maskvos spaudimas darėsi nepakeliamas ir prezidentas R. Rytis atsistatydino, kad šalis galėtų atsikratyti jo įsipareigojimo. 1944 m. rugpjūčio 4 d. prezidentu tapo Mannerheimas ir parlamentas sutiko pradėti derybas dėl taikos.

Viena paliaubų sąlygų buvo vokiečių išvarymas iš Suomijos ir 1944 m. rugsėjo pradžioje suomiai ryžosi pradėti ją vykdyti. „Tikro“ karo vieni antriems nepaskelbė nei suomiai, nei vokiečiai. Bet vokiečiams, tuo metu pralaimintiems visuose frontuose, buvo labai sunku, juolab kad šiaurėje kovos nenutraukė ir partizanai, Sąjungininkų pajėgos, britų SOE ir sovietų NKVD.

Vos įsigaliojus paliauboms, prasidėjo šiaurės Suomijos gyventojų evakuacija. Vien iš Laplandijos apygardos buvo evakuota 168 000 (75 proc.) gyventojų – daugiausia į Švediją ir Ostrobotniją. Tuo metu šiaurės Suomijoje dislokuotą 20-ąją kalnų kariuomenę sudarė apie 213 000 vokiečių karių, kuriuos, sovietų reikalavimu, reikėjo išvaryti labai greitai – iki 1944 m. rugsėjo 15 d. 30 000 karių turinčiam Suomijos armijos korpu-

sui, kuriam vadovavo generolas leitenantas Hjalmaras Siilasvuo, labai trūko ginklų. O ir atsigabenti jų nebuvo kaip, nes vokiečiai ėmėsi vykdyti seniai numatytas operacijas.

Spalio 9 dieną vokiečių 20-osios kalnų kariuomenės vadas generolas pulkininkas Lotharas Rendulicas davė įsakymą vykdyti operaciją „Birke" (Beržas). Taip buvo vadinamas dar 1942-aisiais generolo pulkininko Eduardo Dietlo įsakymu parengtas planas trauktis iš Suomijos taikant išdegintos žemės taktiką, jeigu šalis sudarytų taiką su sovietais. Tad vokiečiai išeidami nuosekliai naikino šalies infrastruktūrą: griovė tiltus, gadino kelius, pleškino pastatus, nežiūrėdami jų paskirties, – buvo sudegintos net Rovaniemio, Enontekijo, Kemijervio, Kūsamo ir kitų miestelių bažnyčios, visiškai sunaikinti ne tik mažesni kaimai, bet ir Rovaniemis, per Tęsiamąjį karą dar vadintas ir mažuoju Berlynu.

Vis dėlto vokiečiai iš pradžių stengėsi apsaugoti Petsamo nikelio kasyklas. Tik paaiškėjus, kad nikelio atsargų iš Petsamo į Vokietiją išplukdyta užtektinai, vokiečiai patraukė kariuomenę iki gynybinės linijos Norvegijoje. Ši operacija vadinosi „Nordlicht". Traukdamiesi vokiečiai užminavo kelius, laukus, gynybines užkardas, sudegino ir sugriovė belaisvių stovyklas, apie kurias šiandien žinoma gana mažai. Žinoma, kad tos stovyklos nebuvo didelės ir kad daugiausia tai buvo karo belaisvių, politinių kalinių ir kareivių bausmės arba „Organisation Todt" priverstinių darbų lageriai. Belaisvių žudymo atvejai čia buvo labai reti, bet internuotųjų mirtingumas nuo bado ir ligų siekė net 20 proc.

Per keletą Tęsiamojo karo metų suomių moterys užmezgė santykių su vokiečių kareiviais, susikūrė ir mišrių šeimų. Kariuomenei išėjus, vokiečių „nuotakos" ir jų vaikai atsidūrė keblioje padėtyje. Kai kurios tų „nuotakų" paliko Suomiją ir iškeliavo su draugais, sutiktais per Tęsiamąjį karą. Dokumentai atskleidė, kad nuo vokiečių kareivių Suomijoje gimė apie 700 vaikų. Taip pat žinoma, kad daugiau kaip tūkstantis suomių moterų kartu su vokiečių kareiviais pasitraukė į Norvegiją. Kai kurios tų moterų dirbo įvairius rūpybos darbus, kitos bėgo su vokiečiais, baimindamosi sovietų okupacijos.

VERTĖJA

Kiti šaltiniai

Annanpalo ir kt.: Saatiin tämä vapaus pitää (Lapin yliopisto, 2001)
Arrela ir kt.: Näin taisteli kotirintama (Lapin maakuntaliitto ry, 1991)
Enbuske ir kt.: Rovaniemen historia vuoteen 1990 (Rovaniemen kaupunki ir kt., 1997)
Erkkilä: Lapin löytäjät (Levi Kustannus, 2007)
Erro ir kt.: Rovaniemi (Pohjoinen, 1979)
Holmila: Holokausti-Tapahtumat ja tulkinnat (Atena, 2010)
Itkonen: Maanpakolaisen muistelmia (WSOY, 1928)
Jaklin: Pohjoinen rintama-Hitlerin kohtalonkenttä (Otava, 2008)
Jörgensen, Mann ir kt.: Hitlerin sota pohjoisessa-Saksen sotatoimet Norjassa, Suomessa ja Neuvostoliitossa 1940–1945 (Gummerus, 2003)
Kaakinen: Julmaa sotaa Lapissa (Ranuan reserviläiset, 2009)
Kaarninen: Punaorvot 1918 (Minerva, 2008)
Kaila: Lapin sota (WSOY, 1950)
Kallioniemi: Lapin sota-Suursodan loppunäytös pohjoisessa (Teospiste oy, 1989)
Kallioniemi: Naiset isänmaan asialla 1939–1945 (Veteraanikirjat, 1995)
Köhler: Puukaasun aika (Alfamer Oy, 2007)
Laestadius: Lappalaisten mytologian katkelmia (SKS, 2000)
Laine: Suur-Suomen kahdet kasvot (Otava, 1982)
Lehti ir kt.: Jääkärit eteen (Pihko, 2002)
Lehtola: Saamelainen evakko (Kustannus-puntsi, 2004)
Leskinen: Jatko-sodan pikkujättiläinen (WSOY, 2007)
Lukkari: Asekätkentä (Otava, 1984)

Massa, Snellmann: Lappi: Maat, kansat, kulttuurit (SKS, 2003)
Myllyniemi: Antti Pennanen. Petsamon, Lapin ja rajan kenraali (Luton Miesten perinnetoimikunta, 2004)
Nevakivi: Muurmannin legioona (Tammi, 1970)
Neitzel, Welzer: Soldaten, Protokolle vom Kämpfen, Töten und Sterben (Fischer Verlag, 2011)
Näre, Kirves: Ruma sota (Johnny Kniga, 2008)
Näre, Kirves: Sodan kasvattamat (WSOY, 2010)
Purola: Suomalainen piru (SKS, 2011)
Skiftesvik: Petsamo-Suomen itäinen käsivarsi (WSOY, 2008)
Stangneth: Eichmann vor Jerusalem (Arche Verlag, 2011)
Thorban: Petsamon ja Kirkkoniemen torjuntataistelut 1944
(Pohjoinen 1992)
Wallenius: Petsamo, mittaamattomien mahdollisuuksien maa
(Otava, 1994)
Westerlund: Saksan vankileirit Suomessa ja raja-alueilla 1941–1944 (Tammi, 2008)
Westerlund: Sotavankien ja siviili-internoitujen sodanaikainen kuolleisuus Suomessa (SKS, 2009)

NACIONALINIS ARCHYVAS:

Valpon kuulustelupöytäkirjat Hangon internointileirillä 1945–1948

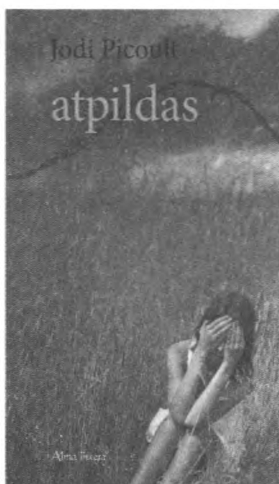
STRAIPSNIAI INTERNETE:

http://www.hs.fi/kirjat/artikkeli/Poikkeusoloissa+oli+kiva+tap paa+ja
+raiskata/HS20110522SI 1 KU02efk
http://historianet.fi/sota/2-maailmansota/natsit-parittivat-vankeja- keskitysleireilla
http://historianet.fi/sota/2-maailmansota/natsien-tappajanaiset?tI start=0800-01-01&tI-end=1399-12-31&tI-state=open

http://www.student.oulu.fi/~turytky/maam/historia.htm
http://tekniikanmaailma.fi/uutiset/kahvia-tankkiin

GROŽINĖ LITERATŪRA:

Jaatinen: Uhrivalkeat (Johnny Kniga/WSOY, 2005)
Jaatinen: Vain tänne asti yltää maailma (Johnny Kniga/WSOY)
Jaatinen: Hyökkäys Schutzwalliin (Johnny Kniga/WSOY, 2009)
Kariniemi: Veren kuva (Otava, 1971)
Kariniemi: Veren ikävä (Otava, 1977)
Linna: Tuntematon sotilas (WSOY, 1954)
Paasilinna: Erämiehiä ja erämaitten vaeltajia (Otava, 2000)
Rintala: Sissiluutnantti (Otava, 1963)
Rintala: Pojat (Otava, 1958)
Skiftesvik: Petsamon kultatynnyri (WSOY, 1991)
Wallenius: Ihmismetsästäjiä ja erämiehiä (Otava, 1933)
Wallenius: Vanhat kalajumalat (Otava, 1964)

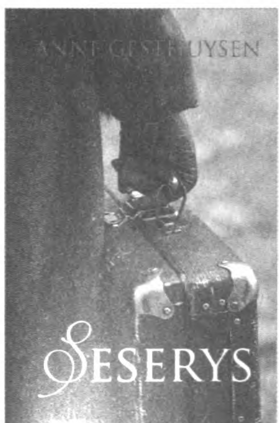
Jodi Picoult
ATPILDAS

Populiari amerikiečių rašytoja Jodi Picoult savo knygose nevengia aštrių temų ir klausimų, į kuriuos sudėtinga rasti vienareikšmius atsakymus. Šįkart per savo knygos veikėjų likimus rašytoja prisiliečia prie itin skaudaus tarpsnio istorijoje – žydų likimo Antrojo pasaulinio karo metais – ir kelia aštrius moralinius klausimus. Ar nepriekaištingai gyvendamas žmogus gali atpirkti kadaise padarytą siaubingą nusikaltimą? Ar įmanoma nubrėžti griežtą ribą tarp gėrio ir blogio, teisingumo ir keršto, tikro atleidimo ir gailesčio? Ir kaip atleisti už tai, už ką neatleidžiama?

María Dueñas
LAIKO GIJOS

Ši knyga buvo parašyta su didele meile ir kruopščiai atrinktomis detalėmis, personažais, įvykiais, vietomis. Romanas nubloškia į Madridą, Tanžerą, Tetuaną, Lisaboną, kartu su svaiginančiomis spalvomis, prabanga ir skurdu, gatvių šurmuliu ir slaptomis to laikmečio realijomis. Tai avantiūros, nusivylimo ir meilės kupina istorija. Knygos veikėja Sira Kiroga, kuklios siuvėjos dukra, patenka į žlugusių arba išsipildžiusių svajonių pasaulį, kuriame, kaip ir viską, galiausiai pasiglemžia laikas... Įtraukianti, užvaldanti, aistringa knyga.

Anne Gesthuysen
SESERYS

Romano veikėjai nėra pramanyti.
Knygos autorė Anne Gesthuysen atkuria savo trijų prosenelių gyvenimą. Gyvai papasakoti moterų gyvenimai, šeimos anekdotais virtę įvykiai ir prisiminimai įsuka į nepamirštamų akimirkų verpetą. Per kone šimtą gyvenimo metų būta visko: ne kartą sudavė skaudūs likimo smūgiai, ištiko krizės ir patirta netekčių. Tačiau kiekvieną karčią minutę Katarina, Paula ir Gertrūda žinojo, kad jos ne vienos – jos seserys.

Kettu, Katja
Ke-185 Už nuodėmes bus atleista : romanas / Katja Kettu ; iš suomių kalbos vertė Aida Krilavičienė. – Vilnius : Alma littera, 2015. – 320 p.

ISBN 978-609-01-1662-3

Vienos originaliausių ir ryškiausių Suomijos rašytojos knyga, kurioje susipina gaivališka aistra ir vienas prieštaringiausių Antrojo pasaulinio karo epizodų, apie kurį ilgus metus buvo nutylima. Pati Suomijos šiaurė, atšiauri realybė, saviti, mistika dvelkiantys tundros įstatymai ir viską savo kelyje traiškanti karo mėsmalė. Visa tai lemta patirti vokiečių karininką laukine meile pamilusiai raganiškai šamanų palikuonei – atsiskyrėlei kaimo pribuvėjai.

Knyga parašyta nepaprastai turtinga kalba, kurioje šiurkšti realybė susipina su poetiškumu, o šiaurietiška mistika – su netikėtai prasiveržiančiu humoru. Romanas sulaukė didelio skaitytojų ir kritikų pripažinimo, buvo apdovanotas svarbiomis Suomijos literatūrinėmis premijomis.

Knygą „Už nuodėmes bus atleista" ne skaitai, bet išgyveni – iki paskutinio atodūsio. Ne tu ją, o ji tave praryja.
DAGENS NYHETER, ŠVEDIJA

Suomijos šiaurėje gimusi ir augusi Katja Kettu (g. 1978) yra viena talentingiausių ir labiausiai intriguojančių šiuolaikinių Suomijos rašytojų. Ji taip pat režisuoja animacinius filmus. Rašytojos kūryba apdovanota svarbiomis Suomijos literatūros premijomis, išversta į keliolika kalbų.

UDK 821.511.111-31

Katja Kettu
Už nuodėmes bus atleista
Romanas

Iš suomių kalbos vertė *Aida Krilavičienė*

Redaktorė *Gražina Stankevičienė*
Korektorė *Marijona Treigienė*
Viršelį lietuviškam leidimui pritaikė *Galina Talaiko*
Maketavo *Zita Pikturnienė*

Tiražas 2000 egz.
Išleido leidykla „Alma littera", Ulonų g. 2, LT-08245 Vilnius
Interneto svetainė: www.almalittera.lt
Spaudė UAB BALTO print, Utenos g. 41A, LT-08217 Vilnius
Interneto svetainė: www.baltoprint.lt

© WSOY / Ofer Amir

Nepaprastai turtinga kalba parašytas vienos labiausiai intriguojančių suomių rašytojos **KATJOS KETTU** romanas, vos pasirodęs, Suomijoje tapo literatūrine sensacija, buvo apdovanotas svarbiomis Suomijos literatūrinėmis premijomis. Šiuo metu verčiamas į daugelį kalbų, pagal jį kuriamas kino filmas.

KAIP IŠSAUGOTI ŽMOGIŠKUMĄ, KAI IŠSITRINA RIBA TARP GĖRIO IR BLOGIO, O ŽMOGAUS GYVYBĖ NETENKA VERTĖS?

1944-ieji, Suomijos šiaurė, paskutiniai Antrojo pasaulinio karo metai. Laukinis ir atėjūnams neperprantamas kraštas prie Arkties vandenyno eina iš rankų į rankas, vakarykščiai sąjungininkai ir draugai jau kitą dieną virsta priešais, ir niekuo negali pasitikėti. Gyvenimas čia atšiaurus, bet atėjus vokiečių kariams tampa beveik nebepakeliamas. Tačiau net tokiomis nežmoniškomis aplinkybėmis gimsta meilė – atsiskyrėlė kaimo pribuvėja, raganiška šamanų palikuonė, užsidega laukine aistra vokiečių karininkui. Jis fotoaparatu fiksuoja mirtį, ji – sutinka užgimstančias gyvybes. Aplink visa traiško karo mėsmalė. Bet moteris pasiryžta atsiduoti savo jausmui ir sekti paskui vyrą, kurio taip beprotiškai geidžia, visur, kur karas jį nubloškš...

Gaivališka, šiurkšti, persmelkta laukinio geismo ir šiaurietiškos mistikos istorija, kurios veikėjai be atvangos blaškosi tarp gėrio ir blogio, dvasingumo ir žemiausių instinktų, aistrų ir kaltės. Tai nėra paprasta meilės istorija, ir tai nėra įprasta knyga apie karą. Katja Kettu prikelia vieną prieštaringiausių Antrojo pasaulinio karo epizodų ir apie jį papasakoja žmonių, kurie jį išgyveno, lūpomis.

9 786090 116623

www.almalittera.lt